

На основу члана 45. став 1. Закона о Влади („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05 – исправка, 101/07, 65/08 и 16/11),

Влада доноси

СТРАТЕГИЈУ
И ПОЛИТИКУ РАЗВОЈА
ИНДУСТРИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
ОД 2011. ДО 2020. ГОДИНЕ

I. УВОД

Стратегија и политика развоја индустрије Србије од 2011. до 2020. године представља први развојни документ који на конзистентан и целовит начин дефинише основне развојне приоритете индустрије Србије и начине њиховог остваривања у наредној деценији;

1) Примарни стратешки развојни циљ Србије је одржив и динамичан развој индустрије која може да се уклопи у јединствено тржиште Европске уније (у даљем тексту: ЕУ) и издржи конкурентски притисак њених чланица. Одржив привредни раст и макроекономска стабилност Србије су неодрживи без стабилног раста индустрије, њеног доминантног утицаја на извоз, тиме и на платни биланс;

2) Стратегија и политика развоја индустрије Србије од 2011. до 2020. године добија нову димензију у контексту ефеката светске финансијске и економске кризе и дефинисања новог модела привредног раста Србије за период 2011-2020. године;

3) Стратегија је усаглашена са индустријском политиком ЕУ и циљевима Нове европске стратегије Европа 2020;

4) Стратегија дефинише основне циљеве и стратешке правце индустријског развоја Србије на путу ка изградњи нове конкурентне индустријске структуре, засноване на анализи и реалној оцени расположивих развојних предности Србије у контексту глобалних кретања на европском и светском тржишту и дугорочних промена у светској тражњи, имајући у виду ЕУ директиве;

5) Извоз и инвестиције прерађивачке индустрије су у центру пажње Стратегије, као кључних генератора раста БДП у наредној деценији, јер без њиховог раста и измене структуре цео модел привредног раста Србије није остварив. Стране директне инвестиције (у даљем тексту: СДИ), поред свежег капитала, омогућују отварање нових радних места, уводе модерну технологију, ефикасан менаџмент и нову корпоративну културу;

6) Мала и средња предузећа су најважнији покретач индустријског раста и новог запошљавања;

7) Нова, квалитетна и добро плаћена производна радна места су један од најважнијих циљева Стратегије;

8) Друштвена и државна предузећа нису ефикасна, приватна својина је најефикаснији облик својине. Зато процес приватизације и реструктурирања треба што пре завршити;

9) Конкуренција је главна полуга тржишне привреде. Задатак је државе да у интересу грађана изгради ефикасније институције тржишне привреде и одлучно се супротстави свим облицима монополског и другог привилегованог положаја, што подразумева и увођење тржишних критеријума и јавно-приватног партнерства у инфраструктурне делатности које су кичма сваке модерне привреде;

10) Србија главну дугорочну конкурентску предност има у знању што ће искористити, кроз реформу образовања, већим нагласком на истраживање и примену иновација као и бржим развојем нових информационих и комуникационих технологија;

11) Стратегија посвећује пуну пажњу значају ревитализације девастираних индустријских центара Србије;

12) Ефикасна тржишна привреда усмерена на пораст благостања свих грађана могућа је само у условима пуне демократизације друштва која се заснива на снажним државним и друштвеним институцијама и владавини права;

13) Реформа јавног сектора подразумева дебијрократизацију и дерегулацију државне управе и подизање њене ефикасности.

Индустрија Србије оптерећена је бројним структурним слабостима, њена структура не може да одговори на глобалне захтеве савременог тржишта XXI века ослањајући се на образовне идеологије из прошлог века. Корени структурних неусклађености индустријског система су вишеструки и дубоки. Вишедеценијски колективистички уређен систем државне интервенционистичке стихије, створио је привредни несклад, индустријски систем био је у нескладу са тржиштем, није био способан да реагује на тржишне сигнале. Транзициони процеси и глобална рецесија само су оголили структурни проблем индустрије Србије.

Економска политика се суочила са немогућом мисијом: како истовремено не смањивати запосленост и мењати индустријску структуру. У условима минималне секторске реалокације запослених и високе транзиционе цене социјалног мира и даље имамо индустријске секторе неефикасне и нереструктуриране. У теорији је потврђено да што су дужи периоди привредних несклада са тржиштем увозна зависност се повећава.

Због тога је данас Србији потребан један овакав развојни документ, да би се јасно сагледали путеви остваривања основног циља, а то је стварање нове конкурентне одрживе индустријске структуре Србије. Концепт нове индустријске политике је оријентисан ка извозној конкурентности индустријских производа, усмерен на процес конзистентног спровођења структурних реформи и усклађивања.

Сам процес ће се одвијати у три фазе:

1) ревитализација и обнова,

2) реструктурирање и реинжењеринг, који подразумева технолошку модернизацију извозних области,

3) развој и конкурентност, промена технолошког профила индустрије, односно, промена тежишта индустријске производње из доминантно нискотехнолошке области ка области високих технологија.

Стратегија и политика развоја индустрије Србије од 2011. до 2020. године, повезује бројне развојне документе које је Влада усвојила, њена реализација захтева синхронизованост 13 различитих политика (образовања, технолошког развоја, истраживања и развоја, реструктурирања и приватизације, страних улагања, ИКТ, предузетништва, запошљавања, енергетске ефикасности, заштите животне средине, заштите тржишне конкуренције, регионалног развоја, унапређења корпоративног управљања).

Овај стратешки документ има и своју посебну димензију у поступку приступања Европској унији. Стратегија је усаглашена са индустријском политиком ЕУ и циљевима Нове европске стратегије Европа 2020.

Нови модел индустријског раста за период 2011-2020. године је извозно оријентисан и подразумева:

- Динамичан раст инвестиција,
- Високу стопу робног извоза,
- Раст индустријске запослености.

Циљеви новог модела раста и развоја Србије до 2020. године су захтевни, али оствариви. Успешне земље у транзицији су још у периоду 1990-2000. године у значајној мери спровеле „прву генерацију реформи” – приватизација, макроекономска стабилизација, спољнотрговинска и ценовна либерализација. Паралелно се спроводила и „друга генерација реформи” – подстицајни амбијент за инвеститоре, пуна заштита својине и уговора, ефикасно правосуђе, модеран порески систем, реформисани јавни сектор, усклађена фискална и монетарна политика, ефикасан банкарски систем и развој финансијских тржишта, развијени

односи приватног и јавног партнерства посебно у инфраструктури, регулисано тржиште рада, уређени односи између запослених и послодаваца, напредак у смањењу сиве економије и корупције, политичка стабилност, што све повећава кредибилитет земље и смањује ризик за улагање. Десет земаља је 2004. године и две 2007. године је прихватањем ЕУ стандарда крунисало пуноправним чланством у ЕУ, што је дало додатни импулс индустријском развоју тих земаља.

Индустријски раст Србије ће, поред наведених екстерних фактора, бити детерминисан и домаћим наслеђеним проблемима и будућим изазовима. Прво, перспективе опоравка индустрије и структурне промене у индустрији суочене су са низом испреплетаних параметара. Пораст незапослености и пад зарада може да изазове шире социјалне проблеме, политичке потресе и оријентацију на остваривање краткорочних циљева. Друго, за разлику од већине транзиционих држава, привредна инфраструктура је неизграђена и некомплетирана. Треће, инфлација у Србији ће према међународним стандардима вероватно бити релативно висока. На овакав закључак сугерише чињеница да предстоји дерегулација електропривреде, да структура тржишта финалних производа генерише раст цена и да је раст регулисаних цена непредвидив. Четврто, перманентно је присутна опасност два кључна макроекономска дефицита: буџетског и текућег платног биланса. Опоравак индустрије и увођење сиве економије у званичне оквире поправили би билансе на приходној страни буџета, али главни изазови за креаторе економске политике остају на расходној страни буџета. Спољни дуг расте и уредно сервисирања дугова представља велику претњу привредној стабилности и расту.

Једном речју, нови модел привредног раста и развоја у наредној деценији условљава два, међусобно повезана, заокрета: први заокрет је структурног карактера са тежиштем на индустријском расту, инвестицијама и извозу, а други заокрет је усмерен ка убрзању реформских процеса и европских интеграција. Кључ успеха лежи у стварању много атрактивнијег инвестиционог амбијента за улагања у секторе прерађивачке индустрије са високом додатом вредношћу. Најефикаснији начин да се остваре структурне промене, убрзани привредни раст и извоз је привлачење страних директних инвестиција и проналажење стратешких партнера са развијених тржишта у свету. Реализацијом Стратегије и политике развоја индустрије 2011-2020. године обезбедиће се повећање запослености, ревитализација и развој индустрије, промена индустријске структуре у корист профитабилнијих високо-технолошких индустрија, повећање извоза и спољнотрговински суфицит, а тиме и одржавање макроекономске стабилности.

Структура Стратегије

Истраживачки рад на изради Стратегије обухватио је обимну аналитичко-документациону основу, методолошки нова статистичка, анкетна и експертска истраживања. Стратегија се састоји од три хијерархијска, међусобно повезана документа (студије):

Документ 1: Економски положај индустријских грана и пројекције раста,

Документ 2: Конкурентност прерађивачке индустрије Србије,

Документ 3: Стратегија и политика развоја индустрије Србије 2011-2020.

Економски положај индустријских грана и пројекције раста представља подлогу за дефинисање новог концепта индустријске стратегије и политике Србије. Истраживање се базирало на методологији ЕУ (*acquis communautaire*), са тежиштем на анализи значаја индустрије укупно и појединачних подсектора, области и група производа за привреду (у формирању БДП, основних структурних карактеристика, инвестиција и запослености, и др), анализи регулаторног окружења, и пословног амбијента (царински, порески, извозни подстицаји, државна помоћ, и др.). Посебно су анализирани резултати приватизације и реструктурирања и сагледани ефекти компаративне анализе са земљама ЕУ и региона.

Конкурентност прерађивачке индустрије Србије је посебно истраживање РЗР, базирано на анкетном истраживању конкурентности прерађивачке индустрије Србије (стратификовани узорак од 1000 предузећа, које је спровео РЗС), представља аналитички

оквир за унапређење мера динамичнијег спровођења структурних реформи и повећања националне конкурентности у циљу бржег и ефикаснијег интегрисања српске индустрије у глобалне међународне токове. Посебан акценат је дат истраживању конкурентне позиције кључних извозних сектора до 2020. године: Прехрамбена индустрија, Индустрија саобраћајних средстава, Индустрија ИКТ, Металски комплекс и Фармацеутска индустрија. Подстицање развоја наведених индустријских области и њихових очекиваних мултипликативних ефеката на укупан индустријски развој засновани су на знању и примени иновација, посебно у области активирања развојних потенцијала водећих извозно оријентисаних предузећа - националних лидера.

Стратегија и политика развоја индустрије Србије 2011-2020. године се састоји од пет делова.

1) Нов стратешки приступ индустријском развоју заснива се на инвестицијама у нову технологију, иновацијама и хуманом капиталу. У овом делу у кратким цртама приказани су основни елементи коју утичу на дефинисање индустријске политике Србије, са акцентом на обавезе које произилазе из европског законодавства (*acquis communautaire*) и нове европске стратегије;

2) Анализа стања даје целовит динамички приказ свих макроекономских транзиционих фактора индустријског развоја, релевантних за сагледавање достигнутог степена индустријске развијености, ограничења и проблема са којима је суочена индустрија Србије. Детаљно је приказан ток транзиционог процеса у индустрији, институционалних реформи и анализиран компаративни приказ са ЕУ и земљама окружења;

3) Дефинисање приоритетних циљева индустрије Србије. Индустријска политика ће бити проактивна, оријентисана ка извозној конкурентности индустријских производа и услуга са високом додатом вредношћу, заснованих на знању, иновацијама, истраживању и развоју;

4) Политике и мере. У овом, по обиму и значају најважнијем делу, се даје одговор на питање: Шта треба да урадимо да би остварили дефинисане циљеве? У неким областима, за које постоје ресорне стратегије, дати су кориговани приоритети, док је за неке урађен комплетно нов инструментаријум. Индустријска политика повезује и синхронизује 13 различитих политика;

5) Сценарио са макроекономским пројекцијама. Сценарио је базиран на новом моделу привредног раста Србије, у коме су посебно истражене пројекције раста прерађивачке индустрије са моделским пројекцијама структурних промена, извоза, запослености, инвестиција и регионалног развоја.

Стратегија садржи и резултате посебног истраживања индустријских подсектора и комплекса са аспекта: њиховог доприноса на БДВ, извоз, запосленост и инвестиције; регионалног доприноса; носилаца производње; истраживања и развој; понуде и тражње и заштите животне средине, укључујући и појединачне пројекције раста до 2020. године.

Спровођење Стратегије (праћење, извештавање и модификовање) - изузетно важан корак у остваривању Стратегије јесте реализација процеса континуираног прикупљања података и информација за мерење процеса успешности Стратегије, односно благовремено сигнализирање одговорним институцијама о ефектима успеха или неуспеха предузетих активности. Услед утицаја бројних интерних и екстерних фактора, Стратегију је потребно, такође, након одређеног периода кориговати. Министарство економије и регионалног развоја, у сарадњи са Министарством финансија - Сектор за национални развој (правни следбеник Републичког завода за развој) и Републичким заводом за статистику дефинисаће методологију праћења Стратегије (структурне индикаторе, методе прогнозирања, анкете, итд.), и у сарадњи са ресорним министарствима редовно истраживати ефекте реализације Стратегије и информисати Владу.

II. НОВИ СТРАТЕШКИ ПРИСТУП ИНДУСТРИЈСКОМ РАЗВОЈУ-ПОЛАЗНА ТАЧКА ЗА СТВАРАЊЕ НАЦИОНАЛНОГ ОКВИРА ИНДУСТРИЈСКЕ ПОЛИТИКЕ

1. Нови глобални контекст

Процес глобалног феномена новог производног система започет је још 1970. године, са појавом деиндустријализације развијених (савремених) тржишних привреда. Основне одреднице процеса деиндустријализације су:

1) повлачење из старих индустрија, посебно, индустрија за производњу и прераду текстила и коже и сировински интензивних производњи основних метала и хемијских производа, које се на разне начине дислоциране или препуштене тзв. ново-индустријализованим земљама (у даљем тексту: НИЗ),

2) јачање улоге пропульзивних делатности за производњу софистицираних производа високих технологија, посебно у електро-металном комплексу (полупроводници, електронски рачунари, комуникациона опрема и уређаји), односно у производњи хемијских и фармацеутских производа (нови материјали, нови лекови),

3) појава тзв. иновативних (креативних) индустрија и разних сервисних индустрија у служби остале индустрије.

Последично, на појединачним тржиштима, услед трансформације прерађивачке индустрије, долази до појаве:

1) радикалног смањивања улоге индустрије у стварању новостворене вредности и запослености (због феномена смањивања предузећа, концентрацијом ресурса на основне пословне активности и препуштањем секундарних и терцијарних пословних активности кооперантима у производњи, односно сервисној индустрији),

2) терцијаризације укупне унутрашње привредне структуре,

3) постепеног интензивирања ефеката преливања индустријских метода и средстава рада у друге производне и непроизводне делатности, а на одговарајући начин и у непривредне делатности.

Јачањем друштвено-економских ефеката развоја нових индустрија и преливања индустријских технологија и организације, процес деиндустријализације је прерастао у процес реиндустријализације, односно, друштвено-економске организације свих облика производних и непроизводних активности на индустријским принципима. Због тога постоје интенције, посебно у развијеним тржишним привредама, да се у оквиру индустрије укључе, поред традиционалних делатности, сет финансијских услуга (као што су, финансијска индустрија, посебно онај део, који је у функцији финансирања пословања и развоја реалне привреде), агро-индустријски комплекс (у смислу обједињавања пољопривреде, индустрије за производњу хране и пића и пратећих индустријских, саобраћајних и прометних делатности у репродукционе целине на принципима макрокластеризације), индустрија пословних услуга (сервисна индустрија) и туристичка индустрија.

Дијаграм 1: Фазе развоја привреде

Извор: Michael Porter, (2000), Attitudes, values, and the microeconomics of prosperity.

Феномен реиндустријализације развијених тржишних привреда се везује, пре свега, за промену основне развојне парадигме, према коме успешан развој није више у поседовању природних ресурса и капитала у функцији масовне прераде природних материјала у стандардизоване производе, већ све више зависи од расположиве технологије и иновација, образовања и мотивације радне снаге и вештина обезбеђења сарадње са кључним партнерима

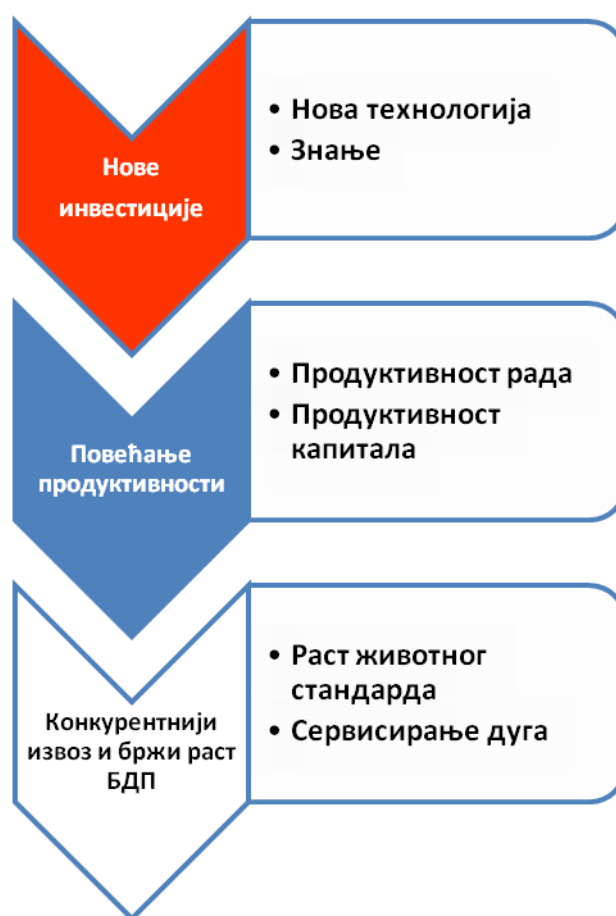
у ланцу репродукције (добављачима енергије, сировина, интермедијарних производа и пословних услуга, са једне стране, и потрошачима и корисницима, са друге стране).

2. Нова развојна парадигма

Очекује се да ће нова развојна архитектура бити изграђена до 2025. године, чиме би се у неколико наредних деценија обезбедили високи (глобални) развојни дometи – слични онима из периода од 1870. године до почетка Првог светског рата, односно, од 1945. године до 1973. године, када је са преливањем ефеката наглог повећања цена нафте, постало видљиво губљење ефеката фордистичког модела индустријализације и класичног кејнзијанског приступа у јавној регулацији привреде и привредног развоја. Данас је очигледно да ће инвестиције у нову технологију, иновације и хумани капитал бити најважнији стубови тог система, док су најважнији ефекти постали већ видљиви - квалитет, разноврсност, новитет, раст услужног садржаја, глобална доступност, сачувана регионална и културна специфичност.

Дијаграм 2: Ефекти инвестиција у нову технологију и људски капитал

Битна одредница контекста новог развојног модела је уравнотежење значаја ценовне и неценовне конкурентности. И једна, и друга се обезбеђују интеграцијом функција и послова, који су били одвојени у ранијем моделу индустријског развоја. На макро плану услови за обезбеђење конкурентности се обезбеђују успостављањем мрежне структуре снабдевача, коопераната, произвођача, дистрибутера, образовних, истраживачких, финансијских, привредних и непривредних организација, и то све више на међународном нивоу кроз бројне регионалне интеграције. Због тога се органи извршне власти, јавна и приватна администрација суочавају са проблемима развоја новог модела унапређења националне (регионалне) конкурентности, пре свега, са изазовима изградње (унутрашње) међународно конкурентне производне структуре на основу стварања институционалних услова за генерисање, имплементацију и економску валоризацију микроиновација - вођењем диференцираних, али усаглашених економских, развојних, образовних и социјалних политика.

Извор: IMF, Working Papers, 2003, No. 23.

Феномен дематеријализације производње је симултана последица:

- 1) исцрпљености обрасца масовне индустријске производње,
- 2) промене садржаја животног стандарда у коме се квантитет постепено супституише са квалитетом и разноврсношћу потрошње,
- 3) преласка са задовољења примарних (егзистенцијалних) на потребе вишег нивоа,
- 4) престанка освајања природе смањењем енергетске и сировинске интензивности производње,
- 5) смањења отпада – као основног (синтетичког) показатеља конфликтности између индустријске производње и природе.

Четврти феномен од напред набојаних, везује се за интензивирање процеса глобализације и прожимања култура живота и рада на основу експоненцијалног раста комуникације и кооперације у светским размерама. Због тога квалитет (унутрашње) глобалне комуникације постаје све више основни услов за равноправну кооперацију и валоризацију националних (регионалних, локалних) фактора производње и развоја.

3. Концепт нове индустријске политике

Либерализација и приватизација развоја у глобалним оквирима имали су као последицу и пропаст класичног модела „индустријске политике”, заснованог на:

1) концепту дефинисања приоритетних делатности и производњи,

2) подршци њиховог развоја путем разних облика директних и индиректних субвенција раду и капиталу, посебно финансијских (кроз бесповратну помоћ и субвенције), затим кроз директну контролу коју врше влада и остала државна тела и институције над производњом и трговином добрима и услугама, што је за циљ имало ограничавања тржишта, условљавање продуктивног организовања и одређивање носилаца економског развоја. Наиме, либерализација и приватизација су класични концепт индустријске политике трансформисали у модел директне подршке конкретним предузећима и предузетницима, при чему су се у пуној мери испољила два њена основна развојна дефекта. Наиме, у свету брзих промена у глобалним токовима трговине и капитала, технологијама и моделима пословања, јавни фактор веома често није доносио правилан избор приоритета, док су субвенције раду и капиталу, са једне, директно подстицале корупцију и нерационално коришћење јавних средстава, а са друге стране, инкрементално понашање предузетника, менаџера и радника према спољним променама у ужем и ширем социо-економском окружењу.

Табела 1: Утицај привредног амбијента на привлачење инвеститора

	Мотиви избацивања (push)	Мотиви привлачења (pull)
Политички утицај	Нестабилно политичко стање, рестриктивно законодавство, доминирајућа анти-пословна култура, ограничење кредита, сива економија и неуређено тржиште	Стабилно политичко стање, либерално законодавство, доминира пословно орјентисана култура, раст кредита, уређено тржиште
Економски утицај	Лоши економски услови, мали потенцијал раста, високи оперативни трошкови, зрело тржиште, мало домаће тржиште	Добра економија, висок потенцијал раста, ниски оперативни трошкови, тржиште у развоју, могућност инвестирања у имовину, велико тржиште, повољан курс, депресирани цене акција
Социјални утицаји	Негативно друштвено окружење, неповољни демографски трендови, стагнација и пад популације, раст социјалних давања	Позитивно друштвено окружење, позитивни демографски трендови, раст популације, смањење социјалних давања
Културни утицаји	Непознат културни миље, хетерогено културно окружење (мали и непријатељски расположени сегменти)	Познате референтне тачке у културном миљеу, атрактиван састав културних вредности, иновативна пословна култура, неговање корпоративне културе, хомоген културни амбијент (пријатељски сегменти)
Конкурентнска структура	Непријатељско конкурентско окружење, висок ниво концентрације, сатурација тржишта понудом, неповољни услови за оперативни рад	Тржишне нише, капацитети у поседу, могућност експанзије путем копирања, повољни услови за оперативни рад

Извор: Конкурентност привреде Србије (2003), Jefferson Institute

Основно теоријско решење за нови модел индустријске политике у развијеним (савременим) тржишним привредама је нађено у теорији ендеогеног развоја, која је, почетком последње деценије XX века, постала доминантна теоријска опција за дефинисање развојне, посебно индустријске политике. Суштина је да се ендеогенизацијом технолошког развоја у институционалну структуру укупног друштвено-економског система створе услови за конституисање пословног окружења за ефикасније генерисање, имплементацију и економску валоризацију иновација, на основу базичног критеријума-стварање услова за дугорочно одрживи развој. У модерној економској теорији, појам „индустријска политика” означава примену низа мера и практичних политика које спроводе јавне институције како би се створило повољно пословно окружење и охрабрило отварање нових предузећа. Тим мерама и политикама би, пре свега, требало да се смање и уклоне сви облици административних препрека и друга регулаторна ограничења која коче развој предузетништва и предузетничке слободе, да се дође до усвајања бољег и делотворнијег законодавства, да се кроз њих успостави институционални и општи оквир који ће помоћи јачању малих и средњих предузећа, подстакну иновације и инвестиције у привреду засновану на знању као и истраживање и развој, али држава треба да реализује и друге активности које доприносе подизању конкурентности у једном окружењу отворене привреде и слободне конкуренције.

Индустријска политика подразумева политику индустријског развоја, при чему термин „индустрија” обухвата организацију и стратешко управљање људским и материјалним ресурсима. Циљ ове политике је најпре да подстакне и обезбеди праћење структуралних прилагођавања и реструктурирање предузећа како би се она оспособила за хватање у коштац са променама у пословном окружењу и суочавање са економским изазовима и повећаном конкуренцијом на глобалном нивоу. Ови нови изазови резултат су технолошког развоја, последица су политичких дешавања, глобалних процеса интеграције, али и ефеката глобалне рецесије.

Савремени концепт индустријске политике има за циљ развој кретивног друштва и иновативне привреде. Појам креативно друштво означава скуп институција, које образује друштвено-економско окружење у коме се привредни, социјални и културни развој заснива на хуманом капиталу, као основном фактору унапређења истраживачких и технолошких потенцијала.

Хумани капитал, и посебно његова кључна компонента – производно предузетништво, повезивањем:

- 1) научно-истраживачких активности,
- 2) образовања,
- 3) производње,
- 4) јавне управе, обезбеђује ефикасно - стицање нових знања и вештина, генерисање и производну и економску валоризацију иновација и дифузију и имплементацију нових технологија. Основна функција креативног друштва је стварање друштвено-економске основе за функционисање иновативне привреде.

Појам иновативна привреда означава индустрије, које се базирају на:

- 1) Микроелектроници,
- 2) Мехатроници,
- 3) Оптичком преносу информација,
- 4) Био-технологијама,
- 5) Новим материјалима,
- 6) Аеро-космичким технологијама,
- 7) Програмирању,
- 8) Развоју и примени нових технологија у домену медицинских и других социјалних услуга и информационих и комуникационих система и управљања саобраћајем.

Поред тога, иновативна привреда обухвата и индустрије, које за резултат имају креацију производа и процеса, као што су:

- 1) Оглашавање и Маркетинг,

- 2) Радио и Телевизија,
- 3) Филмска индустрија,
- 4) Интернет индустрија,
- 5) Музичка индустрија,
- 6) Класично и електронско публикавање,
- 7) Видео и рачунарске игре,

8) Индустрија садржаја за мобилну телефонију, као и мање индустријализоване културне и креативне индустрије, као што су: архитектура, мода, дизајн, уметнички занати, културни туризам, музеји и библиотеке, визуелне уметности и извођачке уметности.

Основна импликација реформи и политика у функцији ендогенизације технолошког развоја у институционалну структуру је развој новог индустријског система. Његове доминантне карактеристике су:

- 1) узајамно прожимање државног (јавног) и приватног сектора и механизма тржишног, корпоративног и државног (јавног) регулисања привредних токова,
- 2) интензивно трансформисање садржаја и облика државне (јавне) и приватне својине - развој разних модела институционалне својине, пензионих и инвестиционих фондова, радне акционарске својине и слично,
- 3) развој нове макроорганизационе структуре на принципима мрежне организације између производних, трговинских, финансијских и других организација у функцији усаглашавања друштвених и приватних интереса,
- 4) експанзија међународног и транснационалног карактера привређивања,
- 5) покушај изналажења оптималне комбинације између производње и еколошке равнотеже. У овом контексту, индустријска политика у развијеним (савременим) тржишним привредама је прерасла у комбинацију макроекономске политике, развојне политике, технолошке политике, секторских и територијалних политика, образовне политике, социјалне политике и еколошке политике.

4. Нова индустријска политика Србије у сусрет новој европској индустријској политици

4.1. Основе индустријске политике ЕУ 2020. године

Заједничка Индустријска политика спада у најконтроверзнија подручја економске политике од оснивања Европске уније. Подсећања ради, иницијатива за оснивање ЕУ је проистекла из заједничке Индустријске политике у домену производње угља и челика, која је касније проширена и на нуклеарну (атомску) индустрију. Међутим, преношење тежишта европских интеграција на Царинску унију, пријем нових чланова са либералнијим концептом економске политике, као и спољни притисци (САД и Јапан) су имали за последицу - да је активна верзија заједничке индустријске политике у смислу подстицања развоја нових индустрија (изузев аеро-космичке индустрије) напуштена и замењена заједничком политиком смањења баријера за предузећа која послују на унутрашњем тржишту и парцијалним *ad hoc* политикама подршке националним и регионалним програмима структурног прилагођавања у депресираним индустријама (индустријама у нестајању или преструктурирању: текстил, челик, угаљ, бродоградња, аутомобилска индустрија).

Први концепт индустријске политике ЕУ установљен је 1990. године¹. Реализација индустријске политике се, пре свега, заснивала на договорању и споразумевању, јер се ослањала на:

- 1) иницијативе за међудржавне консултације и координације на основу одлуке Савета министара ЕУ,
- 2) подршку специфичним мерама појединих држава-чланица.

Директна финансијска подршка за реализацију индустријске политике је била веома мала. Највећи део финансијске подршке се реализовао индиректно, путем Технолошке и

¹ ЕС, 1990, Индустријска политика у отвореном и конкурентном окружењу: Смернице за приступ ЕЗ. COM(90) 556

Регионалне политике ЕУ. Од тада су приступи развоју индустријске политике непрекидно мењани и прилагођавани према променама у окружењу², услед притиска конкуренције са Далеког истока, као и технолошког заостајања за САД и Јапаном, али су значајни били и изазови и крупне промене до којих је дошло због проширења ЕУ, док су у последње време посебно наглашени и изазови климатских промена са којима се ЕУ суочава. Индустријска политика ЕУ је проактивна индустријска политика која за циљ има стварање и обезбеђивање повољног окружења за раст предузетништва, али и унапређивање иновативности, а све то ће ЕУ учинити привлачном за инвестирање и омогућити јој да створи нове шансе за запошљавање нарочито ако се узме у обзир чињеница да су МСП носиоци највећег дела индустрије.

Убрзо се показало да је реализација Лисабонске агенде била веома неуједначена, да се кључни циљеви не могу реализовати до 2010. Године. Оцењено је да су основни разлози политичке природе, а да је сама стратегија преопширна и оптерећена конфликтним циљевима. Предложено је померање тежишта ка подстицању привредног раста и запослености, а реализацију осталих циљева померити на период после 2010. године. Анализе из 2008. године, пре појаве глобалне финансијске и економске кризе, су указивале да су неке државе-чланице ЕУ-15 (Шведска, Велика Британија, Холандија и Данска) биле на путу да остваре све или већину циљева, док су друге (Аустрија, Белгија, СР Немачка, Француска, Шпанија, Финска, Португалија) очекивале реализацију кључних циљева у домену привредног раста и запослености.

Са друге стране, проширење ЕУ је, приступањем 12 нових чланица (2004. и 2007.), поставило пред заједничку индустријску политику и нови задатак – хармонизацију и усаглашавање различитих индустријских система. Анализе пре појаве глобалне финансијске и економске кризе, су указивале да су само три нове државе (Чешка, Словачка и Словенија) биле на добром путу да остваре циљеве у домену запослености и рехабилитације улоге индустрије, али да веома заостају у осталим индикаторима, посебно у домену улагања у истраживање и развој.

Лисабонска стратегија 2000. године је одредила пет приоритетних подручја

Прво - стварање друштва знања. Планирано да се до краја 2010. године; заврши процес конституисања тзв. информационог друштва у свакој држави-чланици, повећају улагања у истраживање и развој на најмање 3% БДП у свакој држави-чланици и реализује значајно побољшање перформанси хуманог капитала путем повећања слободе приступа и унапређења квалитета система редовног и целоживотног образовања у свакој држави-чланици.

Друго - јединствено тржиште. Планирано, да се: уклоне све препреке за слободно кретање услуга (укључујући и финансијске услуге) на унутрашњем тржишу ЕУ и заврши изградња јединственог тржишта у тзв. мрежним индустријама – либерализацијом тржишта електричне енергије, гаса, поштанских услуга, ваздушног саобраћаја и уведу једнозначно и транспарентно уређена правила о државној помоћи (националним) индустријама;

Треће - стварање подстицајне пословне климе за развој предузетништва, приватне инвестиције и генерисање и валоризацију иновација. Планирано да се створе институционални услови за: лакши приступ предузетника, МСП финансијским институцијама, јасна, прецизна и транспарентна правила за реализацију стечаја, лакше отварање (и затварање) предузећа и смањење трошкова пословања изазваних јавном регулацијом.

² ЕС, 1999. године, Структуралне промене и прилагођавања у европској прерађивачкој индустрији, COM(99) 465; ЕС 2003, Индустријска политика у проширеној Европи, COM(2002) 714; ЕС 2004, Подстицање структурних промена: индустријска политика за проширену Европу, COM(2004) 274; ЕС 2005, Саопштење ЕС о спровођењу Лисабонског програма Заједнице: оквир практичне политике за јачање прерађивачке индустрије у ЕУ - ка интегрисанијем приступу индустријској политици COM(2005) 474. и SEC(2005) 1215 и 1216 Анекс Лисабонског програма.

Четврто - изградња тржишта рада које ће јачати социјалну кохезију. Планирано да се: запосленост радно способног становништва повећа на 70% од укупно расположиве радне снаге, запосленост жена повећа на 60% од контингента жена у радно-способном узрасту, запосленост старијих радника повећа на 50% од расположивог становништва, повећа способност прилагођавања запослених и предузећа новим технологијама, повећа флексибилност организације рада, усвоји јединствени (минимални) европски социјални модел у циљу стварања услова за развој креативног друштва и иновативне привреде и искорени сиромаштво.

Пето - успостављање режима одрживог развоја. Предложена је брза ратификација протокола из Кјота (извршена 2002.), при чему се издвајају: обезбедити до 2015. задовољење 12% примарних енергетских потреба и 22% производње електричне енергије из обновљивих извора и увођење јасних и прецизних прописа о опорезивању енергије и индивидуалне одговорности за наношење штете животном окружењу.

Глобална депресија је условила додатну ревизију Лисабонске стратегије. У марту 2010. године, Европска комисија је лансирала њену иновiranу верзију под називом ЕВРОПА 2020 у којој је пет приоритетних подручја деловања сажето у три:

- 1) Паметан раст (развој економије заснован на знању и иновацијама),
- 2) Одрживи раст (унапређење ресурсно ефикасније, еколошки чистије и конкурентније економије),

- 3) Свеобухватан раст (подстицање привреде са високом запослености, која би донела социјалну и територијалну кохезију), на принципима децентрализације, кооперације и сарадње јавног и приватног фактора и, пре свега, побољшања јавне регулације. Не улазећи у ширу елаборацију, проблеми и бројне контроверзе, које су пратиле и прате ова два пројекта, указују да ендогенизација технолошког развоја у институционалну структуру, као кључног фактора реиндустријализације, представља веома сложени и изазовни проблем за јавну регулацију, чак и за друштва и привреде на највишем нивоу друштвено-економског развоја.

Генерално, савремени приступ индустријској политици акцентира два широка скупа нових индустријских политика. Први скуп чине политике чији је циљ одређивање правила конкуренције или конкурентности, као што су правила о неконкурентном понашању, о заштити интелектуалне својине, међународна правила о светској трговини, и сл. Другу групу политика чине оне политике које за циљ имају успостављање и обезбеђивање оквирних услова за отварање нових предузећа или побољшавање способности постојећих предузећа која су им неопходна да би учествовала у тржишној конкуренцији. Ту спадају политика истраживања и развоја и иновативности, политика развоја технологије, усавршавање и образовање, политике које потпомажу стварање веза између предузећа, универзитета и надлежних локалних и регионалних тела, итд. Треба истаћи да све ове политике морају да узму у обзир правила и ограничења која намећу међународни споразуми, као што је споразум са СТО и, када говоримо о државама чланицама ЕУ, оне обавезе које произлазе из правилне примене релевантног законодавног оквира ЕЗ (*acquis communautaire*).

4.2. Полазни оквир индустријске политике Србије - ограничења и проблеми

Генезу проблема у индустрији Србије најбоље илуструје кратак осврт на основне карактеристике процеса индустријализације Србије у периоду од 1947. до 1990. године. Индустријализација Србије се одвијала према моделу индустријских центара. До краја 60-тих година прошлог века у Србији било формирано 26 великих индустријских центара, 22 средње величине и 114 малих индустријских центара, што је укупно, пред почетак транзиције (без Аутономне покрајине Косово и Метохија) било око 160. Значајно је, што је у оквиру њих формирано 67 великих националних, републичких или субрегионалних пословних система на принципу вертикалног обједињавања капацитета, који су имали функцију макрокластера.

Процес индустријализације Србије пратиле су бројне слабости. Кључно ограничење је да се национална индустрија развијала у оквирима масовне, енергетски, материјално и радно

интензивне производње на основу имитације иностраних технологија (пре свега, увозом опреме и куповином лиценци) и доминатне улоге политичке елите у њеном структурирању и развоју. Последице овог приступа, које се осећају до данас су:

1) сиромашна акумулирана искуства из најбоље индустријске праксе, углавном, због толерисања нерационалности употребе ресурса,

2) дубоко укореењена навика (посебно у пословодним структурама) на високу спољну и унутрашњу заштиту и неконкурентну ефикасност,

3) вредносни систем и социјални односи, који блокирају директно генерисање и имплементацију пословних и технолошких иновација.

Тржиште роба није било одашиљач сигнала, који би указивали актерима индустријског система одговор на питање: шта и под којим условима треба производити да би се било конкурентно? Основни сигнали су долазили са стране понуде, а и тада се нудило углавном оно шта се има и без трагања за новим, за пословним и технолошким иновацијама.

Графикон 1: Кретање индустријске производње Србије 1946-2010.

Србију обележава веома споро обнављање производње до предтранзиционог максимума. Привреда Србије је 2008. године, пре глобалне рецесије, достигла само око 80% БДП из 1990. године, а индустрија на око 50%, Најтежа ситуација је у сегменту запослености, данас у индустрији Србије је запослено 250.000 радника мање (35%) у односу на 1990. године.

Основна ограничења:

Прво, наслеђени индустријски центри и њихови макрокластери су практично нестали (већина још 80-тих);

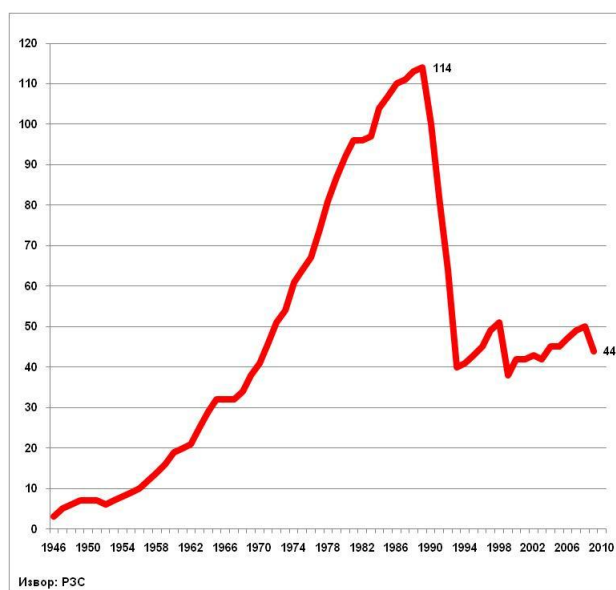
Друго, развој предузетништва није усмераван ка производним секторима, већ ка услугама;

Треће, видљиво је одсуство читавог низа тржишних и јавних институција потребних за реализацију индустријске политике на основу технолошких иновација. Недостаје домаћи инвестициони потенцијал, нема институције ризичног (venture) капитала, ни једна банка нема у пословном портфолију финансирање развоја иновацијом генерисаних фирми, владини програми за буџетску потпору трансфера технологија из истраживачког система у нове производне иницијативе су недовољни;

Четврто, стратешко координирајући механизми су остали неразвијени, и поред бројних реформи тржишне инфраструктуре и инфраструктуре за јавну регулацију привреде и привредног развоја;

Пето, на националном тржишту не постоји тражња водећих корисника, док су интеракције између произвођача и корисника слабе и спорадичне;

Шесто, национална НТИОК (Наука – Технологија – Информације – Организација - Образовање – Телекомуникације) инфраструктура је у релативно пристојном стању и квалитетнија него у многим државама сличног степена развијености. Но, структура НТИОК инфраструктуре је производно непродуктивна. Везе са привредом су неразвијене, спорадичне и линеарне због малог притиска на предузећа - да унапређењем перформанси интерне компоненте НТИОК инфраструктуре повећају способност имплементације пословних и технолошких иновација. Све извршене реконструкције НТИОК инфраструктуре (приватизација, рационализација, примена европских стандарда у образовању и науци,

модернизација, повезивање и програмирање) које су имале за задатак да промене однос према економској валоризацији иновација и њиховом доприносу друштвено-економском развоју су биле неуспешне. Кључно је да су унутрашње везе између актера НТИОК инфраструктуре веома слабе, па она није у стању да врши јачи технолошки притисак на реалну привреду конкурентном понудом одговарајућих кадрова и нових технологија.

У изложеном контексту, национална индустрија и њено окружење нису ни оспособљени ни мотивисани за реализацију циљева индустријске политике према европском концепту ендеогеног и одрживог развоја. Анализа показује да су основни људски, физички и нормативни делови ових система, углавном у реду, узимајући у обзир стање одређујућих околности. Међутим, целокупна структура је неадекватна, па индустрија не може да испољи своје развојне потенцијале.

Једном речју, основни проблем је налажење рационалних и ефикасних решења за практичну имплементацију – ендеогенизације технолошког развоја у институционалну структуру, као примарног фактора за обезбеђење одрживог националног развоја.

III. АНАЛИЗА СТАЊА ПЕРЕРАЂИВАЧКЕ ИНДУСТРИЈЕ

1. Индустријска политика Србије 2001-2010

Транзициони период у протеклој деценији карактерише спровођење „прве генерације реформи“ – приватизација и реструктурирање привреде, макроекономска стабилизација, ценовна и спољноекономска дерегулација и либерализација, консолидација и приватизација банкарског сектора, почетак придруживања ЕУ, бројна законска прилагођавања у свим областима привреде и друштва (донето је више од 400 системских закона којима се подржавају структурне реформе). Основни циљеви економске политике били су одржавање макроекономске стабилности, уз истовремено остваривање високе стопе привредног раста. „Друга генерација реформи“ – подстицајни амбијент за домаће и иностране инвеститоре, заштита својине и уговора, реформа пореског система, реформисани јавни сектор, усклађена фискална и монетарна политика, ефикасан банкарски систем и развој финансијских тржишта, развијени односи приватног и јавног партнерства, посебно у инфраструктурним делатностима, регулисано тржиште рада и уређени односи између запослених и послодаваца, напредак у смањењу сиве економије и корупције, генерално, реформе које све заједно повећавају кредибилитет земље и смањује ризик за улагање, спровођене су парцијално, а у неким сегментима су у почетној фази.

Индустријска политика Србије у протеклом транзиционом периоду била је усмерана ка:

- 1) процесу приватизације и реструктурирању привреде,
- 2) јачању предузетничког сектора,
- 3) стварању конкурентног пословног амбијента.

У складу са тим стратешким опредељењима институционална решења и државни подстицаји имали су за циљ:

- 1) приватизацију и реструктурирање друштвених предузећа,
- 2) привлачење страних директних инвестиција,
- 3) усмеравање развојних подстицаја–извозни, привредни, регионални, субвенције,
- 4) свеобухватну реформу прописа (у даљем тексту: СРП).

Приватизација и реструктурирање

На основу приватизационог модела продаје друштвеног капитала из 2001. године процес приватизације у Србији се приводи крају. Укупно је приватизовано више од 2.400 предузећа јавним тендерима и аукцијама, а путем „тржишта капитала“ више од 700 предузећа. Програмом приватизације преостало је да се приватизује још 300 предузећа., од

чега је 40 у индустрији. Глобална рецесија успорила је завршетак процеса и потенцирала следеће проблеме:

- 1) недовршена приватизацију великих индустријских предузећа,
- 2) реструктурирање јавних предузећа,
- 3) поништене приватизације,
- 4) корпоративно управљање у приватизованим предузећима.

Табела 2: Приватизација прерађивачке индустрије 2002-2010.

Сектор/подсектор	Приватизовано		Реструктурирање		Поништени уговори		Преостала приватизација	
	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
Прерађивачка индустрија	878	100	58	100	258	100	40	100
Прехрамбени производи, пиће и дуван	202	23,0	3	5,0	48	18,6	12	30,8
Текстил и текстилни производи, кожа и предмети од коже	91	10,4	7	11,7	44	17,1	2	5,1
Дрвна индустрија и папир	144	16,4	4	6,7	58	22,5	10	25,6
Хемијски производи, гума и пластика	66	7,5	6	10,0	17	6,6	3	7,7
Производи од осталих минерала	77	8,8	4	8,3	23	8,9	1	2,6
Метали и метални производи	116	13,2	6	10,0	24	9,3	2	5,1
Остале машине и уређаји	40	4,6	4	6,7	10	3,9	3	7,7
Електрични и оптички уређаји	68	7,7	6	10,0	10	3,9	7	17,9
Саобраћајна средства	38	4,3	17	28,3	16	6,2	-	-

Извор: РЗР на основу података АП

Приватизацијом предузећа у Прерађивачкој индустрији (878), остварен приход од 1,5 млрд. ЕУР (55% укупних приватизационих прихода) и реализоване инвестиције у вредности 953 мил. ЕУР (73% укупних инвестиција). Услед непоштовања уговорних обавеза (неплаћање рата, неодржавање континуитета производње, непоштовање инвестиционог и социјалног програма, располагање имовином супротно одредбама купопродајног уговора) поништено је 258 купопродајних уговора Агенције за приватизацију и купаца (44% укупних раскида).

Кумулирани економско-финансијски проблеми отежали су окончање реструктурирања и приватизацију великих индустријских система. Поступком реструктурирања обухваћено је 58 великих предузећа од којих је 17 у подсектору Саобраћајна средства.

Од 40 предузећа преосталих за приватизацију за 19 је одређен метод продаје (тендер или аукција), док је за остала предузећа поступак приватизације обуставаљен док се не отклоне проблеми везани за даљи поступак приватизације (нерешена имовинско - правна питања, утврђивање удела државне својине, окончање поступка подржављења и др.). У групи предузећа код којих је приватизација прекинута најбројнија су привредна друштва организована у складу са Уредбом о заштити имовине делова предузећа чије је седиште на територији бивших република СФРЈ и предузећа која се налазе у поступку подржављења пред Републичком дирекцијом за имовину Републике Србије.

Привлачење страних директних инвестиција

Транзициони модел привредног раста заснивао се на повећању страних директних инвестиција. Искуства успешних транзиционих економија указују да стране директне инвестиције снажно утичу укупан привредни развој, смањују стопу незапослености, утичу на модернизацију и опоравак привреде кроз усвајање нових знања и технологије и то не само у производном смислу, већ и и кроз нова знања у систему менаџмента, продаје, друштвене одговорности итд. Оно што је посебно важно, СДИ када долазе на релативно мала тржишта, имају изражену извозну компоненту те на тај начин повољно делују на спољнотрговински биланс. СДИ повољно делују и на постојећу домаћу привреду, с обзиром да ангажују домаћа предузећа која се појављују као добављачи јер на тај начин смањују трошкове, а домаће компаније имају шансу да прошире своју делатност, имају сталног купца својих производа и кроз канале инвеститора постану и сами извозници и на тај начин стварају и сопствени бренд. Српској индустрији су потребне конкурентне извозно оријентисане компаније, због

чега је током периода реструктурирања српске индустрије потребно подстицајна средства усмеравати у велика, просперитетна индустријска предузећа, односно у развој привредне инфраструктуре.

Табела 3 : Стране директне инвестиције нето, годишње и кумулатив, мил. ЕУР

Године	У мил ЕУР		% од БДП		По становнику у ЕУР	
	годишње	кумулатив	годишње	кумулатив	годишње	Кумулатив
1997	654	654				
1998	101	755				
1999	105	860	0,6	4,9	14	114
2000	54	914	0,2	3,6	7	122
2001	184	1.098	1,4	8,6	25	146
2002	500	1.598	3,1	10,0	67	213
2003	1.194	2.792	6,9	16,1	160	373
2004	774	3.566	4,1	18,7	104	478
2005	1.250	4.816	6,2	23,7	168	647
2006	3.323	8.139	14,3	34,9	448	1.098
2007	1.821	9.960	6,4	35,0	247	1.349
2008	1.824	11.784	5,6	36,3	248	1.603
2009	1.372	13.156	4,8	45,5	187	1.797

Извор: НБС, РЗС, РЗР

Институционални инструменти Владе и Министарства економије и регионалног развоја за привлачење СДИ и промоцију извоза уоквирени су формирањем Агенције за страна улагања и промоцију извоза (у даљем тексту: СИЕПА) и Агенције за осигурање и финансирање извоза (у даљем тексту: АОФИ) и законским решењима у 2010. години. Подстицајни пројекти и средства (субвенције за greenfield инвестиције) усмеравани су у производне секторе и секторе услуга које могу бити предмет међународне трговине (осим трговине, угоститељства и пољопривреде). Основни критеријум су нова радна места, а бесповратна средства се одобравају у зависности од облика инвестирања, места инвестирања и испуњености критеријума:

1) За инвестиције у производни сектор и сектор услуга које јесу или могу бити предмет међународне трговине, додељују се бесповратна средства у износу од 2.000 до 10.000 евра по новом радном месту,

2) Изузетак представљају инвестиције од посебног значаја:

- за инвестиције које прелазе укупан износ од 200 милиона евра и којима се обезбеђује отварање најмање 1.000 нових радних места, средства се одређују у износу од 25% од укупне висине инвестиције,

- за инвестиције која прелазе износ од 50 милиона евра и којима се обезбеђује отварање најмање 300 нових радних места, средства се одређују у износу од 20 % од укупне висине инвестиције.

Износ средстава одређује Влада у зависности од важности, вредности и услова пројекта.

Развојни подстицаји

Извозне стимулације се усмеравају кроз бесповратна финансијска средства малим и средњим привредним друштвима за финансирање активности које доприносе повећању извоза из Републике Србије (СИЕПА), и то за следеће намене:

- 1) дизајн новог производа,
- 2) тестирање, сертификација и ресертификација производа,
- 3) сертификација и ресертификација система управљања квалитетом,
- 4) самостално учешће на међународним привредним сајмовима у иностранству,
- 5) стицање и потврђивање права индустријске својине,
- 6) дизајн новог паковања производа,
- 7) дизајн промотивних материјала - брошура и веб сајт,
- 8) организовани пословни сусрети у иностранству,

9) организоване посете страним тржиштима.

Осигурање и финансирање извоза (преко АОФИ-а) обезбеђује се кроз:

1) краткорочне кредите извозним предузећима која остварују извоз већи од 1.000.000 ЕУР (у износу од 30.000 ЕУР до 1.500.000 ЕУР у динарској противвредности, са каматном стопом 3-5% у зависности од вредности извоза;

2) краткорочне кредите извозним предузећима која су остварила извоз већи од 300.000 ЕУР (у износу од 30.000 ЕУР до 200.000 ЕУР у динарској противвредности), са каматном стопом ЕУРИБОР+1% до ЕУРИБОР+3% у зависности од оствареног извоза и бонитета предузећа.

У циљу привлачења страних инвестиција као и целокупног унапређења српске привреде, успостављена је правна основна за формирање слободних зона. Слободне зоне представљају инфраструктурно опремљено земљиште на коме је додатно гарантован и стимулисан режим пословања кроз:

1) фискалне погодности (ослобађања од свих пореских оптерећења за СДИ, ПДВ, такси и пореза локалне самоуправе),

2) ослобођења од плаћања царине за увоз опреме, сировина и репроматеријала за производњу намењену извозу, грађевинског материјала намењеном за изградњу инфраструктуре у слободној зони и др.,

3) финансијске погодности (слободан проток капитала, профита и дивиденди),

4) ефикасна администрација на принципу једног шалтера,

5) једноставна и брза царинска процедура захваљујући испоставама Управе царина,

6) субвенције од стране локалне самоуправе,

7) пружање сета услуга корисницима по повлашћеним ценама (организација транспорта, претовар, утовар, шпедитерске услуге, агенцијске услуге, услуге осигурања и реосигурања, банкарски послови и др.)

Подстицање привредног и регионалног развоја. Подстицајна политика од 2001. године константно је добијала на значају, што је имало за резултат проширивање механизма и инструмената у циљу решавања специфичних привредних и развојних проблема као и регионалних диспропорција. Годишњим Програмима за подстицање привредног и регионалног развоја (преко Републичког фонда за развој) тежиште је дато подстицајним механизмима (републички пројекти, започета фискална децентрализација, директна издвајања из буџета за пројекте комуналне и пословне инфраструктуре, директне инвестиције у индустријске центре и девастирана подручја, повољни кредити, порески подстицаји за инвеститоре и друго), односно, стварању привлачнијег инвестиционог амбијента и оживљавању производње. Основни циљ ових програма је подстицање привредног, а нарочито индустријског развоја, унапређење конкурентности домаће привреде, развој производног занатства и услужних делатности и подстицање запошљавања.

Систем подстицања привредног развоја одвијао се путем:

1) директних и индиректних подстицаја из буџета Републике, Аутономне покрајине Војводине и јединица локалне самоуправе,

2) предприступних фондова Европске уније и средства развојне помоћи међународне заједнице,

3) развојних кредита међународних финансијских институција и пословних банака. Подстицајна средства за привредни и регионални развој, обезбеђивала су се преко Фонда за развој Републике Србије, Националног инвестиционог плана (од 2006. године), различитих видова државне помоћи и фондова стране помоћи.

Из ових извора у периоду 2001-2009. године различитим подстицајним инструментима укупно је инвестирано преко 6,6 милијарди евра за 18.838 пројеката из различитих области привреде³.

³ Износ средстава и програма је виши јер нису обухваћени програми чија је реализација на нивоу подручја или региона

Од 2001. године, активност Фонда за развој Републике Србије, усмерена је на кредитирање инвестиционих програма из области индустрије и прерађивачких капацитета, програме који обезбеђују већи ниво пројектоване рентабилности, односно веће економске ефекте, програме који обезбеђују отварање нових радних места и веће нето девизне ефекте као и програме који не захтевају нова улагања у изградњу грађевинских објеката. Од 2005. године, програмски циљеви проширени су на унапређење конкурентности домаће привреде (кредити за општине Крагујевац, Бор и Врање), подстицање развоја производног занатства и услужних делатности, подстицање запошљавања (кроз микро кредите), развој тржишта капитала, као и развој предузећа и предузетништва (кроз Start-up кредите).

Посредством Фонда, у овом периоду, за стимулisaње привредног развоја одобрило се 1,3 милијарди евра (1.265.293.375) за 157 општина (од којих су 11 са територије Аутономне покрајине Косова и Метохија), за 16.307

Табела 4: Одобрена средства Фонда за развој 2001-2009. године (у мил. ЕУР)

2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
27,8	102,3	112,9	127,2	102,2	120,3	190,5	186,1	295,9

кредита из различитих области привреде, чијом се реализацијом планирало 95.915 новозапослених (евиденција о новозапосленим води се од 2004.). Током периода износ средстава је континуирано повећаван, тако да је у 2009. години (295,9 мил. евра) десетоструко већи од пласираних средстава у 2001. години (27,8 мил. евра). Одобравањем кредита Фонда за развој, у 2010. години, за подстицај и развој индустрије нарочито на девастираном подручју, планирало се обезбеђивање средстава у износу до 7,0 млрд. дин. (под условом да је носилац инвестиције велико или средње предузеће или ново чији оснивачи већ имају производњу на девастираном подручју које послује дуже од пет година и запошљава више од 50 запослених радника).

Табела 5: Кредити за подстицање индустрије на девастираном подручју у 2010.

Дугорочни	Период	Каматна стопа	Вредност
Изградња нових, проширење постојећих објеката, набавка опреме и ТОС	8 + 2 до 3 год. грејс	2% на год. нивоу	Средње предузеће до 2 мил. евра, Велико предузеће до 8 мил. евра

Ова нова подстицајна мера од суштинског је значаја не само за индустријски развој, већ и за привлачење нових инвестиција и рехабилитовање предузећа улагањем у нове или проширење постојећих производних погона.

За бржи развој привреде и ублажавање структурних привредних неравномерности од 2003. године, различитим видовима државне помоћи додељено је 4,3 млрд евра, од чега се за региону државну помоћ пласирало 493 милиона евра.

Табела 6: Државна помоћ 2003-2009. (у мил. евра)

	2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009		2003-2009	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Хоризонтална	126,4	11,9	201,9	36,9	149,8	46,9	298,9	68,0	455,2	76,1	448,5	68,3	564,4	78,3	2.245,2	51,7
Секторска	464,9	43,9	276,9	50,6	142,5	44,6	128,3	29,2	116,7	19,5	169,1	25,7	124,7	17,3	1.423,2	32,8
Регионална	287,2	27,1	68,0	12,4	27,4	8,6	12,5	2,8	26,1	4,4	39,7	6,0	32,2	4,4	493,0	11,4
Олакшице и стимулације	180,4	17,0	0,0		0,0		0,0		0,0		0,0				180,4	4,2
Укупно	1.059	100,0	546,9	100,0	319,8	100,0	439,7	100,0	598,0	100,0	657,3	100,0	721,3	100,0	4.341,8	100,0
% у БДП	6,6		2,8		1,6		1,9		2,1		2,0		2,5		2,6	

*Пореске и царинске олакшице и извозне стимулације

Извор: Извештаји о додељеној државној помоћи у Републици Србији, Министарство финансија.

Поред Фонда за развој, финансијска средства за подстицање привредног развоја обезбеђивала су се од 2006. године, из Националног инвестиционог плана (у даљем тексту: НИП), са циљем да се ефикасније искористе инвестиције од приватизационих прихода, као и кредита међународних финансијских институција. Приоритетна улагања НИП-а односила су се поред великих инфраструктурних пројеката и на развој привреде улагањем у индустријске

зоне и технолошке паркове (у 2009. години уложено 4 милиона евра). Из НИП-а се за 2.531 пројекта утрошило више од 1 млрд. евра (1.001.502.532).

Кредитна подршка привреди из буџета Републике Србије распоређује се по посебном програму који усваја Влада, на предлог Министарства економије и регионалног развоја. Средства се одобравају у виду тзв. „меких” кредита, преко Фонда за развој Републике Србије, уз валутну клаузулу, каматну стопу 1% на годишњем нивоу, роком враћања кредита 36 месеци, при чему период отплате наступа 12 месеци од дана повлачења кредита, у току кога се камата обрачунава тромесечно уназад и приписује главном дугу. Корисници средстава су предузећа из области прерађивачке индустрије и грађевинарства. Приоритет при одобравању ових средстава имају предузећа која се припремају или су отпочела процес реструктурирања и приватизације. Паралелно са напретком процеса реструктурирања и приватизације, средства за кредитну подршку се смањују. Окончањем процеса приватизације престаће потреба за овим видом кредитне подршке привреди.

У оквиру Програма мера Владе за ублажавање ефеката светске економске кризе у Републици Србији реализују се следеће директне мере:

- 1) директно субвенционисање каматне стопе на кредите за одржавање ликвидности и финансирање трајних обртних средстава и извозне послове,
- 2) суфинансирање кредита за инвестиције без гаранције и са гаранцијом Фонда за развој,
- 3) директно субвенционисање каматне стопе на потрошачке кредите (лизинг) и кредите за правна лица за куповину одређених трајних потрошних добара,
- 4) субвенционисање куповине аутомобила произведених у Србији заменом старо за ново,
- 5) подстицање производње и продаје трактора у Републици Србији и субвенционисање куповине трактора произведених у Републици Србији,
- 6) директно субвенционисање каматне стопе на потрошачке кредите за куповину грађевинског материјала као одређеног трајног потрошног добра,
- 7) субвенционисану куповину теретних моторних возила-камиона произведених у Републици Србији и замену старо за ново и субвенционисану куповину и ремонт грађевинских машина произведених у Републици Србији и
- 8) директно субвенционисање каматне стопе за стамбене кредите и дугорочно стамбено кредитирање.

Табела 7: Буџетска средстава по програмима Владе за субвенције, односно кредитну подршку привреди, у мил. РСД

Област индустрије	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	I- IX 2010
Сабраћајна средстава	1.658,8	1.848,0	1.640,0	1.347,5	1.435,0	1.365,2	1.839,7	1.653,7	1.229,4
Металски комплекс	1.305,6	1.408,6	882,5	805,5	754,0	621,7	696,5	710,3	909,5
Металургија	1.210,0	843,0	743,5	496,5	211,5	297,0	96,1	95,0	11,0
Текстил и кожа	372,7	419,8	379,2	390,0	360,5	122,7	151,0	143,0	198,2
Хемијска индустрија	397,7	430,5	420,5	406,0	330,5	295,5	215,2	343,4	13,9
Прерада неметала	182,5	305,0	231,5	210,5	285,5	45,5	172,2	74,2	111,0
Електричне машине и апарати	237,7	376,5	244,0	156,0	120,5	130,5	247,6	230,2	205,0
Прехрамбена индустрија	137,5	211,0	65,0	-	-	-	-	16,4	-
Дрвна индустрија	132,0	121,0	149,5	174,0	161,0	12,5	16,5	3,0	78,0
Индустрија - укупно	5.634,5	5.963,4	4.755,7	3.986,0	3.658,5	2.890,6	3.434,8	3.269,2	1526,6
Грађевинарство	127,5	138,0	167,0	199,0	160,0	121,0	46,2	32,3	7,2
Укупно (И+Г)	5.762,0	6.101,4	4.922,7	4.185,0	3.818,5	3.011,6	3.481,0	3.301,5	1533,8

Извор: МЕЕП

Трговински систем

Србија је поднела захтев за чланство у Светској трговинској организацији 2004. године и преговори о приступању су и даље у току. До краја 2010. године требало би да се испуне сви технички захтеви, тако да се пријем у ову организацију очекује до краја 2011. године. Са најзначајнијим трговинским партнерима спољна трговина је у великој мери већ либерализована, у складу са билатералним односно мултилатералним споразумима о слободној трговини.

Прелазним трговинским споразумом између Србије и Европске уније предвиђено је да се у наредних шест година постепено успостави слободна трговина индустријским и пољопривредним производима. Европска унија је укинула царинска и друга ограничења за увоз индустријске робе из Србије, док ће Србија то урадити у фазама у наредних шест година, у зависности од осетљивости производа.

Србија је такође потписница ЦЕФТА споразума, који дефинише зону слободне трговине између Србије, Албаније, Босне и Херцеговине, Македоније, Молдавије, Хрватске, Црне Горе и УНМИК-а. Споразумом су укинута сва ограничења за трговину индустријским производима, а до сада је Србија потпуно либерализовала и трговину пољопривредним производима са Босне и Херцеговине, Македонијом и Црном Гором.

Према споразуму са Русијом, либерализована је трговина преко 95% производа, на чији извоз се плаћа само административна такса од 1%. Производи који не подлежу повлашћеном треману су шећер, месо, вино, цигарете, памучне тканине, трактори и још неки индустријски производи. Од 31. марта 2009. године примењује се трговински споразум са Белорусијом, који подразумева укидање царинских и количинских ограничења за трговину, изузимајући мали број осетљивих пољопривредних производа, минерална горива и акцизну робу. У наредном периоду очекује се формирање царинске уније између Русије, Белорусије и Казахстана, па би производи пласирани у Русију и Белорусију, под истим условима могли доћи и на тржиште Казахстана.

Од 1. септембра 2010. године примењује се Споразум о слободној трговини са Турском. Споразум предвиђа модел асиметричне либерализације трговине у корист српске стране. Подразумева се укидање свих царинских и других ограничења са истим дејством на увоз индустријских производа из Србије у Турску, док је анексом II дефинисана динамика снижавања царина за увоз робе из Турске у Србију. Либерализација трговине пољопривредним производима односи се само на биљне производе и рибу и одвијаће се на основу количинских квота у оквиру којих ће се плаћати царина по преференцијалној стопи.

На основу споразума потписаног са земљама ЕФТА, који је ступио на снагу 1. октобра 2010. године, чланице ЕФТА су се обавезале на укидање свих квантитативних и царинских ограничења на увоз свих индустријских производа из Србије, укључујући и рибу и производе од рибе. Србија је дужна да постепено смањује увозна ограничења све до 2014. године. Обзиром да чланице ЕФТА немају заједничку пољопривредну политику, статус пољопривредних производа уређен је посебно са сваком државом, а обезбеђена је либерализација за значајан број производа.

Спољнотрговинска размена са Сједињеним Америчким Државама великим делом се одвија на основу Општег система преференцијала, који обезбеђује преференцијални бесцарински третман за преко 4.500 производа, у које нису укључени осетљиви производи попут текстила, пољопривредних производа и сл.

Свеобухватна реформа прописа

Побољшана предвидивост и транспарентност општег институционалног оквира и усвајање мера које за циљ имају олакшавање и поједностављивање захтева које треба да испуне почетници у пословању, односно обављање пословних активности, важан су елемент индустријске политике сваке земље. Успешан и делотворан, независан и непристрасан правосудни систем, важан су предуслов развоја конкурентне привреде у целини а поготово

њеног индустријског сектора. Такође, законодавство, под којим се подразумевају и правила која важе на нивоу локалне и регионалне самоуправе, а нарочито њихова примена као и ефикасност јавне администрације значајно утичу на услове пословања и оперативне трошкове а понекад чак утичу и на шансе за пословање неких почетника у бизнису. То су разлози зашто је било неопходно преиспитати постојећа правила и извршити њихово поједностављивање или уклањање оних непотребних, наслеђених или застарелих одредби тамо где представљају препреку у пословању предузетника или им стварају додатне трошкове. Такође је неопходно и успоставити процедуре и методе за анализу нових закона како би се извршила процена њиховог утицаја на ток привредних активности, тј. на висину оперативних трошкова једног предузетника пре него што буду усвојени.

Стратегијом регулаторне реформе у Републици Србији за период од 2008. до 2011. године предвиђен је низ мера за смањење административних трошкова пословања за 25% до 2011. године и поједностављење административних процедура, чиме би се међународни рејтинг Републике Србије у погледу квалитета пословног окружења знатно побољшао. Мере се, пре свега односе на унапређење постојећег система анализе ефеката прописа и једнократно стављање ван снаге или измену неефикасних прописа – свеобухватна реформа прописа (СРП).

За спровођење реформе образована је Јединица за спровођење СРП и утврђен Акциони план за спровођење Стратегије. Извршеном инвентуром и анализом прописа, издвојено је 2024 прописа који посредно или непосредно утичу на привреду. Организована је медијска кампања како би привреда и грађани узели активно учешће у Свеобухватној реформи прописа и дали своје предлоге за стављање ван снаге и измену прописа који им компликују пословање. У процес прикупљања иницијатива укључена су и страна привредна удружења и организације као што су: Савет страних инвеститира, привредне коморе, Америчка привредна комора, НАЛЕД и др. У складу са поднетим иницијативама састављено је укупно 340 препорука за измену неефикасних прописа и поднето регулаторним телима на мишљење, а након усаглашавања Влада је усвојила 216 препорука за спровођење.

Како би се ефекти спровођења препорука новчано изразили примењен је модел стандардних трошкова, који узима у обзир време потребно да би се испунили административни захтеви наметнути прописима и додатне трошкове које привредни субјекти сnose због тих прописа. На основу обрачунатих трошкова процењене су уштеде по основу елиминације непотребних процедура, као и поједностављења компликованих процедура или смањења њихове учесталости.

Табела 8: Свеобухватна реформа прописа (СРП)

Препоруке које су до сада спроведене или су у поступку спровођења, привреди Србије годишње доносе уштеду од око 142,4 мил. евра, као и значајне позитивне ефекте које није било могуће квантификовати. Од 216 усвојених препорука спроведено је или је у поступку спровођења 192 препоруке. Поред измене прописа, Јединица за спровођење СРП дала је препоруке за стављање ван снаге укупно 196 сувишних прописа (15 уредби, 11 одлука и 170 осталих подзаконских аката). Укинуто је 15 уредби, 11 одлука и 166 прописа.	Статус препорука	Број препорука	Уштеде у еврима
	СПРОВЕДЕНЕ	69	50.832.521
	У ФАЗИ СПРОВОЂЕЊА	146	91.584.438
	УКУПНО	215	142.416.959
	НЕСПРОВЕДЕНЕ	93	46.358.862
Извор: МЕРР, Јединица за спровођење СРП			

Упоредо са спровођењем ове реформе присутна је тенденција да се кроз усвајање нових и измену постојећих прописа компликују постојеће процедуре и уводе нове обавезе за привреду. С обзиром да такви прописи могу анулирати резултате реформе СРП и довести до тога да основни циљеви због којих се реформа и спроводи не буду постигнути, у наредном периоду ће се вршити анализа и провера могућих штетних последица неких нових решења.

Сврха споменутих активности које ће допринети успостављању модерног и бољег (јасног, једноставног, предвидивог и унапређеног) законодавног оквира на свим нивоима је да се обезбеди транспарентност услова пословања и гарантује повољнији регулаторни оквир за развој тржишне привреде у индустријском сектору и предузетништву уопште. Наиме, регулаторне и друге препреке уласку на тржиште, у принципу, штите постојеће фирме и спречавају улазак нових конкурената на тржиште. Потреба да се повећа конкурентност чини модернизацију законодавног оквира на свим нивоима (од техничких и сличних правила, до закона који уређују услове приступања тржишту у јавном и осталим секторима пословања) и брисање застарелих правила неопходним да би се охрабрила иновативност, нова производња и организациони процеси.

2. Макроекономски оквир

У транзиционом периоду 2001-2008. године постигнути су значајни резултати у погледу привредног раста. Транзициони раст се, пре свега, базирао на домаћој агрегатној тражњи (извозна тражња је због структуре привреде и неконкурентности четири пута нижа), односно на страним кредитним средствима и значајном приливу СДИ. Динамичан привредни раст прекинут је у Q4 2008. и у 2009. години када се Србија суочила са економском кризом и оштрим падом економске активности, пре свега, у сектору размењивих добара. Пад домаће и светске тражње, успоравање кредитне активности и страних директних инвестиција утицали су на смањење бруто домаћег производа у 2009. години (-3,5%). Највећи негативни ефекти кризе одразили су се на индустрију (пад од -11,5%), посебно прерађивачку индустрију (пад од -15,8%), где је у потпуности анулиран раст у периоду 2001-2008. године, затим на трговину (-7,5%) и грађевинарство (-19,7%). Неповољни утицаји кризе одразили су се на привреду Србије у условима високе домаће тражње и високог дефицита текућег рачуна. Због значајног смањења прилива иностраног капитала, успоравања кредитне активности, значајног успоравања раста зарада дошло је до пада домаће тражње око 8%. Драстичан пад тражње као последица смањења личне потрошње и производних активности утицали су на смањење спољнотрговинске размене, посебно увоза (пад увоза роба 30% и извоза роба 20%), што је резултирало побољшањем текућег рачуна биланса плаћања. Дефицит се са 7,0 млрд. ЕУР у 2008. смањио на 2,1 млрд. ЕУР у 2009. години (са 21,6% на 7,2% БДП). У другој половини 2009. године и током 2010. године привредна активност у Србији се стабилизовала под утицајем бројних подстицајних мера. С обзиром да су инвестиције у основна средства у 2010. години оствариле благи раст од око 1% у односу на претходну годину, као и лична потрошња (раст од 0,5%), а јавна потрошња забележила умеренији пад, укупна домаћа тражња је остварила благи раст. Процењен раст БДП у 2010. години износи 1,8%.

Табела 9: Макроекономска кретања 2001-2010.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
БДП, млрд ЕУР	12,8	16,0	17,3	19,0	20,3	23,3	28,5	32,7	28,9	28,5
БДП, реалан раст у %	5,3	4,3	2,5	9,3	5,4	3,6	5,4	3,8	-3,5	1,8
Инфлација, крај периода	40,7	14,8	7,8	13,7	17,7	6,6	10,1	6,8	6,6	10,3
Дефицит текућег рачуна, % БДП	2,2	-4,2	-7,8	-13,8	-8,8	-10,1	-17,7	-21,6	-7,2	-7,2
Стране директне инвестиције, % БДП	1,4	3,1	6,9	4,1	6,2	14,3	6,4	5,6	4,8	3,0
Резерве НБС, млрд ЕУР	1,33	2,21	2,85	3,13	4,95	9,04	9,66	8,19	10,6	10,00
Фискални дефицит, % БДП	-0,5	-2,6	-2,7	0,7	1,1	-1,6	-2,0	-2,6	-4,5	-4,7
Јавни дуг, % БДП	104,8	71,9	63,7	50,9	50,6	40,1	31,8	26,9	34,1	42,2
Спољни дуг, % БДП	85,5	58,7	55,9	49,8	60,1	60,9	60,2	64,6	77,9	82,5

Извор: РЗР, РЗС, НБС, МФИН

Допринос производње расту БДП - У периоду 2001-2009. године Србија је остварила просечну стопу раста БДП од 4,0%. Апстрахујући негативан утицај светске економске кризе, ова релативно висока стопа раста БДП (4,6% у периоду 2001-2008. године) ипак не одсликава у потпуности стање привредне активности Србије. Наиме, због изузетно ниске базе из година које претходе транзиционом периоду, раст БДП се може гледати као предимензиониран. Ради постизања конкурентности српске привреде нужно је било остварити знатно више стопе

раста БДП у овом периоду. За досадашњи остварен раст БДП, од 2001. до 2009. године, највише је заслужан сектор услуга са просечном стопом раста БДВ од 4,6% на годишњем нивоу (најизраженији раст су остварили подсектори Трговина и Информисање и комуникације са просечним годишњим стопама раста од 10,8% и 16,2%, респективно). Са друге стране, дошло је до израженог тренда деаграризације и деиндустријализације (првенствено прерађивачке индустрије) у привреди Србије, насталог превасходно као последица неадекватне структуре инвестиција, делимично неуспеле приватизације и већ споменуте експанзије сектора услуга. Последиčno, у периоду 2001-2009. године, просечне стопе раста сектора пољопривреде и индустрије износе 2,1% и -0,1%, респективно. Сектор грађевинарства је у истом периоду остварио стопу раста од 6,3%.

Сумарно гледано, сектор размењивих добара има веома ниску стопу раста од само 0,6% у транзиционом периоду, што говори да је готово целокупан раст БДВ привреде генерисан од стране БДВ сектора услуга.

Крајем 2008. године и током целе 2009. године привреда Србије је била под утицајем светске економске кризе, тако да долази до прекида у узлазном тренду БДП из претходних година. У 2009. години стопа пада БДП износи 3,5%. Сектори који су највише погођени економском депресијом су управо они сектори који су у претходном периоду бележили најниже стопе раста: индустрија (посебно прерађивачка) и грађевинарство. Стопе пада ова два сектора у 2009. години износе 11,5% и 19,7%, респективно. Од сектора услуга, значајан пад додате вредности једино је бележила трговина -7,5%, док је сектор Информисање и комуникације најпропулзивнији сектор, са стопом раста од 10,0%. Сектор пољопривреде као веома специфичан, и са становишта економске кризе у доброј мери аутономан сектор, остварио је позитивну стопу раста од 0,8%.

Табела 10: Допринос производње расту БДП

	2001-2009.	
	Просечне стопе раста у %	Кумулативни допринос БДП
Пољопривреда	2,1	3,3
Индустрија	-0,1	0,4
Прерађивачка индустрија	-0,4	0,0
Грађевинарство	6,3	2,1
Услуге	4,6	21,6
Трговина	10,8	8,2
Саобраћај и складиштење	3,1	1,2
Услуге смештаја и исхране	-1,1	-0,1
Информисање и комуникације	16,2	5,6
Финансијске делатности и делатност осигурања	6,3	1,5
Пословање некретностима	2,0	1,9
Остале услуге	1,5	3,3
Бруто додата вредност делатности	3,5	27,5
FISIM	8,2	1,4
Бруто додата вредност (БДВ)	3,3	26,1
Порези минус субвенције	7,6	10,1
Бруто домаћи производ (БДП)	4,0	
Сектор размењивих добара	0,6	3,7
Сектор неразмењивих добара	4,7	23,7

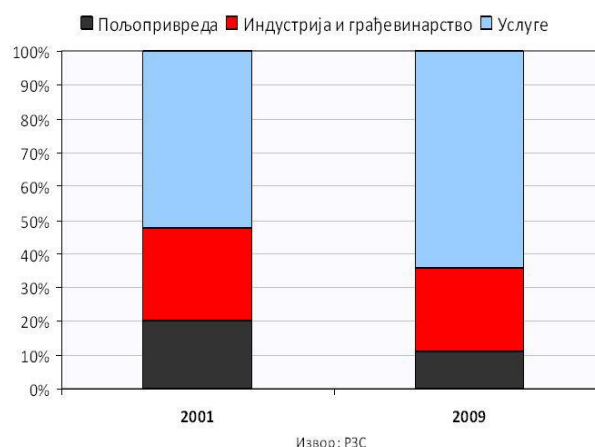
Извор: РЗС

Током 2010. године привреда Србије је започела опоравак од утицаја светске економске кризе, те је процењена међугодишња стопа раста БДП на нивоу од 1,8%. У 2010. години не долази до значајних промена у секторској структури. Сектор индустрије који је бележио највећи пад додате вредности у 2008. години и 2009. години (апсолутно гледано) је сектор који у 2010. години остварује највећи опоравак, док сектор услуга задржава скоро идентичну стопу раста као и у 2009. години.

Графикон 2: Секторска структура БДВ
(текуће цене)

Секторска структура БДВ – Разматрањем секторске структуре формирања БДВ у привреди Србије у периоду 2001-2009. године, може се уочити веће учешће сектора услуга (59,4%) у односу на сектор размењивих добара (36%). Под утицајем светске економске кризе, сектори Индустрије (прерађивачка индустрија) и Грађевинарства забележили су најзначајни пад учешћа у укупној БДВ, док су Саобраћај и телекомуникације, као и Пословање са некретностима остварили највиши раст учешћа.

У 2010. години дошло је до очекиваног наставка тренда у структури БДВ из периода пре ескалације кризе, уз лагану контракцију у расту учешћа сектора услуга.

Табела 11: Секторска структура БДВ (текуће цене) у %

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Пољопривреда	19,5	14,8	13,1	13,5	11,8	11,0	10,1	10,4	9,4
Индустрија	24,6	24,3	23,2	24,1	23,7	23,6	22,5	21,9	22,3
Рударство	1,3	1,7	1,8	1,8	1,8	1,7	1,4	1,4	1,6
Прерађивачка индустрија	21,7	18,5	16,7	17,1	17,1	17,0	16,6	16,3	15,8
Снабдевање ел. енергијом, гасом и паром	0,6	2,8	3,3	3,7	3,2	3,5	3,1	3,0	3,7
Грађевинарство	3,3	3,6	4,4	5,0	4,7	4,8	5,1	5,5	4,8
Услуге	52,6	57,3	59,3	57,4	59,8	60,6	62,3	62,2	63,5
Трговина	7,5	8,1	9,0	9,7	12,2	12,4	11,9	12,1	11,0
Саобраћај и складиштење	4,5	4,7	4,8	4,9	5,5	5,6	5,6	5,3	5,4
Услуге смештаја и исхране	0,9	1,1	1,2	1,1	1,2	1,3	1,2	1,1	1,2
Информисање и комуникације	3,7	4,5	4,5	4,4	4,6	4,4	4,4	4,6	4,9
Финансијске делатности и осигурања	2,6	3,8	3,1	2,8	2,6	2,9	3,3	3,4	3,7
Пословање некретностима	14,4	13,5	13,1	12,5	12,2	11,7	11,2	11,3	12,8
Остале услуге	19,0	21,6	23,6	22,0	21,5	22,3	24,7	24,4	24,5
БДВ делатности	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Извор: РЗС

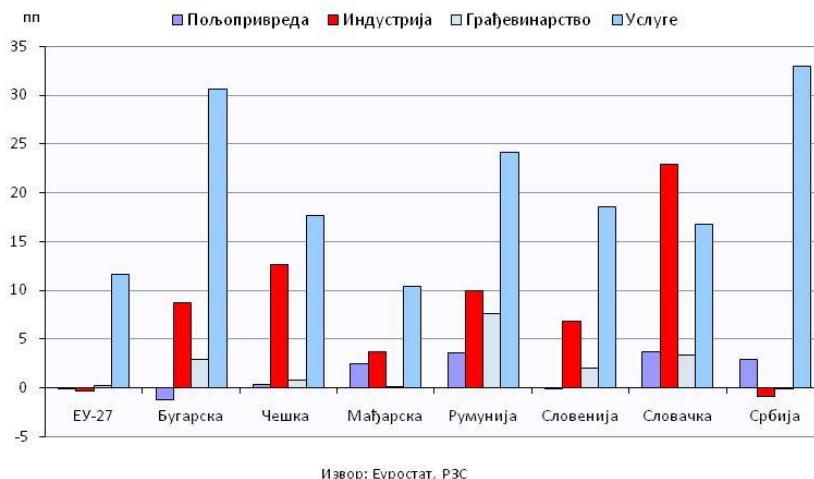
Међународно поређење. Анализирајући реалне стопе раста БДП, током транзиционог периода 2001-2009. године, лако је приметити да је БДП у Србији растао сличним темпом као и БДП земаља у окружењу. Са друге стране, посматрајући 2009. годину види се да је Србија имала најмањи пад БДП, како од свих земаља у окружењу, такође и од групе земаља ЕУ-27, што указује на слабији утицај економске кризе на Србију у односу на остале земље. За 2010. годину процењен раст БДВ Србије виши је од осталих земаља у окружењу.

Табела 12: Међународно поређење структуре БДВ (текуће цене), у %

	Пољопривреда		Индустрија		Грађевинарство		Услуге		Стопе раста БДП	
	2001	2009	2001	2009	2001	2009	2001	2009	Просек 2001-2009.	2009.
ЕУ-27	2,4	1,6	21,7	18,0	5,7	6,3	70,2	74,1	1,3	-4,2
Бугарска	13,1	5,6	22,2	21,4	4,8	8,9	59,9	64,1	4,6	-4,9
Чешка	3,9	2,3	31,5	30,3	6,3	7,4	58,2	60,0	3,3	-4,1
Мађарска	5,2	3,3	25,6	25,0	5,0	4,4	64,3	67,3	2,0	-6,7
Румунија	14,7	7,0	29,4	26,4	5,9	10,9	50,0	55,7	4,7	-7,1
Словенија	3,0	2,4	29,3	23,2	6,2	7,9	61,5	66,5	2,9	-8,1
Словачка	4,7	3,9	28,5	25,7	6,3	9,5	60,5	60,9	4,9	-4,8
Србија	19,8	9,6	25,1	23,0	3,4	4,9	53,5	65,5	4,0	-3,5

Извор: Еуростат, РЗС

Графикон 3: Кумулативни доприноси сектора формирању БДВ, 2001-2009.

Допринос потрошње расту БДП - Привредни раст Србије је у периоду од 2001. године па до настанка светске економске кризе (2008 године) био генерисан домаћом тражњом. Високо учешће личне потрошње у периоду 2001-2008. године (79,0%), увоза робе и услуга (48,9%) и недовољно учешће инвестиција у основна средства (18,4%) су карактерисали структуру употребе бруто домаћег производа. Обим и структура инвестиција нису били довољни за стварање повољног амбијента за повећање извоза као и могућности финансирања иностраних обавеза земље. Високе стопе раста извоза у посматраном периоду нису биле довољне за повећање учешћа извоза робе и услуга у БДП (27,8%). Раст зарада изнад раста продуктивности је у знатној мери утицао на велики раст увоза робе широке потрошње. Раст вредности увоза робе је условио настанак великог трговинског дефицита који је утицао на стварање високог дефицита текућих трансакција са иностранством.

Економска криза је утицала на пад свих компоненти употребе БДП. Лична потрошња је у 2009. години опала за 3,0%. Успорен реални раст зарада у 2009. години (0,2%) је условио смањење расположивих средстава за потрошњу домаћинстава. Дознаке из иностранства су делимично надокнадиле недостатак расположивих средстава. Одговорна фискална политика је обезбедила смањење јавне потрошње. Током 2009. године настављено је са замрзавањем плата у јавном сектору и пензија као предузетим мерама у правцу смањења јавне потрошње. Јавна потрошња је у 2009. години опала за 4,3%. Рецесиона привредна кретања у 2009.години карактерише и пад инвестиционе тражње. Инвестиције у основна средства су у 2009. години опале за 23,0%. Такође је дошло и до смањења спољнотрговинске активности па је део привреде оријентисан ка извозу био у неповољнијем положају.

Након привредне рецесије у 2009. години током 2010. године бележе се позитивни помаци. На благи раст домаће тражње у односу на претходну годину утицали су раст инвестиција у основна средства од око 1%, као и благи раст личне потрошње од 0,5%. Процењен је пад јавне потрошње од 2,6%. Извоз је порастао за око 19% у односу на претходну годину.

Посматране земље у окружењу су, такође током 2009. године нарушиле своје фискалне позиције. Пораст учешћа фискалног дефицита у БДП је резултат дејства предузетих мера, као што су накнаде за незапосленост, стимулативне мере за подстицај инвестиција, мере за јачање куповне моћи становништва, помоћ привредним субјектима као и тржишту рада.

Табела 13: Агрегати употребе БДП, у %

	Финална потрошња		Инвестиције у основна средства		Салдо робне размене	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
ЕУ-27	78,2	80,5	21,1	19,1	-1,0	-0,1
Бугарска	82,8	82,6	33,6	24,4	-25,8	-12,1
Румунија	77,8	78,2	31,9	25,6	-13,6	-5,8
Мађарска	75,3	75,1	21,4	20,9	-0,1	4,9
Хрватска	66,4	67,3	27,6	25,5	-22,9	-17,2
Чешка	72,7	73,2	23,9	22,5	2,7	3,2
Словачка	75,3	75,6	24,7	20,6	-1,5	1,6
Србија	97,1	99,8	23,8	18,8	-27,7	-19,2

Извор: Еуростат, за Србију РЗС

Инвестиције. Инвестиције у основна средства представљају најважнији сегмент потрошње БДП са становишта развоја. У периоду 2001-2010. године реализован је повољнији амбијент за пословање и инвестирање привредних субјеката, међутим текућа инвестициона активност, у односу на развојне потребе, и даље је на ниском нивоу. Процењује се да су у Србији у периоду 2001-2008. године инвестиције реално расле по просечној годишњој стопи од 7%, а услед економске кризе у 2009. години дошло је до пада инвестиционе активности за -23%. Захваљујући предузетим мерама од стране Владе и великим инфраструктурним пројектима (наставак изградње коридора Х и путних праваца западне и источне Србије) остварен је благи раст инвестиционе активности у 2010. години.

У структури укупних инвестиција учешће инвестиција у индустрију се повећало са 29,9% у периоду 2001-2005. године на 30,4% у периоду 2006-2008.године (прерађивачке са 18,7% на 21,8%).

Табела 14: Инвестиције у основна средства, структура у %

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Пољопривреда,шумарство и рибарство	7,7	5,4	4,1	3,1	2,9	4,3	3,0	3,9
Индустрија	29,2	25,6	28,5	32,8	33,3	30,4	29,5	31,4
Вађење руда и камена	2,4	1,8	1,5	1,2	1,1	0,3	0,4	0,5
Прерађивачка индустрија	15,5	13,4	16,9	23,7	24,1	21,5	21,9	22,1
Произв. електр.енергије, гаса и воде	11,4	10,4	10,1	7,9	8,1	8,6	7,3	8,8
Грађевинарство	7,7	12,6	9,6	4,6	4,8	8,6	8,7	8,7
Услуге	55,5	56,4	57,8	59,6	58,9	56,8	58,8	56,0
Укупне инвестиције	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Извор: РЗС, РЗР

У оквиру прерађивачке индустрије у периоду 2006-2008. године највећи део инвестиција се односио на производњу прехранбених производа, пића и дувана (33,5%), затим следи производња: основних метала и металних производа (11,1%), хемикалија и хемијских производа (8,6%), производа од осталих минерала (7,1%), целулозе, папира и издавачка делатност (7,1%), текстила и текстилних производа (6,7%).

Табела 15: Инвестиције у прерађивачкој индустрији, у %

	2006	2007	2008	2006-2008
Прерађивачка индустрија	100,0	100,0	100,0	100,0
Прехрамбени производи, пиће и дукан	41,4	30,0	28,9	33,5
Текстил и текстилни производи	4,8	4,9	10,5	6,7
Кожа и предмети од коже	0,6	2,0	0,6	1,0
Дрвна индустрија	1,2	1,4	1,3	1,3
Папир и издавачка делатност	6,2	7,5	7,5	7,1
Кокс и деривати нафте	2,2	1,5	6,8	3,5
Хемијски производи	8,2	7,4	10,1	8,6
Гума и пластика	6,1	5,2	5,5	5,7
Остали нематални минерали	5,8	8,5	7,0	7,1
Основни метали и метални производи	10,9	12,8	9,6	11,1
Остале машине и уређаји	4,6	6,5	3,1	4,7

Електрични и оптички уређаји	3,5	2,9	3,3	3,3
Саобраћајна средства	1,2	4,4	2,7	2,8
Остало	3,3	4,8	2,8	3,6

Извор: РЗС, РЗР

Економска криза у свету најпре се одразила на токове страних директних инвестиција. Прилив страних директних инвестиција у 2009. години значајно је опао у Србији и другим транзиционим земљама Југоисточне Европе. Утицају кризе на смањење прилива СДИ придружили су се и други фактори, попут исцрпљених могућности приватизације и структурних слабости привреде. Србија је у 2009. години успела да привуче 1,4 млрд. EUR нето страних директних инвестиција, што је за 452 мил. EUR мање него 2008. години. У периоду 2001-2009. године укупне стране директне инвестиције нето у Србији износиле су 12,3 млрд. EUR, а највиши ниво остварен је у 2006. години 3,3 млрд. EUR. Већи део страних директних инвестиција се у протеклом периоду односио на куповину дела домаћих државних и друштвених предузећа и банака у процесу тендерске и аукцијске приватизације. Посматрано по економској структури највећи део СДИ био је усмерен у услуге. Током 2010. године настављена је тенденција пада СДИ, тако да у првом полугођу 2010. године СДИ у Србији износе 419,5 мил. EUR, што је чак за 53% мање у односу на исти период претходне године. Позитивно је што је 167,2 мил. EUR уложено у прерађивачку индустрију, од чега у производњу основних метала 90,3 мил. EUR. У периоду од 2004-јун до 2010. године СДИ у прерађивачку индустрију износиле су око 25% укупних СДИ, а најатрактивније области за улагања су биле производња прехранбених производа и пића и производња хемикалија и хемијских производа, на које се односи око 45% свих СДИ у прерађивачкој индустрији.

Табела 16: Укупна улагања нерезидената у Србији (СДИ), у %

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	I-VI 2010
Укупно	100	100	10	100	100	100	100
Пољопривреда	1,0	0,7	0,2	0,6	1,7	1,2	0,7
Вађење руда и камена	0,2	-	-	0,9	0,9	22,4	0,1
Прерађивачка индустрија	30,4	18,9	18,4	14,1	17,2	29,4	29,0
Произв.елек. енергије, гаса	-	-	-	-	0,1	0,3	0,7
Грађевинарство	1,9	0,8	0,6	5,0	2,5	1,6	2,5
Трговина на велико и мало	35,9	22,0	8,6	7,7	12,2	12,3	17,9
Хотели и ресторани	1,5	-	0,1	1,3	0,7	0,3	0,1
Саобраћај, складишт.и везе	1,5	0,7	28,8	19,5	7,5	6,5	8,4
Финансијско посредовање	10,6	37,6	36,5	31,7	38,2	8,6	27,5
Послови с некретнинама,	13,9	13,2	6,6	16,0	18,1	13,2	12,0
Друге комун.и остале услуге	0,5	0,3	-	2,9	0,8	1,0	0,3
СДИ-нето мил. EUR	774	1250	3323	1821	1824	1372	419

Извор:НБС

Инвестиције у основна средства још увек чине мали део употребе БДП. Процена РЗР је да је учешће инвестиција у БДП смањено са 23,8% у 2008. години на око 20% у 2010. години Економска криза довела је до смањења стопе инвестиција и у суседним земљама, мада је она и даље већа него у Србији: Бугарска 22,7%, Румунија 25,7%, Хрватска 26,1%, Мађарска 21,4%.

Инвестиције у нову опрему и технологију и привредну инфраструктуру представљају предуслов за раст БДП, извоза, конкурентности, продуктивности, смањење незапослености, што доводи до раста животног стандарда. У периоду 2011-2020. године реализоваће се динамичан раст инвестиционе активности и процењује се да ће инвестиције у фиксне фондове износити у 2015. години 25% БДП, а у 2020. години достићи ће ниво од 28%.

Табела 17: Инвестиције у основна средства, % БДП

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ЕУ 27	20,2	19,6	19,5	19,6	20,0	20,7	21,3	21,1	19,1	18,5
Мађарска	23,0	23,1	22,2	22,5	23,1	21,8	21,4	21,4	20,9	21,4
Румунија	20,5	21,3	21,5	21,8	23,7	25,6	30,2	31,9	25,6	25,7
Бугарска	18,3	18,3	19,0	20,4	25,7	27,6	28,7	33,6	24,4	22,7
Хрватска	19,4	21,2	25,0	25,5	24,6	26,1	26,2	27,6	25,5	26,1
Чешка	28,0	27,5	26,7	25,8	24,9	24,7	25,2	23,9	22,5	22,0
Словачка	28,5	27,4	24,7	24,0	26,5	26,5	26,1	24,7	20,6	21,1
Србија	10,7	12,4	16,8	19,2	19,0	21,0	24,3	23,8	18,8	19,7

Извор: Eurostat, РЗС, РЗР

3. Индустрија

Основни налаз. Индустријску производњу Србије у транзиционом периоду 2001-2009. године карактерише: технолошко-економско заостајање већине капацитета, незадовољавајући ниво квалитета производа и услуга по светским стандардима, висок увоз, низак ниво маркетинг менаџмента и управљања производњом, вишкови радне снаге, ишчекивања у вези са приватизацијом, недостатак директних страних инвестиција итд. Такође, транзиционо раздобље карактерише двоструко бржи раст увоза од извоза, што значи да је континуирано била присутна знатна супституција домаће производње иностраном. Снажан раст вредности увоза је био последица високе јавне потрошње, раста личне потрошње, али истовремено и у мањој мери раста производње намењене извозу роба. При томе, раст јавне и личне потрошње се заснивао на задуживању у иностранству и домаћем тржишту. Уз такав раст дошло је до повећања покривености укупне домаће и иностране тражње увозним робама и услугама (раст увоза у 2008. години у односу на 2001. године износи преко 2 пута). Таква кретања потврђују чињеницу да снажан раст укупне тражње није био искоришћен за повећање домаће производње, ова кретања заустављена су 2009. године у којој је светска финансијска и економска криза проузроковала пад домаће и ино-тражње. У том контексту кретања у индустрији Србије, су слична кретањима у Европској унији. Међутим, ситуација је код нас специфична с обзиром да у претходном раздобљу (добре коњунктуре на светском тржишту 2004-2007. године) није довршено реструктурирање привреде. Тако је индустрија, посебно прерађивачка, дочекала кризу углавном с ниским нивом конкурентности и ефикасности пословања, повећаном неликвидношћу, уз континуиран пад запослености и све мањим бројем производа за извоз.

Табела 18: Ниво физичког обима индустријске производње (2000=100)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Просечна стопа раста 2001-2009
Индустрија – укупно	100,1	101,8	98,7	105,8	106,6	111,6	115,7	117,0	102,9	0,3
Вађење руда и камена	87,2	88,6	89,3	88,7	90,5	94,3	93,7	97,1	92,9	-0,8
Прерађивачка индустрија	100,7	103,4	98,7	108,1	107,4	113,1	117,8	118,6	99,9	0
Произ. и дистри. ел. ен. гаса и воде	101,2	99,5	101,8	101,7	108,4	110,8	113,9	115,9	116,6	1,7
Прерађивачка индустрија										
Прехрамбени производи, пиће и дуван	97,0	105,4	103,1	106,0	111,7	118,2	124,2	123,0	114,1	1,5
Текстил и текстилни производи	104,1	82,1	55,3	53,6	46,0	44,6	40,2	35,7	26,0	-10,4
Кожа и предмети од коже	101,6	76,7	60,7	50,9	51,1	50,7	49,5	48,3	39,5	-9,8
Дрвна индустрија	81,6	56,1	40,0	46,4	36,0	35,2	43,7	36,0	20,3	-16,2
Папир и издавачка делатност	99,3	100,2	89,5	93,9	87,8	89,0	99,4	104,0	97,6	-1,5
Кокс и деривати нафте	167,7	219,5	218,6	266,5	259,3	268,9	260,3	256,2	232,8	9,8
Хемијски производи	112,7	113,6	129,3	152,5	158,3	171,5	180,1	188,2	149,0	4,5
Гума и пластика	113,9	123,0	122,5	128,5	140,1	134,2	144,9	145,7	118,0	1,9
Остали нематални минерали	103,6	104,2	90,2	92,7	90,5	96,5	96,8	91,8	73,7	-3,2
Основни метали и метални производи	88,7	93,4	93,2	123,2	143,8	170,1	170,8	179,3	132,0	3,1
Остале машине и уређаји	99,7	101,4	91,5	130,3	79,4	68,4	81,3	86,6	73,2	-3,4

Електрични и оптички уређаји	90,2	105,9	93,3	98,9	81,9	74,5	77,7	79,5	65,7	-4,6
Саобраћајна средства	86,9	98,0	88,7	86,3	99,0	91,4	95,0	91,9	67,5	-4,8
Остало	107,9	101,5	99,3	94,3	84,2	136,8	145,7	158,1	105,8	0,6

Извор: РЗР и РЗС

Физички обим индустријске производње. Дугогодишња неконкурентност индустрије (просечна стопа раста физичког обима индустријске производње у периоду 2001-2008. године износи 2,2% за укупну индустрију и 2,0% за прерађивачку индустрију), уз неповољније услове пословања изазваних глобалним рецесијским кретањима, довело је индустрију Србије у 2009. години на ниво 44,6% производње из 1990. године. То је значајно нагласити зато што је индустрија, упркос неповољним кретањима, још увек најзначајнија делатност укупне привреде. У 2009. години у укупној бруто додатој вредности учествује са 23%, у бруто домаћем производу са 19,1%, а око 95% спољнотрговинске размене односи се на индустрију.

Вредност индустријске производње: У структури вредности укупне привреде индустрија у 2008. години учествује 35,6% (посматрано по секторима: вађење руда и камена 1,3%, прерађивачка индустрија 27,7% и производња електричне енергије, гаса и воде 6,6%), што је номинално повећање од 18,9% у односу на 2007. годину. Највеће учешће у структури вредности производње прерађивачке индустрије имају подсектори: производња прехранбених производа, пића и дувана 30%, производа основних метала и стандардних металних производа 16,3% и производа хемикалија и хемијских производа 8,9%, а најмање учешће имају подсектори: производња коже 0,9%, прерада дрвета и производи од дрвета 2,1% и производња осталих саобраћајних средстава 3,0%.

Структура физичког обима индустријске производње: У периоду 2001-2009. године структура индустрије Србије се мења. Карактеристика структуре индустрије је највеће учешће прерађивачке индустрије. У секторима индустријске производње забележена је промена учешћа у 2009. години у односу на 2001. годину: вађење руда и камена пораст за 2,2 процентних поена, прерађивачка индустрија пад за 2,8 процентних поена и производња и дистрибуција електричне енергије, воде и гаса раст за 0,6 процентних поена. Прерађивачка индустрија је најзначајнији сектор индустрије Србије. Највеће учешће у структури прерађивачке индустрије имају индустријски подсектори: производња прехранбених производа, пића и дувана, производња хемикалија и хемијских производа и производња основних метала и металних производа, који чине око 60% укупне прерађивачке индустрије. Традиционални индустријске области као што су текстилна индустрија и индустрија коже и обуће, у периоду 2001-2009. године, смањују своје учешће у структури прерађивачке индустрије.

Графикон 4: Структура индустријске производње у периоду 2001-2009.

Табела 19: Структура физичког обима прерађивачке индустрије

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Прерађивачка индустрија	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Прехрамбени производи, пиће и дуван	27,7	29,3	36,9	32,9	31,9	32,8	32,7	32,1	34,8
Текстил и текстилни производи	9,8	7,5	4,2	5,5	4,1	3,9	3,7	3,3	3,0
Кожа и предмети од коже	1,6	1,3	1,3	1,5	1,1	1,1	1,0	1,0	0,9
Дрвна индустрија	0,9	0,6	0,5	1,2	1,0	0,9	1,1	0,9	0,8
Папир и издавачка делатност	4,8	4,6	3,4	6,5	5,7	5,6	6,0	6,2	7,5
Кокс и деривати нафте	2,4	2,9	6,4	4,4	4,7	4,7	4,4	4,3	4,6
Хемијски производи	14,0	14,4	13,9	11,2	12,3	12,9	13,0	13,4	12,6
Гума и пластика	5,3	5,4	4,7	4,3	4,4	4,2	4,4	4,4	4,2
Остали нематални минерали	7,5	7,2	6,0	5,8	5,2	5,4	5,2	4,9	4,6
Основни метали и метални производи	10,5	10,7	10,6	9,2	12,7	14,0	13,5	14,0	12,2
Остале машине и уређаји	4,2	4,0	4,3	6,1	6,6	3,8	4,3	4,6	4,6
Електрични и оптички уређаји	3,5	4,7	2,6	4,8	4,3	4,0	4,0	4,0	3,9
Саобраћајна средства	4,4	4,8	2,9	3,6	3,6	3,4	3,3	3,2	3,4
Остало	3,3	2,5	2,4	3,1	2,4	3,4	3,5	3,7	2,9

Извор: РЗР, РЗС

Технолошка структура индустрије. Постојећа технолошка структура прерађивачке индустрије је неповољна. Посматрано, по технолошким групама у структури прерађивачке индустрије највеће учешће имају групе ниске технолошке (49,9%) и средње-ниске (25,6%) технолошке интензивности. Тренд промена у структури технолошке интензивности у периоду 2001-2009, година је незадовољавајући, ниске технологије, и поред благих осцилација, у посматраном периоду још увек имају доминантно учешће у укупној структури прерађивачке индустрије. Стратешка опредељења развоја индустрије на подручју техничко-технолошког развоја треба да уважавају опште критеријуме: техничко-технолошка интензивност, фаворизација знања високостручног кадра, већа и свеобухватнија сарадња са научно-истраживачким центрима и факултетима, као и прихватање еколошких стандарда развоја. Формирање нове индустријске структуре и њено укључивање у савремене тржишне токове неопходно је реализовати кроз развој високих технологија у области: финалне хемије, фармацеутике, информационо-комуникационе технологије, делу електронске индустрије, прехрамбене индустрије и сл.

Табела 20: Структура прерађивачке индустрије - технолошке групе

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
High-technology ⁴ - (Високе технологије)	0,6	1,6	0,7	2,7	2,3	1,4	1,2	1,0	0,9
Medium-high-technology ⁵ - (Средње-високе-)	25,6	26,4	23,2	24,8	24,7	22,7	23,4	24,3	23,6
Medium-low-technology ⁶ - (Средње-ниске-)	25,5	26,2	27,7	25,4	27,0	28,3	27,4	27,6	25,6
Low-technology ⁷ - (Ниске технологије)	48,3	45,8	48,4	47,1	46,0	47,6	48,0	47,1	49,9

Извор: РЗР на основу података РЗС

Агрегатна и домаћа тражња: Агрегатна и домаћа тражња у највећој мери утичу на обим, вредност и структуру индустријске производње. У структури агрегатне тражње у 2008. години највеће учешће имају индустријски подсектори: производња прехрамбених производа и пића, производња основних метала и металних производа и производња

⁴ High-technology: Производња канцеларијских и рачунских машина, Производња аудио, ТВ и комуникационе опреме и Производња прецизних и оптичких инструмената.

⁵ Medium-high- technology: Производња хемикалија и хемијских производа, Производња машина и уређаја, осим електричних, Производња електричних машина и апарата, Производња моторних возила и приколица, Производња осталих саобраћајних средстава.

⁶ Medium-low- technology: Производња кокса и деривата нафте, Производи од гуме и пластике, Производња металних производа, осим машина, Производња од неметалних минерала и Производња од основних метала.

⁷ Low technology: производња прехрамбених производа и пића, производња дуванских производа, Производња текстилних предива и тканина, Производња одевних предмета и крзна, Производња коже, предмета од коже и обуће, Производи од дрвета и плуте, сем намештаја, Производња целулозе и папира, Издавање, штампање и репродукција записа, Производња намештаја и разноврсних производа, Рециклажа.

хемикалија и хемијских производа. У структури домаће тражње највеће учешће имају производња прехранбених производа и пића 21,5%, производња основних метала и металних производа 12,6% и производња хемикалија и хемијских производа 12,4%.

Табела 21: Домаћа понуда

	2007			2008		
	Домаћа понуда	Домаћа тражња	Рацио домаће понуде	Домаћа понуда	Домаћа тражња	Рацио домаће понуде
	млрд. РСД		%	млрд. РСД		%
Прерађивачка индустрија	845,1	1742,2	48,5	987,8	2003,3	49,3
Прехрамбени производи, пиће и дуван	320,6	361,8	88,6	379,6	431,0	88,1
Текстил и текстилни производи	12,0	62,5	19,2	13,0	69,9	18,6
Кожа и предмети од коже	-0,3	19,0	-1,6	-1,0	20,6	-4,6
Дрвна индустрија	14,8	31,8	46,5	22,0	41,7	52,8
Папир и издавачка делатност	75,7	112,7	67,2	84,1	124,4	67,6
Кокс и деривати нафте	69,4	120,2	57,7	87,6	160,2	54,7
Хемијски производи	75,4	223,3	33,8	81,4	247,5	32,9
Гума и пластика	42,3	72,6	58,3	44,6	79,6	56,0
Остали нематални минерали	49,8	69,9	71,2	57,7	79,1	72,9
Основни метали и метални производи	77,1	209,8	36,7	110,7	251,4	44,0
Остале машине и уређаји	16,1	130,4	12,3	16,5	151,2	24,4
Електрични и оптички уређаји	41,7	163,9	25,4	38,3	130,8	14,0
Саобраћајна средства	15,5	110,0	14,1	18,3	130,8	14,0
Остало	35,3	54,6	64,7	34,8	58,0	60,0

Извор: РЗР на основу података РЗС

Напомена: Рацио домаће понуде= домаћа понуда/домаћа тражња (Домаћа понуда: производња умањена за извоз)

Рацио домаће понуде за целу прерађивачку индустрију показује да се у 2008. години око половине домаће тражње за производима прерађивачке индустрије покрива из домаћих извора. Посматрано по подсекторима прерађивачке индустрије највећи део домаће тражње који се задовољава из домаће понуде је у подсектору производња прехранбених производа, пића и дувана (88,1%), затим следи подсектор производња производа од осталих минерала (72,9%), производња целулозе, папира и издавачка делатност (67,6%), остала прерађивачка индустрија (60%). Нешто изнад пола домаће тражње задовољава се из домаће понуде у подсекторима: прерада дрвета и производи од дрвета, прерада кокса и деривата нафте и производња производа од гуме и пластике. Најмања покривеност домаће тражње са домаћом понудом је у подсекторима: производња електричних и оптичких уређаја (14%), производња саобраћајних средстава (14%) и производња текстила и текстилних производа (18,6%).

Рацио домаће понуде у области производње коже и производа од коже има негативну вредност, што указује на вишу вредност извоза од домаће реализоване производње. То је резултат поновног извоза увезене робе из Кине, Турске, Индије и осталих азијских земаља углавном у земље Европске уније.

Капацитети индустрије: Степен искоришћености капацитета у индустрији је незадовољавајући смањен је са 69% у 1990. години на 48,1% у 2005. и 43,4% у 2009. години. Узроци ниског коришћења капацитета су: низак ниво индустријске производње (последица недовољне тражње на домаћем тржишту и низак ниво извоза), недостатак средстава за инвестиције и финансирање текуће репродукције, застарелост опреме и технологије, неадекватна кредитна подршка, проблем снабдевања репроматеријалом, вишак запослених и недостатак стручног кадра итд. Инсталирани производни капацитети (у погледу обима), нису ограничавајући фактор повећања производње, али у погледу квалитета (технолошки ниво), структуре и организационе усклађености ситуација је знатно неповољнија.

То значи да застарелост структуре капацитета у односу на захтеве савременог тржишта, претпоставља велика инвестициона улагања. У 2009. години услед светске економске кризе и пада индустријске производње смањен је степен искоришћености капацитета у свим индустријским областима. Посматрано по областима највиши ниво

коришћења капацитета је у производњи одевних предмета и крзна, затим следе: рециклажа, производња, радио ТВ и комуникационе опреме, производња машина и уређаја, производња канцеларијских и рачунских машина, производња дуванских производа и производња прехранбених производа и пића. Најнижа искоришћеност капацитета током 2009. године била је у производњи намештаја и разноврсних производа (15,7%) и у производњи основних метала (23%), због високог пада производње у овим областима.

Међународно поређење. Једна од значајних карактеристика развоја индустрије је промена у структури индустријске производње. Највећи пад учешћа имале су радно-интензивне гране (прехранбена индустрија и текстилна, као и производња дрвета и производа од дрвета). Надпросечан раст учешћа (последича високог пораста производње), забележиле су индустрије засноване на коришћењу савремене технологије и економије обима: електроиндустрија и индустрија прецизних уређаја у свим земљама, производња канцеларијске опреме (Мађарска) и производња моторних возила (у свим земљама осим Естоније). Водеће индустријске области Европске уније су: машинска, електронска, хемијска и фармацеутска индустрија. Тренд раста привредне активности (као и индустријске производње) у транзиционим земљама започет и другој половини деведестих година 20. века настављен је и у периоду 2001-2008. године. Све земље источне Европе, које су чланице Европске уније имају значајно висок ниво индустријске производње, као и просечне стопе раста у периоду 2001-2008. година. Захваљујући тржишним реформама, приливу страних директних инвестиција и структурним променама производње и извоза, већина земаља у транзицији централне и источне Европе значајно је повећала своје извозне перформансе, што се одразило и на повећање индустријске производње. Значајан пораст извоза је углавном последица приступа тржишту ЕУ. Ово не само због тога што је то тржиште најближе, већ и зато што је то тржиште на коме ове земље имају компаративне предности. Разлог је у томе што су значајни индустријски капацитети пресељени у земље у транзицији из високоиндустријских земаља ЕУ. Земље у транзицији имају предност у производњи индустријских производа, нарочито ако је реч о онима које захтевају квалификован рад, који је у овим земљама представља значајну предност, јер је јефтинији и продуктивнији.

У земљама транзиције главни фактор који утиче на раст БДП је динамичан раст индустријског сектора. Раст индустријског сектора у земљама централне и источне Европе показује висок степен међународне конкурентности, што указује на даљи снажан економски раст у земљама новим чланицама Европске уније (ЕУ-12).

За разлику од успешних земаља у транзицији, коју су, пре свега, захваљујући тржишним реформама и интензивним страним директним инвестицијама, извршиле специјализацију своје производње и њену структурну усклађеност са потребама иностране увозне тражње, индустријска производња у Србији се суочава са сасвим другачијим тенденцијама које остављају трага на извозну активност и позицију на међународном тржишту. Један од кључних проблема је: недовољан извоз (поседица неконкурентности српских индустријских производа), као и недовољне директне стране инвестиције (greenfield). Недовољан ниво страних улагања води малој понуди за извоз, јер успорава модернизацију производње, посебно индустријске.

Интеграциони процеси држава ЈИЕ у ЕУ још нису завршени. Привреде земаља у транзицији, (посебно балканских земаља), веома споро сустижу ниво животног стандарда развијених западних земаља. Југоисточна Европа је најнеразвијеније подручје у Европи. Индустријска производња држава ЈИЕ, заостаје не само за развијеним европским земљама, него и значајно за групом земаља централне Европе (ЕУ-10) које су примљене у ЕУ 2004. године, као и нових чланица Румуније и Бугарске.

Интензитет глобалне економске кризе у 2009. години најбоље показује податак да је на светском нивоу, први пут након више од пола века остварен пад привредне активности. У четири од пет највећих светских привреда које чине око 50 % глобалног БДП, забележен је знатан пад, а само је у Кини задржана висока стопа раста (пад индустријске производње у ЕУ-27 је 14%, у 2009. години а у 2008. години он је износио свега 1,8%). И у Србији је, након што је у 2008. години успорен раст привредне активности, у 2009. године остварен пад 3,0%,

а индустријска производња је забележила високу стопу пада физичког обима производње од 12,1%.

Висок ниво индустријске производње (изнад 40%) у 2009. години у односу на 2000. годину остварен је Мађарској, Словачкој и Бугарској. У периоду 2001-2009. године ниво физичког обима индустријске производње у Србији у поређењу са развијенијим транзиционим земљама је низак. Ниво индустријске производње у 2009. у односу на 2000. годину већи је за 2,9% (просечна годишња стопа раста ниска 0,3%), а прерађивачка индустрија је на нивоу 2000. године.

Табела 22: Ниво индустријске производње у периоду 2001-2009. (индекс 2000=100)

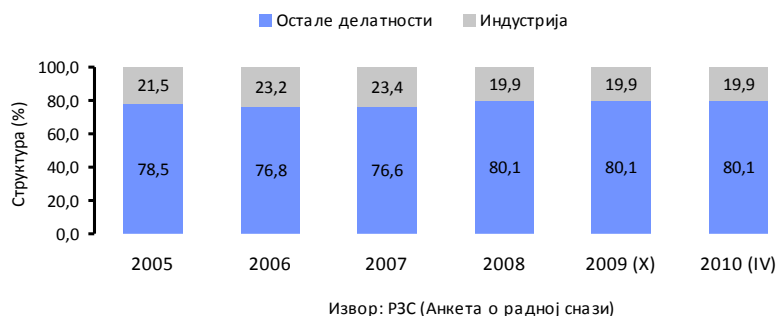
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Просечне стопе раста 2001-2009
Србија	100,1	101,8	98,7	105,8	106,6	111,6	115,7	117,0	102,9	0,3
Хрватска	106,0	117,7	116,3	120,6	126,8	132,5	139,9	142,1	129,0	2,9
Бугарска	102,2	106,9	121,7	142,7	152,3	161,2	176,1	177,5	145,9	4,3
Румунија	108,3	113,1	116,6	121,8	124,7	133,6	140,8	142,1	134,3	3,3
Чешка Република	106,7	107,7	114,7	125,7	134,1	149,2	162,6	158,7	138,2	3,7
Словачка	106,9	113,7	119,5	125,0	129,9	142,3	160,5	163,8	140,2	3,8
Мађарска	103,6	106,4	113,2	121,6	130,1	143,1	154,7	153,0	140,2	3,8

Извор: РЗР : РЗР на основу података UNECE Common Database, derived from national and Interstate Statistical Committee, Eurostat и Националних статистика транзиционих земаља

4. Запосленост

Вишегодишња тенденција опадања броја запослених у укупној привреди присутна је у сва три сектора индустрије. Велики пад запослених у индустрији резултат је процеса својинске трансформације, реструктурирања предузећа односно ослобађање приватизованих фирми од ранијег вишка запослених и кризе у 2009. години. Бржи пад запослених у индустрији од укупне довео је до смањења учешћа у укупној запослености.

Графикон 5: Учешће запослених индустрије у укупном броју запослених

У периоду од 2006-2008. године запосленост показује позитиван тренд повећана је за 6,3%. У 2009. години долази до пада активности у појединим секторима (индустрија, енергетика и грађевинарство) и броја запослених изазван утицајем економске кризе.

Табела 23: Запослени

	Број запослених				Структура у (%)				Индекс 2010/2007
	2007	2008	2009 (X)	2010 (IV)	2007	2008	2009 (X)	2010 (IV)	
Укупно запослени	2.655.736	2.821.724	2.590.188	2.412.106	100,0	100,0	100,0	100,0	90,8
Пољопривреда, шум.и водопр.	551.716	707.318	620.258	549.816	20,8	25,1	23,9	22,8	99,7
Рибарство	876	1.526	1.927	2.251	0,0	0,1	0,1	0,1	257,0
Индустрија	620.966	561.669	515.182	480.639	23,4	19,9	19,9	19,9	77,4
Вађење руда и камена	41.261	32.387	27.726	20.748	1,6	1,1	1,1	0,9	50,3
Прерађивачка	521.744	484.281	441.472	405.485	19,6	17,2	17,0	16,8	77,7

индустрија									
Електрична енергија, гас и вода	57.961	45.001	45.984	54.406	2,2	1,6	1,8	2,3	93,9
Грађевинарство	161.251	177.454	135.478	119.410	6,1	6,3	5,2	5,0	74,1
Трговина	398.470	418.063	361.326	346.038	15,0	14,8	13,9	14,3	86,8
Хотели и ресторани	72.317	83.867	76.133	67.970	2,7	3,0	2,9	2,8	94,0
Саобраћај и везе	169.769	157.167	154.646	142.514	6,4	5,6	6,0	5,9	83,9
Финансијско посредовање	43.044	56.577	55.326	43.982	1,6	2,0	2,1	1,8	102,2
Некретнине	88.855	91.811	89.257	89.270	3,3	3,3	3,4	3,7	100,5
Државна управа и соц. Осигурање	141.938	135.724	127.665	125.496	5,3	4,8	4,9	5,2	88,4
Образовање	118.064	122.528	150.522	148.943	4,4	4,3	5,8	6,2	126,2
Здравствени и соц. рад	166.405	176.343	176.332	170.146	6,3	6,2	6,8	7,1	102,2
Комуналне, друш. и личне услуге	114.121	123.876	118.691	118.821	4,3	4,4	4,6	4,9	104,1
Домаћинства са зап. Лицима	6.435	6.646	6.028	5.171	0,2	0,2	0,2	0,2	80,4
Екстериторијалне орг. и тела	1.509	1.153	1.415	1.640	0,06	0,04	0,05	0,07	108,7

Извор: РЗС (Анкета о радној снази)

У периоду 2007-2010. године укупна запосленост према Анкети о радној снази смањена је за 9,2% (243.630 лица), а у индустрији за 22,6% (140.327 лица). Смањење броја запослених у индустрији остварено је у сва три сектора: вађењу руда и камена (49,7%) прерађивачкој индустрији (22,3%), и производњи и дистрибуцији електричне енергије, гаса и воде (6,1%).

Смањено је учешће запослених у индустрији у односу на укупан број запослених са 23,4% у 2007. години на 19,9% у 2010. години (у прерађивачкој индустрији са 19,6% на 16,8%).

Табела 24: Прерађивачка индустрија

	Запослени			Структура (%)			Индекс
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2009/2007
Прерађивачка индустрија	521.744	484.281	441.472	-	-	100	84.6
Прерађивачка индустрија (запослени у правним лицима + приватни предузетници и запослени код њих)	451.744	432.293	-	100,0	100,0	-	-
Прехрамбени производи, пиће и дуван	99.939	99.368	89851	22,1	23,0	20,4	89,9
Текстил и текстилни производи	47.051	44.666	36760	10,4	10,3	8,3	78,1
Кожа и предмети од коже	13.361	12.111	12248	3,0	2,8	2,8	91,7
Дрвна индустрија	15.191	14.870	11198	3,4	3,4	2,5	73,7
Папир и издавачка делатност	27.509	25.523	27833	6,1	5,9	6,3	101,2
Кокс и деривати нафте	4.244	3.616	823	0,9	0,8	0,2	19,4
Хемијски производи	25.069	23.441	25526	5,5	5,4	5,8	101,8
Гума и пластика	22.574	22.560	21904	5,0	5,2	5,0	97,0
Остали нематални минерали	24.225	22.103	20004	5,4	5,1	4,5	82,6
Основни метали и метални производи	57.673	56.090	56533	12,8	13,0	12,8	98,0
Остале машине и уређаји	29.176	29.374	37009	6,5	6,8	8,4	126,8
Електрични и оптички уређаји	30.194	28.099	32767	6,7	6,5	7,4	108,5
Саобраћајна средства	32.528	26.492	28591	7,2	6,1	6,5	87,9
Остало	23.012	23.984	40425	5,1	5,5	9,2	175,7

Извор: РЗС (Анкета о радној снази), Саопштење ЗП20 (РАД-1), Предузетници у Републици Србији у 2007, 2008 (радни документ бр.62, 67, 72), 2009 - процена РЗР (подсектори)

Укупна запосленост у периоду 2007-2009. године у прерађивачкој индустрији (према АРС) мања је за 15,4% (80.272 што је 75,9% пада индустрије). У структури прерађивачке индустрије у 2009. години највеће учешће имају запослени у: производњи прехранбених производа, пића и дувана (20,4%), производњи осталих метала и стандардних металних производа (12,8%), прерађивачкој индустрији на другом месту непоменутој (9,2%), производњи машина и уређаја, на другом месту непоменутој (8,4%), производњи текстила и текстилних производа (8,3%), производњи електричних и оптичких уређаја (7,4%), производњи саобраћајних средстава (6,5%), итд.

Компаративна анализа глобалне запослености има тенденцију померања од сектора индустрије ка услужном сектору. Транзиција према тржишној економији довела је до раста продуктивности и пада запослености.

Тржиште рада у земљама ЈИЕ у 2009. години прилагодило се условима економске кризе, запосленост је од почетка кризе пала у свим посматраним земљама. Највећи пад запослености је у приватном сектору углавном изазван отпуштањем запослених из индустрије која је највише погођена глобалном економском кризом. Посматрано по секторима индустрије највећи пад запослених је у прерађивачкој индустрији: Србије (15,4%), Хрватске (11,7%), Чешке (11,6%), Румуније (11,3%), Словачке (10,9%), Мађарске (9,3%), и Бугарске (6,9%).

Табела 25: Запослени у земљама окружења (у хиљ.)

	2007	2008	2009	2009/2007
Србија (Укупно)	2655.7	2821.7	2590.2	97.5
Индустрија	620.9	561.7	515.2	83.0
Прерађивачка	521.7	484.3	441.4	84.6
Учешће запослених индустрије у укупној (%)	23.4	19.9	19.9	
Мађарска (Укупно)	3926.2	3879.4	3781.8	96.3
Индустрија	949.1	939.6	882.7	93.0
Прерађивачка	873.7	854.6	792.7	90.7
Учешће запослених индустрије у укупној (%)	24.2	24.2	23.3	
Румунија (Укупно)	9353.3	9369.1	9243.5	98.8
Индустрија	2251.8	2209.6	2047.5	90.9
Прерађивачка	1973.8	1905.2	1751.3	88.7
Учешће запослених индустрије у укупној (%)	24.1	23.6	22.2	
Бугарска (Укупно)	3252.6	3360.7	3253.6	100.0
Индустрија	857.7	878.4	818.3	95.4
Прерађивачка	766.5	769.7	713.9	93.1
Учешће запослених индустрије у укупној (%)	26.4	26.1	25.2	
Хрватска (Укупно)	1614.4	1635.5	1605.3	99.4
Индустрија	349.9	354.8	320.9	91.7
Прерађивачка	312.2	303.8	275.8	88.3
Учешће запослених индустрије у укупној (%)	21.7	21.7	20.0	
Чешка (Укупно)	4922.0	5002.5	4934.3	100.2
Индустрија	1521.3	1534.9	1396.2	91.8
Прерађивачка	1405.5	1378.5	1242.7	88.4
Учешће запослених индустрије у укупној (%)	30.9	30.7	28.3	
Словачка (Укупно)	2357.7	2433.7	2366.3	100.4
Индустрија	690.3	717.4	639.4	92.6
Прерађивачка	634.5	639.9	565.4	89.1
Учешће запослених индустрије у укупној (%)	29.3	29.5	27.0	

Извор: РЗС (Анкета о радној снази), Eurostat

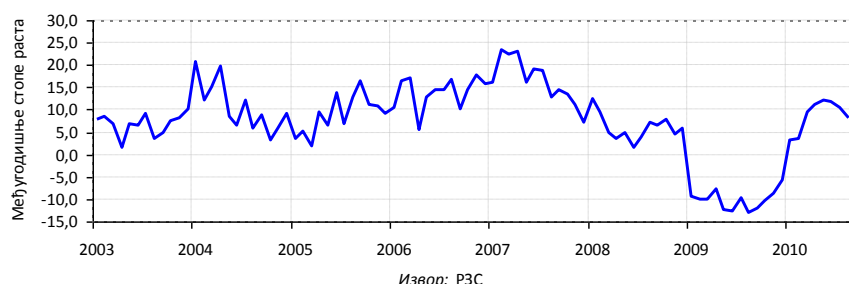
5. Зараде

У транзиционом периоду 2001-2008. године, остварен је динамичан раст нето зарада. Просечне нето зараде, повећане су са 102 EUR (6.078 динара) у 2001. години на 400 EUR (32.746 динара) у 2008. години, односно за 3,9 пута. У 2008. години, дошло је до тенденције успоравања раста просечних реалних нето зарада, укључујући успоравање раста зарада у јавном сектору. Просечни годишњи реални раст зарада у периоду 2001-2008. године био је 13,7% што је знатно брже од раста БДП (5,4% и продуктивности рада (6,0%). Посматрано на нивоу сектора, у периоду 2001-2008. године, највеће просечне нето зараде, у односу на просек зарада у Републици, остварене су: у сектору финансијског посредовања, производњи електричне енергије, гаса и воде, вађењу руда и камена, државној управи и социјалном осигурању. Најниже просечне нето зараде, у односу на просек зарада у Републици имали су запослени у: пољопривреди, шумарству и водопривреди, прерађивачкој индустрији, грађевинарству и трговини на велико и мало.

Пад економске активности утицао је на успоравање раста зарада тако да су у 2009. години реалне нето зараде повећане само 0,2% (на шта је једним делом утицала нова методологија). У периоду I-IX 2010. године нето зараде повећане су реално за 2,5% у односу на исти период 2009.години, док су смањене са 338 EUR у 2009. години на 325 EUR.

Натпросечне зараде су у јавном сектору а исподпросечне у приватном сектору. Просечне зараде у рударству и енергетици, углавном и даље државним предузећима (јавна предузећа) су знатно више него зараде у прерађивачкој индустрији, која је највећим делом приватизована. Зараде у пољопривреди, угоститељству и трговини су испод просека, док су у државној администрацији, здравству и образовању изнад просека (запослени на буџету).

Графикон 6: Реалне стопе раста нето зарада у прерађивачкој индустрији

Табела 26: Индекси нивоа просечних нето зарада у прерађивачкој индустрији (по областима)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Просечна нето-зарада – Укупно	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Прерађивачка индустрија	83,2	78,2	78,2	79,9	81,6	79,5	80,6	80,5
Прехрамбених производи и пиће	119,2	110,4	102,1	103,0	102,8	95,3	94,4	90,8
Дувански производи	224,5	254,5	256,5	288,4	278,8	249,7	218,6	211,7
Текстилна предива и тканине	37,3	28,1	24,9	28,1	29,2	34,6	37,6	47,1
Одевни предмети и крзно	26,7	18,9	20,0	21,9	26,6	31,6	34,8	40,0
Кожа, предмети од коже, обућа	44,9	35,7	39,2	47,4	47,1	45,9	45,9	50,1
Дрво и плута	40,1	34,3	33,3	32,4	38,0	41,7	43,3	46,7
Папир	98,2	90,0	80,1	71,1	65,4	67,5	80,2	83,8
Издавачка делатност	96,4	96,1	97,2	94,8	97,7	93,5	93,7	88,6
Кокс и деривати нафте	176,1	166,5	159,6	165,2	150,8	143,8	145,7	166,1
Хемијски производи	125,1	123,6	124,1	119,8	123,7	122,7	123,4	122,2
Гума и пластика	78,1	80,1	86,1	89,7	89,6	85,1	78,3	84,4
Производи од осталих минерала	110,2	90,8	85,7	82,2	82,4	78,8	80,1	83,4
Основни метали	76,9	92,9	101,1	104,8	113,1	111,5	110,6	105,8
Метални производи	80,4	74,1	66,5	68,0	67,5	63,1	65,2	64,3

Остале машине и уређаји	64,7	57,5	63,7	67,6	73,3	74,2	75,7	83,1
Канцеларијске и рачунске машине	138,4	132,3	138,7	141,1	150,8	136,2	138,1	104,8
Друге електричне машине и апарати	86,9	79,3	79,1	77,9	73,3	75,6	73,4	76,3
Радио, ТВ и комуникациона опрема	56,3	58,7	75,9	69,6	55,9	48,8	47,4	49,6
Прецизни и оптички инструменти	70,5	56,3	59,5	59,3	56,2	46,9	48,9	55,9
Моторна возила и приколице	79,5	70,1	75,1	73,1	67,2	61,9	67,3	64,4
Остала саобраћајна средстава	64,1	61,2	64,1	67,2	66,7	66,4	67,5	68,0
Намештаји сл. производи	65,4	56,2	47,8	47,6	55,8	52,7	53,9	54,6
Рециклажа	51,6	43,8	43,8	54,8	58,9	67,8	70,6	75,9

Извор: РЗС

Посматрано на нивоу области прерађивачке индустрије у периоду 2001-2009. години највеће просечне нето зараде, у односу на просек зарада у Републици, остварене су у: производњи дуванских производа, производњи кокса и деривата нафте, производњи хемикалија и хемијских производа, производњи основних метала, производњи канцеларијских и рачунских машина. Најниже зараде у односу на просек Републике, у посматраном периоду, остварене су у: производњи одевних предмета и крзна, преради и производњи од дрвета и плуте, производњи текстилних предива и тканина, производњи радио, ТВ и комуникационе опреме, производњи коже, предмета од коже, обуће, производњи намештаја и сличних производа и др.

Табела 27: Нето зараде (у EUR)

	2008	2009	2010
Мађарска	460	458	465
Румунија	373	349	333
Бугарска	226	237	257
Хрватска	738	737	743
Србија	400	338	325

Извор: РЗР, националне статистике

Зараде у Србији у односу на земље у окружењу у 2010. години су веће у односу на Бугарску, приближно на нивоу Румуније, а ниже су од зарада у Мађарској, Хрватској.

6. Спољнотрговинска активност

Стање спољнотрговинске размене се од почетка периода 2003-2009. године из године у годину погоршавало, што показује растући дефицит спољне трговине. Раст укупног извоза је у 2009. години у односу на 2003. годину био 144,2%, увоза 74,7% и дефицита 33,8%. Укупан дефицит у периоду 2003-2009. године износи 40,8 млрд.ЕУР. Током периода бележи се високо учешће спољнотрговинског дефицита у бруто домаћем производу (24,7% у 2008. години). У 2008. години је забележен рекордно висок дефицит од 8,1 млрд.ЕУР. Важно је напоменути да је услед последица светске економске кризе у 2009. години смањен обим спољнотрговинске размене, као и дефицит (значајније смањење увоза од извоза).

Секторска структура извоза српске привреде је неповољна уз доминацију производа ниже фазе прераде (сировина и полупроизвода). У структури извоза према намени производа у посматраном периоду, најзаступљенији су производи за репродукцију, роба за широку потрошњу и опрема. Иако су у посматраном периоду остварене високе стопе раста извоза, то није било довољно за одрживост кретања у спољном сектору привреде, као ни за неопходан раст прерађивачке индустрије.

Табела 28: Кретања у спољном сектору привреде

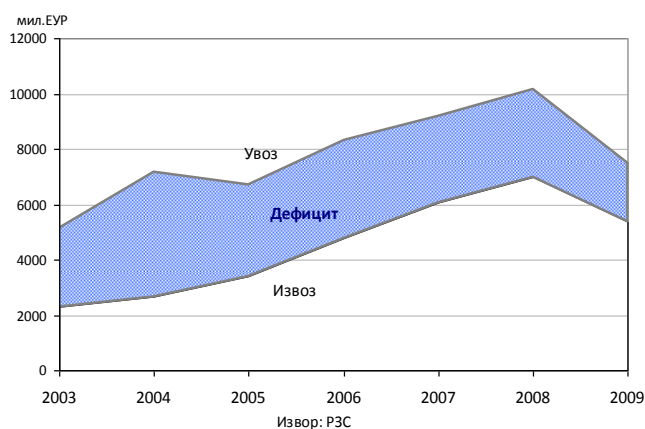
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Извоз робе, мил. ЕУР	2441,3	2831,6	3608,3	5102,4	6432,2	7428,3	5961,3
Увоз робе, мил. ЕУР	6585,5	8623,3	8439,2	10462,6	13506,8	15494,5	11504,7
Спољнотрговински дефицит, мил. ЕУР	-4144,2	-5791,7	-4830,9	-5360,2	-7074,5	-8066,1	-5543,4
Извоз, % БДП у %	14,1	14,9	17,8	21,9	22,6	22,7	20,6
Увоз, % БДП	38,1	45,3	41,6	44,9	47,4	47,4	39,8
Спољнотрговински дефицит, % БДП	23,9	30,4	23,8	23	24,9	24,7	19,2
Покривеност увоза извозом, у %	37,1	32,8	42,8	48,8	47,6	47,9	51,8

Извор: РЗС

Напомена: Од 2007. године подаци су приказани по општем систему спољне трговине

Графикон 7: Спољнотрговинска активност прерађивачке индустрије

Укупан извоз прерађивачке индустрије порастао је у 2009. години у односу на 2003. годину за 136,2%, увоз је порастао за 45,3%. Дефицит је забележио смањење од 27,3% услед значајнијег пада увоза од пада извоза у 2009. години као последица светске економске кризе. Укупан дефицит прерађивачке индустрије у посматраном периоду износи 22,7 млрд. ЕУР.

Укупан извоз прерађивачке индустрије 2003-2009. године износио је 31,6 млрд.ЕУР (94% укупног извоза). Структуру извоза карактерише високо учешће подсектора: производња основних метала (24,1%), производња прехранбених производа, пића и дувана (17,1%), производња хемикалија и хемијских производа (10,2%), производња производа од гуме и пластике (7,5%), производња осталих машина и уређаја (7,1%). Ових пет подсектора чине 66,6% (2/3) извоза прерађивачке индустрије у посматраном периоду.

Табела 29: Спољнотрговинска активност у прерађивачкој индустрији 2003-2009

	Извоз	Увоз	Салдо	Извоз	Увоз
	мил. ЕУР			просечна стопа раста	
Укупно	33.806,4	76.044,9	-42.238,5	16,04	9,74
Индустрија	32.188,4	65.650,7	-33.462,3	15,82	6,81
Прерађивачка индустрија	31.573,2	54.257,1	-22.683,9	15,40	6,42
Прехрамбени производи, пиће и дуван	5.398,0	2.980,2	2.417,8	15,13	1,76
Текстил и текстилни производи	2.200,7	3.156,2	-955,5	14,91	10,84
Кожа и предмети од коже	874,5	1.199,2	-324,7	10,33	7,20
Дрвна индустрија	672,0	1.154,3	-482,3	11,02	7,80
Папир и издавачка делатност	992,4	2.514,0	-1.521,6	21,22	4,97
Кокс и деривати нафте	623,8	2.947,1	-2.323,3	19,28	21,41
Хемијски производи	3.221,0	9.169,9	-5.949,0	12,48	7,71
Гума и пластика	2.360,0	2.007,2	352,8	11,27	11,12
Остали нематални минерали	682,6	1.269,4	-586,9	6,19	7,76
Основни метали и метални производи	7.614,6	7.232,5	382,1	21,02	10,10
Остале машине и уређаји	2.242,3	7.052,8	-4.810,5	22,15	2,20
Електрични и оптички уређаји	1.990,3	7.356,1	-5.365,8	35,49	5,39
Саобраћајна средства	1.453,5	5.046,2	-3.592,7	-2,71	1,12
Остало	1.247,3	1.171,9	75,5	19,01	11,06

Извор: РЗС

Прехрамбени производи, пиће и дуван је подсектор прерађивачке индустрије који је у посматраном периоду представљао значајног носиоца извоза. Учешће извоза прехрамбених производа, пића и дувана у укупном извозу прерађивачке индустрије у посматраном периоду је 17,1%, док је покривеност увоза извозом износила 181,2%. Најзначајније извозне гране овог подсектора у 2009. години су остали прехрамбени производи, поврће и воће као и пиће (чине око 70% укупног извоза прехрамбене индустрије).

Производња хемикалија и хемијских производа је у 2009. години у односу на претходне године остварила пад извоза. Учешће извоза хемикалија и хемијских производа у укупном извозу прерађивачке индустрије у посматраном периоду је 10,2%, а покривеност увоза извозом 35,1%. Евидентан је пад учешћа извоза основних хемикалија у укупном извозу хемикалија (са 62,7% у 2007. на 38,5% у 2009. години). Производња фармацеутских производа бележи пораст учешћа у укупном извозу хемикалија (са 17,2% у 2007. години на 29,9% у 2009. години).

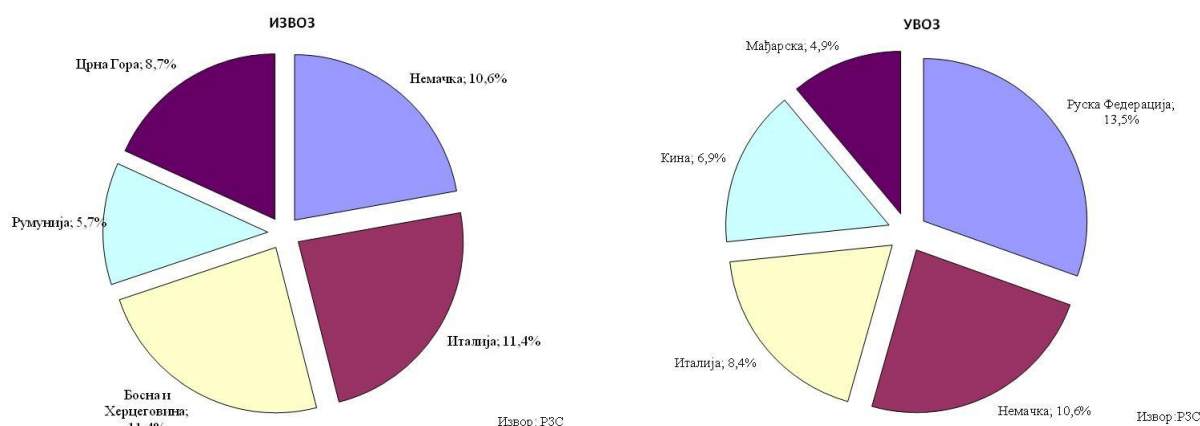
Производња основних метала и металних производа, такође, бележи смањење извезене вредности у 2009. години у односу на 2008. годину. Учешће извоза основних метала и металних производа у укупном извозу прерађивачке индустрије у посматраном периоду је 24,1%, док је покривеност увоза извозом износила 105,3%. Производња сировог гвожђа и челика је у 2009. години у односу на 2008. годину смањила своје учешће у укупном извозу подсектора (са 36,5% на 28,2%). Остале гране по значају учешћа у укупном извозу подсектора у 2009. години су племенити и обојени метали (31,6%) као и остала примарна производња гвожђа и челика (13,8%).

Производња осталих машина и уређаја, након двогодишњег раста вредности извоза, у 2009. години је остварила пад. Учешће извоза осталих машина и уређаја у укупном извозу прерађивачке индустрије је у датом периоду 7,1%, покривеност увоза извозом је била 31,8%. Најзначајније гране у извозу у 2009. години су производња оружја и муниције (23,7%), кућних апарата (23,6%) и других машина за специјалне намене (19,9%).

Производња производа од гуме и пластике је у 2009. години остварила пад вредности извоза у односу на претходне две године. Учешће извоза производа од гуме и пластике у укупном извозу прерађивачке индустрије у посматраном периоду је 11,3%, покривеност увоза извозом је 117,6%. Учешће извоза производа од пластичне масе у укупном извозу подсектора у 2009. години је 55,0% а производа од гуме 45,0%.

Према географској структури српски извоз је сконцентрисан највећим делом на чланице ЕУ (више од половине укупне размене). Најзначајнији спољнотрговински партнери у извозу су: Босна и Херцеговина, Немачка, Црна Гора, Италија, и Румунија. Главни спољнотрговински партнери на страни увоза су: Руска Федерација, Немачка, Италија, Кина и Француска. Структура извоза није добро географски диверсификована – чак 90% суфицита Република Србија остварује са само три земље: Македонија, Црна Гора и Босна и Херцеговина. Највећи дефицит у размени потиче из Руске Федерације, услед високе увозне зависности српске привреде (увоз нафте и гаса - око 20% укупног дефицита).

Графикон 8: Учешће највећих партнера спољнотрговинске размене, јануар-септембар 2010.

Највећи извоз прехранбених производа и пића (у оквиру прерађивачке индустрије) у 2009. години је био у Босни и Херцеговини, Црној Гори, Немачкој, Македонији и Француској. Највећа вредност извоза хемикалија и хемијских производа је била у Босни и Херцеговини, Црној Гори, Румунији, Руској Федерацији и Македонији. Извоз основних метала је био највећи у Италији, Немачкој, Аустрији, Босни и Херцеговини и Словенији. Највеће земље извознице осталих машина и уређаја су Ирак, Босна и Херцеговина, Немачка, САД и Словенија.

Највећи суфицит у размени у 2009. години је остварен са Црном Гором (475,7 мил. EUR), Босном и Херцеговином (411,9 мил. EUR) и Македонијом (139,6 мил. EUR). Дефицит у размени је остварен са Руском Федерацијом (1,2 млрд. EUR), Немачком (768,4 мил. EUR) и Италијом (513,4 мил. EUR).

До настанка светске економске кризе тј. до наглог и значајног смањења спољнотрговинске размене са светом уочен је бржи раст извоза у бивше југословенске републике него у остатак света. У 2008. години учешће извоза у БЈР у укупном извозу износило је 37%.

У периоду пада робне размене, током 2009. године, пад трговине је био дубљи са БЈР у односу на остатак света, док је у периоду опоравка, током 2010. године, раст трговине са БЈР спорији од раста трговине са остатком света.

Табела 30: Вредност робне размене са бившим југословенским републикама, у мил. ЕУР

Извоз							Увоз					
	Укупан извоз	БиХ	Хрватска	Црна Гора	Словенија	Македонија	Укупан увоз	БиХ	Хрватска	Црна Гора	Словенија	Македонија
2004	2.867	461,6	107,1	0	100,8	184,4	8.660	163,1	138,9	0	233	112,7
2005	3.614	600,7	157,9	0	151,9	209,5	8.447	235,6	208	0	230,5	135,9
2006	5.102	593,9	199,3	491,7	201	238	10.463	275,4	290,3	120,9	378	160,1
2007	6.429	759,4	240,9	691,8	298,3	318,1	13.507	376,2	386,2	97	510,7	225,2
2008	7.428	907,3	294,5	865,6	338,7	334	15.506	437,3	376,1	137,3	425,7	256,5
2009	5.959	724,7	199,3	598,7	245,1	306,4	11.293	312,8	281,9	123	327,3	166,8
2010*	5.277	601,5	157,4	459,7	231,8	256,8	9192	322,2	218,6	93,9	275,9	142,5
У % укупног извоза							У % укупног увоза					
	Укупно.	БиХ	Хрватска	Црна Гора	Словенија	Македонија	Укупно	БиХ	Хрватска	Црна Гора	Словенија	Македонија
2004	29,8	16,1	3,7	0	3,5	6,4	22,6	5,7	4,8	0	8,1	3,9
2005	31	16,6	4,4	0	4,2	5,8	22,4	6,5	5,8	0	6,4	3,8
2006	33,8	11,6	3,9	9,6	3,9	4,7	24	5,4	5,7	2,4	7,4	3,1
2007	35,9	11,8	3,7	10,8	4,6	4,9	24,8	5,9	6	1,5	7,9	3,5
2008	36,9	12,2	4	11,7	4,6	4,5	22	5,9	5,1	1,8	5,7	3,5
2009	34,8	12,2	3,3	10	4,1	5,1	20,3	5,2	4,7	2,1	5,5	2,8
2010*	32,4	11,4	3	8,7	4,4	4,9	11,5	3,5	2,4	1,0	3,0	1,6

Извор: РЗС; * подаци се односе на период јануар-септембар 2010.

Висока стопа раста извоза у периоду јануар-септембар 2010. године је остварена захваљујући расту извоза производа црне и обојене металургије као и извоза пољопривредних производа. У наредном периоду се на основу досадашњих кретања извозних токова може очекивати континуитет раста извоза.

Међународно поређење. Посматрајући земље у окружењу однос извоза прерађивачке индустрије у укупном робном извозу, достиже око 90%. Све посматране земље, осим Бугарске и Хрватске у 2009. године имају значајно учешће извоза моторних возила и опреме у извозу прерађивачке индустрије (Чешка, Словачка, Мађарска, и Румунија).

У структури извоза прерађивачке индустрије Бугарске, значајно је учешће извоза основних метала, кокса и деривата нафте, одевних предмета и крзна као и прехранбених производа. Бугарска је највећи нето извозник обојених метала у региону (нето извоз у 2009. години износио је 1,1 млрд. ЕУР). Такође има значајно учешће извоза основних метала у извозу прерађивачке индустрије (20%). Структуру извоза Чешке карактерише значајно учешће извоза моторних возила и осталих машина и уређаја (30% у 2009. години). Велики је нето извозник моторних возила (7,5 млрд. ЕУР у 2009. години). Мађарска у структури извоза прерађивачке индустрије има значајно учешће радио, ТВ и комуникационе опреме (24,9%) и извоза моторних возила (16,9%). Извоз моторних возила, телекомуникационих апарата и

уређаја чини 40% извоза прерађивачке индустрије Словачке. Такође, Словачка је једина земља у региону поред Србије која је у 2009. години остварила нето извоз гвожђа и челика. Носиоци извоза прерађивачке индустрије Румуније су моторна возила и телекомуникациони апарати и уређаји који чине четвртину извоза. Хрватску структуру извоза прерађивачке индустрије карактерише учешће транспортне опреме, прехранбених производа, кокса и деривата нафте, електричне опреме као и основних метала. Структуру извоза прерађивачке индустрије ЕУ-27 одликује учешће хемије и хемијских производа, осталих машина и уређаја као и моторних возила и приколица.

Основне карактеристике извоза српске привреде су:

- низак степен производне концентрације, упркос релативно малој вредности укупног извоза,
- у Србији је највише заступљен ресурсно-интензиван извоз, док је код осталих земаља Источне Европе највећи удео средње технолошки интензивних производа,
- извозне активности неколико предузећа одређује укупну динамику извоза (US Steel, ваљалонице бакра и алуминијума, Горење, Тигар...) услед мале вредности извоза,
- производња и извоз прехранбене индустрије у великој мери су под утицајем метеоролошких услова (род ратарства),

Присутна је и значајна корелација између извоза и увоза, па су тако највећи извозници уједно и највећи увозници. Оваквим релацијама тешко је смањити спољнотрговински дефицит, па је као једна од солуција и супституција увоза развојем мреже добављача са домаћег тржишта. Неопходно је предузети мере по којима би наша привреда била препознатљива у свету. Мисли се на производни потенцијал, капацитете извоза као и специфичности географског порекла производа итд.

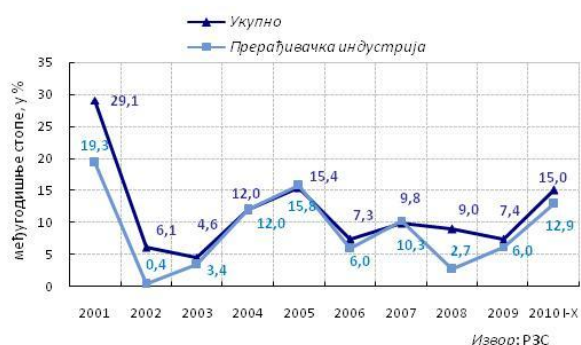
7. Цене произвођача индустријских производа

У транзиционом периоду 2001-2009. године остварене су цикличне флукуације у кретању цена произвођача индустријских производа⁸. Укупан међугодишњи раст произвођачких цена у индустрији био је двоцифрен у 2001. години (29,1%), 2004. години (12,0%) и 2005. години (15,4%), док је 2003. године забележен њихов најнижи међугодишњи ниво (од 4,6%). Међугодишња стопа раста произвођачких цена у индустрији смањена је са 29,1% у 2001. на 7,4% у 2009. години. Просечна годишња стопа раста произвођачких цена у индустрији смањена је са 87,7% у 2001. на 5,6% у 2009. години. Најнижи просечан годишњи раст произвођачких цена у индустрији забележен је 2003. године (4,6%).

У периоду 2001-2009. године цене произвођача индустријских производа повећане су око 3,8 пута, односно по просечној годишњој стопи од 16,0%. У посматраном периоду највиши просечан годишњи ниво произвођачких цена забележен је 2001. године (87,7%) због високог раста цена енергената услед отклањања диспаритета цена, као и раста цена хемијских, текстилних и металних производа. Секторска анализа произвођачких цена у индустрији показује да је најинтензивнији раст остварен у сектору производње електричне, енергије, гаса и воде (повећане су око 10 пута), вађењу угља (повећане су 5,6 пута), а у сектору прерађивачке индустрије (повећане су око 3,2 пута, односно по просечној годишњој стопи од 13,7%): висок раст остварен је у областима: производње кокса и деривата нафте (око 4,3 пута), производње хемијских производа и влакана (преко 4 пута), производње осталих минерала (2,9 пута), производње метала и металних производа (2,8 пута), производње текстилних производа (око 2,8 пута).

⁸ Индекс цена произвођача индустријских производа мери инфлацију на најранијем стадијуму производног процеса. Под ценом произвођача индустријских производа подразумева се цена по којој индустријска предузећа продају своје производе на домаћем тржишту у месту произвођача. Цене произвођача индустријских производа прате се за око 850 производа, сврстаних у 26 области Класификације делатности, из изабраних индустријских предузећа. Класификација делатности која је саставни део закона о Класификацији делатности и о Регистру јединица разврставања („Службени лист СРЈ” бр. 31/96, 12/98, 59/98 и 74/99), за основ има Класификацију делатности Европске уније и примењује се у нашем статистичком систему од 1. јануара 2001. године (до 2001. године била је у примени ЈКД). Од 2004. године груписање индустријске производње и произвођачких цена у индустрији према економској намени усклађено је са методологијом EUROSTAT-a (MIG класификација), тако да економска намена није више одређена на нивоу производа, већ на нивоу области и грана КД.

Графикон 9: Цене произвођача индустријских производа

Табела 31: Цене произвођача индустријских производа

просечне стопе раста	2001-2009
ИНДУСТРИЈА - укупно	16,0
Прерађивачка индустрија	13,7
Прехрамбени производи, пиће и дуван	8,9
Текстил и текстилни производи	12,1
Кожа и предмети од коже	6,4
Дрвна индустрија	6,7
Папир и издавачка делатност	8,4
Кокс и деривати нафте	17,6
Хемијски производи	16,8
Гума и пластика	4,9
Остали нематални минерали	12,4
Основни метали и метални производи	12,2
Остале машине и уређаји	8,5
Електрични и оптички уређаји	7,5
Саобраћајна средства	9,9
Остало	9,4

Извор: РЗС

Међународна поређења. Међународна поређења у 2009. години и у протеклих девет месеци 2010. године показују да су цене произвођача индустријских производа у Србији (7,4% и 14,0%, респективно) на високом нивоу у поређењу са земљама ЕУ (-1,7% и 4,5%, респективно) и од земаља у окружењу.

Табела 32: Цене произвођача инд. производа стопе раста

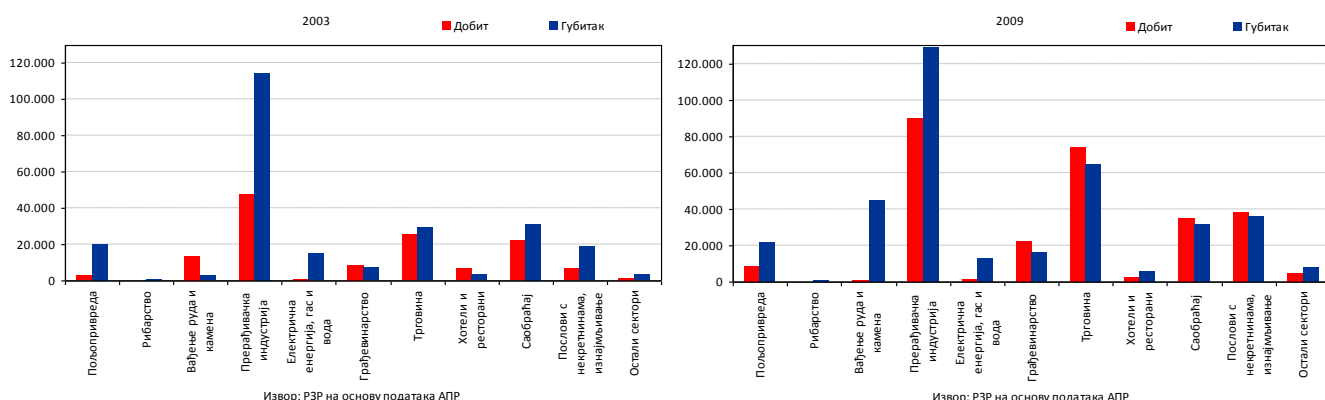
	<u>XII 2009</u> XII 2008	<u>IX 2010</u> IX 2009	<u>IX 2010</u> VIII 2010
ЕУ-27	-1,7	4,5	0,2
Мађарска	0,7	9,6	-0,8
Румунија	3,6	7,2	1,2
Бугарска	-0,7	9,6	0,8
Хрватска	1,6	4,4	0,4
Чешка Република	-0,8	2,4	0,3
Словачка	-5,1	-0,8	-0,4
Србија	7,4	14,0	1,4

Извор: Eurostat, Завод за статистику Хрватске и РЗС

8. Финансијски резултати привреде

Незавршене структурне реформе, пре свега Прерађивачке индустрије, су основна ограничења ефикаснијег пословања привреде Србије. У периоду 2003-2009. године раст добити Прерађивачке индустрије углавном је резултат позитивних ефеката приватизације и реструктурирања, док раст губитка указује на незавршене структурне реформе овог сектора, пре свега, незавршен процес реструктурирања великих предузећа. У 2009. години Прерађивачка индустрија је остварила 32,5% добити и 34,7% губитка привреде Србије, а од осталих сектора следе Трговина на велико и мало (26,7% добити; 17,3% губитка), Послови с некретностима (13,7%; 9,7%) и Саобраћај, складиштење и везе (12,5%; 8,6%).

Графикон 10: Добит и губитак привреде Србије по секторима у 2003. и 2009. години (у мил. динара)

У поређењу са 2003. годином добит привреде је у 2009. години повећана 107,8%, а губитак 51,3%.

Табела 33: Добит привреде Србије по секторима 2003-2009. (сталне цене 2009.)

	2003		2008		2009		Стопе раста у %	
	мил. дин.	% привреде	Вредност	% привреде	Вредност	% привреде	2003-2009	2008-2009
Укупно привреда	133.800	100	330.126	100	278.062	100	107,8	-15,8
Пољопривреда	2.548	1,9	11.399	3,5	8.583	3,1	236,9	-24,7
Рибарство	45	0,03	84	0,03	85	0,03	87,7	1,9
Вађење руда и камена	13.295	9,9	1.396	0,4	811	0,3	-93,9	-41,9
Прерађивачка индустрија	48.033	35,9	114.989	34,8	90.330	32,5	88,1	-21,4
Електрична енергије, гас и вода	336	0,3	702	0,2	1.606	0,6	377,8	128,7
Грађевинарство	8.647	6,5	30.506	9,2	22.740	8,2	163,0	-25,5
Трговина на велико и мало	25.504	19,1	93.519	28,3	74.147	26,7	190,7	-20,7
Хотели и ресторани	6.418	4,8	1.950	0,6	2.306	0,8	-64,1	18,3
Саобраћај, складиштење и везе	21.728	16,2	27.838	8,4	34.696	12,5	59,7	24,6
Финансијско посредовање	40	0,0	2.023	0,6	1.421	0,5	3435,7	-29,8
Послови с некретностима	6.195	4,6	42.005	12,7	38.057	13,7	514,3	-9,4
Државна управа и соц. осиг.	01	0,0	01	0,0	01	0,0	30,2	28,8
Образовање	351	0,3	414	0,1	346	0,1	-1,5	-16,5
Здравствени и социјални рад	145	0,1	378	0,1	242	0,1	66,4	-36,0
Друге ком. др. и личне услуге	513	0,4	2.922	0,9	2.692	1,0	424,3	-7,9

Извор: РЗР на основу података АПР

Табела 34: Губитак привреде Србије по секторима 2003-2009. (сталне цене 2009.)

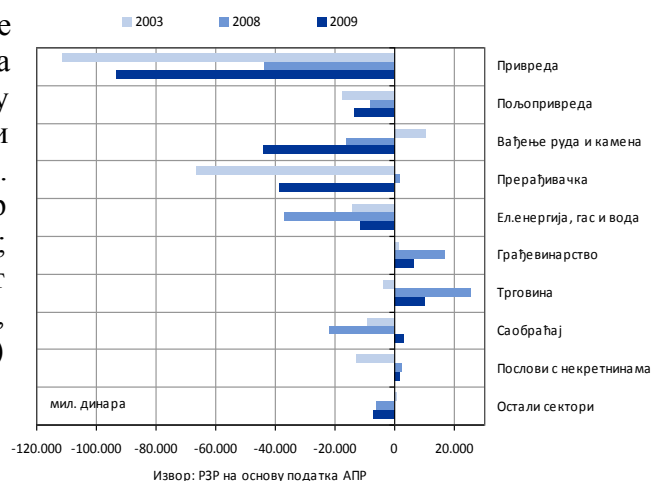
	2003		2008		2009		Стопе раста у %	
	мил. дин.	% привреде	Вредност	% привреде	Вредност	% привреде	2003-2009	2008-2009
Укупно привреда	245.238	100	373.569	100	371.133	100	51,3	-0,7
Пољопривреда	19.904	8,1	19.531	5,2	22.012	5,9	10,6	12,7
Рибарство	433	0,2	479	0,1	335	0,1	-22,7	-30,1
Вађење руда и камена	2.844	1,2	17.593	4,7	44.938	12,1	1479,9	155,4
Прерађивачка индустрија	114.336	46,6	113.322	30,3	128.769	34,7	12,6	13,6
Електрична енергије, гас и вода	14.650	6,0	37.845	10,1	12.940	3,5	-11,7	-65,8
Грађевинарство	7.426	3,0	14.009	3,8	16.123	4,3	117,1	15,1
Трговина на велико и мало	29.145	11,9	68.283	18,3	64.260	17,3	120,5	-5,9
Хотели и ресторани	3.317	1,4	5.969	1,6	6.055	1,6	82,6	1,4
Саобраћај, складиштење и везе	30.952	12,6	49.502	13,3	31.835	8,6	2,9	-35,7
Финансијско посредовање	16	0,0	202	0,1	904	0,2	5536,1	348,2
Послови с некретнинама	18.998	7,7	39.706	10,6	36.089	9,7	90,0	-9,1
Државна управа и соц. осиг.	0	0,0	25	0,0	21	0,0	-	-15,7
Образовање	228	0,1	189	0,1	272	0,1	19,2	44,1
Здравствени и социјални рад	693	0,3	538	0,1	732	0,2	5,7	36,2
Друге ком. др. и личне услуге	2.297	0,9	6.376	1,7	5.844	1,6	154,5	-8,4

Извор: РЗР на основу података АПР

Испод просечне стопе раста добити и губитка Прерађивачке индустрије (88,1% према 12,6% респективно) одразиле су се на смањење учешћа овог сектора у укупној добити привреде 3,4 структурна поена, а у губитку 11,9 структурних поена. Повећање доприноса сектора Трговина и Послови с некретнинама у стварању добити и губитка (16,7 односно 7,4 структурна поена) није угрозило водећу позицију Прерађивачке индустрије која у целокупном периоду 2003-2009. године ствара више од 1/3 како позитивних, тако и негативних пословних резултата.

Графикон 11: Нето финансијски резултат 2003-2009. по секторима

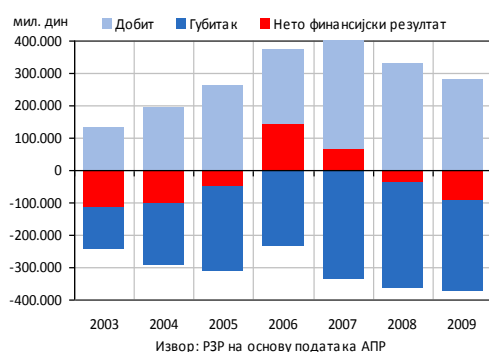
У 2009. години привреда Србије је нето губиташ (-93,1 млрд. динара). Висина губитка у већини сектора превазилази исказану добит. Највећи нето губиташи у 2009. години су Прерађивачка индустрија (-38,4 млрд. динара; 41,3% нето губитка привреде) и сектор Вађење руда и камена (-44,1 млрд. динара; 47,7% привреде), док су највећу нето добит исказали сектори: Трговина (9,8 млрд. динара), Грађевинарство (6,6 млрд. динара) и Саобраћај (2,8 млрд. динара). У поређењу са 2003. годином, нето губитак привреде Србије је смањен 16,5%, а нето губитак Прерађивачке индустрије 42,0%.

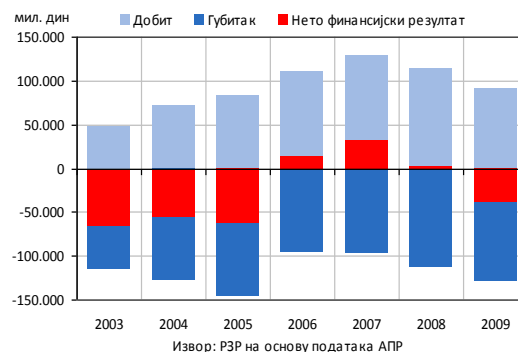
Извор: РЗР на основу податка АПР

У периоду 2003-2009. године привреда Србије није успела да се трансформише из нето губиташа у нето добиташа. Тренд негативних нето финансијских резултата накратко је прекинут у 2006. и 2007. години, када је након више од једне деценије у привреди Србије остварена већа добит од губитка (нето финансијски резултат +140,9 млрд. динара у 2006. години и +65,3 млрд. динара у 2007. години). Прерађивачка индустрија је позитивно пословала од 2006. до 2008. године међутим, под утицајем глобалне кризе прекинуто је њено рентабилно пословање, а негативан нето финансијски резултат достиже -38,4 млрд. динара у 2009. години (-66,3 млрд. динара у 2003.).

Графикон 12: Финансијски резултати привреде Србије 2003-2009.

Графикон 13: Финансијски резултати Прерађивачке индустрије Србије 2003-2009.

Економско-финансијска анализа структуре привреде по величини предузећа указује на доминантност великих предузећа са више од 250 запослених, а према структури власништва домаћих приватних компанија. Позитиван нето финансијски резултат у 2009. години остварила су једино мала предузећа, док су сви облици власништва нето губиташи.

Табела 35: Финансијски резултати привреде и Прерађивачке индустрије у 2009. години по величини

	Привреда					Прерађивачка индустрија				
	Добит мил. дин	%	Губитак мил. дин	%	Нето резултат мил. дин	Добит мил. дин	%	Губитак мил. дин	%	Нето резултат мил. дин
Микро	56.618	20,4	87.247	23,5	-30.629	8.359	9,3	19.089	14,8	-10.730
Мала	70.867	25,5	41.870	11,3	28.997	16.162	17,9	10.946	8,5	5.217
Средња	56.048	20,2	68.414	18,4	-12.366	21.591	23,9	31.765	24,7	-10.174
Велика	94.530	34,0	173.598	46,8	-79.069	44.217	49,0	66.969	52,0	-22.752
Укупно	278.062	100,0	371.129	100,0	-93.067	90.330	100,0	128.769	100,0	-38.439

Извор: РЗР на основу података АПР

Табела 36: Финансијски резултати привреде и Прерађивачке индустрије према структури власништва

	Добит у % (укупно=100)			Губитак у % (укупно=100)			Нето резултат (млрд. дин)		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Привреда	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	67.171	-43.443	-93.071
Јавна предузећа	3,8	3,8	4,8	13,6	17,1	8,5	-30.010	-51.063	-18.224
Домаће приватне компаније	72,4	72,8	70,0	75,0	58,2	63,9	39.981	23.009	-42.598
Предузећа са страном контролом	23,8	23,4	25,3	11,4	24,8	27,6	57.200	-15.388	-32.245
Прерађивачка индустрија	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	31.998	1.666	-38.439
Јавна нефинансијска предузећа	0,5	1,0	0,7	11,0	3,9	6,1	-10.003	-3.308	-7.164
Домаће приватне компаније	63,8	64,7	63,4	77,1	77,0	66,1	7.504	-12.876	-27.940
Предузећа са страном контролом	35,7	34,3	35,9	11,9	19,0	27,8	34.497	17.850	-3.335

Извор: РЗР на основу података АПР

У оквиру Прерађивачке индустрије највећу добит у периоду 2003 - 2009. године остварила су предузећа из области Производња хране, пића и дувана (13,5 млрд. динара или 28,2% у 2003. години и 26,3 млрд. динара или 29,1% у 2009. години), Производња хемикалија и хемијских производа (6,1 млрд. или 12,7% и 12,0 млрд или 13,4%) и Производња производа од гуме и пластике (3,4 млрд или 7,2% и 7,9 млрд динара или 8,9%). Производња Прехрамбених производа, пића и дувана је истовремено и носилац највећих губитака. У 2009. години у овој области остварено је 22,1 млрд. динара губитка, односно 17,2% Прерађивачке индустрије (26,3 млрд. динара или 17,6% у 2003. години).

Следе Производња основних метала (19,6 млрд. динара; 15,2%), Производња хемикалија и хемијских производа (17,4 млрд. динара; 13,6%) и Производња моторних возила и приколица (14,5 млрд. динара; 11,3%).

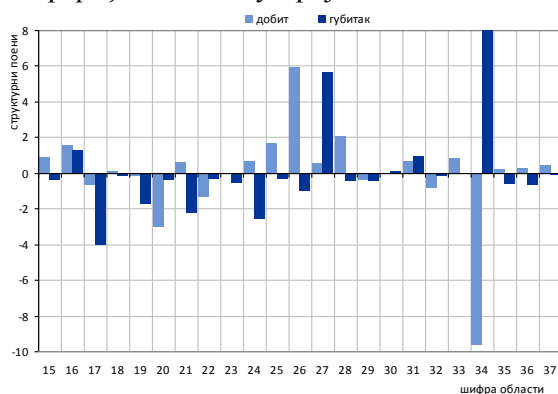
Графикон 14: Структура добити и губитка Прерађивачке индустрије у 2009. години

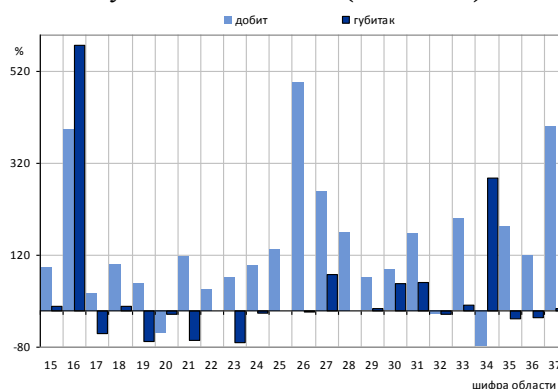
У поређењу са 2003. годином највећи раст у структури добити Прерађивачке индустрије (5,9 структурних поена) имала је Производња производа од осталих минерала, са 2,7% у 2003. години на 8,7% у 2009. години. Добит у овој области повећана је 6 пута (стопа раста 495%).

У производњи моторних возила и приколица губитак је повећан 4 пута, док је добит мања 78%, што се одразило на раст у структури губитка Сектора за 8 структурних поена (са 3,3% у 2003. години на 11,3% у 2009. години) и пад у структури добити за 9,6 структурна поена, са 10,9% у 2003. на свега 1,2% у 2009. години.

Графикон 15: Промене у структури добити и губитка Прерађивачке индустрије 2003-2009.

Графикон 16: Стопе раста/пада добити и губитка 2003-2009. (2003=100)

Посматрано по областима, у 2009. години позитиван нето резултат исказало је десет области Прерађивачке индустрије у којима је највећим делом приватизација успешно окончана у почетним годинама транзиције. Из зоне губитаха у 2003. у зону добитаха прешли су: Производња прехранбених производа и пића, Производња целулозе, папира и прерада папира, Издавање, штампање и репродукција и Производња металних производа, осим машина.

Највећи позитиван нето финансијски резултат остварен је у областима Производња производа од гуме и пластике (4,7 млрд. динара), Производња прехранбених производа и пића (4,1 млрд. динара) и Производња целулозе, папира и прерада папира (2,0 млрд. динара).

Највећи нето губитак у 2009. години исказан је у области Производња основних метала (-18,7 мил. динара) и Производња моторних возила и приколица (-13,4 мил. динара).

Табела 37: Добит и губитак Прерађивачке индустрије 2003-2009. у мил. динара (сталне цене 2009.)

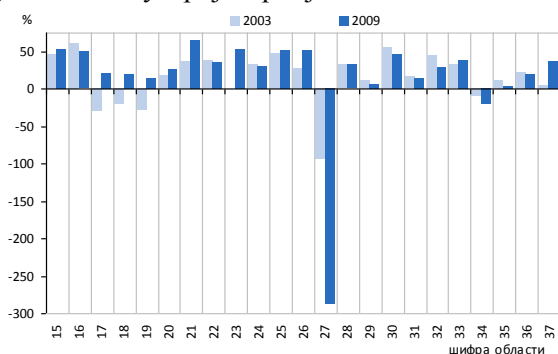
шифра области	Назив области	2003			2009		
		Добит	Губитак	Нето резултат	Добит	Губитак	Нето резултат
	Прерађивачка индустрија укупно	48.033	114.336	-66.303	90.330	128.769	-38.439
15	Производња прехранбених производа и пића	13.542	20.144	-6.602	26.267	22.159	4.107
16	Производња дуванских производа	451	284	166	2.229	1.923	306
17	Производња текстилних предива и тканина	1.107	8.184	-7.077	1.514	4.037	-2.523
18	Производња одевних предмета и крзна	622	6.007	-5.386	1.240	6.593	-5.352
19	Производња коже и предмета од коже, обуће	480	2.755	-2.275	761	914	-153
20	Прерада и производи од дрвета и плуте	1.962	2.199	-236	971	2.000	-1.030
21	Производња целулозе, папира и прерада папира	1.564	3.796	-2.232	3.418	1.354	2.064
22	Издавање, штампање и репродукција	2.967	3.614	-647	4.354	3.614	740
23	Производња кокса и деривата нафте	197	837	-640	338	257	80
24	Производња хемикалија и хемијских производа	6.124	18.417	-12.294	12.079	17.459	-5.380
25	Производња производа од гуме и пластике	3.453	3.299	154	7.997	3.270	4.727
26	Производња производа од осталих минерала	1.314	8.226	-6.912	7.819	8.011	-192
27	Производња основних метала	250	10.990	-10.741	897	19.629	-18.732
28	Производња металних производа, осим машина	2.234	4.582	-2.348	6.050	4.561	1.489
29	Производња осталих машина и уређаја	2.284	7.180	-4.896	3.930	7.531	-3.601
30	Производња канцеларијских и рачунских машина	1.099	171	928	2.077	270	1.807
31	Производња других електричних машина и апарата	678	2.577	-1.900	1.810	4.123	-2.313
32	Производња радио, ТВ и комуникационе опреме	794	681	114	721	625	96
33	Производња прецизних и оптичких инструмената	646	756	-110	1.938	843	1.095
34	Производња моторних возила и приколица	5.217	3.745	1.473	1.124	14.540	-13.416
35	Производња осталих саобраћајних средстава	187	2.307	-2.120	529	1.879	-1.349
36	Производња намештаја и сличних производа	731	2.938	-2.207	1.612	2.511	-899
37	Рециклажа	131	645	-514	656	667	-11

Извор: РЗР на основу података АПР

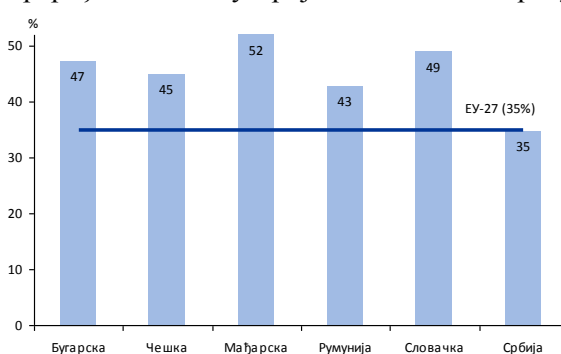
Профитабилност мерена односом профита⁹ и бруто додате вредности указује да је профитабилност Прерађивачке индустрије на нивоу ЕУ, а испод просека за Бугарску, Чешку, Мађарску Румунију и Словачку. На нивоу ЕУ-27 у 2008. години све области Прерађивачке индустрије пословале су позитивно, док су Производња канцеларијских и рачунских машина у Чешкој и Производња осталих саобраћајних средстава у Словачкој исказале непрофитабилност. У Републици Србији Производња основних метала и Производња моторних возила и приколица у 2009. години исказале су негативне стопе профитабилности, односно исказале су губитак на супстанци (из пословних прихода не могу у целини репродуковати утрошене вредности средстава за производњу нити могу исплатити зараде). У поређењу са 2003. годином број непрофитабилних области смањен је са шест на две области, а стопа профитабилности Прерађивачке индустрије бележи пораст са 31,1% на 35,0%.

⁹ Профит – бруто додата вредност умањена за трошкове зарада

Графикон 17: Стопе профитабилности
Прерађивачке индустрије Србије по областима

Графикон 18: Стопе профитабилности
Прерађивачке индустрије земаља ЕУ и Србије

Табела 38: Стопе профитабилности по областима Прерађивачке индустрије

	ЕУ 27	Бугарска	Чешка	Мађарска	Румунија	Словачка	Србија 2003	Србија 2008	Србија 2009
Привреда укупно	31,5	47,6	32,6	24,2	63,4	40,4	40,7	40,2	40,4
Прерађивачка индустрија	35,0	47,2	45,0	52,0	42,9	49,0	31,1	34,8	35,0
Производња прехранбених производа и пића	38,6	50,2	48,2	40,7	54,3	42,3	46,2	47,1	52,3
Производња дуванских производа	59,5	34,4	89,6	44,1	46,4	25,6	60,7	67,2	49,3
Производња текстилних предива и тканина	25,5	43,9	39,9	24,5	31,9	24,4	-30,0	2,6	21,7
Производња одевних предмета и крзна	24,6	22,8	8,3	14,3	21,8	5,3	-20,2	19,9	19,9
Производња коже и предмета од коже, обуће	25,5	19,4	15,8	35,2	23,4	45,6	-27,6	11,5	14,8
Прерада и производи од дрвета и плуте	30,6	49,2	27,8	26,4	46,9	41,6	18,1	28,4	26,0
Произ. целулозе, папира и прерада папира	35,8	46,2	52,6	34,5	40,1	64,4	37,3	57,7	65,1
Издавање, штампање и репродукција	34,0	49,2	26,1	28,6	54,8	42,5	37,8	33,9	34,9
Производња кокса и деривата нафте	69,0	38,7	68,7	80,9	32,0	43,1	-0,2	46,8	53,0
Производња хемикалија и хемијских производа	49,4	56,2	59,2	64,8	48,7	52,8	31,8	25,5	30,8
Производња производа од гуме и пластике	33,1	56,7	47,5	39,7	53,3	43,3	48,3	46,7	50,7
Производња производа од осталих минерала	40,4	71,2	54,9	54,7	63,9	54,0	27,6	47,3	51,3
Производња основних метала	45,9	62,4	57,9	54,1	56,4	68,4	-93,7	30,2	-287,9
Производња металних производа, осим машина	29,9	45,3	37,4	35,3	37,3	41,6	32,7	32,2	32,5
Производња осталих машина и уређаја	27,9	31,6	30,9	37,2	20,1	31,0	11,6	3,9	6,5
Производња канцеларијских и рачунских машина	33,8	54,1	-73,1	58,7	151,6	37,4	56,4	46,7	45,9
Производња других електричних машина и апарата	26,6	49,0	40,9	55,6	34,3	33,5	16,7	19,7	14,0
Производња радио, ТВ и комуникационе опреме	38,7	47,7	51,2	60,6	40,3	73,6	45,0	32,5	29,0
Производња прецизних и оптичких инструмената	31,0	38,0	28,5	33,5	46,3	48,0	32,2	42,8	38,6
Производња моторних возила и приколица	28,1	42,5	59,4	68,7	54,4	57,6	-8,8	0,3	-19,9
Производња осталих саобраћајних средстава	25,2	27,6	27,2	24,7	20,5	-22,1	11,4	-21,7	3,3
Производња намештаја и сличних производа	22,9	37,7	33,6	24,6	33,2	44,0	22,0	19,3	19,7
Рециклажа	49,9	91,5	47,3	67,1	63,5	62,7	5,7	50,6	36,6

Извор: РЗР на основу података АПП

9. Регионални размештај индустрије

Основни налаз: Истраживања и емпиријске анализе регионалног развоја Србије указују да су кључни чиниоци регионалне неравнотеже и поларизације Србије:

- 1) континуирано неповољни демографски трендови,
- 2) висока регионална незапосленост,
- 3) перманентна девастација индустријског комплекса,
- 4) инфраструктурна неизграђеност и
- 5) незаокружени и нефункционални институционални оквир.

Проблеми регионалног развоја Србије огледају се у регионалним диспропорцијама нивоа развијености појединих подручја, неразвијености великог броја општина, структурним неусклађеностима, институционалним проблемима, неповољним демографским кретањима и материјалним ограничењима. Основни мотив за ангажовање државе у овој области су огромни унутаррегионални и међурегионални несклади који спутавају развој и иницирају миграционе токове. Велики и стратешки важни простори остају популационо непокривени, а њихови ресурси неискоришћени. Истовремено, у развијенијим центрима долази до прекомерне концентрације становништва и привреде, што производи негативне последице у економској, социјалној, просторној и еколошкој сфери.

Табела 39: Регионални бруто домаћи производ (БДП) 2009.

регион	БДП по становнику (индекс, РС=100)	Учешће (%)
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	100,0	100,0
Београдски регион	179,4	39,9
Регион Војводине	95,2	25,6
Регион Шумадије и Западне Србије	71,4	20,0
Регион Јужне и Источне Србије	63,3	14,4
Регион Косово и Метохија	...	...

Извор: РЗС

Регионални БДП Србије за 2009. годину указују да је само Београдски регион остварио изнадпросечни индекс БДП по становнику, односно, има 2,8 пута већу вредност од региона Јужне и Источне Србије.

Више од половине општина (82) сврстава се у групу недовољно развијених општина¹⁰. Сви досадашњи модели привредног раста и развоја базирали су се на секторским приоритетима и политикама, на краткорочним и средњорочним циљевима. Подстицајна политика није успевала да спречи даље заостајање неразвијених подручја, што је водило продубљавању структурних проблема и одразило се на укупан ниво развијености.

Табела 40: Регионална неравномерност Србије у 2009.

	нето зараде по становнику	стопа незапослености	демографско пражњење 1971-2009	степен образовања	инфраструктурна опремљеност
ОБЛАСТИ	4 : 1 Београд : Топличка	1:4 Београд : Јабланичка	(-29,5): (+35) Пиротска : Београд	4 : 1 Београд : Браничевска	3 : 1 Јужнобачка : Пчињска
ОПШТИНЕ	12:1 Нови Сад : Опово	1:3 Лебане : Београд	(-13,5) : (+35) Црна Трава : Стара Пазова	12 : 1 Београд : Мало Црниће	10:1 Нови Сад : Босилеград

Извор: РЗР, РЗС

¹⁰ Уредба о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица локалне самоуправе за 2010. годину („Службени гласник РС”, број 51/10).

Један од првих фактора регионалног дисбаланса је популациона регресија која је у Србији нарочито изражена у последње две деценије, а манифестује се у виду смањења укупног броја становника, пада наталитета, пораста нивоа морталитета, пражњења руралних подручја и изразитог старења становништва. Природни прираштај је константно негативан, најнижи у окружењу, становништво је међу најстаријим у Европи, очекивано трајање живота и стопа смртности одојчади су знатно испод европског просека.

Регионални развој Србије карактеришу динамични миграциони токови. Просторно-демографска асиметричност је све израженија: скоро трећина популације концентрисана је на свега 20% територије, односно у ужим урбаним регионима. Највећу концентрацију становништва бележи подручје града Београда, где је према демографским проценама (2009. година), концентрисано 22,3% становништва, затим Јужнобачка (8,3%) и Нишавска област (5,1%), док најмање учешће у популацији имају Топличка и Пиротска област (по 1,3%).

Несклади у регионалној конкурентности огледају се у концентрацији привредне активности успешних предузећа у Београдском региону и Јужнобачкој области, док су остали региони суочени са ниском привредном активношћу, неразвијеношћу и високим трошковима рада. У периоду почетне етапе индустријализације у Србији, регионална компонента развоја била је запостављена у корист гранског аспекта и формирања индустријске структуре. У таквим условима локационе предности су биле на страни већих градова и оних подручја која су имала већ изграђене инфраструктурне објекте или су се налазила поред или у непосредној близини природних осовина развоја.

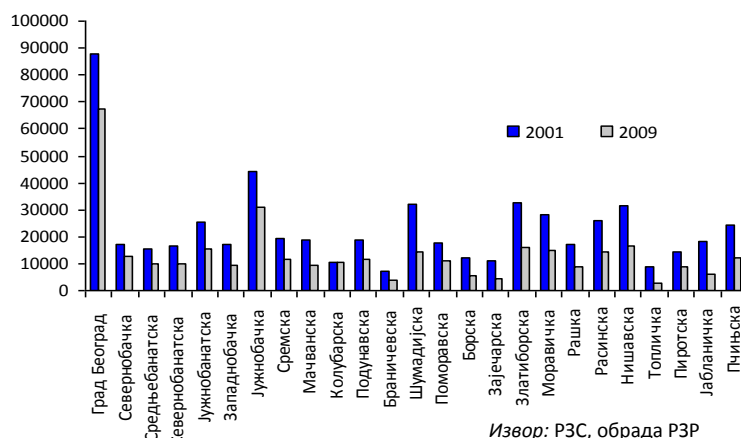
Привреда Србије је једнодимензионално концентрисана на подручје великих центара, који имају изразиту привлачност у односу на рурално подручје како за домаће, тако и за стране власнике капитала. С друге стране, неразвијеност обухвата све већи простор Републике јер се број неразвијених општина у периоду од 1995. до 2010. године повећао на 46 (према законским решењима из 2010. године). Неразвијена подручја бележе константно изразито високе стопе незапослености, праћене и екстремно високом стопом демографског пражњења, услед чега њихова друштвена и економска моћ опада због високог степена неискоришћености постојећих привредних капацитета.

Регионалну привредну структуру Србије карактерише доминантна заступљеност традиционалне индустријске производње, техничко-технолошко и економско заостајање, значајан број предузећа губитака са незавршеним процесом реструктурирања, низак степен конкурентности, дисперзиван извозни асортиман уз претежно учешће сировина и производа нижег степена обраде, скроман нето девизни ефекат. Транзициона кретања у Србији нису значајније утицала на промену регионалне привредне структуре и поред пораста учешћа сектора услуга, пре свега, великог учешћа трговине.

Највише зараде у Србији су имали запослени у секторима где је завршен процес приватизације и реструктурирања, док су најниже у нереструктурираним секторима, где није спроведена приватизација, са ниским конкурентским потенцијалом. На нивоу области, највиши ниво просечне зараде (крај 2009. године) остварили су запослени у граду Београду (74% изнад републичког просека), док су најниже зараде имали запослени у локалној привреди Топличке области (око 60% испод просека).

Регионалне разлике у кретању просечних зарада прерађивачке индустрије су веома изражене. Изнадпросечне зараде бележи осам области, при чему предњачи Јужнобанатска (40% изнад просека Србије), док је на дну лествице Топличка област са свега 43,6% републичког просека. Девастација индустријских градова последица је преполовљене стопе индустријског раста, пада запослености, високих стопа незапоселности и недовољне предузетничке иницијативе локалног становништва. Крајње неповољни економски услови открили су додатне, до сада прикривене, социјалне проблеме и пораст сиромаштва у индустријским центрима.

Графикон 19: Кретање броја запослених у прерађивачкој индустрији по областима

Регионална запосленост. Регионалне разлике у концентрацији радног потенцијала, посредно се огледају и у дистрибуцији броја запослених по областима. Наиме, скоро половина од укупног броја запослених у Србији у 2009. години радила је на подручју града Београда (32,5%) и Јужнобачке области (10,7%), док је најмање запослених у Топличкој (0,8%), Пиротској (1,3%) и Зајечарској области (1,4%). Стопе запослености по областима варирају у размери већој од 1:2.

Регионалне стопе запослености у прерађивачкој индустрији показују изразиту тенденцију опадања, при чему су њихове вредности значајно ниже од стопа раста укупне запослености, што је у складу са општим тенденцијама везаним за пад индустријске активности. Највишу стопу запослености у прерађивачкој индустрији (2009. година), која двоструко превазилази просек Републике, бележи Пиротска област (9,2%), насупрот Браничевској са најнижом стопом (2,2%).

Регионална густина индустрије. Кроз неадекватан регионални размештај и концентрацију индустријских капацитета на територији развијених подручја, манифестује се просторна и привредна неравномерност. Од једне петине укупног броја предузећа регистрованих у привреди која послују у сектору индустрије, близу 40% је регистровано у Београду и на подручју Војводине (предњачи Јужнобачка област, са учешћем од 10% укупног броја индустријских центара и 11% укупног броја запослених у сектору индустрије). Такође, индекс релативне густине индустрије $G_i^{11}(2009)$, бележи највише вредности на подручју Јужнобачке области (2,2) и града Београда (2,1), док је на подручју Топличке области свега 0,2 што значи да је ова област 80% мање економски (индустријски) активна у односу на природне капацитете и демографски потенцијал. Истовремено град Београд и Јужнобачка област бележе и највећу густину индустријске запослености, док за Борску област индустрија представља најзначајнију делатност (највећа вредност коефицијента значаја индустрије).

¹¹ Индекс релативне густине индустрије G_i показује степен концентрације индустрије у оквиру појединих регија (области). $G_i=1$ указује да је достигнута потпуна равномерност у погледу односа величине територије и развијености индустрије.

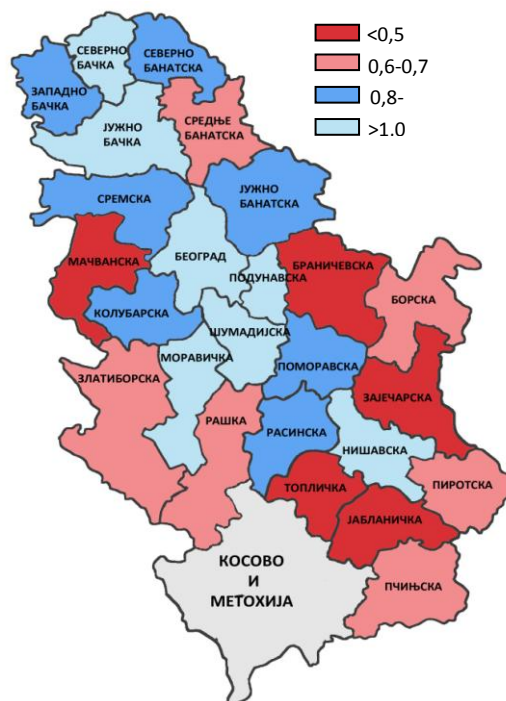
Табела 41: Индикатори регионалне развијености индустријске производње у Србији 2009.

Регион/област	Густина запослености у индустрији ¹²	Коефицијент значаја индустрије ¹³	Коефицијент индустријализације ¹⁴	Индекс релативне густине индустрије ¹⁵	Индекс релативне густине прерађивачке индустрије ¹⁶
Република Србија	5,0	41,8	6,0	1,0	1,0
Град Београд	33,8	24,7	6,7	2,1	2,1
Севернобачка	7,0	43,8	6,5	1,3	1,6
Средњобанатска	3,1	51,6	5,2	0,7	0,8
Севернобанатска	4,5	58,4	6,7	0,9	1,2
Јужнобанатска	3,4	50,8	4,7	0,8	1,0
Западнобачка	3,7	48,1	4,5	0,8	1,1
Јужнобачка	11,9	41,5	7,9	2,2	1,6
Сремска	3,8	46,4	4,1	0,8	0,9
Мачванска	3,1	43,4	3,2	0,5	0,6
Колубарска	4,6	63,1	6,2	0,8	0,9
Шумадијска	9,0	64,8	7,4	1,3	1,3
Поморавска	6,2	67,4	7,4	0,9	0,9
Златиборска	2,8	60,7	5,8	0,6	0,7
Моравичка	5,7	59,4	8,0	1,1	1,3
Рашка	3,6	52,8	4,7	0,7	0,5
Расинска	6,2	66,9	6,7	0,9	1,1
Подунавска	10,2	61,8	6,3	1,5	1,9
Браничевска	1,8	47,1	3,7	0,4	0,2
Борска	2,9	69,9	7,7	0,7	0,5
Зајечарска	1,3	58,1	3,8	0,3	0,3
Нишавска	7,1	49,3	5,2	1,0	1,0
Топличка	1,2	64,0	2,9	0,2	0,3
Пиротска	2,6	67,3	7,6	0,6	0,7
Јабланичка	2,1	51,0	2,6	0,3	0,4
Пчињска	4,1	69,4	6,3	0,7	0,8

Извор: РЗС, обрада РЗР

Карта 1: Индекс релативне густине индустрије 2009.

Број запослених се смањио у свим регионима (најтеже је погођен регион Јужне и Источне Србије, где је број запослених преполовљен). Од укупног броја регистрованих микро предузећа из сектора индустрије, на територији три региона (Београдског, региона Војводине и региона Шумадије и Западне Србије) пословало је чак 84% предузећа, запошљавајући 82% од укупног броја запослених и генеришући близу 60% БДВ-а. Ипак, просторну неравномерност индустријских капацитета најбоље илуструју подаци да нпр. у региону Београда послује 6.033 индустријских предузећа микро величине, са 108.980 запослених, док је на простору региона Јужне и Источне Србије свега 3.014 предузећа са 84.286 запослених. Оваква индустријска концентрација утицала је на вредности индекса релативне густине, који за Београд износи 2,1, а за регион Јужне и Источне Србије 0,6, што значи да је овај регион 40% мање економски (индустријски) активан у односу на природне капацитете и демографски потенцијал.

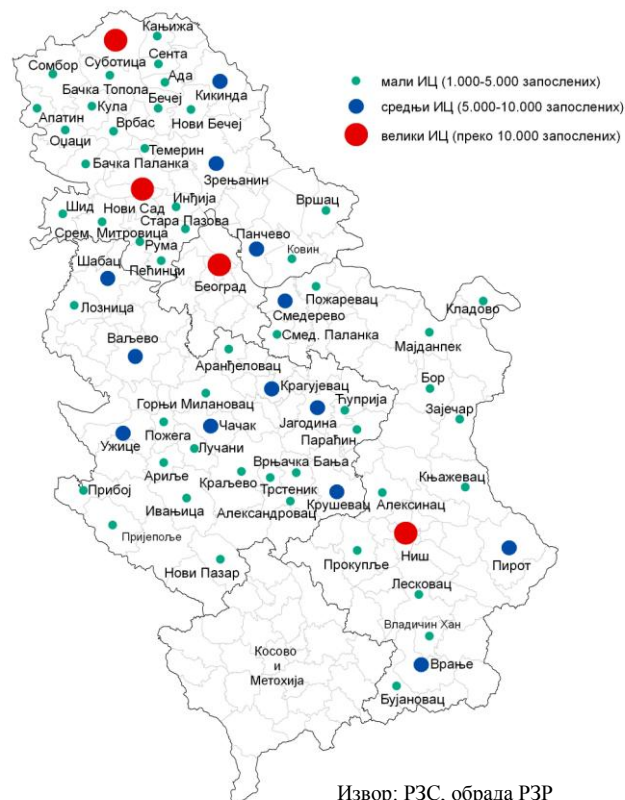

Извор: РЗС, обрада РЗР

¹² Однос броја запослених у сектору индустрије на одређеној територији.¹³ Однос броја запослених у сектору индустрије у односу на укупан број запослених у привреди.¹⁴ Однос броја запослених у сектору индустрије и броја становника.¹⁵ Збир учешћа броја запослених и прихода у укупној индустрији према збиру учешћа у површини и броју становника.¹⁶ Збир учешћа броја запослених и прихода у прерађивачкој индустрији) према збиру учешћа у површини и броју становника

Карта 2: Запосленост у прерађивачкој индустрији 2009.

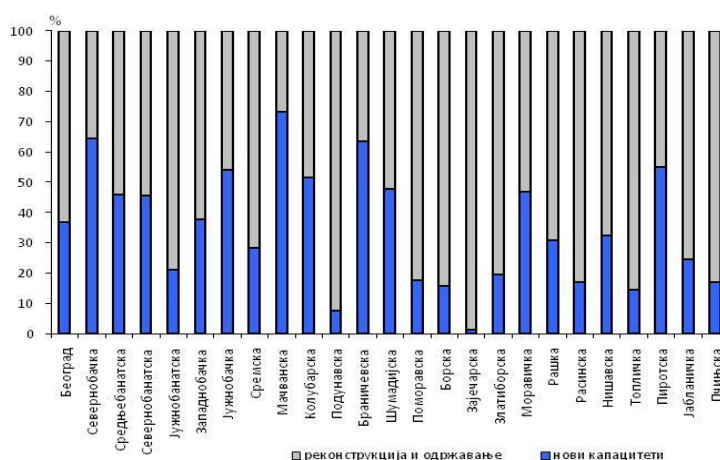
Према броју запослених, извршена је категоризација на мале прерађивачке индустријске центре (који запошљавају од 1.000 до 5.000 запослених, 49 општина); б) средње прерађивачке индустријске центре (који запошљавају од 5.000 до 10.000 запослених, 13 градова/општина); и в) велике прерађивачке индустријске центре (са више од 10.000 запослених, 4 града). На индустријској мапи Србије посебно се издвајају градови Београд, са 85 хиљада запослених у прерађивачкој индустрији и Нови Сад, са преко 16 хиљада запослених.

Извор: РЗС, обрада РЗР

Инвестиције у нова основна средства. Иако су остварене инвестиције у Србији у нова основна средства¹⁷, регионални аспект инвестиција показује да је чак 9 области инвестирало само до 20% у нове капацитете прерађивачке индустрије, а да је најмање инвестирано у Зајечарској (1%) и Подунавској области (7,6%). С друге стране, највећи проценат улагања у нове капацитете прерађивачке индустрије остварена су у Мачванској (73,3%), Севернобачкој (64,6%) и Браничевској (63,4%) области, док је у Јужнобачкој, Колубарској и Пиротској области ова врста улагања износила преко 50%. Структура инвестиција по намени је у обрнутој корелацији са степеном развијености подручја, односно, што је ниво развијености подручја нижи, веће је учешће инвестиција у реконструкцију и одржавање.

Графикон 20: Инвестиције по намени у прерађивачку индустрију 2008.

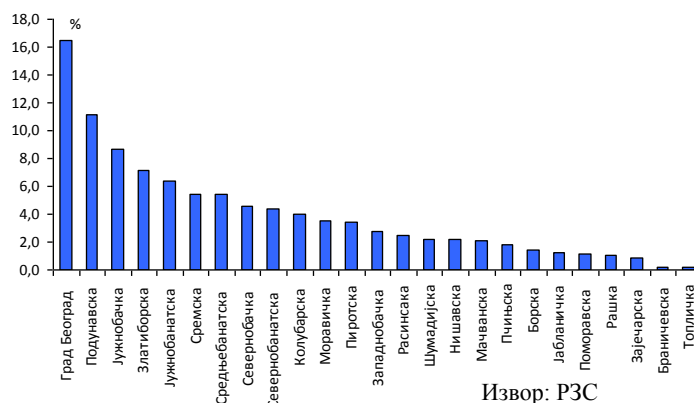

Извор: РЗС, обрада РЗР

¹⁷ Републички завод за статистику (РЗС), Општине у Србији, 2009.

Графикон 21: Извоз прерађивачке индустрије 2009.

Регионална извозна активност. Регионалне привреде нису довољно реструктуриране за високе захтеве конкурентних инотржишта. Половина извоза Србије концентрисана је у три области – град Београд, Подунавска и Јужнобачка област – док области са неразвијеним општинама скоро симболично утичу на извозну активност српске прерађивачке индустрије.

Подручја са посебним развојним проблемима. Тежина регионалних диспропорција диференцира три групе подручја са посебним проблемим. Неразвијено подручје (у даљем тексту: НРП). Традиционално неразвијено подручје обухвата 40 општина које карактерише изузетно оскудни инфраструктурни, материјални, привредни и кадровски ресурси.

Индустријски девастирано подручје. Као последица економске дисторзије 1990-их, процеса трансформације привреде и транзиционог прилагођавања формирано је ново девастирано подручје. Ради се о некадашњим индустријским центрима у 20 градова, који су били носиоци регионалног привредног развоја. Они су у односу на 1990-те изгубили више од 40% пословног прихода и више од 50% запослених из прерађивачке индустрије.

Српске заједнице на Косову и Метохији. Ово подручје обухвата око 250 насељених места у којима живи око 130.000 становника. Економски осиромашено становништво, без запослења, додатно је суочено са честим етничким конфликтима, високом стопом незапослености, лошим социјалним статусом, ниским квалитетом образовања, неодрживим инфраструктурним и комуналним условима и недостатком економског просперитета.

10. Међународна конкурентност српске индустрије

Кредитни рејтинг земље. Суверени кредитни рејтинг је индикатор који у дескриптивној форми позиционира облигације еминената на тржишту капитала и процењује вероватноћу реализације обавеза неке економије. Агенције Standard & Poor's, Mody's Investors Service и Fitch на основу квантитативне анализе дефинишу скалу могућег ранга земље на табелама кредитног рејтинга и одређују различите позиције и нивое ризика односно инвестиционе способности економије. Кредитни рејтинг, у извесној мери, антиципира динамику реструктурирања економије и извоза обзиром да је значајни индикатор стабилности економије за модалитете инвестиционог прилива.

Србија је први пут рангирана на рејтинг листама агенција Standard & Poor's у 2004. години и Fitch у 2005. години након консолидације обавеза са Лондонским клубом поверилаца и тада јој је додељен кредитни рејтинг В+, за дугорочне и В за краткорочне обавезе. У 2005. години ове агенције доделиле су Србији виши кредитни рејтинг (ВВ-) за дугорочна улагања. Аналитичари S&P и Fitch оценили су да у 2006. години постоје само изгледи за промену стабилног у позитиван outlook, али не и за боље кредитно позиционирање Србије на тржишту капитала. Кредитни рејтинг Србије остао је непромењен у 2007. години и 2008. години, али јој је позитиван outlook у 2007. години ревидиран у негативан. Иста позиција у оквиру додељеног кредитног рејтинга задржана је и у 2008. години, а највећи утицај на оцену о неповољној инвестиционој перспективи имао је висок дефицит текућег рачуна и политички ризик. Standard & Poor's је побољшала кредитни рејтинг Србије у децембру 2009. године са ВВ-на ВВ /стабилни/. И међународна агенција за утврђивање кредитног бонитета Fitch Ratings у новембру 2010. године поправила је кредитни рејтинг Србије у делу који се односи на прогнозу (outlook) за дугорочни кредитни рејтинг са

ВВ минус у ВВ стабилни. Тако је Србија вратила „outlook” стабилан после децембра 2008. године. Бољи кредитни рејтинг утицаће на повољније услове кредитног задуживања Србије и на побољшање инвестиционе климе. То значи да је Србија успоставила стабилне финансијске и тржишне трендове и да се очекује да такав тренд буде настављен.

Привредни раст као дугорочна тенденција повећања производње роба и услуга у једној економији представља квантитативни израз привредног развоја и најчешће се изражава преко бруто домаћег производа (БДП) по становнику. У међународним поређењима животног стандарда и општег нивоа конкурентности, БДП по становнику се изражава у паритетима куповне моћи (PPP - Purchasing power parity), чиме се постиже да јединица сваке валуте има исту реалну вредност у свакој земљи. Према подацима ММФ¹⁸, Србија је од 2005-2008. године повећавала БДП (PPP) по становнику у просеку 10% годишње, али је у 2009. години у условима глобалне економске кризе остварила пад овог индикатора у односу на претходну годину. Међутим, током посматраног периода БДП (PPP) по становнику Србије се приближава просеку земаља Југоисточне Европе и у 2009. години је нижи за 4 процентна поена (у 2005. години за 10 пп). Ипак, индекс БДП по глави становника, према паритетима куповне моћи Србије је међу најнижим у Европи и 3 пута је мањи у односу на просек Европске уније.

У најновијем Извештају о конкурентности 2010-2011. (Global Competitiveness Index GCI), којим је обухваћено 139 земаља (шест више него у претходном извештају), Србија заузима 96. позицију и са бруто домаћим производом по становнику од 5.809 USD налази се на зачељу групе од 29 земаља које кроз повећање ефикасности теже да остваре економски раст и побољшају своју укупну конкурентску позицију. Скоро све земље из окружења Србије, налазе се у другој фази развоја, осим Мађарске (52) и Хрватске (77), које су на прелазу ка економски најјачој групи земаља, у којој се већ налази Словенија (45) са БДП по становнику од 24.417 USD. Србија је и даље једна од најнеконкурентнијих земаља на европском континенту – једино Босна и Херцеговина заузима нижу позицију од Србије.

Према анализи Светског економског форума, у Србији очигледно још увек постоји значајан утицај државе на економска кретања, али се и ефикасност привреде не побољшава у довољној мери, због чега Србија не достиже боље конкурентске позиције на светској ранг листи, као што то чине остале земље Југоисточне Европе. За земље у фази развоја у којој се налази и Србија, најважније су достигнуте вредности показатеља у оквиру подиндекса Б.

Повећање ефикасности.

На основу остварених резултата, Србија се налази у веома неповољном конкурентском положају, јер је према већини показатеља испод просека земаља Југоисточне Европе, а то значи да је далеко од просека земаља чланица Европске уније. Без модернизације производних капацитета, уз константно улагање у образовање и унапређивање стручности радника, Србија не може да побољша ефикасност ни у другим привредним сферама нити може да достигне виши степен развијености. Дугорочно посматрано, људски капитал и технологија су два кључна фактора која детерминишу одржив економски раст и конкурентан положај једне отворене тржишне привреде.

На основу осталих међународних истраживања и добијених резултата презентираних у публикацијама реномираних светских институција, може се закључити:

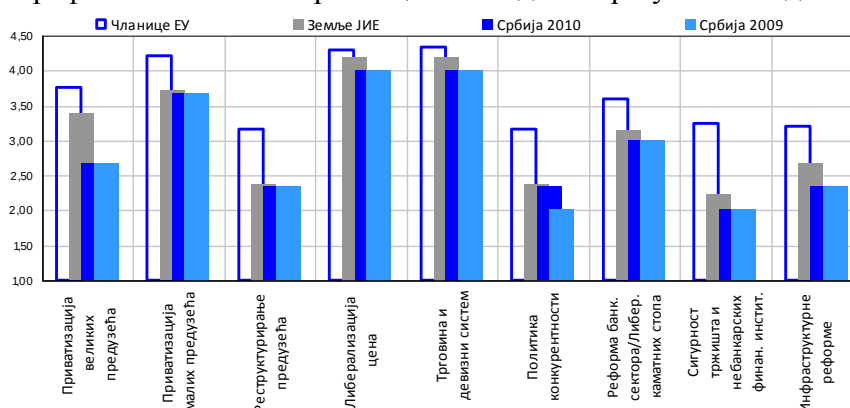
- WEF Лисабонски преглед – у односу на 2008. годину, Србија је благо побољшала укупан степен конкурентности, пре свега због веће вредности подиндекса Одрживи развој. Међутим, према укупном индексу, али и према вредности свих подиндекса, Србија је у 2010. години и даље испод просека земаља Југоисточне Европе, док се једино приближава просечној вредности подиндекса Иновације и Р&Д,

- EBRD транзициони извештај – Србија је једна од седам држава које су у 2010. години оствариле напредак у некој од девет области, на основу којих EBRD прати напредак у транзицији укупно 29 земаља. Србија је напредовала у политици конкуренције и повећала

¹⁸ International monetary fund, The World Economic Outlook, October 2010.

оцену на 2,33, због усклађивања Закона о заштити конкуренције с прописима ЕУ и јачања улоге Комисије за заштиту конкуренције. Због тога је поправљена и укупна просечна оцена на 2,93 са прошлoгодишњих 2,89. Србију карактерише спорија динамика спровођења привредних реформи у односу на просек земаља Југоисточне Европе које нису чланице ЕУ, а просечна оцена прогреса већа је само од вредности за Босну и Херцеговину (2,82) и Црну Гору (2,89). Од европских транзиционих земаља које су раније кренуле са структурним реформама, унапредиле свој економски развој и постале чланице ЕУ, Србија знатно заостаје, нарочито у оквиру индекса Сигурност тржишта, Реструктурирања предузећа и Политике конкурентности.

Графикон 22: EBRD транзициони индикатори у 2010. години

Извор: EBRD

Србија је започела транзицију касније него већина других земаља, али је успела да их сустигне у протеклој деценији (од 1994-2000. године средња вредност EBRD транзиционог индикатора била је непромењана и износила је 1,45). Србија тек од 2001. године почиње да остварује напредак у транзиционом процесу. Након две године снажног успона и радикалних структурних промена, реформе у Србији су имале знатно спорију динамику, али је оствариван позитиван економски раст, све до појаве светске финансијске кризе 2009. године.

Графикон 23: Средња вредност EBRD индикатора Србије

Извор: EBRD

Табела 42: EBRD транзициони индикатори структурних реформи за Србију

EBRD транзициони индикатори	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Средња вредност EBRD индикатора	1,85	2,33	2,41	2,44	2,59	2,70	2,74	2,85	2,89	2,92
Приватизација великих предузећа	1,00	2,00	2,33	2,33	2,67	2,67	2,67	2,67	2,67	2,67
Приватизација малих предузећа	3,00	3,00	3,00	3,33	3,33	3,67	3,67	3,67	3,67	3,67
Реструктурирање предузећа	1,00	2,00	2,00	2,00	2,33	2,33	2,33	2,33	2,33	2,33
Либерализација цена	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00
Трговина и девизни систем	2,67	3,00	3,00	3,00	3,33	3,33	3,33	3,67	4,00	4,00
Политика конкурентности	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,67	2,00	2,00	2,00	2,33
Реформа банкарског сектора и либерализација каматних стопа	1,00	2,33	2,33	2,33	2,67	2,67	2,67	3,00	3,00	3,00
Тржиште ХОВ и небанкарске финан. институције	1,00	1,67	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
Укупне инфраструктурне реформе	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,33	2,33	2,33
- телекомуникације	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,33	2,33	2,67	2,67	2,67

- железница	2,00	2,33	2,33	2,33	2,33	2,33	2,33	2,33	2,33	2,33
- електрична енергија	2,00	2,00	2,33	2,33	2,33	2,33	2,33	2,33	2,33	2,33
- путеви	2,00	2,33	2,33	2,33	2,33	2,67	2,67	2,67	2,67	2,67
- вода и отпадне воде	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,67	1,67	1,67	1,67	1,67

Извор: EBRD Transition Report 2010.

- UNIDO Извештај о развоју индустрије – преко композитног CIP индекса анализира се регионални индустријски развој у свету, како би се процениле националне индустријске перформансе у светској економији, односно има за циљ да утврди способност сваке земље да производи и извози конкурентне производе. Србија се према подацима из 2005. године налази на 44. позицији што је побољшање за 5 места у односу на претходну ранг листу, а од земаља ЈИ Европе само је Румунија боље позиционирана (37). Капацитет индустрије (БДВ прерађивачке индустрије по становнику), као индикатор способности земље да повећава вредност у производњи добара, бележи велики помак у 2005. години у односу на 2003. годину и 1998. годину и изнад је просека земаља ЈИ Европе. Међутим, капацитет производње не мора нужно да значи да је производња конкурентна. Србија која је прошла кроз дуги период протекционизма и супституције увоза има значајне производне капацитете који су глобално неконкурентни. Управо на то упозоравају веома ниске вредности индикатора извозног индустријског капацитета (извоз индустрије по глави становника) у односу на земље ЈИ Европе и ЕУ 27, што показује да се Србија још увек није прилагодила глобалној тражњи за индустријским производима, односно да домаћа производња није међународно конкурентна. Индикатори интензитета индустријализације и квалитет извоза су просеци два подиндикатора: учешћа индустријске производње у укупном БДВ и учешћа грана средње и високе технологије у БДВ индустрије, односно учешћа извоза прерађивачке индустрије у укупном извозу и учешћа high и high-medium tech производа у индустријском извозу. Први показују значај индустријске производње и њеног извоза у привреди, а други су мера технолошке сложености производње и означавају индустријску зрелост, флексибилност и способност земље да унапређује производе и да се сели у динамичније области раста. Иако је прерађивачка индустрија у Србији увек имала значајно учешће у укупно оствареној производњи, она све више добија на значају, па тако Србија бележи интензивније промене у структури у односу на референтне земље. Међутим, структурне промене нису ишле у правцу побољшања технолошке сложености процеса производња и самог производа, није дошло до квалитативног унапређења извоза, због чега је изостао и динамичнији раст извозне активности.

- WB Логистика трговине – По други пут обављено је истраживање о квалитету логистике у 155 земаља света, од стране Светске Банке. Индекс логистике (LPI) обезбеђује потпуну слику перформанси ланца снабдевања - од царинских процедура, трошкова логистике и квалитета инфраструктуре, до способности праћења попиљки, брзине испорука и способности домаће логистичке индустрије, користећи скалу од 1 до 5. У претходном извештају од европских земаља, иза Србије (115. позиција) била је само Албанија (139), која је имала бољу инфраструктуру. Међутим, садашњи извештај показује потпуно другу слику и велики напредак Србије, која заузима 83. место у свету. Иако је далеко испод просека ЕУ 27, боље резултате Србија показује у оквиру организовања интернационалних испорука. У односу на земље ЈИ Европе, резултати не одступају много од просека, осим у поштовању рокова испоруке, где Србија значајно заостаје.

- WB Извештај о пословном амбијенту – Србија је у 2010. години заузела 89. позицију на ранг листи од 183 земље (90. позиција у 2009. години) и благо побољшала услове пословања, пре свега, због предузетих активности у области Затварања предузећа (након доношења новог Закона о стечају примењује се аутоматски стечај на она предузећа чији су рачуни у блокади више од три године). Компаративна анализа динамике и темпа побољшања пословних индикатора са земљама у окружењу указује на успоравање привредних реформи у Србији са свим негативним последицама на укупну конкурентност привреде. Углавном непромењене вредности основних индикатора пословања указују да у 2010. години није

дошло до значајнијег побољшања пословног амбијента. Од земаља региона, Србија има бољу позицију једино од Босне и Херцеговине (110), а једино је у оквиру Одобравања кредита далеко изнад просечног ранга земаља ЈИ Европе, али и ранга земаља ЕУ.

- WB Светски индикатори управљања – Кроз овај пројекат, којим је обухваћено 211 земаља, прати се квалитет институција, пружање подршке у изградњи капацитета, унапређење управљања и борба против корупције. Већа оцена (која се креће у распону од - 2,5 до 2,5) подразумева боље управљање. Иако је у Србији управљање знатно боље у односу на 2000. годину и на вишем нивоу у односу на 2008. годину, вредност појединачних индикатора је и даље веома ниска. Позитивна вредност остварена је једино у оквиру Јавности и одговорности, који показује у којој су мери грађани у могућности да учествују у избору своје владе, као и слободу изражавања, слободу удруживања и слободу медија. Према овом индикатору Србија је у 2009. години остварила боље резултате и у односу на земље ЈИ Европе, а изнад просека је и по оцини Контроле корупције.

Табела 43: Србија према одабраним индикаторима конкурентности најрелевантнијих светских извештаја у поређењу са ЕУ 27 и просеком земаља Југоисточне Европе

ITF GDP (PPP)	2009	Индекс 2009/2008	Индекс 2009/2005	Индекс 2009 ЕУ27=100	Индекс 2009 ЈИЕ=100
GDP (PPP) по становнику, у УСД	10.577	97,9	127,2	35,6	96,0
WEF Global Competitiveness Index (GCI) 2010/2011	вредност	Индекс вредности 2010/2009	Индекс вредности 2010/2007	Индекс вредности 2010 ЕУ27=100	Индекс вредности 2010 ЈИЕ=100
GCI	3,84	101,9	101,6	81,7	95,4
Подиндекс А: ОСНОВНИ УСЛОВИ	4,15	106,4	99,0	79,8	93,7
1. стуб: Институције	3,19	98,5	94,7	68,5	86,8
2. стуб: Инфраструктура	3,39	123,3	124,6	67,5	94,4
3. стуб: Макроекономска стабилност	4,05	104,4	87,9	83,0	86,8
4. стуб: Здравство и основно образовање	5,95	104,2	98,5	95,3	102,8
Подиндекс Б: ПОВЕЋАЊЕ ЕФИКАСНОСТИ	3,75	99,5	105,3	80,6	96,6
5. стуб: Високо образовање и обука	4,01	104,7	109,9	78,8	96,9
6. стуб: Ефикасност тржишта робе	3,57	96,5	101,1	77,2	89,1
7. стуб: Ефикасност тржишта радне снаге	4,06	97,1	105,2	89,3	93,2
8. стуб: Развој финансијског тржишта	3,84	99,2	102,9	85,2	97,6
9. стуб: Технолошка спремност	3,41	100,9	102,1	70,6	91,2
10. стуб: Величина тржишта	3,60	97,6	111,5	83,6	114,9
Подиндекс Ц: ИНОВАТИВНИ ФАКТОРИ	3,04	94,7	92,1	70,7	95,1
11. стуб: Сложеност пословања	3,15	91,3	89,2	67,9	89,5
12. стуб: Иновације	2,93	98,3	95,1	74,0	102,2
WEF Lisbon Review Index 2010.	вредност	Индекс вредности 2010/2008	Индекс вредности 2010/2006	Индекс вредности 2010 ЕУ27=100	Индекс вредности 2010 ЈИЕ=100
УКУПНИ ИНДЕКС	3,51	102,0	111,8	73,0	94,5
Информационо друштво	3,29	102,8	117,5	69,6	93,6
Иновације и R&D	2,95	98,3	100,3	69,7	99,0
Либерализација	3,66	101,1	104,6	76,3	95,1
Мрежа индустрије	3,83	100,3	113,0	71,1	94,3
Финансијске услуге	3,68	96,8	97,6	72,9	91,2
Пословно окружење	4,01	103,1	120,8	87,2	94,7
Социјална инклузија	3,45	97,7	123,2	76,5	93,8
Одрживи развој	3,19	120,4	123,2	61,8	95,2

EBRD Transition Indicators 2009	вредност	Индекс вредности 2010/2009	Индекс вредности 2010/2001	Индекс вредности 2009 ЕУ27=100	Индекс вредности 2010 ЈИЕ=100
СРЕДЊА ВРЕДНОСТ EBRD ИНДИКАТОРА	2,92	101,0	157,6	-	79,9
Приватизација великих предузећа	2,67	100,0	267,0	-	71,2
Приватизација малих предузећа	3,67	100,0	122,3	-	87,3
Реструктурирање предузећа	2,33	100,0	233,0	-	73,5
Либерализација цена	4,00	100,0	100,0	-	93,3
Трговина и девизни систем	4,00	100,0	149,8	-	92,4
Политика конкурентности	2,33	119,9	233,0	-	73,6
Реформа банкарског сектора	3,00	100,0	300,0	-	83,7
Тржиште ХОВ и небанкарске фин.институције	2,00	100,0	200,0	-	61,5
Укупне инфраструктурне реформе	2,33	100,0	116,5	-	72,6
UNIDO Competitive Industrial Performance Index 2009	вредност 2005	Индекс вредности 2005/2003	Индекс вредности 2005/1998	Индекс вредности 2005 ЕУ27=100	Индекс вредности 2005 ЈИЕ=100
CIP	0,304	118,3	117,8	64,4	110,6
Капацитет индустрије	0,054	742,5	907,5	17,1	165,1
Извозни индустријски капацитет	0,012	258,5	164,5	7,0	88,3
Интензитет индустријализације	0,813	182,6	170,4	100,3	105,4
Квалитет извоза	0,337	59,1	62,2	57,0	119,7
World Bank Logistics Performans Index 2010	вредност	Индекс вредности 2009/2007	Индекс вредности	Индекс вредности 2009 ЕУ27=100	Индекс вредности 2009 ЈИЕ=100
LPI	2.69	118.0		76.8	100.9
Ефикасност царинског процеса	2.19	94.0		66.8	93.6
Транспортна и информациона инфраструктура	2.30	105.5		67.7	100.4
Организовање интернационалних испорука	3.41	151.6		103.3	117.5
Способност локалне логистичке индустрије	2.55	111.4		74.0	102.0
Праћење интернационалних испорука	2.67	129.0		73.9	97.0
Поштовање рокова испоруке	2.80	110.2		70.3	89.7

Табела 44: Србија према одабраним индикаторима конкурентности најрелевантнијих светских извештаја у поређењу са ЕУ27 и просеком земаља Југоисточне Европе (наставак)

World Bank Doing Business Ranking 2010.	ранг	Индекс ранга 2010/2009	Индекс ранга 2010/2005	Индекс ранга 2010 ЕУ27=100	Индекс ранга 2010 ЈИЕ=100
УСЛОВИ ПОСЛОВАЊА	89	101,1	-	41,7	81,0
Оснивање предузећа	83	90,4	-	75,3	75,0
Издавање дозвола	176	98,9	-	35,2	78,1
Укњижавање имовине	100	105,0	-	64,4	80,3
Одобравање кредита	15	93,3	-	290,8	277,5
Заштита инвеститора	74	98,6	-	93,7	81,9
Плаћање пореза	138	97,1	-	50,3	75,4
Прекогранична трговина	74	95,9	-	52,0	108,1
Решавање спорова	94	100,0	-	48,3	82,6
Затварање предузећа	86	117,4	-	43,3	114,1
World Bank Worldwide Governance Indicators 2009	вредност	Индекс вредности 2009/2008	Индекс вредности 2009/2000	Индекс вредности 2009 ЕУ27=100	Индекс вредности 2009 ЈИЕ=100
Јавност и одговорност	0,32	101,9	213,3	67,6	105,0
Политичка стабилност и одсуство насиља	-0,50	107,7	328,2	38,0	58,0
Ефикасност владе	-0,15	112,8	261,9	59,8	99,0
Регулаторни квалитет	-0,10	112,6	227,3	58,4	83,4
Владавина закона	-0,41	115,3	389,8	50,6	86,1
Контрола корупције	-0,19	107,4	601,1	64,9	108,3

Напомена: Вредност за Југоисточну Европу израчуната као просек вредности за Албанију, Босну, Македонију, Хрватску, Црну Гору, Бугарску, Румунију, Молдавију и Србију

Извори: IMF - The World Economic Outlook, WEF - Global Competitiveness Report 2010/2011, The Lisbon Review 2010, EBRD - Transition report 2010, UNIDO Industrial Development Report 2009, World Bank - Trade Logistics in the Global Economy 2010, Doing Business 2011, The Worldwide Governance Indicators 2010

Табела 45: Индикатори конкурентности у областима прерађивачке индустрије

Индикатори	Прерађивачка индустрија	Водеће области		Исподпросечне (заостајуће) области	
		назив	вредност индикатора	назив	вредност индикатора
1 Годишњи индекс физичког обима индустријске производње 2009. године (2000=100)	99,9	23 кокс и деривати нафте	232,4	30 канц. машине и рачунари	0,1
		27 метал	150,8	32 ТВ и комуникациона опрема	10,3
		24 хемијски производи	149,3	18 одећа	15,8
		16 дуван	123,3	20 производи од дрвета	20,3
		37 рециклажа	118,5	17 текстил	37,3
		31 електричне машине и апарати	117,4	19 кожа и обућа	39,4
2 Бруто додата вредност 2009. године, у мил. РСД	346.735	15 храна и пиће	109.714	23 кокс и деривати нафте	1.212
		24 хемијски производи	31.611	32 ТВ и комуникациона опрема	2.244
		28 метални производи	25.106	37 рециклажа	2.666
		25 гума и пластика	22.896	27 метал	3.503
		26 неметални производи	21.570	35 саобраћајна средства	4.020
		29 машине и уређаји	19.957	20 производи од дрвета	4.705
		22 издавање и штампање	19.258	19 кожа и обућа	4.910
		21 папир	11.903	33 мед. и оптички INSTR.	5.663
		31 елек. машине и апарати	10.397	16 дуван	6.614
		36 намештај	9.346	30 канц. машине и рачунари	6.882
				18 одећа	7.183
				17 текстил	7.506
				34 моторна возила	7.868
3 Запосленост (разлика 2002-2009. године)	-227.207	30 канц. машине и рачунари	1.074	15 храна и пиће	
		37 рециклажа	-278	18 одећа	-29.596
		16 дуван	-1.572	17 текстил	-22.646
		23 кокс и деривати нафте	-2.217	26 неметални производи	-21.703
		31 електричне машине и апарати	-2.521	27 метал	-16.135
		32 ТВ и комуникациона опрема	-3.363	24 хемијски производи	-15.490
				28 метални производи	-14.616
				34 моторна возила	-10.742
				36 намештај	-9.819
4 Запосленост у 2009. години	339.428	15 храна и пиће	68.533	16 дуван	2.048
		28 метални производи	29.317	32 ТВ и комуникациона опрема	2.881
		29 машине и уређаји	25.778	37 рециклажа	2.962
		24 хемијски производи	21.191	23 кокс и деривати нафте	3.402
		27 метал	17.069	30 канц. машине и рачунари	4.232
		18 одећа	17.017	33 мед. и оптички INSTR.	4.511
		25 гума и пластика	16.889	21 папир	6.431
		34 моторна возила	16.771	35 саобраћајна средства	7.409
		26 неметални производи	16.538	20 производи од дрвета	8.959
		31 електричне машине и апарати	15.489	19 кожа и обућа	9.071
		22 издавање и штампање	14.604		
		36 намештај	14.596		
		17 текстил	13.734		
5 Спољнотрговински биланс, у мил. РСД	-2.082,4	15 храна и пиће	569,1	24 хемијски производи	-947,3
		27 метал	135,5	29 машине и уређаји	-389,8
		18 одећа	74,3	34 моторна возила	-379,0
		37 рециклажа	70,6	32 ТВ и комуникациона опрема	-253,3
		25 гума и пластика	59,0	23 кокс и деривати нафте	-201,1
		35 саобраћајна средства	7,8	33 мед. и оптички INSTR.	-176,8
		16 дуван	2,1	21 папир	-170,8
		31 електричне машине и апарати	0,3	17 текстил	-129,5
				30 канц. машине и рачунари	-107,4
				26 неметални производи	-86,4

6	Извоз (просечна годишња стопа раста 2004-2009. године), у %	15,0	32 ТВ и комуникациона опрема	52,0	24 хемијски производи	6,4
			16 дуван	44,2	27 метал	7,9
			31 електричне машине и апарати	40,5	20 производи од дрвета	8,2
			30 канц. машине и рачунари	37,3	25 гума и пластика	9,5
			17 текстил	26,1	26 неметални производи	9,9
			35 саобраћајна средства	25,8	15 храна и пиће	12,5
7	Интензитет раста прихода (2009. година у односу на 2003. годину), у %	26,3	37 рециклажа	25,0		
			27 метал	159,8	32 ТВ и комуникациона опрема	-20,4
			37 рециклажа	156,1	19 кожа и обућа	-13,5
			23 кокс и деривати нафте	123,3	20 производи од дрвета	-10,5
			35 саобраћајна средства	78,2	17 текстил	-1,3
			28 метални производи	74,0	16 дуван	-0,6
8	Профитабилност предузећа 2009. године (нето финансијски резултат као % укупног прихода)	-2,4			36 намештај	2,4
					26 неметални производи	6,1
					22 издавање и штампање	6,3
			25 гума и пластика	6,1	34 моторна возила	-35,0
			33 мед. и оптички инстр.	6,0	18 одећа	-22,7
			21 папир	4,0	27 метал	-16,6
			30 канц. машине и рачунари	3,2	17 текстил	-10,1
			28 метални производи	1,4	35 саобраћајна средства	-9,5
			23 кокс и деривати нафте	1,3	31 електричне машине и апарати	-5,6
			22 издавање и штампање	1,1	29 машине и уређаји	-5,4
			16 дуван	1,0	20 производи од дрвета	-3,9
			15 храна и пиће	0,8	24 хемијски производи	-3,4
			32 ТВ и комуникациона опрема	0,8	36 намештај	-2,1

Извор: РЗС, АПР - годишњи финансијски извештаји

SWOT анализа

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
- Остварена макроекономска стабилност, у условима релативне ценовне стабилности - Развијен банкарски систем - Географска близина главних тржишта земаља чланица ЕУ - Постојање Споразума о стабилизацији и придруживању са ЕУ, као и других билатералних и регионалних трговинских споразума - Стимулативна стопа пореза на добит (10%) - Повољан саобраћајни положај – Србија се налази на раскршћу главних паневропских саобраћајних коридора VII (река Дунав) и X (друмско железнички) - Природни ресурси и услови за производњу у пољопривреди и прехрамбеној индустрији - Ценовна конкурентност радне снаге (просечна плата најнижа, осим у Бугарској, у односу на земље у окружењу)	- Застарела опрема и технологија - Низак ниво фиксних инвестиција у модернизацију опреме и технологију - Низак ниво искоришћености капацитета (смањен са 48,1% у 2005. години на 43,4% у 2009.) - Недовољна улагање у научно-истраживачки рад и недовољна повезаност привреде и научно-истраживачких институција. - Незавршен процес реструктурирања и приватизације великих друштвених предузећа прерађивачке индустрије - Висока незапосленост са неповољном структуром - високо учешће дугорочно незапослених, лица који први пут траже посао, младих, нестручних (први и други степен стручне спреме) - Низак ниво енергетске ефикасности - Низак ниво конкурентности, високо учешће примарних и ниско-технолошких производа у извозу - Недовољно ефикасан процес ликвидације и стечаја - Неусклађеност између образовног профила радне снаге и захтева предузетничког сектора - Дестабираност регионалних индустријских центара

ШАНСЕ - МОГУЋНОСТИ	ОПАСНОСТИ - ПРЕТЊЕ
- Развој средње и високо технолошких области: производња машина и уређаја, производња саобраћајних средстава, електронска и прехранбена индустрија, индустрија здравља, грађевинска индустрија - Унапређивање инвестиционог и пословног амбијента - Већи прилив СДИ – greenfield инвестиција - Инвестиције у кадрове (образована радна снага) - Ефикаснији правосудни систем у циљу заштите права својине и уговора - Развој пословних инкубатора, кластера, технолошких паркова, слободних производних и извозних зона - Усаглашавање привреде стандардима ЕУ - Стандардизација и брендирање производа у циљу јачања извозног потенцијала земље - Потенцијал за прилив дознака од дијаспоре - Укљученост Србије у међународне транспортне и енергетске коридоре	- Успоравање даљег тока структурних реформи - Спор опоравак светске и европске привреде - Недостатак финансијских средстава за инвестиције - Регионалне разлике у погледу привредне развијености - Недовољне стимулације за развој предузетништва - Високо коришћење ограничених енергетских ресурса - Ниски административни капацитети апсорпције средстава из фондова ЕУ - Спор процес приступања земље ЕУ

IV. ЦИЉЕВИ И МЕРЕ ИНДУСТРИЈСКЕ ПОЛИТИКЕ СРБИЈЕ

Циљеви индустријског развоја Србије препознати су не само у сектору индустрије и целе привреде, већ и у науци, образовању и међу бројним креаторима економског, социјалног и укупног развоја Србије.

ИНДУСТРИЈСКА ПОЛИТИКА СРБИЈЕ 2011-2020. ГОДИНЕ

Ревитализација, реструктурирање, развој и конкурентност индустрије Србије у циљу раста производње, продуктивности и извоза у свим областима прерађивачке индустрије представља средишно место индустријске политике Владе.

Индустријска политика Србије је усмерена на процес конзистентног спровођења структурних реформи и усклађивања и на стварање окружења у коме сви учесници у овим процесима (приватна предузећа, синдикати и јавни сектор) сарађују и стварају партнерства, што ће им омогућити да решавају своје проблеме и одговоре на изазове са којима ће се суочити.

Индустријска политика ће бити проактивна оријентисана ка извозној конкурентности индустријских производа и услуга са високом додатом вредношћу, заснованих на знању, иновацијама, истраживању и развоју.

Очекивани резултати индустријског развоја у периоду 2011-2020. године:

- Удвостручена индустријска производње у 2020. години у односу на ниво из 2010. године,
- Повећање продуктивности рада у индустрији и грађевинарству до 2020. године за најмање 50%,
- Повећано учешће робног извоза на 50% БДП у 2020. години,
- Просечан годишњи раст инвестиција 10%,
- Очекивани просечни годишњи прилив СДИ 2,35 млрд ЕУР,
- Раст запослености у прерађивачкој индустрији за 75.000 радника.

Динамичан и одржив индустријски раст и развој. Стратегија индустријског развоја је првенствено усмерена на остваривање динамичног индустријског раста у циљу повећања стандарда грађана, смањења незапослености и сиромаштва. Без динамичног индустријског раста са просечном стопом раста прерађивачке индустрије од 7,3% није могуће остварити зацртан раст БДП од 5,8% просечно годишње, односно, од око 8.000 ЕУР БДП по становнику 2020. године, и тиме смањити јаз у нивоу развијености у односу на европске земље. Истовремено, Србија мора свој индустријски развој да гради на принципима одрживог развоја - на испуњавању данашњих потреба без угрожавања капацитета за задовољење потреба будућих генерација, са обезбеђењем социјалне, регионалне и еколошке компоненте.

Проактивна улога државе. Специјализација и/или диверсификација индустријске производње и производња производа са већом додатом вредношћу који захваљујући свом квалитету и цени проналазе своје место на светском тржишту је неопходан предуслов раста сваке земље. У том контексту основно питање је: зашто су неке земље успешније у постизању овог циља од других и зашто, упркос веома сличним условима у погледу макроекономске стабилности, отворености тржишта, регулаторног оквира и сл., постижу одличне резултате при преусмеравању своје производње на производе са већом додатом вредношћу, док неке друге у томе заостају и мање су развијене од својих конкурената. Иако се традиционално полази од претпоставке да успех ових првих зависи искључиво од моћи и капацитета самих предузећа и услова који владају на тржишту, у протеклих 20 година преовладава схватање да већи део одговорности, нарочито у неразвијеним или транзиционим земљама, али и у развијенијим, а пре свега по питањима изазова брзог технолошког раста, лежи на држави и њеним институцијама, њиховом знању и способности да пронађу оптимална решења која ће допринети развоју индустрије и олакшати га, обезбедити опстанак индустрије у глобалном оквиру, и то у складу са правилима међународне трговине при чему се ни у једном тренутку не занемарује улога тржишта чија функција расподеле ресурса остаје пресудна за стварање конкурентне привреде.

Побољшање инвестиционог амбијента. Привлачење већег обима страних директних инвестиција захтева отворену привреду и здрав тржишни амбијент, који ће погодovati страним улагањима и покретању домаће штедне те у крајњој линији стварању критичне масе МСП која ће преузимати радну снагу из нерентабилних предузећа. Стварање повољне климе за СДИ превазилази „стандардне” макроекономске претпоставке. СДИ захтевају спровођење развојне политике без уплитања бирократских органа, а свакако без административних одуговлачења при регистрацији, запошљавању, извозу, репатријацији профита, обезбеђивању потребне правне заштите и сл. Осим тога, претпоставља се постојање транспарентне правне регулативе, те ефикасног финансијског система. Држава треба да подстиче и помаже све промене које воде јачању производне основе и реалне конкурентности извоза.

Јачање конкурентске способности српске индустрије. Неопходно је спровођење свих транзиционих и реформских процеса који су у функцији активирања развојних потенцијала земље - људских, материјалних и природних – како би Србија постала привлачна за бржи развој и инвестирање.

Подстицање бржег развоја предузетништва кроз промоцију и подршку оснивања нових предузећа, развој људских ресурса за конкурентан МСП сектор, различите облике финансирања МСП, развој конкурентских предности МСП на извозним тржиштима и развој подстицајног окружења за МСП, веће запошљавање, нарочито висококвалификованих радника и равномернијем регионалном развоју.

Повећање и реструктурирање извоза. Да би се остварио задати циљ динамичног раста прерађивачке индустрије неопходно је повећати робни извоз (за 47% у односу на 2010. годину) и реструктурирати извоз ка високо технолошким гранама. То тражи повећање конкурентности, првенствено на тржишту земаља ЕУ са којима се одвија највећи део наше спољнотрговинске размене и према којима имамо највећи део спољног дуга. У основи индустријске стратегије је захтев да економска политика развија конкурентске предности индустрије Србије, а не само компаративне предности одређених извозно оријентисаних делатности. Повећање извоза истовремено тражи значајне структурне промене у извозу који се сада темељи на примарним и производима нижих фаза прераде. Таква структура извоза не обећава сталну и дугорочну стопу раста извоза. Повећање извозних прихода је први услов сервисирања спољног дуга и обезбеђивања средстава за финансирање увоза технологије, а то значи и развој у наредним годинама.

Реформа образовног система у складу са потребама привреде. Успостављање система образовања које одговара на потребе привреде немогуће је ако се не успоставе чврсте везе између послодаваца, институција задужених за образовање, научних институција у одговарајућим областима и тржишта рада. Овакве везе се морају институционализовати како на националном, тако и на регионалном и локалном нивоу. Оне су неопходне како би се обезбедило да образовање прати потребе послодаваца за релевантним стручним компетенцијама које одговарају степену технолошког развоја индустрије. Почетни корак је изградња Националног оквира квалификација и система квалификација и образовања усаглашеног, као са потребама привреде, тако и са европским циљевима у области образовања.

Активна и динамичка сарадње науке и индустрије. На раст продуктивности индустрије и на структурне промене најефикаснији метод је иновативност. Међутим, тренутна ситуација у Србији указује на то да је иновативност ограничена не само на страни понуде (где постоји мањак квалификоване стручне радне снаге и лабораторија, затим потреба за ефикаснијим системом заштите интелектуалне својине, итд.) већ и на страни тражње (потенцијални корисници иновација у пословном сектору иновације често третирају само као техничка или технолошка достигнућа или као додатни трошак). Ови проблеми несавршених услова и асиметрије информација као и недовољне сарадње између самих истраживачких организација и предузећа се истраживачким организацијама могу да се реше само ако Србија следи најбоља решења држава чланца ЕУ, и то спроводећи активности које

ће довести до успостављања и обезбеђивања активне и динамичке сарадње истраживачких организација и универзитета с једне стране и пословне заједнице – индустрије са друге стране. То ће постепено довести до стварања повољних услова за покретање и спровођење важних економских пројеката заснованих на резултатима истраживања и иновацијама. У том контексту активности државе биће усмерене на стварање повољних услова за бржи индустријски развој кроз расподелу значајно већег дела ресурса у облику помоћи за пројекте истраживања и развоја, инвестирање у нове технологије и иновације у прерађивачким процесима и другим операцијама и њихова примена, инвестиционе пројекте којима се гарантује боље очување животне средине, уштеда енергије и сл. Кључни елеменат за успостављање функционалне интеракције између истраживачко-развојних институција и индустрије је успостављање једног избалансираног програма дугорочног технолошког развоја, који ће бити комплементаран са стратешким развојним приоритетима, националним особеностима, односно културним профилем и културном традицијом Србије, реалним стањем и реалним перспективама технолошког развоја науке и индустрије, посебно у контексту интеграционих процеса приступања Србије у Европску унију. У Стратегији је детаљно разрађен модел Технолошких платформи у Србији, чија је суштина блиска интеракција три кључна учесника процеса технолошког развоја: Индустрија - Носиоци истраживачко-развојних активности - Носиоци инвестиционог капитала. Држава преко својих регулаторних механизма ствара погодан амбијент за функционисање овог троугла у процесу генерисања и имплементације нових технолошких знања.

Подстицање иновација, истраживања и развоја. Индустријски раст и запосленост су зависни од оног дела индустрије који не може да се ослони искључиво на сопствене ресурсе, знање и иновације како би се у потпуности искористиле одређене конкурентске предности (производњу, локацију, инфраструктуру, итд.) и допринело структуралним прилагођавањима у сектору прерађивачке индустрије националне привреде. Није реално очекивати да ће без адекватне и контролисане подршке државе овај сектор бити у могућности да створи услове за производњу производа са високом додатом вредношћу који зависе од дуготрајних пројеката истраживања и развоја или примене процесних или организационих иновација.

Нове инвестиције у нове производе. Србија није и нема намеру да постане привлачна дестинација за делатности које своју конкурентност заснивају на преовлађујућем уделу рада већ ће инсистирати на делатностима у којима се стварају производи са већом додатом вредношћу. Инвеститори и предузећа ће несумњиво „открити” такве делатности и искористити шансе које су им понуђене. Један од главних задатака надлежних институција, нарочито Агенције за промоцију извоза, јесте да користе своје ресурсе и да прате постојеће трендове и промене у појединим секторима, да препознају и правовремено сигнализирате такве могућности. Индустријска политике Србије биће усмерена ка новим инвестицијама и новим производима. Програми и пројекти који ће бити подстицани и финансирани кроз државне ресурсе биће оцењивани на бази јасних и мерљивих критеријума.

Реформа политике тржишта рада и политике запошљавања, у циљу: смањивања фискалног оптерећења рада, посебно за ниже плаћени рад, афирмације флексибилности као водећег принципа за институције тржишта рада и социјалне партнере, реафирмације гранског колективног преговарања са водећом улогом индустријских секторских уговора у националном систему колективних уговора, вођења одговорне и предвидиве политике минималне зараде, повећања учешћа средстава за активне програме тржишта рада у БДП, посебно за субвенције за ново запошљавање и за обуке на послу.

Балансираност стабилizacione, развојне и социјалне улоге државе. Стратегија ће се у првој фази (до 2015. године) спроводити у оквиру завршетка приватизације и реструктурирања индустрије уз значајан социјални трошак: тешко наслеђе предходног периода, негативни ефекти глобалне рецесије, велики проценат сиромашних, и даље присутни вишкови запослених, још увек веома скроман ниво стандарда већине становништва, незадовољство великог броја грађана који себе сматрају губитницима у транзицији. Све то има своју цену кроз притисак на укупну потрошњу, односно на

унутрашњу и спољну стабилност. Зато Стратегија указује на неопходну меру између развојне, стабилизационе и социјалне улоге државе, на неопходност социјалних програма.

Развој регионалних индустријских центара и регионалне пословне инфраструктуре. Вишедеценијске наслеђене регионалне неравномерности, велике регионалне разлике у нивоу развијености, представљају додатни развојни проблем. Држава ће морати у наредним годинама конкретним програмима државне помоћи и системским мерама да подстиче полицентричан развој индустријских центара, посебним програмима развој неразвијених и индустријски девастираних подручја. Стратегија посебно акцентира неопходност систематичног и координираног приступа овом проблему.

Побољшање енергетске ефикасности. Енергетска ефикасност директно утиче на конкурентност привреде и стога је њено унапређење циљ коме се континуирано тежи. Индустријски развој почива на концепту да се за исти ниво и квалитет производње користи што мање енергије. Постоји доста потенцијала за унапређење енергетске ефикасности у Србији у области крајње потрошње, индустријским секторима, енергетских перформанси зграда, итд.

Заштита животне средине кроз подстицање чистије производње и смањење загађења и притисака на животну средину, али и развој инфраструктурних система за подршку индустријском развоју.

Неопходно узети у обзир и чињеницу да се добијањем статуса кандидата и приступања ЕУ до 2020. године отварају нове могућности и шансе за српску индустрију. Индустрија ће се не само суочити са значајно већим тржиштима, односно моћи ће да очекује стабилне и веће инвестиције у Србији захваљујући њеном будућем статусу кандидата, већ ће он постати и део реорганизације постојећих ланаца вредности на европском континенту. Наиме, процес престојавања одређених делатности из Европе на нове локалитете у Кини, Индији и на Далеком истоку, који је до сада био ограничен само на традиционалне, радно интензивне делатности у протеклом периоду, има тенденцију да се прошири и на капитално интензивне делатности и обухвата чак и високо технолошке секторе¹⁹. Србији ће то донети нове могућности (с обзиром на то какве су њене компаративне предности најпре када се ради о њеној позицији, близини тржишта, адекватној структури радне снаге и трошкова рада, способности брзог усвајања нових технологија и сл.) да преусмери део ових процеса ка себи и тако постане дестинација за европске инвестиције и делатности чији су опстанак и конкурентност у „старим” државама чланицама постали неизвесни. Примери неких нових држава чланица попут Пољске, Словачке и Балтичких земаља показују да такве шансе могу да се искористе и да ове почетне предности, које се најчешће огледају у трошковима рада и близини тржишта, могу да се преточе у јасне резултате у виду раста производње и извоза и индустријског раста кроз правовремена структурална прилагођавања и оријентисаност ка знању као фундаменталном економском ресурсу и компаративној предности модерних времена. Таква једна „ниша”, са аспекта могућности српске индустрије, њене традиције, познавања и могућег приступа регионалним тржиштима, већ постоји у нашој земљи и требала би да буде искоришћена.

Генерално: циљ новог концепта приступа стварању индустријске политике јесте да се ојача конкурентност националне индустрије и да се обезбеди подршка њеном расту и развоју. То ће бити постигнуто, с једне стране, путем општих мера и инструмената економске политике који за циљ имају стварање оперативних услова који могу да гарантују правну сигурност, предвидивост и транспарентност примене закона и других релевантних правила. Са друге стране, циљ индустријске политике Србије је стално смањивање свих баријера које ометају пословање, интензивна подршка свим предузећима која своје активности преусмеравају на нову производњу, примена нових знања и јачање нових технологија и иновативности. То подразумева и померање државних ресурса ка амбициозним пројектима и активностима предузећа која обезбеђују раст, извоз и

¹⁹ ЕС, 2004, „Подстицање структуралних промена: индустријска политика за проширену Европу” (COM(2004) 274.

запосленост, приближавање стандардима ЕУ и трендовима ка „мањој, али боље усмереној помоћи”.

1. Мере и активности за спровођење индустријске политике

Концептуалним приступом садржаним у Стратегији развоја индустрије Србије утврђене су посебне мере и активности које су оцењене као адекватне за обезбеђивање значајних дугорочних померања и као такве омогућавају ревитализацију и развој српске индустрије. С једне стране, одабир релевантних мера и инструмената је углавном одређен тренутном фазом развоја тржишне привреде наше земље и обавезама које има и које ће имати привреда на основу закључених међународних споразума, будућег чланства Србије у СТО и Споразум о стабилизацији и придруживању док је, са друге стране, тај избор одређен одговарајућом применом законодавства које је у процесу усклађивања са релевантним *acquis communautaire*, а нарочито претпоставкама већ усвојених развојних докумената и стратегија Републике Србије (Национална стратегија развоја привреде 2006-2012. године, предлог новог модела економског раста и развоја Србије 2011-2020. године и остале секторске стратегије и политике које утичу на развој српске индустрије). Стога овај документ обухвата и мере чије спровођење је већ почело унутар појединих законодавних оквира, програма и пројеката и које по својој природи и садржају чине део индустријске политике.

Све постојеће политике, мере и активности биће непрекидно и систематски кориговане и унапређиване у циљу подизања конкурентности српске индустрије, као и у складу са захтевима и обавезама које намеће статус кандидата и члана у ЕУ, нарочито оним које потичу од одредби усаглашених са релевантним *acquis communautaire* у овој области које се константно дорађују и побољшавају.

Стратегија индустријског развоја се суштински превасходно ослања на зависност једне конкурентне и ефикасне индустрије од капацитета које сама индустрија има да се прилагоди и одговори променама у окружењу и, следствено томе, преусмери своје активности ка спровођењу структуралних реформи и неопходних прилагођавања тржишта ком припада. Задатак индустријске политике је да побољшава услове за спровођење ових активности и допринесе ефикаснијем функционисању тржишта и стварању повољнијег пословног окружења, при чему су директне интервенције дозвољене у случајевима мањкавости тржишта. Мере државне интервенције, које се примењују у оквиру индустријске политике, морају бити ограниченог трајања, односно морају што мање деформисати тржишне односе након што остваре своју функцију.

Чињеница да конкурентност националне привреде у целини, њен раст и запосленост у великој мери зависе од снаге и конкурентности српске прерађивачке индустрије је неоспорна упркос постојању тренда такозване „деиндустријализације” ког прате смањена запосленост, смањење удела овог сектора у БДП земље и стално и значајно јачање сектора услуга. Ово је разлог зашто овај документ пре свега обухвата мере и политике чија је сврха стварање услова за раст и развој, подизање конкурентности, ефикасности и инвестиција у прерађивачку индустрију. Ипак, с обзиром на чињеницу да мере чији је циљ јачање сектора прерађивачке индустрије не могу да се одвоје од оних чија је сврха да се створи повољно окружење и услови за раст привреде као целине, овај документ садржи и релевантне мере и активности које чине део општег оквира за подстицање раста и конкурентности читаве српске привреде.

Највећи акценат нови концепт индустријске политике ставља на хоризонталне мере подстицања које обезбеђују једнаке шансе за успех свих предузећа, „добитници” бивају награђени од стране тржишта, а не од државе, тржиште и држава играју надопуњујуће улоге а владине мере и правила тржишта су партнери. Тржиште остаје покретач модерног процеса прераде, при чему држава задржава своју важну, премда ограничену улогу кључног фактора подршке и партнера тржишта и предузетништва. Наиме, мере државне политике не могу да исправе нити надокнаде било коју тржишну мањкавост, али је на њима одговорност да се

спроведу структурална прилагођавања тамо где су она неопходна, нарочито у областима које су претежно под утицајем државе.

Сумирајући, Стратегија и политика развоја индустрије Србије обухвата следеће:

1) мере и активности за изградњу институционалног оквира и пословног окружења које треба да подстакну даљи развој индустрије и предузетништва, смањење или уклањање административних и других баријера а тиме и лакше пословање на српском тржишту;

2) подстицајне мере и активности за развој и финансирање конкурентних индустријских сектора и производа од националног значаја (Развојна банка Србије и др);

3) мере и активности које као свој циљ имају јачање конкурентности и продуктивности српске индустрије, и то пре свега оне које подстичу развој друштва заснованог на знању и учење током читавог живота, примену иновација, истраживање и развој, развој и употребу ИКТ, које подижу конкурентност и обезбеђују боље функционисање тржишта;

4) развој предузетништва, односно сектора МСПП, чији је циљ да се повећа удео овог сектора у БДП, олакша стварање и одржавање нових послова и охрабре грађани да отварају нова предузећа;

5) мере и активности чији је циљ јачање међународне димензије индустријске политике, што би олакшало приступ тржиштима других земаља а у исто време се створили повољни услови за раст директних инвестиција у српску индустрију и њене тешке везе са европским и регионалним ланцима и мрежама у прерађивачкој индустрији и подстакло интегрисање српских предузећа и њихових удружења у европске иницијативе, удружења и мреже;

6) мере које треба да обезбеде и подстакну одрживи регионални развој путем стварања услова који обезбеђују популаризацију и јачање предузетништва на читавој територији Србије, узимајући у обзир принципе и захтеве одрживог развоја;

7) неопходност боље координације између оних који стварају индустријску политику на националном, регионалном и локалном нивоу и укључивање представника индустрије и њихових удружења у процес израде и предлагања мера индустријске политике;

8) спровођење процеса реструктурирања и приватизације, нарочито сектора и предузећа који су суочени са проблемима, негативним ефектима глобалне рецесије, као што су извозни сектори прерађивачке индустрије;

9) мере и активности за јачање и побољшање конкурентности појединих сектора кроз одговарајућу примену хоризонталних мера индустријске политике и неопходне корекције мера уподобљених сваком од сектора али које неће да ометају развој конкурентности осталих сектора.

Дијаграм 3: Индустијска политика Србије – повезаност са кључним политикама

V. ИНДУСТРИЈСКА ПОЛИТИКА СРБИЈЕ – ЈАЧАЊЕ ЊЕНЕ КОНКУРЕНТНОСТИ

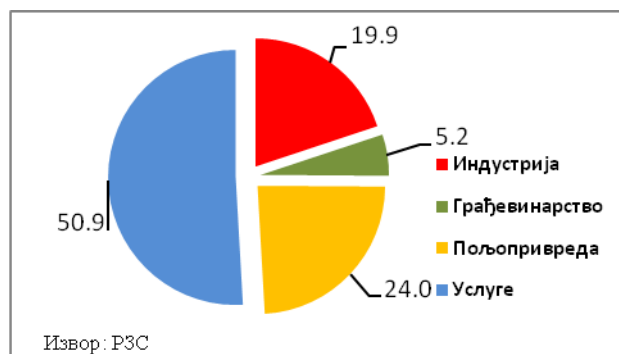
1. Реформа образовног система

Основни налаз: Савремене тенденције развоја земаља тржишне привреде показале су да се образовање и стварање људских ресурса налазе у врху приоритета националних стратегија и политика друштвеног, економског и технолошког напретка. Основни предуслов одрживог и конкурентног развоја индустрије Србије представља реконструкција и трансформација образовања, посебно стручног, јер једино образовано становништво може земљи да омогући вишу фазу одрживог развоја. Појам стручног образовања обухвата све нивое образовања којима се стичу унапред утврђене стручне компетенције. Стручна компетенција је скуп знања, вештина, способности, ставова вредности неопходних за обављање посла, способност да се изврши активност (задатак) у оквиру посла према одређеним стандардима.

Улагање у образовање, односно, у обезбеђивање одговарајућег људског капитала који уме да се прилагоди измењеним околностима, добија карактер инвестиционог улагања и постаје примаран захтев за Републику Србију. Самим тим, политика образовања није само политика креирања људског капитала, већ је део укупне развојне политике друштва.

Заједнички именитељ реформи образовања у многим европским земљама јесте настојање да се успостави флексибилан систем иницијалног и континуираног стручног образовања како би се одговорило на измењене захтеве тржишта рада.

Графикон 24: Структура запослених у привреди Србије 2009.

За наредну развојну деценију за Републику Србију један од приоритетних задатака јесте наставак започетих процеса модернизације и реформисања система образовања и обуке и његово усклађивање са потребама тржишне привреде, заштите и очувања животне средине друштва и појединца. Како је овај процес комплексан, дуготрајан и постепен њега не може да остварује само ресорно министарство, нити то могу само образовне установе (стручне школе, високе струковне школе и универзитети), већ морају активно да се укључе и све интересне групе које исказују своје потребе у систему стручног образовања - послодавци, предузећа/привредна друштва, синдикати, службе за запошљавање, коморе, уније послодаваца, државна управа на свим нивоима. Да би се то остварило неопходно је успостављање заједничког договора/консензуса о конкретним правцима даље модернизације и реформисања стручног образовања и обуке.²⁰

Образовање кадрова за индустрију

Глобална рецесија је у 2009. години погодила све привреде европских земљама, што се одразило и на тржиште рада. Конкуренти у глобализованом свету све више захтевају јачање компаративних предности и транзицију ка економијама које производе мање штетних гасова. Транзиција ка привреди са мање штетних гасова повећала би коришћење смањених резерви фосилних горива, климатских промена, управљање животном средином и природним ресурсима. ЕУ 2010. години креће у правцу конкурентне привреде са мање штетних гасова што ће бити покретачка снага из перспективе тржишта рада. Политике запошљавања морају се фокусирати на припрему за основне структурне промене које ће укључити прераспodelу радника по секторима. То ће довести до промене у будућој тражњи за радном снагом, у почетку користиће се високо обучени радници, да би додатним обукама и вештинама запослене раднике оспособили за нове технологије и нова радна места (green jobs).

Табела 46: Образовне стопе запослености 2009.

Основна карактеристика европских трендова у образовној структури запослених је пораст удела виших квалификационих нивоа – изнад средње школе и истовремено смањивање удела свих врста радничких занимања – висококвалификовани, квалификовани, полуквалификовани и неквалификовани радници.

Србија има највишу стопу запослености са основним образовањем у Европи од 23,7% и најнижу стопу запослености са средњим образовањем од 55,4%. Стопа запослености са високим образовањем има тенденцију раста и износи 20,1%, што је испод просека ЕУ и многих земаља окружења.

	Основно	Средње	Високо
ЕУ-27	22,3	49,3	28,1
Бугарска	14,4	59,5	26,1
Чешка	5,3	77,7	17,0
Мађарска	11,8	64,2	24,0
Пољска	8,1	66,3	25,6
Румунија	22,4	61,7	16,0
Словенија	13,0	61,3	25,7
Словачка	4,1	77,9	18,1
Хрватска	15,3	63,8	20,9
Србија	23,7	55,4	20,1

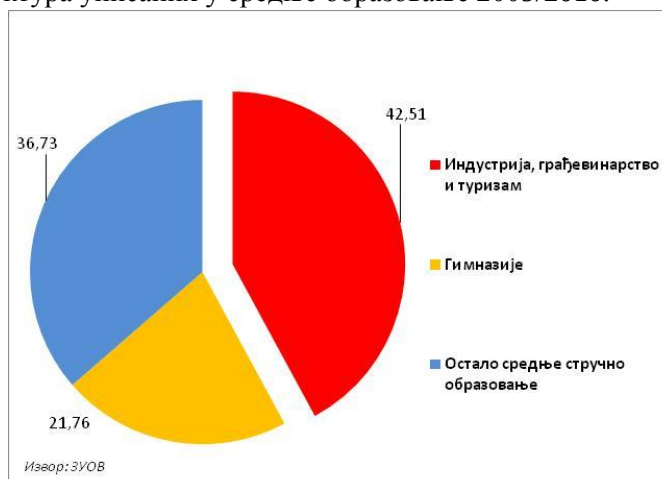
Извор: РЗС, Eurostat (Q3 2009.)

²⁰ Стратегија развоја стручног образовања у Републици Србији, („Службени гласник РС” број 1/07)

Средње образовање

Графикон 25: Структура уписаних у средње образовање 2009/2010.

Школске 2009/10 године у средње школе²¹ уписано је укупно 78.759 ученика. У гимназије је уписано 17.135 ученика, а у средње стручне школе 61.624 ученика. У средњем стручном образовању, ученици се уписују у трогодишње и четворогодишње образовне профиле. Број ученика који се уписују у трогодишње образовне профиле приближно је исти као и број ученика који се уписује у гимназије. Највише трогодишњих образовних профила је у подручјима рада Машинство и обрада метала, Геодезија и грађевинарство и Електротехника. Не постоје

систематизовани подаци о ученицима који су стекли специјалистичко образовање јер средње стручне школе уписују заинтересоване за стицање овог степена стручне спреме без претходно одређених квота за упис.

У укупној популацији новоуписаних ученика средњих стручних школа у подручјима рада везаним за индустрију, грађевинарство и туризам је 33.482. Средње стручно образовање је доминантно техничког карактера и произује потенцијалну радну снагу за индустријски сектор, грађевинарство и туризам. Највише се у овој популацији уписује ученика у подручјима рада Машинство и обрада метала – 26,97% , Електротехника - 24,43% и Туризам - 16,33%.

Велики број ученика који заврше средње стручне школе уписује се на факултете и високе струковне школе. Међутим, у структури незапослених и даље доминира категорија са средњом стручном спремом и то са III степеном - 26,42% (189.576 лица), IV степеном - 28,29% (203.017 лица) односно V степеном - 1,09% (7.828 лица)²². Ови подаци не говоре само о недостатку радних места, већ и о квалитету односно компетентности лица која траже посао.

Мрежа средњих стручних школа у Србији данас не представља одраз привредних односно друштвених потреба локалне средине. Наиме промене у броју, локацији средњих школа као и образовним профилима које нуде, нису у великој мери пратиле привредна кретања у локалној средини. Велики број стручних школа је основан уз некада велике и моћне привредне гиганте који припадају индустријском сектору. Без обзира што је у процесу приватизације и реструктуирања привреде дошло до затварања великог броја привредних субјеката, стручне школе су наставиле са образовањем кадрова за потребе сада већ непостојеће локалне привреде. Ово повлачи за собом читав низ проблема у реализацији образовног процеса, као што су: непостојање места за реализацију практичне наставе, неуједначен квалитет јер се реализује у школским радионицама и лабораторијама које нису опремљене по прописаним стандардима; немогућност непосредног усавршавања наставника стручних предмета у реалном радном окружењу; продуковање даљих вишкова радне снаге на локалном тржишту рада.

Индикативно је да је учешће гимназијалаца једно од најнижих у Европи, наиме стандард је око 40%. Податак је посебно значајан јер нека спроведена истраживања на факултетима указују на чињеницу да су гимназијалци успешнији у студирању од студената који су дошли из средњих стручних школа.

²¹ База података Завода за унапређивање образовања и васпитања

²² Саопштење о кретању на тржишту рада у Србији за октобар 2010 – НЗС

Високо образовање

Реформом система високог образовања према Болоњском процесу, студијски програми могу бити академски и струковни и распоређени су у три нивоа:

- 1) ВС-1 Основне струковне студије,
- 2) ВС-2 Специјалистичке струковне студије,
- 3) ВА-1а Основне академске студије,
- 4) ВА-1б Интегрисане академске студије,
- 5) ВА-2а Дипломске академске студије,
- 6) ВА-2б Специјалистичке академске студије,
- 7) ВА-3 Докторске студије.

Студијски програми се остварују у пет образовно - научних односно образовно – уметничких поља на универзитетима и високим школама струковних студија (високе школе). Школске 2009/10 године на државне и приватне универзитете и високе школе уписано је укупно 54.510 студената од чега је на студијске програме у областима индустријског инжењеринга, грађевинарства и туризма уписано 26,84% укупног броја студената.

Без обзира на бројност студената државних и приватних универзитета, удео студената који се школују за потребе индустрије, грађевинарства и туризма је приближно сличан. Ово није случај када се ради о високим школама, јер је очито да је знатно нижи интерес за отварање приватних високих школа у овим областима. Са друге стране, не може се занемарити традиција државних виших школа у Србији. Велики број њих је основан у великим индустријским центрима управо са наменом школовања кадрова за потребе те исте индустрије.

У структури незапослених, лица са вишом стручном спремом (VI степен) су заступљена са 4,92% (35.287 лица), са високом (VII степен) - 6,04% (43.331 лице) и са докторатом (VIII степен) – 36 лица.

Са друге стране, не треба занемарити чињеницу да је током деведесетих година XX века, велики број стручњака управо из области индустрије и грађевинарства имигрирао у Канаду, Аустралију, Нови Зеланд где се велика већина њих успешно уклопила у ново радно окружење и стекла репутацију добрих стручњака.

Реформа образовања као континуиран процес

Анализама задовољства послодаваца квалитетом запослене радне снаге утврђено је да су најчешћи разлози њиховог незадовољства неадекватна знања и вештине за обављање послова у оквиру радног места; непознавање нових технологија; дуго време потребно за увођење у посао; неспремност за тимски рад; недостатак пословних и предузетничких вештина и знања; недостатак вештина комуникације и решавања проблема; неусклађеност теоријских и практичних знања и вештина; непознавање система квалитета.

Стручно образовање и обуке морају да одговоре на захтеве послодаваца и да оспособе младе и одрасле да постигну тражене компетенције како би могли да се запосле, а у исто време и да им пружи шансу даљег образовања и усавршавања. Кључна знања, вештине и компетенције које воде запошљавању обухватају:

- интелектуалне и сензомоторичке способности,
- друштвене и интерперсоналне вештине и знања (комуникације, тимски рад, процес доношења одлука, преузимање одговорности),

Табела 47: Учешће уписаних студената у областима индустријског инжењеринга, грађевинарства и туризма (%)

УНИВЕРЗИТЕТИ		18,28
•	Државни	18,66
•	Приватни	16,61
ВИСОКЕ ШКОЛЕ		46,96
•	Државне	51,43
•	Приватне	16,38

Извор: ЗУОВ

- пословне и предузетничке вештине и знања (предузетничке способности, креативност и иновативност, самозапошљавање),
- вишеструке техничке вештине и знања,
- свест о потреби целоживотног учења,
- свест о потреби заштите животне средине и постизању одрживог развоја.

На основу тих полазишта дефинисани су посебни захтеви у даљој реформи стручног образовања:

- успостављање флексибилне вертикалне и хоризонталне проходности у систему формалног и неформалног стручног образовања и обука,
- успостављање чврсте и перманентне укључености послодаваца у процес утврђивања потребних квалификација као и развоја и имплементације образовних програма,
- увођење система осигурања квалитета у образовни процес,
- изједначавање квалификација добијених у неформалном образовању, односно кроз различите образовне програме ван школског система са квалификацијама у формалном систему образовања,
- успостављање система акредитације и сертификације у формалном и неформалном стручном образовању и обукама.

Да би обезбедили квалитетну радну снагу, спремну и способну да одговори, са једне стране, на захтеве савремених технологија, а са друге стране, на услове тржишне економије, неопходно је наставити започету реформу образовања на свим нивоима, али и оспособити све учеснике у процесу образовања и друштва у целини да је реформа непрестан процес и да одговори образовног система на захтеве послодаваца морају бити бржи и ефикаснији.

Реформски процеси се заснивају на следећим активностима:

- успостављање система социјалног партнерства на свим нивоима између света рада, света образовања и света науке,
- увођење стандарда квалификација што се постиже изразом Националног оквира квалификација (у даљем тексту: НОК) и Националног система квалификација (у даљем тексту: НСК) као његовог саставног дела,
- развој образовног програма на основу стандарда квалификације,
- унапређивање рада образовних установа и перманентно усавршавање наставника,
- успостављање система осигурања квалитета у образовном процесу,
- успостављање мреже образовних установа адекватне захтевима регионалне привреде,
- успостављање система истраживања у просвети.

Социјално партнерство

Успостављање система образовања које одговара на потребе привреде немогуће је ако се не успоставе чврсте везе између послодаваца, институција задужених за образовање, научних институција у одговарајућим областима и тржишта рада. Овакве везе се морају институционализовати како на националном, тако и на регионалном односно локалном нивоу. Оне су неопходне како би се обезбедило да образовање прати потребе послодаваца за релевантним стручним компетенцијама које одговарају степену технолошког развоја индустрије.

Како ће се негативни ефекти глобалне рецесије осећати и у наредним годинама, недостатак средстава за набавку стручне опреме у образовним установама је сасвим изванредан. Стварањем одређеног броја технолошких центара при образовним установама омогућило би се економично коришћење опреме у процесу учења не само те образовне институције већ и њој сродних у региону (области, општини).

Национални оквир квалификација

Успостављањем НОК-а утврђује се систем стицања квалификација неопходних за успешно функционисање и даљи развој друштва у целини, по секторима и нивоима. НОК представља полазну основу за уређење и управљање системом и процесима образовања

целоживотног учења, као кључног стуба одрживог развоја друштва. НОК означава систем у коме су успостављене све квалификације у Републици Србији. У процесу изградње НОК-а морају се утврдити нивои, дескриптори и начини стицања квалификација свих нивоа, њихови међусобни односи и могућа хоризонтална и вертикална покретљивост појединца у процесу стицања квалификације, како у формалном (иницијалном) тако и у неформалном (континуираном) стручном образовању. НОК-ом се мора утврдити методологија за идентификацију и развој квалификација; систем осигурања квалитета у процесу стицања квалификација; утврдити правила и процедуре за процену и сертификацију у процесу валидације претходног учења; дефинисати правила и процедуре за акредитацију институција у којима се стичу квалификације. НОК-ом се квалификације разврставају по нивоима. За сваки ниво квалификација утврђују се описи (дескриптори) – исходи знања, вештина и стручних компетенција. НОК-ом се мора дефинисати компатибилност квалификација сваког нивоа са Европском оквиром квалификација за целоживотно учење (ЕОК).

НСК једне земље обухвата све утврђене квалификације по нивоима разврстане према врстама (подручја рада, делатности или сл.). Свака утврђена квалификација мора бити стандардизована. НСК је у том смислу само део НОК-а. Изградња НОК-а и НСК-а подразумева између осталог утврђивање свих партнера и њихових надлежности; методологије за развој квалификација; система осигурања квалитета, начина стицања квалификација у формалном и неформалном систему; препознавање и валидацију претходног учења итд. На овај начин би се развио одржив модел социјалног партнерства.

Процесом изградње НОК-а и НСК-а требало би да управља Координационо тело које формира ресорно министарство, а у чији састав улазе кључне државне институције (министарство просвете и науке, Национални просветни савет, Савет за стручно образовање и образовање одраслих, Национални савет за високо образовање, Завода за унапређивање образовања и васпитања и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања). За идентификацију и верификацију квалификација задужена су секторска већа (састављена од представника успешних послодаваца, коморског система, надлежног министарства, гранског синдиката, високог образовања, НСЖ, заједнице школа). Радом секторских већа координираће Привредна комора Србије и Завод за унапређивање образовања и васпитања – Центар за стручно образовање и образовање одраслих. Савет за стручно образовање и образовање одраслих и Национални савет за високо образовање би на основу закључака сваког појединачног сектора могли, према важећој законској регулативи, да утврде стандарде свих појединачних квалификација. Како је постојећа законска регулатива у области НОК-а непрецизна, намеће се потреба да Комисија за развој НОК-а размотри и да предлог израде неопходних законских и подзаконских аката којима би се уредила ова област.

Развој образовног програма на основу стандарда квалификације

Образовни програми морају бити засновани на компетенцијама и стандардима постигнућа (исходи знања, вештина и стручних компетенција). Програм стручног образовања треба да омогући:

- задовољавање захтева радног процеса у погледу стручних оспособљености (стечених компетенција);
- оспособљавање појединаца за обављање послова у условима перманентног технолошког развоја;
- лични развој учесника образовног процеса;
- промовисање запошљавања и целоживотног учења.

Унапређивање рада образовних установа и усавршавање наставника

Квалитет рада образовних установа се мора стално унапређивати, што се постиже dobrim системима управљања процесима, финансијама и људским ресурсима што се постиже сталним усавршавањем како менаџмента тако и запослених и увођењем система квалитета у рад установе.

Квалитетне кадрове за потребе индустрије могуће је добити само у квалитетном окружењу за учење у коме су носиоци тог процеса наставници. Из тих разлога неопходно је обезбедити услове за њихово перманентно стручно усавршавање како у матичној стручној области, тако и у области педагогије. Облици стручног усавршавања морају бити разноврсни (семинари, обука у компанијама, итд) и препознати у систему напредовања наставника средњих школа.

Систем осигурања квалитета у образовном процесу

Законским и подзаконским актима у области средњег и високог образовања утврђене су обавезе увођења система осигурања квалитета за сваки ниво образовања. Ови системи се заснивају на стандардизованим процесима самоевалуације и евалуације рада образовних установа.

Осигурање квалитета образовног процеса постиже се успостављањем процедура у идентификацији и развоју стандарда квалификација односно образовних програма којима се оне стичу. Систем испита којима се проверава стеченост квалификација на сваком нивоу и у којима учествују екстерни чланови – представници послодаваца или других научних институција обезбеђује независну процену стечености квалификације, али и неопходне информације о квалитету образовног процеса.

Мрежа образовних установа адекватна захтевима регионалне привреде

Да би образовни систем био економичан и ефикасан, мора одговарати на потребе привреде и друштва у целини, како на националном, тако и на регионалном, односно, локалном нивоу. Мрежа образовних установа, нарочито када се ради о средњим школама, мора бити усклађена са привредом локалне средине односно региона. Одлука о мрежи школа мора бити заснована на регионалним истраживањима привредних потенцијала, образовних потреба, стања на тржишту рада и планова економског развоја.

Стандард квалификације дефинише образовни програм као и стандарде за његову реализацију. Да би се обезбедила реализација образовног процеса и омогућило сваком појединцу да достигне прописани ниво стручних компетенција, неопходно је обезбедити уједначене услове за образовни процес у свим образовним установама. Ово би се могло постићи успостављањем регионалних технолошких центара (ТЦ) при одређеним образовним установама уз коришћење ученичких/студентских домова у којима би били смештени ученици/студенти за време учења у ТЦ. Опремање ТЦ могле би да помогну успешне компаније из датог сектора. ТЦ би користили и наставници високообразовних установа као научну базу, а могли би да буду и центри за стручно усавршавање наставника у области матичне струке.

Систем истраживања у просвети

У циљу даљег развоја образовног система неопходно је развити истраживачки приступ, методе и технике и функционалне базе података, посебно када се ради о истраживањима у области индустрије и утврђивању неопходних квалификација за њен развој. Утврђивање образовне политике за наредни период, идентификација и развој квалификација; утврђивање мреже образовних установа су процеси који морају бити засновани на систематским истраживањима.

Предузетничко учење

Увођење образовања за предузетништво у образовни систем од великог је значаја за развој предузетничког духа и позитивног става према предузетништву код младих, што је препознато као један од приоритета у развојним политикама ЕУ. У том смислу, веома је важно да се у наредном периоду систематично приступи увођењу предузетничког учења, као кључне компетенце, у све нивое формалног система образовања, не само средње стручног, већ и нижег, опште средњег и високог образовања. Упоредо са развојем свести о значају предузетништва потребно је пружити могућности грађанима да стекну неопходне вештине и

знања за вођење сопственог посла и кроз унапређење предузетничког учења у неформалном систему образовања. Значај предузетничког учења за предузетништво намеће потребу израде посебне стратегије доживотног учења у области предузетништва.

2. Технолошки развој

Основни налаз. У свакој економији стварање индустријске структуре је веома дуг процес, који захтева обимна инвестициона улагања, изградњу сложене инфраструктуре, перманентно и високостручно образовање радне снаге и дугорочно систематско планирање технолошког развоја. Са технолошког аспекта, индустрија Србије се данас налази у великом технолошком заостатку, не само у односу на водеће светске економије и економије земаља Европске уније, већ и у односу на технолошки ниво којим је индустрија Србије располагала пре 1990. године. Евидентан је помак ка радно интензивним технолошким секторима, са занемарљивим учешћем развојне компоненте (развој и пројектовање нових производа, опреме и технолошких процеса) и интензивном деградацијом технолошке базе.

Поједини сегменти, посебно у делу високих технологија и средње-високих технологија су у потпуности нестали. Тако на пример, индустрија Србије више не производи машине алатке, индустријске роботе и трансфер линије за аутомобилску и друге индустрије прераде метала, а управо овај сектор је кроз своја генеричка својства у периоду пре 1990. године представљао мотор развоја индустрије, битну компоненту технолошке независности и дугорочне стабилности. Истовремено, производња ове врсте производа је значајно доприносила извозу и угледу индустрије у светским размерама. Као посебно илустративан пример може се издвојити масовна производња и извоз „спс” обрадних центара на тржиште САД, који је својевремено био колевка ове високовредне и врло комплексне технологије (овај програм је био реализован крајем 80-тих прошлог века као заједнички стратешки пројекат домаће индустрије и домаће науке).

Слична ситуација је присутна и у другим секторима прерађивачке индустрије, као што су сектори производње електронских уређаја, транспортних средстава (аутомобила, камиона, аутобуса и ваздухоплова), или сектор пољопривредних машина. Девастирањем ових сектора је практично паралисана прерађивачка индустрија, јер су они за собом повукли и остале секторе индустрије Србије и довели до уништавања огромног броја малих и средњих предузећа, која су свој производни програм базирала на кооперативним односима, уз специјализацију за једну уску класу производа, односно компоненти претходно наведених сложених производа металопрерађивачке индустрије. Процес развоја технологије имао је инверзну природу.

Табела 48: Технолошки профил структуре индустрије Србије 2008.

ОЕЦД индикатор улагања у И&Р	Подсектори	Број предузећа	Запосленост	БДВ
< 1 %	Low-tech (LT)	64,0	51,2	50,7
	Прехрамбена индустрија	18,8	23,0	29,9
	Текстил	12,9	9,9	4,9
	Кожа	1,7	3,0	1,4
	Дрвна	9,1	3,4	2,1
	Папир, штампање	10,9	6,1	8,1
	Остало	10,6	5,8	4,3
1 % - 2 %	Medium-low-tech (MLT)	25,4	23,1	25,4
	Кокс и деривати нафте	0,1	0,2	0,3
	Гума и пластика	5,4	5,3	6,0
	Остали минерали	5,1	4,8	6,0
	Метална индустрија	14,8	12,8	13,1
2 % - 5 %	Medium-high-tech (MHT)	5,4	18,8	16,4
	Хемијска индустрија	2,1	5,3	7,7
	Машине и уређаји	2,4	7,0	5,0
	Саобраћајна средства	0,9	6,4	3,8
> 5 %	High-tech (HT)	5,1	6,9	7,5
	Електронска индустрија	5,1	6,9	7,5

Извор: ОЕЦД, за Србију РЗР

Циљеви, политика, мере

У периоду од 2011. до 2020. године технолошка политика за индустрију Србије је фокусирана на три стратешка приоритета, који се реализују фазно (етапно) као три кључна инструмента технолошке политике за опоравак индустрије Србије:

1) Ревитализација. Иницијални импулс процеса опоравка кроз консолидацију и довођење у функционално стање постојећих производних ресурса, посебно великих компанија и индустријских система;

2) Реинжењеринг. Експанзија у постојећим оквирима кроз технолошку модернизацију МЛТ сектора и кроз постепено увођење високотехнолошких садржаја;

3) Развој. Промена технолошког профила индустрије, кроз миграцију тежишта индустријске производње из доминантно нискотехнолошке области ка области високих технологија.

Фаза 1: Ревитализација индустрије Србије 2011-2015.

Ревитализација индустрије Србије је инструмент брзе реакције. Његов задатак је да у једном краткорочном периоду, од 3 до 5 година, активира постојеће технолошке ресурсе индустрије и доведе их у функционално стање, првенствено стављајући у фокус квантитативне аспекте: повећање обима производње и отварање нових радних места у прерађивачкој индустрији (парирање економијама у окружењу чије индустрије запошљавају вишеструко већи број радника).

Држава ће створити општи амбијент за функционисање овог инструмента и преузеће водећу улогу у његовој имплементацији кроз широку иницијативу на националном нивоу, уз општу мобилизацију и партнерство јавног и приватног сектора (покретање ППП иницијативе).

Одрживост овог инструмента у условима ограничених финансијских ресурса базирана се на следећим елементима:

1) постојећа инфраструктура и производни капацитети,

2) постојећи људски ресурси који су дугогодишњом стагнацијом потиснути у друге области економије и

3) индустријска и културна традиција.

Ревитализацијом великих компанија и индустријских система значајно би се променила технолошка основа индустрије Србије кроз активирање замрзнутих технолошких ресурса и уз минимално улагање. Паралелно, ревитализацијом великих компанија створио би се значајан простор за јачање сегмента МСП у индустрији, чији су развој и егзистенција у претходном периоду били неодрживи због непостојања великих индустријских система (велике компаније као кишобран МСП).

Конкретне мере технолошке политике државе у имплементацији овог инструмента подразумевају:

1) Идентификација стања, идентификација структурних предности/слабости и препознавање великих компанија носиоца/генератора развоја по свим сегментима индустрије Србије, утврђивање ревитализационих приоритета и конкретног акционог плана, у форми Студије ревитализације индустрије Србије,

2) Израда детаљног програма ревитализације компанија носиоца/генератора развоја који укључује технолошку и организациону консолидацију ових компанија и препознавање/стимулацију припадајућих пословних кластера малих и средњих предузећа, узимајући у обзир хоризонталне и вертикалне секторске спреге,

3) Завршетак процеса приватизације,

4) Формирање Развојне банке Србије Покретање програма: Националне технолошке платформе Србије - НТПС, као новог научног-истраживачког и развојног оквира домаће науке и индустрије, и успостављање тесне сарадње са програмом Европских технолошких платформи ЕТП кроз његов НРТП механизам за имплементацију на националне и регионалне економије земаља чланица ЕУ. Део програма Националних технолошких

платформи повезати са реализацијом мера технолошке политике наведених у тачкама 1, 2, 3 и 4, доминантно кроз координационе активности,

5) Израда документа Технолошки развој индустрије Србије 2011 - 2030. Предлог овог документа се израђује и усваја у оквиру НТПС програма, а усваја га Влада, као стратешки документ Технолошке политике индустрије Републике Србије на дугорочном плану,

6) Конципирање и почетак операционализације стратешких програма: ПРОГРАМ 1: Еколошки компатибилна индустрија, ПРОГРАМ 2: Индустрија са ефикасним коришћењем ресурса и ПРОГРАМ 3: Дигитализовани производни процеси - ИКТ агенда за индустрију.

Фаза 2: Реинжењеринг индустрије Србије 2013-2020.

Реинжењеринг индустрије је инструмент технолошке реконструкције индустрије Србије кроз интензивни иновациони процес у MLT сегменту. Имплементација овог инструмента подразумева успешно спровођење Фазе 1. технолошке трансформације индустрије. Примена овог инструмента има своју инкубациону фазу (2013 - 2015. године) и фазу пуне оперативне имплементације (2015 - 2020. године).

Иновациона политика се у развијеним економијама по правилу фокусира на област високих технологија (HT), при чему се у други план стављају нискотехнолошке и средњетехнолошке гране. Нова истраживања показују да је овакав приступ некомплетан, јер MLT индустрија поседује велики простор за ефективну примену различитих истраживачко-развојних садржаја²³. Ова чињеница је потенцијално врло значајна када је у питању индустрија Србије. Иновације у MLT секторима могу да донесу велике ефекте у економском расту, пре свега због чињенице да се у тој области налази највећи део индустрије. Конкретно, MLT сектори индустрије Србије у 2008. години обухватали су 94,9% индустријских предузећа, која запошљавају 93,1% радника и остварују 92,5% БДВ. Профил технолошке структуре индустрије Србије у складу са ОЕЦД рангирањем технолошког интензитета индустријских сектора (LT - MLT - MHT - HT), дефинише се следећим апроксимативним односима: 65 - 25 - 5 - 5 према броју компанија, односно: 51 - 23 - 19 - 7 према броју запослених.

За MLT сегмент својствен је инкрементални карактер иновационих процеса, зато што су иновациони процеси фокусирани на подизање продуктивности, диференцијацију производног програма и унапређење маркетинга. Ипак, треба подвући чињеницу да су ови иновативни процеси по правилу значајно комплекснији од простог увођења нове технологије, и да у много случајева иновативне активности у MLT сегменту укључују високотехнолошке производе и процесе. Типичан пример је примена ИКТ, CNC технологије, роботике, оптроничких технологија, нових материјала, биотехнологија или нових САХ технологија инжењерског пројектовања у развоју нових производа и нових производних процеса. Поред тога, дифузија високотехнолошких садржаја у MLT сегменту има велики утицај на развој високотехнолошких индустрија и HT сегмента у целини.

Примена високотехнолошких садржаја MLT сектору мења његове технолошке основе кроз промену квалификационог профила радне снаге, промену организационих структура компанија и значајну промену њихове интеракције са окружењем, укључујући и раст потреба за сарадњом са истраживачко-развојним институцијама на различитим иновативним програмима.

У одређеном тренутку развоја MLT сектор својим реалним потребама може да генерише јак импулс за експанзију научно-истраживачких и образовних капацитета и тако покрене спиралу технолошког развоја. Због инкременталног карактера, домаћа наука и образовање могу лако да одговоре оваквим захтевима кроз сопствене истраживачко-развојне програме и/или пажљиво вођен процес трансфера технологија и научне сарадње на различитим програмима у оквиру ERA сегмента ЕУ и кроз интензивну партиципацију у оквиру Европских технолошких платформи и кроз јачање НТПС.

²³ Hartmut Hirsch-Kreinsen, David Jacobson and Paul Robertson (editors), „Low-Tech” Industries: Innovativeness and Development Perspectives A Summary of a European Research Project PILOT Project Consortium, December 2005.

Конкретне мере технолошке политике у имплементацији овог инструмента подразумевају следеће:

1) Израда Технолошке мапе индустрије Србије са детаљним, објективним и критичким сагледавањем људских и материјалних ресурса, структуре производног програма, организационог модела, технолошких основа у делу пројектовања производа/процеса, производње и маркетинга, и интеракције са пословним окружењем.

2) Израда Детаљног програма за имплементацију иновативних процеса у MLT секторима индустрије Србије са фокусом на велике индустријске системе носиоце/генераторе развоја и посебним фокусом на сегмент малих и средњих предузећа, укључујући технолошке инкубаторе и друге инструменте за стимулисање и јачање предузетништва у делу трансфера знања из академске средине у индустрију за домен инжењерских наука.

3) Пуна операционализација стратешких програма: ПРОГРАМ 1 - Еколошки компатибилна индустрија, ПРОГРАМ 2 - Индустрија са ефикасним коришћењем ресурса и ПРОГРАМ 3 - Дигитализовани производни процеси - ИКТ агенда за индустрију.

4) Подстицање истраживачко-развојних процеса компанија са фокусирањем на четири области иновативног деловања: (1) иновација производа, (2) иновација технолошких процеса, (3) иновација организације производно/пословног система и (4) иновација у маркетингу, са посебним фокусом на оквири практичне имплементације три стратешка програма наведених у тачки (3). Развити посебне програме за подстицај иновативних активности у домену сектора МСП, укључујући стварање фондова ризичног (venture) капитала, популаризацију и стимулисање младих научника да кроз технолошке инкубаторе и друге подстицаје покрену сопствене пословне активности у високотехнолошким и новонастајућим индустријама. Увести нове царинске процедуре које ће уклонити постојеће административне препреке у оквиру развојних пројеката на изради експерименталних, демонстрационих и прототипских инсталација, као и набавке експерименталне опреме (пракса показује да је ово једна од врло озбиљних препрека за развој предузетничких иницијатива).

5) Израда специјалног Програма за подстицај индустријског предузетништва у оквиру МСП сектора, са циљем стимулације младих, способних и агилних људи да остваре своју пословну каријеру. Посебно се фокусирати на: редуковање административних баријера, драстично поједностављење формалних процедура код отварања и функционисања предузећа и стварање start-up фондова.

Фаза 3: Развојна експанзија индустрије Србије 2018-2030.

Развојна експанзија индустрије је инструмент промене технолошког профила индустрије Србије кроз изградњу нових високотехнолошких сектора и раст иновативних потенцијала и садржаја кроз интензивну интеракцију индустрије са истраживачко-развојним о образовним институцијама у троуглу развоја дефинисаног НТПС програмом.

Само витална индустрија, која поседује структурну комплетност, функционалне иновационе механизме, и респективне инвестиционе развојне капацитете, може да оствари развојну експанзију у правцу високотехнолошких сектора и новонастајућих технологија и индустрија. Имплементација овог инструмента подразумева успешну реализацију Фазе 1. и 2. трансформације индустрије Србије.

Кључну улогу у имплементацији овог инструмента има Програм националних технолошких платформи - НТПС кроз кластер/мрежа индивидуалних технолошких платформи са својим усаглашеним визијама технолошког развоја и дугорочног програма у форми Стратешких истраживачких агенди, усклађених са националним развојним приоритетима за период 2018 - 2030. године, људским и материјалним ресурсима, културном традицијом, и јаком везом и пуном комплементарношћу са корпусом Европских технолошких платформи. У периоду од 2018 - 2020. године, Фаза 3. ће бити реализована у свом припремном облику. Пуна операционализација Фаза 3. почиње 2020. године, када се

очекује да ће доследном применом стратешких приоритета бити остварен индекс индустријске производње 100 референцирано у односу на 2010. годину.

3. Истраживање и развој

3.1 Иновације као покретач индустријског развоја

Иновације, истраживање и развој представљају кључни чинилац индустријске конкурентности, заједно са знањем и предузетништвом. У том се смислу иновације перципирају као основа за прелазак у друштво засновано на знању, а иновациона политика је најважније стратешко средство за постизање конкурентности индустрија и чинилац одржавања и стимулисања економског раста.

Управо на идеји да је иновација систем који подразумева интеракцију науке, образовања и привреде, тзв. „истраживачки троугао”, заснива се Лисабонска агенда, односно стратегија ЕУ о прерастању у „најдинамичнију економију знања до 2010” (European Council, 2000). При томе је улога друштвено-економског и институционалног контекста кључна јер он подупире или спречава, убрзава или успорава остварење истраживачког троугла, односно деловање иновационог система. ЕУ је идентификовала основне циљеве иновативне политике: стимулисање истраживања чији су носиоци предузећа; повећање капацитета МСП за апсорпцију технологије; ефикасније финансирање иновација; интензивирање сарадње између истраживачких института, факултета и предузећа; промовисање кластера и других облика сарадње између предузећа и организација укључених у иновациони процес; подстицање формирања технолошки оријентисаних предузећа. У ЕУ развијају се посебни национални иновациони системи и модели иновационих политика који треба да допринесу повећању индустријске конкурентности и сви они предвиђају издашно државно улагање у науку и истраживање. Једино тако се могу отклонити тржишни неуспеси до којих долази услед недовољне заинтересованости приватних инвеститора за улагање у скупа, дуга и неизвесна научна истраживања.

Упоредо с тим развија се и свест, односно концепт нове иновационе парадигме, као упориште иновационој политици у чије средиште, уместо научне изврности, долази иновација као покретач економског и укупног друштвеног развоја. Укратко, ову парадигму карактерише напуштање тзв. линеарног модела иновација и промоција интерактивног модела, који полази од става да иновација може настати у било којој фази иновационог циклуса (откриће, прототип, тестирање, производња, дистрибуција) и не мора нужно да укључује научна истраживања. Суштина овог модела је међусобна интеракције и итерација појединих фаза која ће утицати на формирање концепта НИС.

Национални иновациони систем (у даљем тексту: НИС) је скуп институција које подстичу иновације, то је „мрежа институција приватног и јавног сектора које међусобном интеракцијом иницирају, увозе, модификују и шире иновације” (С. Freeman). НИС обухвата следеће главне компоненте²⁴:

- научно-истраживачки и образовни систем („input” компонента);
- иновационо-технолошки капацитет привреде („output” компонента);
- сектор државне администрације (владине политике);
- канали апсорпције и дифузије знања и иновација (нпр. стандарди, правна регулатива, комуникациона инфраструктура и сл.).

Развој само научно-истраживачких капацитета више није довољан за појаву иновација, већ је потребно обезбедити и друге потребне претпоставке за капитализацију знања, односно за његово претварање у економску вредност. Другим речима, потребан је стратешки заокрет у иновационој политици, што се и десило у ЕУ која је у Лисабонској стратегији дефинисала потребу стварања тзв. европског подручја истраживања и иновација, кроз стварање повољних услова за оснивање и развој иновативних предузећа, пре свега, МСП сектора.

²⁴ Kuhlmann, S. (2006) Evolution of research evaluation, Lecture on seminar: R&D Evaluation Course 2006.

Генерално, национални иновациони систем се може јачати:

- 1) висококомпетентним људским ресурсима, континуираним развојем и професионалним усавршавањем свих запослених;
- 2) снажном научном и истраживачком базом на универзитетима и у истраживачким институтима;
- 3) развојем технолошке и пословне инфраструктуре, као подршке стварању иновативних предузећа;
- 4) циљаним програмима подршке којима се помаже финансирање раних фаза предузећа заснованих на знању;
- 5) системом заштите интелектуалне својине којим би се подстицали проналасци, патенти и др.;
- 6) подстицајном пореском и кредитном политиком која ће убрзати улагање у истраживање и развој;
- 7) бољим пословним окружењем са нижим административним препрекама за предузетнике и инвеститоре;
- 8) стварањем услова за лакши инострани трансфер технологије;
- 9) већом мобилношћу истраживачких кадрова у земљи и иностранству;
- 10) унапређењем сарадње са научном дијаспором;
- 11) јачањем и ширењем јавног поверења у науку и технологију, као и свести о значају и важности иновација на свим нивоима образовног система и посебно преко тематских медијских кампања. Посебно због пада стопе уписа и интересовања за каријере на подручју науке и технологије.

Суштина НИС-а је да се дође до што већег броја научних открића и да се она што пре претворе у успешне комерцијалне производе. Тај изазов препознале су многе владе, најразвијеније земље ЕУ (посебно се у томе истиче Финска²⁵) јасно су показале колико је важно и корисно имати иновативну политику која представља својеврсни „амалгам научне, технолошке и индустријске политике”. Због тога, иновациона политика се мора заснивати на схватању да су предузећа главни извор понуде и унапређења нове технологије, а не само извор тражње за иновацијама и технологијом.

SWOT анализа иновативне политике у Србији

Снаге	Слабости
- релативно сачуван научно-истраживачки кадар, посебно на универзитетима - изражена способност брзог усвајања новог знања код већине људи - сталан прилив младих талената за природне и техничке науке - инвестициони заокрет у области Р&Д и иновација - иновативна политика која ће се заснивати на схватању да су предузећа главни извор понуде и унапређења нове технологије, а не само извор тражње за иновацијама и технологијом.	- недовољно развијена информатичка инфраструктура и писменост - недовољан ниво научног предузетништва, као и лидерства и менаџмента у науци, - слаба међународна умреженост домаћих научних институција - застарео систем заштите интелектуалног власништва - релативно низак ниво друштвене свести о значају иновација

²⁵ У литератури је познат тзв. „фински модел трансфера технологија” базиран на повезивању науке, технологије, индустрије и образовања. Финска је данас високотехнолошки гигант, светски лидер, која има чак 99 истраживача на 10.000 запослених (Јапан 97, Шведска 91, САД 81, Норвешка 78, Француска 61, Немачка 60).

Могућности - унапређење сарадње академске заједнице и економских субјеката - прикључивање међународним истраживачким пројектима и боље коришћење претприступних фондова ЕУ - подстицаји који ће помоћи да се иновативне идеје брже претварају у нове производе/процесе - Моделе ЈПП у иновативној активности - промовисање свести о потреби иновирања и подстицања дијалога између науке, индустрије и јавности	Претње - застарела истраживачка опрема и мале инвестиције у Р&Д - пад интересовања младих за студије технике - недовољно привлачно окружење за иностране инвеститоре - снажан одлив млађих истраживача у иностранство због бољих услова истраживања и личног развоја
--	--

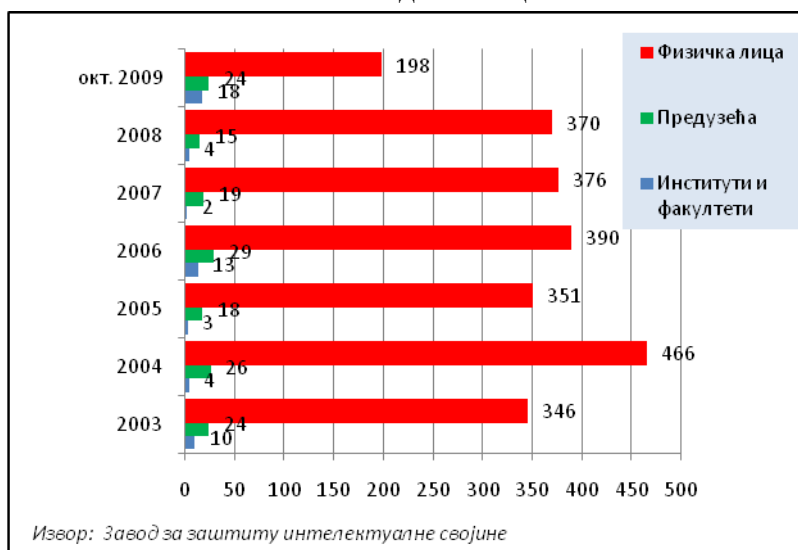
Модел јавно-приватног партнерства - ЈПП

Графикон 26: Структура пријава патената домаћих подносилаца

Међу кључне елементе успешне иновативне политике је политика истраживања и развоја која омогућава трансформацију научних истраживања у нове технологије и иновације и производе који су конкурентни на тржишту. У Србији стање у том погледу је веома лоше. Такво стање је, пре свега, последица неразумевања светских процеса на пољу науке, технологије и иновативности.

Постојећи модели И&Р морају се битно унапредити и применити нови, проверени и успешни модели, а посебно модел јавно-приватног партнерства. Тиме ће се инспирисати и увећати приватна улагања у И&Р, не само у оквиру истог предузећа, него и у оквиру самосталних приватних научно-истраживачких установа.

Већа улагања у знање и иновације само су део потребних мера рехабилитације и успона И&Р сегмента индустријске политике. Повећање броја фирми које се баве И&Р, јачање интензитета И&Р, утврђивање програма којима ће се подстакнути приватна улагања у науку и технологију, такође су битне карике у новом ланцу стварања вредности у индустрији. Побољшање иновативности земље значи улагања у „меке” инвестиције као што су И&Р, softwer, стручно усавршавање итд. У том смислу подстицање ЈПП на подручју науке и технологије може да допринесе мобилизацији потребних ресурса који су у различитим режимима својине. Приватне инвеститоре треба што више стимулисати да улажу у И&Р као у посебно привлачну област (нпр. због пореских и царинских олакшица, бенефицираних камата на кредите за истраживачку опрему, мањих пореза на плате истраживача итд.). У неким земљама ЕУ показали су се као успешни и тзв. програми „научник у индустрији”, као вид државне подршке путем парцијалног (part-time) запошљавања истраживача са универзитета и института у индустријским предузећима. Најзад, потребно је развити одговарајући „управљачки информациони систем” којим би се у јавном научно-технолошком систему пратила остварења на подручју науке и технологије, њихова узајамна ефективност и ефикасност и тако омогућиле благовремене интервенције и потребна преусмеравања.

3.2. Модел повезивања научно-истраживачких институција и индустрије

Основни налаз. Друштво базирано на знању, економија знања, индустрија базирана на знању, и слично, су модерне формулације једног инваријантног концепта који је од суштинског значаја за просперитет сваког друштва, независно од места и времена у коме се посматра, а то је способност да ствара ново знање, да га преноси и примењује.

Основни генератори технолошких знања су технички факултети и истраживачко-развојне институције. Степен њихове интеракције са индустријом у великој мери одређује виталност и успешност једне економије и последично, друштва у целини. Суштина је у томе да ова интеракција није једносмеран, већ кооперативни процес.

Постојеће стање интеракције истраживачко-развојних институција и индустрије Србије може се приказати кроз препознавање стања основних чиниоца овог процеса:

ИНДУСТРИЈА: неспремна, незаинтересована, неповерљива у домаћу науку;

НАУКА: неспремна, заокупљена сама собом, без ресурса, неинвентивна.

Мада постоје примери изузетно успешне и плодне сарадње, општа оцена стања интеракције индустрије и носиоца истраживачко-развојних активности се мора оценити као незадовољавајућа у квантитативном и квалитативном смислу²⁶. Основни узрок се налази у постојећем стању индустрије Србије, која објективно није спремна нити способна да улаже у истраживачко-развојне пројекте, нити да ефикасно примењује истраживачко-развојне резултате. Разлози се могу препознати у следећем:

1) Мала и средња предузећа немају критичну масу пословних активности из којих би се створили услови и потреба за инвестирање у истраживачко-развојне активности у контексту унапређења производног програма или технолошких основа сопствене производње;

2) Велике компаније и индустријски системи у друштвеном власништву су паралисани egzистенцијалним проблемима, или се налазе у нефункционалном стању са потпуно разореном истраживачко-развојном компонентом; пре 90-тих прошлог века, велики индустријски системи у Србији располагали су сопственим истраживачко-развојним јединицама, често у облику развојних центара или института (на пример, ЈОЛА Институт у оквиру ЈОЛА Корпорације, Гоша Институт у оквиру некадашњег Гоша холдинга, и др.), који су током дводеценијске кризе постепено одумирали; наменска индустрија, некада велики инвеститор у истраживачко-развојне активности је такође у периоду кризе драстично редуковала или потпуно укинула развојне програме;

3) Велике компаније и индустријски системи који су успешно приватизовани немају потребу за локалним инвестицијама у истраживање и развој, јер је развој производа и технологија дислоциран ван индустрије Србије, а пословне активности су сведене само на производњу, фокусирајући се искључиво на јефтину радну снагу, као кључни ресурс и њену радно интензивну, односно мануфактурну примену;

4) Компаније које су настале кроз инострана улагања, такође имају дислоцирану развојну компоненту и не показују интерес за инвестирање у локалне истраживачко-развојне активности, као и у случају наведеним под тачком 3.

Преовлађујуће стање у постојећем индустријском амбијенту Србије је такво да се потребе компанија за технолошким иновацијама готово доминантно остварују кроз увоз производне опреме, док је интересовање за улагања у истраживачко-развојне активности маргинално.

У развијеним економијама индустрија је основни покретач и носилац истраживачко-развојних пројеката за иновирање сопствених производа, производних технологија, организационе структуре и маркетиншких активности. Као пример, на Графикону 27. наводи се профил улагања индустријских компанија Европске уније и САД у истраживање и развој по секторима груписаним у четири области у складу са ОЕЦД класификацијом технолошког интензитета. За пуно разумевање обима улагања индустрије у И&Р активности, неопходно је да се нагласи да се анализа односи само на сопствена улагања компанија за сопствене

²⁶ Стратегија научно-технолошког развоја Србије 2010-2015. Министарство за науку и технологију, 2009.

потребе (искључују се улагања по уговору за потребе државних институција или других компанија). За извођење закључака везаних за грађење стратегије научног и технолошког развоја као и стратегије трансфера знања кроз интеракцију носиоца научно-истраживачких активности и индустрије, значајно је уочити да индустрије ЕУ и САД, без обзира на то што се ради о економија врло сличног степена технолошке развијености, поседују различите секторске профиле инвестиција у развој и да су они условљени локалним специфичностима индустрије. Сходно томе, следи да И&Р стратегије нужно морају да уважавају реално стање и специфичности индустрије и да их не треба клонирати. У конкретном случају, јасно су уочљиве значајне разлике у расподели инвестиција у И&Р по технолошким областима, па тако, у индустрији САД нешто преко 2/3 инвестиција у И&Р је лоцирано у НТ области, док у индустрији ЕУ инвестирање износи само 1/3 укупних И&Р инвестиција. Истовремено, у индустрији ЕУ доминантне инвестиције компанија у И&Р долазе из МНТ гране, што указује на значајно другачију композицију индустрије.

Ове разлике се продубљују када се упореди дистрибуција И&Р инвестиција компанија по секторима (на пр. сектор аутомобилске индустрије и сектор ИКТ). Са аспекта изградње оптималне стратегије развоја технолошких основа индустрије Србије, врло је значајно уочити да су укупна улагања компанија у И&Р активности за индустрију ЕУ доминантно лоцирана у МЛТ сектору и да износе 65%.

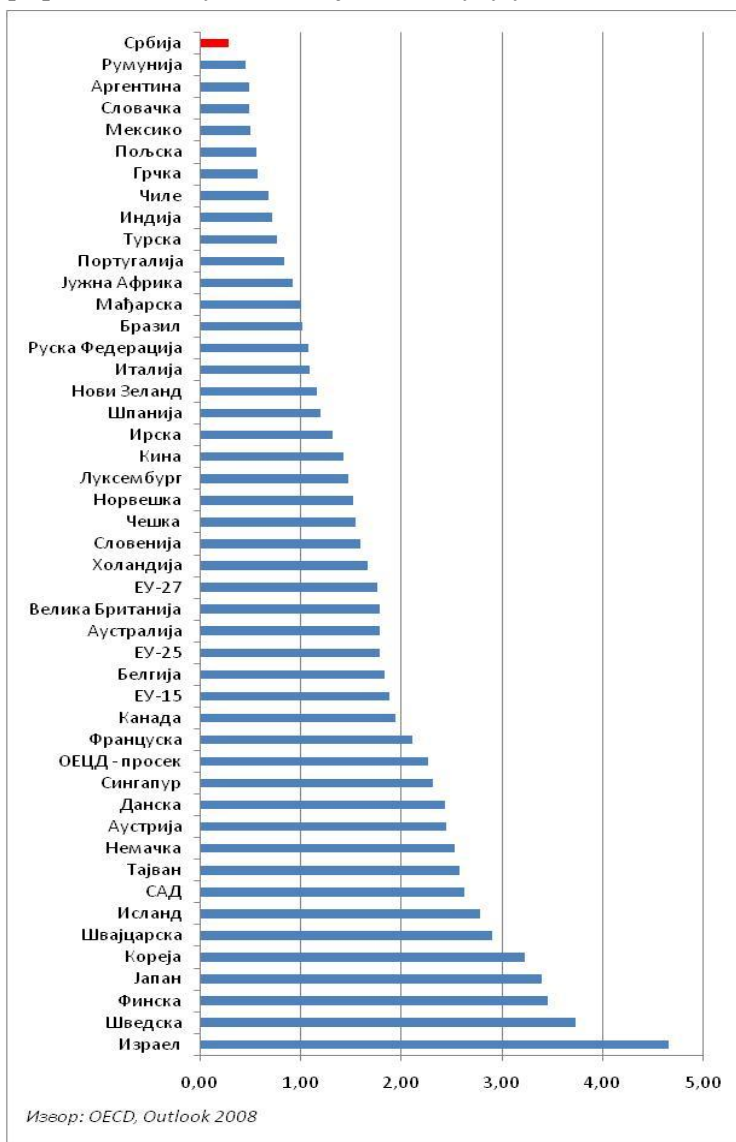
Графикон 27: Укупна издвајања за науку у % БДП 2008.

Значај индустрије за развој научно-истраживачког сегмента у развијеним економијама исказује се кроз однос укупних инвестиција у истраживање и развој које долазе из државног буџета и инвестиција које долазе из индустрије. ЕУ је 2000. године у склопу низа стратешких развојних реформи исказаних кроз заједнички документ Лисабонске стратегије²⁷, за област науке, развоја технологија и иновације, између осталог дефинисала два приоритета:

1) да укупна улагања у ову област до 2010. године буду доведена на ниво од 3% БДП и у даљој разрази,

2) да 2/3 тих улагања буду из индустрије.

Ти циљеви очигледно нису остварени, јер Извештај ОЕЦД за 2009. годину²⁸, за ЕУ-27 показује да су укупна улагања у науку, истраживање и развој у 2007. години износила 1,71% БДП, од чега је удео индустрије износио 54,95% , уз укупно 530 УСД по становнику. Истовремено, у оквиру САД улагања у науку, истраживање и развој имају структуру: 2,68%, 66,44% и 1.221

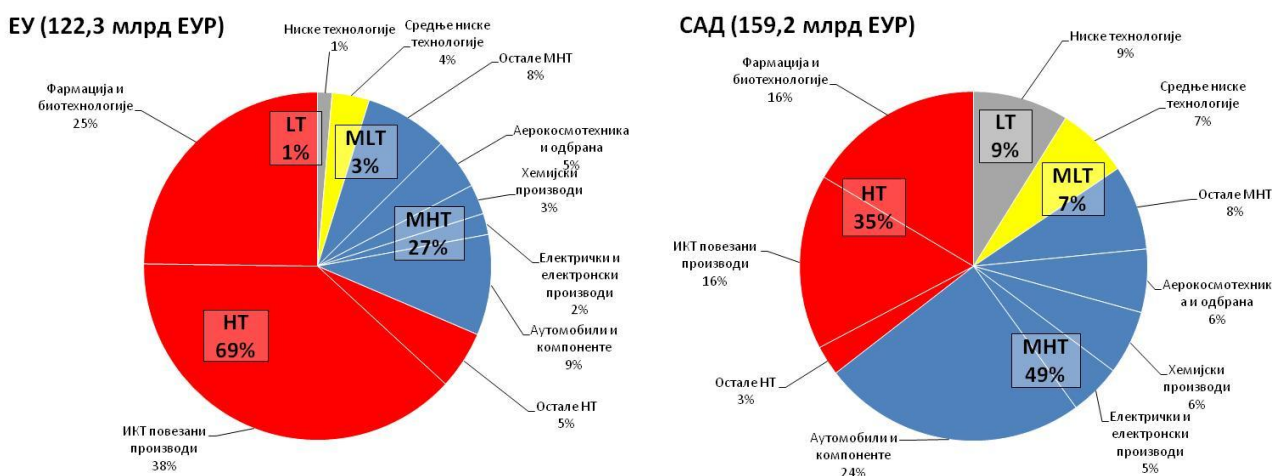

²⁷ Report from the High Level Group chaired by Wim Kok, Facing the challenge, The Lisbon strategy for growth and employment, November 2004, ISBN 92-894-7054-2

²⁸ OECD in Figures 2009

УСД по становнику, за Јапан: 3,44%, 77,71% и 1.157 УСД по становнику, а за Мађарску, као нама упоредиву државу: 0,97%, 43,86% и 181 УСД по становнику, респективно.

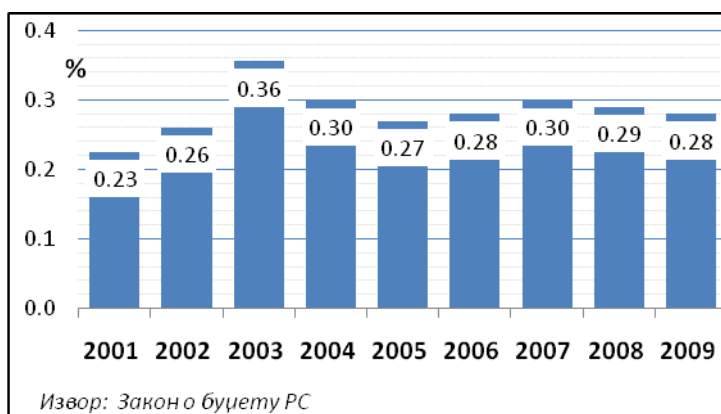
Графикон 28: Профил улагања компанија у истраживање и развој по секторима за индустрију ЕУ и САД

Извор: The 2009 EU Industrial R&D Investment Scoreboard, European Commission, JRC/DG RTD.

Графикон 29: Буџетска улагања у науку Србије (% БДП)

Буџетска улагања у науку Србије су, уз мање варијације, у периоду од 2000. до 2010. године износила око 0,3% БДП. Ово је далеко испод европског просека и значајно испод улагања која постоје у земљама окружења. Поред мале вредности, проблематичан је и тренд, што је у супротности са растућим трендовима улагања земаља ЕУ и земаља из окружења. Уколико се овоме дода и чињеница да су остала улагања у науку и истраживачко-развојне пројекте такође врло мала (највећи удео у повећање обима инвестиција долази од сопствених прихода института), а посебно да су укупна улагања индустријских компанија у сопствене истраживачко-развојне пројекте испод маргине значајности, може се извести процена да је укупни фонд средстава који се инвестира у научне и истраживачко-развојне активности у Србији око 0,4% БДП.

Са аспекта интеракције са индустријом, значајно је навести чињеницу да се од укупне новчане масе која се из буџета издваја за науку, пројекти који спадају у програм технолошког развоја, а који су по својој природи најдиректнији индикатор везе индустрије и науке, финансирају само са 39,2% укупно расположивих средстава за 2009. годину (извор МНТР), што износи само 0,1% БДП. Овакав интензитет укупних улагања у истраживачко-развојне програме технолошког развоја индустрије Србије је на нивоу грешке и не може да има било какав мерљив ефекат у националним размерама.

Република Србија за период од 2010. до 2015. године као свој основни циљ поставља да издвајања за науку, мимо инфраструктуре, достигну 1% БДП до 2015. године²⁹.

²⁹ Стратегија научно-технолошког развоја Србије 2010-2015. Министарство за науку и технологију, 2009.

У Стратегији развоја науке Србије дефинисано је седам националних приоритета полазећи од низа критеријума, међу којима су: усклађеност са стратегијом развоја земље и могућност примене научних резултата у земљи и свету.

То су следећи приоритети:

- 1) Биомедицина,
- 2) Нови материјали и нанонауке,
- 3) Заштита животне средине и климатске промене,
- 4) Енергетика и енергетска ефикасност,
- 5) Пољопривреда и храна,
- 6) Информационе и комуникационе технологије и
- 7) Унапређење доношења државних одлука и афирмације националног идентитета.

Наведени приоритети, дефинисани за петогодишњи период, су само у одређеној мери компатибилни са реалним потребама индустрије Србије, а посебно са аспекта њеног опоравка, који је, између осталог, неопходан и за повећање буџета из којег се наука финансира. Наука, посебно у свом делу који се односи на технолошки развој, а који је од суштинског значаја за иновативне процесе у индустрији, мора да следи локалне специфичности и приоритете индустрије, у супротном, долази до појаве раскорака, која паралише интеракцију истраживачко-развојних институција и индустрије, и тако онемогућава успостављање спирале развоја.

Европска унија је, под налетом економске кризе која је пред Европску Владу поставила до сада највећи изазов, заустављајући развој европске економије, дестабилишући финансијско тржиште и претећи да у наредне две године створи армију од 2,7 милиона незапослених, хитно реагујући на такву претњу, новембра 2008. године донела документ под називом Европски план економског опоравка (European Economic Recovery Plan), који је у децембру 2008. године усвојен од стране Европског савета. У делу плана који се односи на истраживање и иновације, између осталог покренута је иницијатива партнерства приватног и јавног сектора са три кључна програма^{30 31}:

1) Фабрике будућности (Factories of the Future - FoF), са обимом инвестирања у развојне активности од 1,2 млрд ЕУР, за сектор прерађивачке индустрије;

2) Енергетски ефикасне зграде (Energy-efficient Buildings - EeB), са обимом инвестирања у развојне активности од 1 млрд ЕУР, за сектор грађевинске индустрије;

3) Зелени аутомобили (Green Cars - GC), са обимом инвестирања у развојне активности од 1 млрд ЕУР; за сектор аутомобилске индустрије.

За ове програме је опредељен специјални буџетски фонд у износу од 3,2 милијарде ЕУР, којим се допуњују постојећи фондови, раније опредељени за ове истраживачко-развојне приоритете. Наука је овде стављена у најдиректнију функцију опоравка индустрије и очувања радних места, кроз нови замах циљаних технолошких истраживања и реструктурирања основа индустрије, посебно прерађивачке, кроз увођење нових, високотехнолошких садржаја и изградњу нових организационих концепата фабрика и индустријских система. Прерађивачка индустрија је витални елеменат економије Европске уније, она остаје основна покретачка снага и носилац просперитета, генеришући око 20% ЕУ-27 додате вредности и 18% запослености, са више од 30 милиона радних места³². У Стратегији развоја науке Србије, производне технологије нису сврстане у листу приоритета, мада се индустрија, која је такође покретач економије Србије, налази у изузетно тешком стању и захтева хитан програм опоравка. PPP иницијатива показује како се у ЕУ разуме

³⁰ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN COUNCIL: A European Economic Recovery Plan Brussels, 26.11.2008, COM(2008) 800 final.

³¹ EUROPEAN COMMISSION, European PPP research supports economic recovery New public-private partnerships for research in the manufacturing, construction and automotive sectors, Directorate-General for Research, Industrial technologies, Unit G2 'New generation of products', 2009, EUR 24025 EN

³² EUROPEAN COMMISSION, FACTORIES OF THE FUTURE PPP - STRATEGIC MULTI-ANNUAL ROADMAP, Prepared by the Ad-hoc Industrial Advisory Group, Directorate-General for Research, Industrial Technologies, Unit G2: 'New generation of products', 2010, EUR 24282 EN.

фраза Knowledge based society - знање није атрибут друштва, знање је суштински садржај за egzистenciju друштва.

Кључни елемент за успостављање пуне и функционалне интеракције између истраживачко-развојних институција и индустрије Србије јесте успостављање једног избалансираног програма дугорочног технолошког развоја, који ће бити комплементаран са стратешким развојним приоритетима, националним особеностима, односно културним профилом и културном традицијом Србије, реалним стањем и реалним перспективама технолошког развоја науке и индустрије, посебно у контексту интеграционих процеса приступања Србије у Европску унију. Трагање за оптималним решењем није проблем са којим се суочава само Србији, већ је то општи проблем, у великој мери присутан у водећим светским економијама. У оквирима ЕУ, овај проблем се решава кроз различите програме/инструменте, међу којима се по својој ефективности издваја програм Европских технолошких платформи (ЕТП). Суштина овог програма је блиска интеракција три кључна учесника процеса технолошког развоја: Индустрија - Носиоца истраживачко-развојних активности - Носиоца инвестиционог капитала. Држава преко својих регулаторних механизма ствара погодан амбијент за функционисање овог троугла у процесу генерисања и имплементације нових технолошких знања.

Циљеви, политика, мере

У периоду од 2011- 2020. године технолошка политика интензивирања интеракције између носиоца истраживачко-развојних активности и индустрије треба да буде фокусирана на два стратешка приоритета:

- 1) Националне технолошке платформе Србије – НТПС и
- 2) Нове иницијативе за успешан трансфер и дисеминацију знања

Националне технолошке платформе Србије – НТПС

Националне технолошке платформе Србије су нови, свеобухватни инструмент технолошког развоја индустрије Србије изведен из програма Европских технолошких платформи, које је Европска комисија успоставила са циљем ефикаснијег управљања интерактивним процесима у троуглу развоја: наука - индустрија - носиоци инвестиционог капитала. У концептуалном смислу, Европске технолошке платформе се као политички инструмент за домен технолошког развоја први пут појављују у 2002. години у оквиру званичне ЕУ комуникације: Политика индустријског развоја проширене Европе. Одмах, 2003. године, на највишем регулаторном нивоу ЕУ (Spring European Council) донет је закључак да Европска комисија делује на област европског истраживања и развоја (ERA) кроз успостављање новог политичког инструмента под називом Европске технолошке платформе (ЕТП – European Technology Platforms)³³, постављајући три базична циља повезана са Лисабонском стратегијом изградње европске економије базиране на знању³⁴:

1) Стварање формалног оквира за носиоце инвестиционог капитала, предвођених индустријом, да дефинишу истраживачке и развојне приоритете, временске оквире, и акционе планове за низ стратешки значајних питања, код којих су развој и раст економије ЕУ, запошљавање, глобална конкурентност и одрживи развој у спрези, или зависни од развоја технологија и технолошких достигнућа на средњерочном и дугорочном плану.

2) Стварање формалног оквира за обезбеђивање адекватног усмеравања фондова намењених истраживачким активностима на области од високог значаја за индустрију, обухватајући целокупан економски ланац стварања вредности и мобилишући друштвене ауторитете и регулаторна тела на националном и регионалном нивоу. У контексту јачања

³³ EUROPEAN COMMISSION, TECHNOLOGY PLATFORMS - From Definition to Implementation of a Common Research Agenda, Report compiled by a Commission Inter-Service Group on Technology Platforms, Directorate-General for Research, Directorate B - Structuring the European Research Area, 2004, EUR 21265

³⁴ COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, COM(2007) 182 final, communication from the commission to the council, the european parliament, the european economic and social committee and the committee of the regions, Improving knowledge transfer between research institutions and industry across Europe: embracing open innovation – Implementing the Lisbon agenda – {SEC(2007) 449}, Brussels, 4.4.2007

партнерства друштвеног и приватног капитала, технолошке платформе имају потенцијал снажног чиниоца политике развоја европског истраживачког простора (ERA), а посебно у јаснијој оријентацији FP-7 оквирног програма ка стварним потребама индустрије и њене директне и широке партиципације у истраживању и реализацији истраживачких пројеката.

3) Препознавање технолошких изазова који потенцијално доприносе реализацији кључних политичких циљева ЕУ, који су од есенцијалног значаја за садашњу и будућу конкурентност европске економије на глобалном нивоу, укључујући:

- Интензивни развој и имплементација високих и новонастајућих технологија;
- Развој нових технологија у контексту одрживог развоја;
- Генерисање нових високотехнолошких производа и услуга за масовну потрошњу;
- Радикалне технолошке иновације неопходне за стварање и очување водеће позиције кључних високотехнолошких индустријских сектора европске економије на глобалном нивоу;
- Обнављање, реструктурирање и ревитализација традиционалних индустријских сектора кроз примену нових технологија и иновације.

Поред претходног, концепт ЕТР има за циљ решавање неких специфичних проблема ЕУ као што су: хармонизација деловања носиоца инвестиционог капитала и окупљање око заједнички усаглашених визија развоја, дефрагментација истраживачких и развојних ресурса/акција, ефикасна мобилизација државних и приватних фондова/ресурса за финансирање и специјализација/трансформација водећих индустријских сектора европске економије у високотехнолошким областима.

У оперативном смислу концепт ЕТП се своди на скуп аутономних и/или међусобно спрегнутих индивидуалних технолошких платформи, које су специјализоване за одређени домен индустрије и које по свом моделу деловања имају европску димензију. У претходном периоду, 36 индивидуалних платформи је успешно окончало ригорозну квалификациону процедуру и регистровано од стране Европске комисије у контексту ЕТР инструмента. Имплементација овог инструмента се континуално прати од стране Европске комисије кроз периодичне статусне конференције и детаљне еволуционе студије које спроводе невладине агенције.

ЕТР концепт је вертикално структуриран и састоји се од три нивоа: европског нивоа, националног нивоа и нивоа европских регија. Један од кључних предуслова за практичну имплементацију ЕТР концепта јесте успостављање вертикалне синергијске везе између ова три нивоа у делу програма технолошких истраживања и интеракције институција из академског домена са индустријом и носиоцима инвестиционог капитала. Ова интеракција односи се у првом реду на земље чланице ЕУ, а затим и земље које се налазе у различитим фазама процеса придурживања. Веза између ЕУ и националног/регионалног нивоа остварује се у формалном смислу преко два инструмента: Mirror групе (Mirror Group – GM) и Националне/регионалне технолошке платформе (НРТП).

Са аспекта имплементације на национални и регионални ниво и у смислу имплементације ЕТР концепта у индустрију Србије кроз успостављања програма Националних технолошких платформи Србије, посебно је илустративан пример Пољске, која је са програмом имплементације ЕТР концепта у истраживачко-развојни простор своје економије кренула 2004. године и у петогодишњем периоду изградила одговарајуће координационе механизме на националном нивоу, као и одговарајуће механизме синергетске интеракције са ЕУ нивоом. Резултат је добро разграната и садржајна НРТП мрежа, која у овом тренутку обухвата 28 националних технолошких платформи. Активности Пољских технолошких платформи (РТР) су у сваком од националних индустријских сектора активно подржани од стране ресорних министарстава Владе Пољске. Конкретно, ту подршку обезбеђују: Министарство науке и високог образовања, Министарство економије, Министарство пољоприведе и руралног развоја, Министарство животног окружења и Министарство националне одбране. Одговарајућим координационим активностима у подршку РТР су ангажовани кључни индустријски партнери, компаније, привредне коморе и

агенције, као и шира академска заједница. Паралелно, спроводе се и координисане акције ка ЕТР нивоу кроз делегирање пољских представника у ЕТР Mirror групе, управљачке структуре индивидуалних ЕТР као и у ЕТР координациона тела Европске комисије. Током 2005. године формиран је Координациони комитет Пољских технолошких платформи (СС РТPs), који има свог генералног секретара, председника и тим сарадника који чине угледни професори и научници. СС РТPs је вођен од стране National Contact Point for Research Programmes of the European Union који има консултантску и саветодавну функцију.

У контексту опоравка и развоја индустрије Србије концепт Европских технолошких платформи носи велике потенцијале и на тим основама могуће је изградити нови формални оквир велике ефикасности за успостављање пуне и садржајне интеракције између индустрије и истраживачко-развојних институција, на средњерочном и дугорочном плану деловања. У том смислу као кључни политички инструмент деловања у овој области препознаје се програм: Националне технолошке платформе Србије - НТПС.

Основне одреднице НТПС програма:

1) Мисија:

- Изградња новог формалног оквира за опоравак и систематски реинжењеринг индустрије Србије кроз успостављање нових модела интеракције унутар троугла технолошког развоја: Индустрија - Носиоци истраживачко-развојних активности - Носиоци инвестиционог капитала;

- Технолошка компонента за европски интеграциони процес;

- Технолошка компатибилност/препознатљивост на ЕУ нивоу - инкорпорација у агенду Европа 2020 (A strategy for smart, sustainable and inclusive growth).

2) Методолошки оквир: Програм Националне технолошке платформе Србије НТПС нужно мора да уважава специфичности економског и културног простора Србије. Опредељења код формулације визије, избора дугорочних циљева и њиховог приоритета, као и Стратешке истраживачке агенде, не треба да буду вођени директним пресликавањем неке од ЕТП платформи на локални национални ниво.

- Имплементација ЕТП концепта на национални ниво кроз примену НРТП инструмента;

- Синергија са ЕУ кроз кооперативни однос са индивидуалним ЕТП;

- Широка мобилизација индустрије, индустријских асоцијација, носиоца истраживачко-развојних активности и носиоца инвестиционог капитала;

- Партнерство са ресорним министарствима и осталим регулационим телима у стварању стимулативног амбијента;

3) Област деловања: Укупни привредни простор Србије, посебно: индустрија, грађевинарство, аграр;

4) Носиоци програма: Министарство за науку и технолошки развој и Академија инжењерских наука Србије - АИНС оперативно покрећу и координирају овај програм.

5) Учесници: Индустрија, истраживачко-развојне институције (универзитети и институти), носиоци предузетничког капитала, представници државних регулаторних тела (ресорна министарства, коморе)

6) Спрега/Интеракција:

- Хоризонтална спрега на националном нивоу – ИТП међувезе;

- Вертикална спрега на регионалном, ЕУ и глобалном нивоу - продор у простор Европских технолошких платформи изузетног богатства новим технолошким садржајима, иновативним идејама и новим концептима за стварање нових производа и услуга.

7) Основни излаз: НТПС мрежа од 5 до 10 индивидуалних технолошких платформи (НТПС-итп) од којих свака садржи следеће елементе:

- Пословна интересна група, коју чине компаније из индустрије, истраживачко-развојне и едукационе институције и компаније носиоци инвестиционог и ризичног капитала;

- Руководно тело и систем координације и комуникације;

- Усаглашена заједничка визија развоја на дугорочном плану,
- Програм деловања у форми Стратешке агенде,
- План имплементације Стратешке агенде,
- Званична регистрација на нивоу Владе Републике Србије, и
- Функционална / синергијска веза са комплементарним индивидуалним ЕТП платформама³⁵.

На програму Националних технолошких платформи Србије интензивно је ангажована Академија инжењерских наука Србије - АИНС, која поседује екстензивне експертске ресурсе са широким спектром компетенција, који обухвата свеукупни простор инжењерског деловања.

Дијаграм 4: Националне технолошке платформе Србије - НТПС

Поред програма Националних технолошких платформи Србије потребно је спроводити и три дугорочна стратешка програма за развој индустрије:

ПРОГРАМ 1: Еколошки компатибилна индустрија

Систематско увођење еколошке димензије у простор индустрије Србије у смислу усклађивање њене технолошке базе и модела рада са националним и европским прописима релевантним за очување животне средине, климатске промене, заштите на раду и очувања здравља радника. Изградња релевантних законских аката и механизма за њихово ефикасно спровођење и контролу.

ПРОГРАМ 2: Индустрија са ефикасним коришћењем ресурса

Препознавање и стимулација примене технологија и производних метода које редукују и рационализују потрошњу природних ресурса и стимулишу инвестиције у њихово очување и обнављање. Изградња законских аката који стимулишу и обавезују индустрију да делује у складу са релевантним стандардима и стратегијама одрживог развоја.

ПРОГРАМ 3: Дигитализовани производни процеси - ИКТ агенда за индустрију

Развој нових модела пословања индустрије Србије базираних на широкој примени ИКТ технологија на свим нивоима пословног система, посебно у делу интеракције са окружењем

³⁵ Извор: Академија инжењерских наука Србије

и приступа иностраном тржишту. Посебни ИКТ модели за фабрике будућности - ПАМЕТНЕ Фабрике, ДИГИТАЛНЕ Фабрике, ВИРТУЕЛНЕ Фабрике, које у својој основи имају инкорпориране ИКТ технологије као кључне елементе садржаје.

Нове иницијативе за успешан трансфер знања

1) Повећања улагања у науку са амбициозним, али врло значајним циљем да се до 2015. године достигне критични ниво од 1,05% БДП, као и одређења да се значајно повећа обим средстава који се усмеравају на пројекте технолошког развоја и директне партиципације индустријских компанија у таквим пројектима - најмање 50% укупних буџетских средстава усмеравати у област технолошког развоја уз реформулацију приоритета за ову област у складу са програмом Партнерство са привредом дефинисаним кроз модул Имплементације Стратегије научног и технолошког развоја Србије за период 2010 - 2015. године и Стратегијом и политиком развоја индустрије Србије за период 2011 - 2020. године,

2) Популаризација и стимулисање омладине да своју професионалну каријеру усмери у области техничких дисциплина, подједнако на средњем и високом нивоу образовања. У том смислу искористити Центар за промоцију науке, који је дефинисаним кроз модул Имплементације Стратегије научног и технолошког развоја Србије за период 2010 - 2015. године. У оквиру овог Центра најмање 50% ресурса усмерити у домен технолошких наука, посебно у делу високих и новонастајућих технологија,

3) Јачање образовних капацитета техничких факултета, са фокусом на развијање практичних вештина, креативности и лидерства у свим областима инжењерства. Покретање нових мултидисциплинарних смерова, као што су мехатроника, роботика и индустријска аутоматизација, и слично, користећи флексибилне оквире и инхерентне динамичке потенцијале новог система високог образовања усклађеног са Болоњским процесом,

4) Стимулисање приватне иницијативе у образовању инжењера, посебно у делу високог образовања (уколико се занемаре факултети из ИКТ области, приватне иницијативе у овом делу високошколског образовања практично не постоје!),

5) Јачање образовних и истраживачко-развојних капацитета техничких факултета, посебно у делу докторских студија, кроз покретање блиске међународне сарадње са техничким универзитетима и институтима као високоефикасан механизам за брзи трансфер знања и образовање нове генерације технолошких лидера за индустрију Србије,

6) Механизми/инструменти убрзаног трансфера знања:

(1) школа лидера за индустрију, посебно фокусирана на изабране младе истраживаче, едукација у иностранству у водећим истраживачко-развојним центрима и водећим индустријским компанијама и

(2) интензивирање сарадње са нашим истраживачима у дијаспори, посебно са оним који су остварили успешну каријеру у индустријским производним компанијама и њихово укључивање у посебан програм сарадње.

7) Стимулисање приватне иницијативе у делу истраживања и развоја за домен индустријских технологија - приватни истраживачко-развојни центри. Посебно се фокусирати на интернационалну димензију и различите кооперативне програме у високотехнолошком сектору кроз мешовита улагања или друге облике outsourcing облика индустријске сарадње,

8) Значајно унапредити систем финансирања научно-истраживачких пројеката, који морају да буду вођени унапред формулисаним тематским оквирима, са приоритетима усклађеним потребама индустрије и са обавезном партиципацијом компанија из индустрије у истраживачко-развојним активностима, уз унапређени систем филтрирања пројеката у смислу процене значаја у односу на приоритете индустрије, управљања ризиком и праћења реализације пројекта, и уз истовремено значајно већу концентрацију финансијских ресурса пројекта - концепт стратешких технолошких

пројеката са оптималном/критичном масом финансијских ресурса за остваривање значајних техничко-технолошких резултата, мерених у националним размерама индустрије Србије (Размотрити модел двостепена евалуације који је у овој области усвојила Швајцарска),

9) Конкурсе за најбољу иновацију реформулисати у смислу стимулисања апликативних аспеката, иновирање производних програма, технолошких процеса или организација пословног система, а све заједно мерљиво у националним размерама индустрије Србије. Напустити досадашњу праксу партикуларних решења, маргиналног националног значаја и капацитета.

4. Улога сектора ИКТ у имплементацији нове индустријске политике

Основни налаз: Информационо комуникационе технологије (ИКТ) су основни покретач раста светске економије у овом веку. Од класичне електронске индустрије, тежиште се у међувремену померило ка софтверској и индустрији рачунарско телекомуникационих услуга, а највећи део додатне вредности се генерише управо у области софтвера и услуга (рачунарско-телекомуникационих). Цена хардвера рачунара, а у великој мери и телекомуникационих уређаја, је толико ниска, због великосеријске производње, да је без великих инвестиција могуће отворити радна места. Највећа новчана улагања су у изградњи фиксне широкопојасне мреже, која данас треба да се гради искључиво као оптичка мрежа. Основно улагање у софтверској и ИКТ услужној индустрији је улагање у знање запослених, а један од кључних преосталих предуслова је постојање широкопојасних мрежа. Динамика промена потребног знања у овој области је таква да је неопходно учење запослених током целог живота, да би се у току целокупног радног века могао давати значајан радни допринос. У супротном, већ после десетак година раније стечено знање углавном постаје неупотребљиво.

Циљеви

За развој индустрије ИКТ представљају средство за модернизацију и повећање њене конкурентности (према истраживању ОЕЦД-а, повећавање улагања у електронске комуникације за 8%, утиче на повећање БДП за 1%). У протеклом периоду 2001-2009. године забележен је динамичан раст овог сектора, наиме, раст БДВ саобраћаја, складиштења и веза повећавала се по високој годишњој просечној стопи од 14,9%, у чему су телекомуникације (и поштанске активности) учествовале са око 44%.

Значајан помак на тржишту фиксних телекомуникационих услуга учињен је издавањем лиценце (фебруар 2010. године) другом оператору за фиксну телефонију, компанији „Теленор“, чиме је учињен први корак ка фактичком укидању монопола и либерализацији тржишта фиксне телекомуникационе мреже, приступу конкуренције и обезбеђењу нових инвестиција у области фиксне телефоније. Мобилна телефонија бележи експанзиван развој и најпрофитабилнији је део телекомуникација. Улазак трећег оператора на тржиште мобилне телефоније је утицао на подизање нивоа конкуренције и на даљу либерализацију тржишта. Број корисника мобилне телефоније у 2009. године је достигао скоро 10 милиона. Пенетрација износи 132,2%. Покривеност територије и становништва сигналом је на високом нивоу, али још увек није потпуна. Тржиште Интернет услуга је у сталној експанзији. Забележен је раст броја провајдера као и корисника. Укупан број фиксних Интернет конекција крајем 2008. године је износио 865,9 хиљада. Очекује се да ће до 2014. године у Србији бити 1,9 милиона широкопојасних прикључака.

Циљеви су дигитализација телекомуникационе инфраструктуре, достизање просечног европског степена развоја у области електронских комуникација, омогућавање да Интернет буде свима доступан, брз, јефтин и сигуран, подстицање развоја веб економије; повећање учешћа домаће индустрије, обезбеђивање ефикасног приступа информацијама и знању, итд.

Област електронских комуникација и информационог друштва је обухваћена Дигиталном агендом Србије, коју чине Стратегија развоја електронских комуникација у

Републици Србији од 2010. до 2020. године и Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији до 2020. године.

Развој електронских комуникација наредних година ће се кретати у правцу побољшања постојећег стања инфраструктуре, развоја сервиса, увођења нових технологија у свим областима, унапређења сектора индустријске опреме електронских комуникација, заштите животне средине, итд. Национална мрежа ће бити формирана по моделу отворене оптичке мреже и засниваће се на постојећој инфраструктури различитих оператора. Развој широкопојасног приступа мрежи утицаће на унапређење привреде кроз повезивање привредних региона у земљи, повећање конкурентности, побољшања комуникације, итд. Развој националне широкопојасне комуникационе мреже обезбедиће увођење услуга за јавну управу, здравство, школство, правосуђе и пословни сектор.

Изградња информационог друштва ће бити унапређена применом: ИКТ у јавној управи, здравству, правосуђу, образовању, науци и култури; подстицањем развоја, заштите потрошача и кординацијом развоја е-трговине; развоја људских ресурса; развоја start-up иновативних компанија; заштитом интелектуалне својине софтвера и дигиталних садржаја и унапређењем информационе безбедности. За изградњу „информационог друштва” потребно је обезбедити расположивост и доступност ИКТ свима. Да би се то остварило неопходно је омогућити брз приступ интернету по ниским ценама, првенствено преко телефонских линија или каблова, али и преко бежичне технологије и сателита.

Едукација

У овој области постоји мањак стручњака, пре свега због одласка великог броја високообразованих стручњака у иностранство. Завод за запошљавање Србије је прогласио стручњаке за софтвер најдефицитарнијом струком, због чега је примаран задатак повећања капацитета факултета који школују стручњаке у овој области. Осим тога, већ у току школовања студенте треба укључити у развојне пројекте, тако што би се уз факултете у овој области реализовали велики технолошки паркови са индустријом високих технологија. Такође треба подстицати креирање „spin off” компанија при универзитетима, ради брзог трансфера знања и идеја у индустрију. Тако су настале највеће светске компаније у овој области у САД, а у Србији је највећа концентрација знања из ИКТ баш на универзитетима.

У средњим и основним школама је неопходно уводити нове програме и освежавати ИКТ знања наставника, како би се деци пружала адекватна знања. Данас значајан део наставника познаје област мање од неких ученика у разреду, управо зато што нису били приморани да прате развој области ИКТ. Неопходно је да се уведе редовно усавршавање знања за наставнике, контрола стеченог знања и финансијска стимулација за оне који најбоље прате област. Осим тога, потребно је додатно повећати фонд часова за предмете из области ИКТ када су предмети већ постојали, а увести нове као обавезне тамо где нису постојали. Ове мере је тешко увести због постојећег недостатка кадрова.

Научноистраживачка и образовна мрежа АМРЕС је послужила за образовање корисника и успоставу низа мрежних услуга на широкопојасној мрежи. Иницијативом Министарства просвете и Телекома Србија су повезане основне и средње школе, тако да су створени предуслови за нове садржаје на мрежи. Намеће се потреба генерисања и дистрибуције садржаја за предавања за средње и основне школе у електронској форми за све предмете и увођење технологија електронског учења. Ова пракса је већ почела да се примењује на универзитетима.

Електронска влада

Интеракција влада и локалних самоуправа са грађанима се у развијеним земљама одвија веома ефикасно захваљујући коришћењу Интернет инфраструктуре. Мањи део тих услуга се може остварити без поузданог утврђивања идентитета грађана који користи услугу, али је за већину неопходан низ сигурносних предуслова-сигурносних услуга. У Србији су усвојени потребни закони и формирана прва сертификациона тела, чиме су створени предуслови за остварење сигурносних услуга. Међутим, до сада није дошло до масовног

коришћења сертификата од стране грађана. Значајна шанса за увођење сертификата о идентитету на нивоу целе популације је морала да буде пропуштена због притиска јавности када су увођене нове личне карте (тада су грађани могли да бирају да ли желе личне карте са чипом или не).

Основне сигурносне услуге неопходне за увођење електронске владе су дигитални идентитет и дигитални потпис. У мање критичним применама, идентитет се може гарантовати преко пара корисничко име – лозинка. Када је потребан висок ниво сигурности, идентитет се гарантује преко дигиталног сертификата идентитета на картици или серверу на мрежи упареног са лозинком или чак системима са лозинком која се једнократно генерише. Наредна шанса за увођење сертификата идентитета на нивоу свих грађана Србије је увођење здравствене картице са чипом, када се може увести и дигитални потпис, тако да се отклоне сигурносна ограничења у развоју услуга за грађане.

Са ширењем услуга електронске владе, неопходно је увести услугу пријављивања на једном месту. Инфраструктура за такву услугу би чувала само једну лозинку за све услуге и дефинисала би сва овлашћења за приступ услугама електронске владе. Припреме за изградњу такве инфраструктуре треба урадити у фази израде централног регистра грађана. Тиме ће се грађани ослободити потребе за памћењем великог броја лозинки и корисничких имена и непотребних пријављивања и одјављивања на и са различитих система електронске владе.

Да би државни апарат могао ефикасно да функционише, неопходно је направити рачунарско телекомуникациону мрежу Владе на коју би биле везане све локалне самоуправне. Ова мрежа треба да буде широкопојасна у најстрожијем значењу те речи и треба да има висок ниво заштите од било које врсте напада. Уколико је могуће, пожељно је да се формира на комбинованој инфраструктури телекомуникационих оператора, али и приватној инфраструктури Владе, где оптичка влакна припадају Влади (нпр. дугорочни закуп од ЕПС, Телеком Србија, Железнице).

Електронско здравство

У електронском здравству је Србија начинила значајне кораке увођењем информационих система домова здравља и болница, електронске контроле прописивања лекова, електронског фактурисања услуга, регистра осигураника и мреже РЗЗО у целој Србији. Потребно је проширити информационе системе на све здравствене установе и увезати апотеке, болнице, домове здравља, РЗЗО и заводе за јавно здравље у јединствену рачунарску мрежу. На таквој јединственој мрежи се може изградити систем који ће моћи да елиминира папирне рецепте. Осим тога, моћи ће да се прати рад медицинског особља и све пружене услуге и да се формира јединствени електронски картон пацијента са редукованим подацима на нивоу Србије. На овај начин ће се остварити огромне уштеде у здравству и уједно променити однос лекара и пацијената.

Због осетљивости података у здравству и потенцијалног чувања критичних података на чип картици, од огромног је значаја увођење нове картице под окриљем РЗЗО.

Канцеларијско пословање

Цена лиценци за програме за канцеларијско пословање се приближила цени самог рачунара. Истовремено многе владе у Европи и свету користе или препоручују примену бесплатног Open office пакета за канцеларијско пословање. Како не постоје битне разлике у функционалностима, коришћењем само Open office у Србији би се уштедело бар неколико десетина милиона евра. Зато би Влада требала да пропише Open office као стандард у свим институцијама, локалној самоуправи, јавним предузећима, јавном здрављу, школама и свим буџетски финансираним институцијама.

Широкопојасним мрежама које долазе до кућа и станова треба створити предуслове за претварања места на којима се живи у канцеларијски простор – тзв. кућна канцеларија (home office). Најновији колаборациони алати омогућавају изузетну подршку за колаборацију, тако да виртуелни састанци и дискусије на широкопојасној мрежи не заостају битно за класичним

састанцима у канцеларији. Радом у кућној канцеларији би се уштедело на времену одласка на посао, смањила потрошња енергената и загађење, смањила потребна улагања у градске саобраћајне инфраструктуре и сл.

Дерегулација телекомуникација

Уколико се у наредном периоду приватизује Телеком Србија, тада се мора омогућити улагање већем броју оператора на „задњој миљи” телекомуникационе мреже (унутар градова) под повољним условима како би се оптичка влакна довела до што већег броја зграда. У оквиру тога је потребно обезбедити најједноставније процедуре за спровођење нове оптичке кабловске инфраструктуре.

Софтверске компаније

У Србији постоје три карактеристична типа делатности софтверских компанија. Прва категорија компанија развија софтвер за иностраног наручиоца и углавном ради део софтвера неких већих система или пројеката „по наручби”. Често раде са помереним радним временом да би се ускладили са радним временом наручиоца. Стандарди и поступци развоја су најчешће наметнути од стране наручиоца. Због односа квалитета наших кадрова и плата, у току кризе је дошло само до малог смањења обима послова овог типа. Друга категорија су развоји за домаће тржиште за потребе познатог наручиоца, при чему софтвер има локалне особености. Тада интелектуална права својине остају у Србији за разлику од прве категорије, али квалитет софтвера и локалне особености онемогућавају продају на светском тржишту. Трећа категорија представља сопствене развоје са циљем да се изађе на светско тржиште. Често ова трећа категорија настаје еволуцијом друге категорије и она може да једног дана донесе значајне профите. Ови производи могу да успеју само ако су развојни тимови врхунски и замисао целокупног пројекта добра.

Држава треба да подстиче све облике развоја софтвера јер су примања у овим компанијама далеко изнад примања у остатку привреде. Квалитет кадрова код нас је веома добар. Томе доприноси популарност области међу омладином, тако да се на одговарајуће факултете уписују веома добри ђаци. Ова врста индустрије не захтева велика финансијска улагања већ велика улагања у знање. Одлазак сваког врхунског стручњака је огромна штета за Србију, тако да би уштеде које се постижу применом ИКТ технологија требало усмерити на задржавање најквалитетнијих кадрова. Број запослених није ограничен тржиштем, јер прва и трећа категорија компанија по типу делатности има готово неограничено тржиште, а грана је изразито извозно оријентисана и еколошки прихватљива.

У наредном периоду тежиште ИКТ политике треба усмерити ка следећим мерама:

1) Повећати капацитете факултета који школују стручњаке у овој области и њихове буџетске квоте. Студенте треба укључити у развојне пројекте у технолошким парковима уз универзитете са индустријом високих технологија,

2) Неопходно да се уведе редовно усавршавање знања за наставнике из ове области, контрола стеченог знања и финансијска стимулација за најбоље,

3) На академској мрежи АМРЕС је потребно генерисати и дистрибуирати наставне садржаје за предавања за средње и основне школе у електронској форми за све предмете и увести технологије електронског учења,

4) Сигурносне услуге неопходне за увођење електронске владе су дигитални идентитет и дигитални потпис, а оне се могу најлакше остварити ако се код прављења нове здравствене књижице обавезно користи картица са чипом и на њој обезбеде дигитални потпис и дигитални идентитет,

5) Увођење услуга пријављивања на једном месту (single sign on),

6) Израда широкопојасне телекомуникационе мреже Владе са увезаним целим јавним сектором,

7) У електронском здравству је потребно проширити информационе системе на све здравствене установе и увезати апотеке, болнице, домове здравља, РЗЗО и заводе за јавно

здравље у јединствену рачунарску мрежу,

8) Увести електронску здравствену књижицу на којој обавезно мора да постоји чип и увести обавезан сертификат за идентитет и обавезан електронски потпис,

9) Прописати Open office као стандард у свим Владиным институцијама, локалној самоуправи, јавним предузећима, јавном здрављу, школама и свим буџетски финансираним институцијама,

10) Широкопојасним мрежама које долазе до локација где се живи (куће, станови) треба створити предуслове за претварања у канцеларијски простор – тзв. кућна канцеларија („home office”),

11) Уколико се продаје Телеком Србија, не би смело да се догоди да се због више цене прода и de facto монопол на фиксне системе веза,

12) Држава треба да подстиче све облике развоја софтвера, број запослених није ограничен тржиштем, а грана је изразито извозно оријентисана и еколошки прихватљива.

5. Подршка политике запошљавања и тржишта рада развоју индустрије

Основни налаз: У склопу свеобухватног заокрета према новом моделу привредног раста, политика запошљавања и тржишта рада добија много истакнутију улогу уопште, а посебно у подршци ревитализацији и убрзаном расту индустријске производње. Политика запошљавања има широк опсег, јер обухвата све економске политике које утичу на запосленост. У политику тржишта рада, с друге стране, која се састоји од институција, мера и програма које непосредно делују на тржиште рада, спадају:

1) институције на тржишту рада - радно законодавство, политика минималне плате, социјални дијалог и колективно преговарање,

2) активна политика тржишта рада, која укључује мере и програме јавне службе за запошљавање и

3) пасивна политика тржишта рада, која се, пре свега, односи на накнаде за незапосленост.

Тежишта подршке политике запошљавања и тржишта рада развоју индустрије у периоду 2011-2020. године усмерена су ка следећим мерама и активностима:

Смањивање фискалног оптерећења рада, посебно за ниже плаћени рад

Примарни стратешки циљ индустрије Србије до 2020. године је перманентно стварање повољне инвестиционе климе за привлачење инвеститора. Из тог угла посебну тежину имају промене у домену опорезивања рада. Фискално оптерећење рада за запосленог са просечним примањима је релативно високо, и износи више од 38% од укупних трошкова рада³⁶. Међутим, још је већи проблем што је оно - у упоредној перспективи – изузетно високо за запослене који примају мање од просечне плате - тако, чак и за раднике који примају само трећину просечне плате порески клин није мањи од 36%. С обзиром да је просечна плата у прерађивачкој индустрији знатно испод просека, високо оптерећење рада повећава јединичне трошкове рада и последично додатно смањује конкурентност, посебно у гранама које запошљавају углавном раднике нижих квалификација и у којима су просечне плате веома ниске, као што су нпр. текстилна и прехранбена индустрија. Битним смањивањем фискалног оптерећења рада, посебно ниже плаћеног, не само што би се побољшала међународна конкурентност српске индустрије и олакшао улазак нових предузећа, него би се, кроз смањење подстицаја за неформалност, утицало и на потпуније укључивање постојећих фирми и њихових запослених у формалне токове.

³⁶ Укупни трошкови рада састоје се из бруто зараде и доприноса на терет послодавца. Бруто зарада састоји се из нето зараде, пореза на зараду и доприноса на терет запосленог. Порески клин рада представља учешће свих пореза и доприноса у укупним трошковима рада.

Афирмација флексикурност као водећег принципа за институције тржишта рада и социјалне партнере

Наше радно законодавство, посебно Закон о раду, није у довољној мери усвојило дискурс флексикурности, којим се запосленима и свим припадницима радне снаге пружа сигурност у погледу остваривања права на запослење, али се истовремено предузећима омогућава флексибилност при унајмљивању запослених и смањивању њиховог броја из коњунктурних и структурних разлога. Неке одредбе радног законодавства, које наизглед штите права запослених, у суштини на дуги рок раде против њихових интереса, а онда и против јавног интереса. Тако, пошто су послодавци дужни да исплате отпремнину радницима које отпуштају за укупне године радног стажа (без обзира да ли су они већ раније добили отпремнину), они нерадо запошљавају раднике са више радног искуства - често на штету обе стране. Такође, велика разлика у правима запослених на неодређено време и оних са флексибилним уговорима, доводи до тога да се послодавци нерадо одлучују да понуде запосленима отворене уговоре, на штету обе стране. Одговарајући оквир за усаглашавање радног законодавства је Социјално-економски савет, с обзиром да се на националном нивоу најбоље сагледава шири јавни интерес.

Реафирмација гранског колективног преговарања са водећом улогом индустријских секторских уговора у националном систему колективних уговора

Грански колективни уговори у привреди Србије (изван јавног сектора) нису закључивани још од деведесетих година. С друге стране, примена Општег колективног уговора закљученог 2008. године је суспендована управо због његове нереалности, односно због укључивања за послодавце финансијски неодрживих одредби. Упоредно искуство показује да земље у којима су доминантни грански колективни уговори у индустријским секторима, као што су нпр. Немачка и скандинавске земље, имају мањи проблем са конкурентношћу чак и у условима веома високих зарада запослених, у односу на земље у којима је доминантно колективно преговарање у јавном сектору, као што је случај са већином јужноевропских земаља. С обзиром да су зараде у јавном сектору у Србији током целе протекле деценије расле много брже у односу на раст продуктивности и брже у односу на зараде у приватном сектору и у прерађивачкој индустрији, преоријентација система колективног преговарања према гранском преговарању у индустрији благотворно би деловала на конкурентност, јер би обезбедила раст зарада у земљи у складу са растом продуктивности.

Вођење одговорне и предвидиве политике минималне зараде

Минимална зарада се у Србији утврђује кроз шестомесечно усклађивање између социјалних партнера на Социјално-економском савету, а у случају непостизања сагласности, одлуку о њеној висини унилатерално доноси Влада, што се и догодило два пута током 2010. године. У претходном периоду минимална зарада се кретала у релативно уском и прихватљивом интервалу од 36-42% од просечне зараде. Са становишта експанзије запослености у индустрији, веома је важно да ниво минималне зараде буде оптималан. Упоредно искуство сугерише да ниво нето минималне зараде треба да се креће у распону од 30-40% у односу на просечну нето зараду, док одговарајући односи бруто зарада могу да буди и нижи, што би зависило од степена прогресивности опорезивања зарада.

Повећање учешће средстава за активне програме тржишта рада у БДП, посебно за субвенције за ново запошљавање и за обуке на послу.

Учешће средстава за активне програме тржишта рада у БДП је већ годинама на веома ниском нивоу од око 0,10 – 0,15%. У 2009. години на активне програме тржишта рада Национална служба за запошљавање је потрошила 3,7 милијарде динара, док је ове године тај износ незнатно повећан на 3,9 милијарде. Заправо, дошло је до смањења стварно

уложених средстава јер је прошле године Војводина кроз покрајински буџет уложила значајна додатна средства, што је ове године изостало. У земљама ОЕЦД-а одговарајуће учешће активних програма је у распону од 0,3 до преко 1,5% од БДП.

За подстицање раста запослености у индустрији посебно су значајне две групе програма - програми новог запошљавања, у виду субвенција послодавцима за новозапослене раднике, као и програми обуке, који су били потпуно маргинализовани у претходном периоду. Имајући у виду да се реформа образовног система, а посебно средњих стручних школа, одвија веома успорено, може се очекивати да ће се са повећањем тражње за радом и променом њене структуре у прерађивачкој индустрији продубити јаз вештина (skills gap), те да ће он потенцијално представљати уско грло у пројектованој експанзији сектора. Због тога је потребно развити и проширити програме обуке на послу, кроз партнерски однос одговарајућих растућих грана и Националне службе за запошљавање.

Виши ниво безбедности и здравља на раду значајан у стратешком повећању запослености, продуктивности, конкурентности у индустрији и одрживости система социјалне заштите

Безбедност и здравље на раду мора да буде у складу са променама и потребама економског развоја индустрије, како би се промовисала „добробит на раду”, односно физичка, морална и социјална добробит, а не нешто што се мери само непостојањем повреда на раду или професионалних болести. Да би се ово постигло, морају да буду укључени сви учесници (државни органи, социјални партнери, компаније, запослени и др.) у давању подршке;

- 1) промоцији активности на смањењу повреда на раду и професионалних болести,
- 2) укључивање аспеката разлике полова,
- 3) превентивне мере и решења у области безбедности и здравља,
- 4) превенција ризика од психосоцијалних штетности и професионалних болести,
- 5) промена у облицима запошљавања, организације рада и радном времену и
- 6) анализа нових ризика или ризика из интеракције хемијских, физичких и биолошких агенаса и ризика за радну околину.

6. Конкуренција

Основни налаз: Прву фазу развоја права конкуренције у Србији, обележило је доношење Закона о заштити конкуренције из 2005. године. Овај закон је представљао правни оквир који садржи решења у значајној мери усклађена са материјалним правилима конкуренције из европског права, а у институционалном погледу, овим прописом је основана Комисија за заштиту конкуренције (12. априла 2006. године), као самостално и независно тело, које за свој рад одговара Народној скупштини Републике Србије. У периоду од ступања на снагу и почетка примене овог закона, до данас, пракса је показала да је овај закон недоречен и да има недостатке који се превасходно тичу процесних овлашћења Комисије, потребе прецизнијих дефиниција радњи којима се нарушава конкуренција, одвијања поступка који се води пред Комисијом, а у највећој мери, питања санкционисања повреда конкуренције. С обзиром да недостаци у важећем закону нису могли бити отклоњени његовим изменама и допунама, ресорно министарство, у другој половини 2008. године, формирало је Радну групу за израду новог закона, каја је, уз подршку експерата са пројекта „Јачање институционалних капацитета Комисије за заштиту конкуренције” израдила нови текст закона. Влада је утврдила предлог Закона у марту 2009. године и упутила га у скупштинску процедуру. Закон је усвојен 1. новембра 2009. године.

Циљ Закона о заштити конкуренције јесте заштита тржишног такмичења, стварање једнаких услова за све учеснике на тржишту, како да инвестирају, односно да уђу на тржиште, тако и да делују на њему, у складу са својим пословним интересима и правним поретком ове земље. Не само формално и формалистички посматрано, него реално, јер се ти услови непосредно рефлектују у реалној економији.

Посебни циљеви концепта новог закона су:

- прецизирање и правилна транспозиција материјалних правила заштите конкуренције, који се примењују у Европској унији;

- унапређење правних института из области заштите конкуренције, као и систематике у односу на ранија законска решења, пре свега у погледу појма и облика повреде конкуренције, односно појма и контроле над спровођењем концентрација;

- смањење терета административних процедура за привредне субјекте, у погледу обавезе нотификације, путем подизања прага контроле; стварање правно-организационих услова за јачање капацитета и проширивање процесних овлашћења Комисије;

- унапређење процесно-правног режима, у правцу могућности вођења јединственог, ефикасног и целовитог поступка пред Комисијом, уз пуну сарадњу других државних органа, странака у поступку и других учесника на тржишту;

- давање овлашћења Комисији за примену ефикасних и применљивих мера у случајевима повреде конкуренције;

- стварање услова за бољу правну заштиту, путем судске контроле одлука Комисије пред судом посебне надлежности у привредноправним стварима, а у јединственом поступку испитивања законитости одлуке о утврђивању повреде конкуренције и примењене мере.

Велики значај новог правног режима заштите конкуренције је у овлашћењу Комисије да у поступку испитивања повреде конкуренције, у случају утврђивања такве повреде, самостално одређује управне мере заштите конкуренције, које по својим последицама имају одлике санкције. Поред несумњивог превентивног дејства које има један ефикасан и применљив систем санкционисања повреда конкуренције за све учеснике на тржишту, основна одлика ових мера јесте обезбеђење корективног дејства на тржишту, у погледу понашања његових учесника, како би се уклонили или минимизирали ефекти учињене повреде конкуренције.

Законске измене анти-монополског правног режима чине прекретницу у области ефикасне борбе против свих облика нарушавања, ограничавања или спречавања конкуренције на тржишту Србије. Треба истаћи да ће приликом спровођења Споразума о стабилизацији и придруживању (ССП) посебна пажња бити посвећена овој области, будући да је у самом ССП-у апострофирана као једна од приоритетних. Европска комисија (ЕК) ће зато, приликом оцењивања напретка у спровођењу ССП-а, од почетка његове примене, нарочито будно пратити област конкуренције, где је доношење оваквог закона само нужан, али не и довољан услов за испуњавање обавеза које је наша земља преузела. Поучена искуствима из претходних проширења, ЕУ ће посебну пажњу посветити примени усвојеног законодавства усклађеног са европским правом, а не само хармонизацији прописа. ЕК је више пута до сада у својим годишњим извештајима охрабривала Србију да појача напоре у овој области. Такође, према Годишњем извештају ЕК о напретку Србије за 2010. годину, истиче се да је постигнут извесан напредак у области државне помоћи. Орган државне помоћи основан је децембра 2009. године, као што се захтевало ССП-ом, а постао оперативан у априлу 2010. године. Комисија је од стране Сталног секретаријата подржала контролу државне помоћи усмерену кроз оснивање независног одељења у саставу Министарства финансија. У јулу 2010. године Комисија за контролу државне помоћи усвојила је инвентар за 2009. године. Међутим, административни капацитети Одељења за контролу државне помоћи треба да буду значајно ојачани. Србија треба да настави са својим напорима да успостави евиденцију у спровођењу одлука државне помоћи. Генерално, према Извештају, Србија је и даље умерено напредовала у испуњавању услова Прелазног споразума у области конкуренције. Истиче се да капацитет и стручност Комисије за Заштиту конкуренције и правосуђа мора да буде ојачана.

- Подизање институционалних капацитета Комисије за заштиту конкуренције и Одељења за контролу државне помоћи. Критичан фактор успешности антимонополске институције представљају управо кадрови, па је због тога од великог значаја да они буду адекватно финансијски стимулирани, у циљу спречавања потенцијалне злоупотребе и појаве корупције;

- Доношење подзаконске регулативе – сет подзаконских аката, којима би се детаљније регулисали принципи и процедуре за нпр. процену ефеката интеграција на економску ефикасност и економско благостање; за изузеће од забране одређених споразума по врстама итд. Важна област регулативе односи се на питање третмана државних, односно природних монопола, идентификацију јавних услуга за које постоји општи интерес и на које се неће доследно примењивати правила конкуренције, али ипак захтевају спровођење мера економске регулације како би се спречила злоупотреба доминантног положаја;

- Ефикасно судско решавања спорова из области заштите конкуренције –потребно је унапредити капацитете адекватном обуком судија у погледу антимонополске политике, с обзиром на њихово изузетно скромно искуство у овој области;

- Едукација привредних субјаката – очекује се да ће и сви привредни субјекти озбиљније приступити упознавању са правилима заштите конкуренције, јер је у досадашњој пракси уочено да су одређене радње повреде конкуренције биле често резултат њиховог недовољног познавања. Зато ће се у наредном периоду уложити додатни напори за тзв. competition advocacy, приближавању правила и њиховог значаја привредним субјектима.

Правила заштите конкуренције не уређују играче, не уређују ни игру, већ терен за игру. Он мора бити раван, једнак за све, не сме да садржи препреке за улазак у игру, и не сме да даје предност неефикасним и неуспешним играчима, па макар иза неких од њих стајала и држава. Ефекат таквог уређења „терена” јесте могућност да актери искажу своје могућности у складу са својим потенцијалом, креативношћу, иновацијом, вештином. То је пут ка крајњем производу или услузи највишег могућег квалитета за најнижу економску цену. То је пут ка тржишту у којем се интензивира економска активност и раст инвестиција.

7. Приватизација и реструктурирање

Основни налази. Приватизациони модел у Србији није непосредно продуковао изразите позитивне ефекте на развој индустрије. Основни разлог је што је приватизација друштвених предузећа у привреди Србије, па и у индустрији, предуго трајала. Она је започета још 1990. године, а није потпуно окончана ни 2010. године. Неприватизована друштвена предузећа која су пословала у том периоду нису се реструктурирала и развијала због саме чињенице да су очекивала приватизацију. Она су инвестирала и прилагођавала се тржишту само у мери која је била нужна да опстану, односно да буду у стању да исплаћују зараде запосленима. Слично понашање је било својствено друштвеним предузећима и пре започињања приватизације у Србији, односно у оквиру чистог, глобалног друштвено-својинског модела привређивања (запослени као управљачи нису имали интерес да финансирају развој предузећа на уштрб зарада, а држава и приватни инвеститори су били искључени као инвеститори по природи самог својинског), тако да је започета, а недовршена приватизација друштвених предузећа само још више појачала њима и иначе инхерентну развојну инертност. Уз наведено негативно дејство самог предугог трајања процеса приватизације друштвених предузећа, укључујући и индустријска, на развој предузећа током прве деценије приватизације у Србији крајње негативно деловао је и амбијент у коме су она пословала, јер се распало југословенско тржиште, а привреда Србије је била под спољним

санкцијама. Сви ови фактори имали су за последицу да су предузећа у индустрији Србије током дуготрајног процеса приватизације не само заостајала у развоју, него су пословно и ресурсно девастирана.

Законска регулатива. Изостанак задовољавајућих позитивних ефеката приватизације на индустријска предузећа и индустрију Србије у целини последица је и законске регулативе у оквиру које је реализована приватизација током протекле две деценије. Та регулатива је неколико пута мењана, и то не путем корекција и надоградње једног одабраног модела приватизације што би било логички оправдано, већ се радило о радикалној замени једног модела приватизације другим.

Иницијални модел приватизације, регулисан Законом о друштвеном капиталу с краја 1989. године и примењиван у тадашњој (интегралној) Југославији, омогућавао је да запослени релативно лако стекну већинско власништво у предузећима у којима су радили. То исто је омогућавао и модел приватизације који је примењиван у Србији од 1991. године (према српском Закону о условима и поступку претварања друштвене својине у друге облике својине), и то не толико због његових нормираних повољности за запослене, већ због чињенице да су запослени као купци акција друштвених предузећа одлагањем уплата током 1992. године и 1993. године остваривали велике инфлаторне добитке омогућене тадашњом хиперинфлацијом. Запослени су, захваљујући инфлацији, почетком 1994. године имали већинске пакете акција у претежном броју предузећа у Србији. Међутим, у Србији су 1994. године усвојене измене закона о приватизацији донесеног 1991. године, којима је наложено да се ревидирају приватизације друштвених предузећа, тако што ће се из уплата запослених као купаца акција елиминисати инфлаторни добици. Таква ревизија извршених приватизација резултовала је свођењем власничког учешћа запослених у капиталу предузећа на највише неколико процентних поена, колико су реално и платили за акције. Учешће друштвеног капитала у укупном капиталу предузећа поново је постало доминантно, тако да су практично анулирани резултати четворогодишње приватизације у Србији.

У периоду од 1994-1997. године процес приватизације у Србији готово да се није ни одвијао, јер је за акције предузећа требало да се плати практично пуна цена (најчешће утврђена на нереално високом нивоу), па запослени нису имали интерес да покрену процес приватизације предузећа, која иначе није била обавезна. Анулирање претходне приватизације (изменом закона 1994. године), додатно је одвраћало запослене у друштвеним предузећима да (поново) покрећу поступак њихове приватизације.

Модел приватизације који је почео да се примењује од 1997. године, који је уведен Законом о својинској трансформацији, требало је поново да подстакне покретање поступака приватизације друштвених предузећа од стране запослених. Тај модел давао је могућност запосленима и грађанима (запосленима приоритетно) да стекну бесплатно до 30% учешћа у капиталу предузећа, а куповином на рате уз велики попуст и до 60% учешћа. Ове погодности поново су подстакле приватизацију, али она ипак није била масовна. Разлози за изостанак масовне приватизације према Закону из 1997. године су делом у чињеници да менаџерима предузећа није одговарала доминација приватне својине у предузећима, па су одлагали покретање поступка, а и тадашња власт у Србији није благонаклоно гледала на приватизацију друштвених предузећа, иако ју је озаконила, јер се након спроведене приватизације умањивао њен утицај на привреду. Ипак, по моделу приватизације из 1997. године, у периоду од 3-4 године колико је он примењиван, приватизовано је око 800 друштвених предузећа, међу којима су била и нека од најбољих.

Модел приватизације из 1997. године, кога је карактерисало стицање власништва над капиталом друштвених предузећа од стране (углавном) запослених, због чега је овај модел често називан „инсајдерским” или „моделом поделе”, 2001. године је замењен новим моделом, „моделом продаје” друштвеног и државног капитала. Увођење „модела продаје” друштвеног капитала уместо неколико „модела поделе” који су примењивани током 10 претходних година, образлагано је слабостима „инсајдерске приватизације” (конфликтност циљева запослених кад су они истовремено и акционари предузећа) и потребом да се што пре

дође до већинског учешћа у капиталу предузећа од стране једног власника, па самим тим и до доброг корпоративног управљања. Приходи од продаје друштвеног капитала нису истицани као разлог за увођење овог новог модела приватизације.

Применом „модела продаје” друштвеног и државног капитала према Закону о приватизацији из 2001. године - чије су одредбе у међувремену мењане и допуњаване само у техничком смислу док је суштина модела остала непромењена - капитал предузећа приватизује се без остатка. По овом моделу, 70% друштвеног капитала се продаје, а запосленима се дели бесплатно до 30% акција у случају продаје методом јавне аукције (у принципу мања предузећа), односно до 15% у случају продаје методом јавног тендера (већа или значајнија предузећа), док се 15% акција (капитала) резервише за поделу грађанима.

По „моделу продаје”, односно Закону о приватизацији из 2001. године, требало би да се оконча приватизација друштвених предузећа у Србији. Законом се, наиме, прописује да ће за сва предузећа са друштвеним капиталом за која до 31. децембра 2008. године не буде оглашена продаја капитала бити покренут поступак принудне ликвидације. Актуелним моделом приватизација друштвеног капитала, приватизација у Србији потпуно се завршава и у погледу приватизације мањинских делова друштвеног капитала, који су преостали у предузећима приватизованим по раније важећим законима; такав капитал приватизован је и приватизује се коришћењем тзв. метода „тржишта капитала” (за разлику од метода јавне аукције и метода јавног тендера, који се примењују на приватизацију предузећа у којима је друштвени капитал већински).

Применом актуелног модела продаје друштвеног капитала, укупно је продато/приватизовано, 2402 предузећа – од чега јавним тендером 93, аукцијама 1598, а путем „тржишта капитала” 711 предузећа. Преостало је да се приватизује још 307 предузећа – односно само око 11% од укупног броја предузећа која су подлежала обавези приватизације.

Посматрано по броју приватизованих предузећа, резултати приватизације предузећа у прерађивачкој индустрији и у грађевинарству су повољнији него за привреду у целини. У прерађивачкој индустрији приватизовано је 878 предузећа – 60 јавним тендером, 515 аукцијским методом, а 303 путем тржишта капитала – а преостало је да се приватизује још 39 предузећа, то јест само око 4%. У грађевинарству је преостало да се приватизује још око 6% предузећа – приватизовано је укупно 290 предузећа (тендером 11, аукцијским методом 200, путем тржишта капитала 79 – а покренут је поступак приватизације за још 18 предузећа).

Наведени резултати говоре да се приватизација друштвеног капитала у Србији - и у привреди у целини, и у прерађивачкој индустрији и грађевинарству – ипак приводи крају. Међутим, предуго трајање процеса приватизације, заједно са наведеним мењањем модела приватизације и неповољним општим економским условима (распад југословенског тржишта и спољне санкције/изолација), имало је за последицу субоптималне ефекте приватизације на сама приватизована предузећа, а и преостало је да се изврше значајне активности у оквиру саме приватизације, које су везане пре свега за:

- недовршену приватизацију великих индустријских предузећа,
- неизвршено реструктурирање и приватизацију јавних предузећа и
- на поништене приватизације, односно раскинуте уговоре о купопродаји предузећа.

Приватизација великих индустријских предузећа. Са становишта приватизације, велика индустријска предузећа могу се поделити у три групе, које су од приближно једнаког значаја:

1) група релативно успешних индустријских предузећа приватизованих претежно по моделу из 1997. године (са завршетком приватизације преко „тржишта капитала”, по важећем моделу), уз мањи број таквих предузећа приватизованих по важећем моделу;

2) група великих индустријских предузећа, која су углавном продата у оквиру важећег модела приватизације, а пословно су неуспешна, или је раскинут уговор са њиховим купцима;

3) група неприватизованих великих индустријских предузећа која послују друштвеним капиталом. Предмет активне политике и директног ангажовања државних органа у предстојећем периоду биће индустријска предузећа из групе 2) и из групе 3).

Код неуспешних предузећа из групе 2) која су дефинитивно приватизована јер нема услова за раскид уговора са власницима/купцима, држава би ипак требало да интервенише одговарајућим мерама помоћи (према посебном Програму), а у крајњем случају држава може да помогне кроз ефикасност стечајних поступака, уколико се за та предузећа покрене стечај. У случају великих индустријских предузећа из ове групе код којих је раскинут купопродајни уговор, држава ће, као већински власник, или покретати стечајне поступке за ова предузећа, или тражити стратешке партнере за заједничка улагања ради њиховог реструктурирања, а само изузетно их сама реструктурирати у циљу поновне продаје у стандардном поступку (јавни тендер или јавна аукција).

Сличан третман као предузећа из групе 2) код којих је раскинут уговор о продаји имаће и неприватизована велика индустријска предузећа, из групе 3). И то су, наиме, девастирана, неуспешна предузећа, која треба што пре да прођу кроз поступак стечаја, или да буду реструктурирана укључивањем стратешких партнера, јер је њихова директна приватизација по стандардном поступку мало вероватна. У сваком случају, одлука о поступању са овим предузећима мора да буде донесена у што краћем року, с обзиром да је велико кашњење са приватизацијом ових предузећа један од главних узрока њиховог лошег ресурсног и пословног стања.

Значај реструктурирања и приватизације јавних предузећа. Важећи Закон о приватизацији односи се на приватизацију не само друштвеног, већ и државног капитала у предузећима. Држава Србија имала је власништво над капиталом готово искључиво јавних предузећа (utilities), како од републичког, тако и од локалног значаја. Капитал ових предузећа, са изузетком нафтне индустрије и делом телекомуникација, још увек није приватизован. Ова предузећа нису чак ни корпоратизована, у смислу добијања правне форме примерене друштвима капитала. Сметња њиховој корпоратизацији су постојећа законска решења по којима су сва средства којима послују ова предузећа у државној својини – као и њихов капитал. Оваква законска решења још већа су сметња приватизацији јавних предузећа, што се показало након продаје јавног предузећа из нафтне индустрије (НИС). Стога ће у предстојећем периоду бити измењен законски третман имовине јавних предузећа – она ће прећи у њихову својину – тако да ће ова предузећа стварно имати капитал, који ће бити исказан у акцијама или уделима. Након овакве корпоратизације јавних предузећа, њихов капитал биће приватизован, делимично или у потпуности, што ће зависити од природе и стратешких циљева државе који се разликују за различита предузећа.

Реструктурирање јавних предузећа (при чему њихово организационо и статусно реструктурирање како је напред наведено представља минимум), као и њихова приватизација од значаја је пре свега за повећање ефикасности овог иначе великог сегмента српске привреде. Реструктурирање и приватизација јавних предузећа имаће, међутим, и велики посредан позитиван утицај на осталу привреду Србије, укључујући индустрију и грађевинарство. Ради се о томе да ће садашња јавна предузећа након реструктурирања и приватизације постати пословно компатибилна са осталом привредом - њихово пословодство добиће пуне ингеренције, предузећа ће моћи да дају средства обезбеђења у пословању итд. Додатни позитиван ефекат од реструктурирања и приватизације јавних предузећа испољаваће се на остала предузећа тако што ће она од „јавних предузећа“ добијати квалитетније производе и услуге, и то по ценама које уважавају тржишне принципе. Садашње цене производа и услуга јавних предузећа нису, наиме, заснована на тржишним принципима и не постоји извесност у погледу њиховог будућег кретања, што ствара проблеме другим, пре свега индустријским предузећима у пословном одлучивању, посебно код доношења инвестиционих одлука.

Поништене приватизације. Предузећа код којих је раскинут уговор о продаји капитала (поништена приватизација) треба третирати као да нису ни приватизована, односно за број

поништених приватизација треба увећати укупан број неприватизованих предузећа. Од наведеног укупног броја приватизованих предузећа, 2402, поништено је 586 приватизација, или 24,4%. Кад се на број неприватизованих предузећа дода број оних која би требало поново да буду приватизована након раскида уговора, онда од укупног броја предузећа која подлежу приватизацији треба да се приватизује њих око 33%. Тако посматрано, релативизује се закључак да је приватизација предузећа у привреди Србије при самом крају. Исто важи и за индустријска предузећа, као и за предузећа у грађевинарству. У случају прерађивачке индустрије, раскинуто је 29,4% уговора, у грађевинарству 28,6%, тако да у индустрији преостаје да се (по први пут и поновљено) приватизује око 32%, а у грађевинарству око 33% од укупног броја предузећа која су подлежала приватизацији друштвеног капитала.

Са становишта потенцијалне успешности поновне приватизације предузећа код којих је раскинут уговор о продаји капитала, та предузећа карактерише једна повољнија и једна неповољнија околност у односу на стање у време претходне приватизације. Повољнија околност састоји се у томе што држава након поништене приватизације има све ингеренције већинског власника предузећа које, сходно Закону о приватизацији, и остварује преко свог привременог заступника капитала, што није био случај пре иницијалне продаје друштвеног капитала. Неповољнија околност је што су предузећа код којих је раскинут уговор, по правилу, у још лошијем стању него пре (поништене) приватизације. Уговори су, наиме, раскидани не само кад купци нису платили уговорену цену, већ првенствено због тога што нису испуњавали обавезу да инвестирају одређене износе средстава предвиђене уговорима о продаји, или због тога што су прекидали пословање, или продавали имовину предузећа у мери у којој то нису смели да чине без сагласности Агенције за приватизацију - што је све утицало да предузећа до раскида уговора пословно пропадају.

Већи број предузећа код којих је раскинут уговор о приватизацији, посебно у индустрији и грађевинарству, мораће да буде приватизован у поступку стечаја, а само код мањег броја моћи ће да се понови стандардни поступак продаје, односно налажења новог већинског власника. Од изузетног је значаја да се у што краћем року за свако конкретно предузеће из групе поништених приватизација утврди да ли ће се за њега покренути стечај или поступак поновне продаје. За један број ових предузећа, који је свакако мали, може да буде утврђено да је исплативо и могуће да она буду пословно унапређена одговарајућим улагањима, како би накнадно била успешније приватизована.

Значај реструктурирања и приватизације финансијског сектора

Чињеница да је финансијски сектор у Србији практично приватизован од великог је значаја за тзв. реални сектор, пре свега за индустрију и грађевинарство, из два разлога. Први разлог је у томе што предузећа из реалног сектора имају у свом окружењу банке које су у стању и да оцене исплативост улагања у њихове пројекте, и да им понуде довољно кредита да те пројекте реализују, под тржишним условима. Некадашње банке у Србији, чији су власници и клијенти била друштвена предузећа, не само да нису доприносиле унапређењу реалног сектора и мењању његове структуре, него су, својеврсном политиком „меких буџетских ограничења”, доприносиле одржавању постојећег стања у привреди и његовом уназађивању. Таквих банака у Србији више нема, замењене су стандардним банкама са приватним, углавном иностраним капиталом.

Други разлог због кога је финансијски сектор од значаја за реални сектор, односно за индустрију и грађевинарство, јесте у томе што искуство из успешно изведеног реструктурирања и приватизације финансијског сектора може корисно да послужи у довршавању реструктурирања и приватизације остале привреде. За некадашње велике банке у Србији за које је оцењено да немају никакву перспективу покренути су стечајни поступци, који се још одвијају, а банке са перспективом су продате, тако да је остала само једна значајнија банка са државним капиталом. Испоставило се да су сви људски и материјални ресурси банака у стечају у међувремену ангажовани, тако да су велики отпори стечају били неосновани. Ово искуство може да буде од значаја у поступању са неприватизованим

индустријским предузећима и оним предузећима код којих су раскинути уговори о продаји капитала.

Даљи развој финансијског и реалног сектора, пре свега индустрије, у тесној су узајамној вези. Финансијски сектор неће моћи да просперира уколико реални сектор не буде подобан за банкарске пласмане. То се већ дешава, јер су предузећа презадужена и немају више слободне имовине за давање средстава обезбеђења. Решавању овог проблема свакако ће морати да допринесе држава.

Проблеми реструктурирања

Након дуготрајне специфичне политичко-економске кризе током деведесетих година прошлог века, сва предузећа у Србији, укључујући пре свега индустријска и грађевинска, била су у таквом стању да им било потреба и (а) управљачко, и (б) производно-пословно и финансијско реструктурирање.

Корпоративно управљање у приватизованим предузећима. Приватизација друштвеног капитала, која се у Србији спроводи током претходних 20 година, треба да доведе до остварења два најважнија, узајамно повезана циља: бољег корпоративног управљања и омогућавања деловања механизма тржишта капитала. Испоставило се, наиме, да у друштвено-својинским предузећима, у којима власник капитала није дефинисан, није могуће ефикасно корпоративно управљање, јер запослени као управљачи воде рачуна првенствено о својим зарадама, у које преливају и добит предузећа уместо да је реинвестирају; нови капитал се увек субоптимално генерише, а и немогућа је његова тржишна алокација, јер нема власника. Приватизација друштвеног капитала би требало да доведе и до бољег корпоративног управљања, и до генерисања и тржишне алокације капитала. Сматрало се да модели приватизације бесплатном поделом капитала предузећа, пре свега запосленима, примењивани у Србији током деведесетих година прошлог века, споро доводе до бољег корпоративног управљања, јер се до већинског власништва у предузећима долази тек након секундарне продаје акција. Због тога се од 2001. године прешло на модел приватизације по коме се продаје већинско учешће у капиталу, како би се што пре дошло до доброг корпоративног управљања. У стварности се десило да су резултати приватизације у погледу корпоративног управљања у приватизованим предузећима приближно исти код предузећа приватизованих моделом бесплатне поделе и предузећа на која је примењен актуелни приватизациони модел продаје већинског учешћа у капиталу. Ово стога што је и у предузећима која су приватизована моделом поделе акција релативно брзо дошло до укрупњавања власништва, при чему је подстицај за продају дисперзованих акција долазио или са стране понуде - у случају мање успешних предузећа, где су мали акционари сами желели да продају акције - или са стране тражње, у случају атрактивних предузећа, за чије акције су купци нудили малим акционарима високе цене.

Генерално посматрано, стање корпоративног управљања ни у приватизованим предузећима у Србији није задовољавајуће. На то пре свега указују слабе пословне и развојне перформансе целокупне индустрије Србије. Испоставило се да је приватизација свакако потребан, али не и довољан услов за добро корпоративно управљање. У случају Србије је очит недостатак довољног броја квалитетних и компетентних купаца предузећа, на шта најнепосредније указује велики број поништених приватизација. Ово упућује на закључак да ће и након потпуног завршетка процеса приватизације, бити потребно да се води политика унапређења корпоративног управљања, кроз едукацију, а и усавршавањем привредне регулативе и њеном доследном применом.

Постприватизационо реструктурирање. За суштинско реструктурирање предузећа у Србији, пословно-програмско и финансијско, остављено је да буде реализовано од стране нових власника, након приватизације. Да би се увећала извесност да ће нова управа приватизованих предузећа тако и да поступа, у уговоре о купопродаји предузећа укључивана је, и укључује се, обавеза купца да инвестира одређене износе, за коју обавезу купац обезбеђује и банкарске гаранције. Неиспуњавање ове обавезе један је од чешћих разлога за

раскид уговора о купопродаји. Обавезно инвестирање, према програму који представља компоненту уговора о купопродаји капитала предузећа, свакако је одиграло позитивну улогу у постприватизационом реструктурирању предузећа, али стандардни уговори о купопродаји капитала предузећа садрже и неке обавезе купаца које имају потпуно супротне ефекте. То се односи на обавезу задржавања исте делатности предузећа, на забрану продаје имовине изнад одређене вредности и на забрану отпуштања радника током одређеног периода. Ове уговорне обавезе и забране, које су усмерене на спутавање злоупотреба од стране купаца, спутавају истовремено и пословну флексибилност приватизованих предузећа, те у суштини доприносе замрзавању постојеће, иначе неадекватне, привредне структуре. Свакако је било могуће другим мерама спречавати штетне радње од стране несолидних купаца, како би се осталим купцима предузећа оставило више пословне слободе, чему код преосталих приватизација треба да се посвети посебна пажња.

Специфична законска регулатива. Законом о приватизацији предвиђено је реструктурирање предузећа и пре процеса приватизације. Међутим, ово реструктурирање врши се само у случају кад Агенција за приватизацију процени да предузеће не може да буде продато у стандардном поступку јавног тендера или јавне аукције, пре свега због тога што му је организациони облик неприкладан, или има превелике дугове према држави и правним лицима у њеној својини (тзв. државни повериоци). За таква предузећа Агенција доноси одлуку о реструктурирању, којом она добијају специфичан формално правни статус – „предузеће у реструктурирању”. Статус „предузећа у реструктурирању” има, према Закону, за последицу (а) да државни повериоци условно отписују своја потраживања према њему, која наплаћују из продајне цене на про рата основи кад се предузеће прода, и (б) да над имовином ових предузећа ни један поверилац не може да спроведе принудно извршење све док је оно „у реструктурирању”. Искључиви циљ оваког претприватизационог реструктурирања јесте да предузећа постане и остане „продављиво” – тако што ће се поделити, спојити, или проћи кроз неку другу статусну поделу, затим тиме што ће му кроз (условни) отпис дугова према државним повериоцима капитал добити макар минималну позитивну вредност и, најзад, тако што му повериоци кроз принудно извршење продати делове кључне имовине и учинити га неутрживим као целину. За предузећа „у реструктурирању” важећи Закон о приватизацији не предвиђа никаква улагања ради суштинског реструктурирања, нити се у пракси врши такво инвестирање. Оно се оставља купцу предузећа, односно инвестирање у предузећа врши се у оквиру постприватизационог реструктурирања.

Претприватизационо реструктурирање како је оно регулисано Законом је свакако потребно и може да буде веома корисно са становишта омогућавања приватизације предузећа са друштвеним капиталом. Међутим, коришћење овог „метода приватизације” и у случају кад је очигледно да он на крају неће омогућити продају конкретног предузећа стандардним методом јавне аукције или тендера има само негативне последице. Тада давање предузећу статуса „у реструктурирању” практично одлаже статус „у стечају” – при чему и иначе постоји велика сличност између ова два статуса, пре свега у погледу заштите од принудног извршења. Негативне последице предугог задржавања предузећа са статусом „у реструктурирању” огледају се у својеврсном конзервирању ових предузећа, односно њихових ресурса. Да се над овим предузећима брзо спроведе стечајни поступак, њихови ресурси би могли да буду успешно активирани у истој делатности, или би добили неку алтернативну употребу, чиме би такође била извршена приватизација, са истовременим доприносом реструктурирању привреде.

Из наведених разлога, не би се смело дозволити да се неприватизована предузећа предуго задржавају са статусом „у реструктурирању”, нити би овај „метод приватизације” смео да се примењује тако масовно као што се то дешава: тренутно је у реструктурирању 127 предузећа, односно око 14% од укупног броја предузећа која треба да буду приватизована (по први пут, или након раскида уговора). У индустрији има највише предузећа „у

реструктурирању” – преко 20% од оних која су преостала за приватизацију, док је у грађевинарству таквих предузећа процентуално знатно мање, око 5%.

Носиоци (водеће снаге) индустријског реструктурирања

Индустријско реструктурирање у Србији ослањаће се и у предстојећем периоду на:

- приватизацију, односно њено завршавање,
- стране greenfield инвестиције и
- развој конкуренције генерално и на јачање појединих конкурентних компанија.

Процес приватизације. Без обзира на досадашње субоптималне ефекте постприватизационог реструктурирања предузећа, процес приватизације, односно његово завршавање, и даље остаје главни ослонац индустријског реструктурирања у Србији. У индустрији је остало да се приватизује око 32% предузећа (по први пут и поновљено, након раскида уговора), а у грађевинарству око 33% предузећа, тако да бар ова преостала приватизација може да буде изведена без слабости које су уочене у ранијем периоду и да резултује максимално позитивним ефектима у погледу реструктурирања тих предузећа, као и индустрије, односно грађевинарства посматраних у целини. За овакав исход потребно је, пре свега, да се приватизација изврши у што краћем периоду, како не би дошло да даљњег пословног и ресурсног рунирања ових предузећа. Пошто се ради о предузећима која се налазе у још горем стању од предузећа која су већ приватизована, детаљном анализом од стране Агенције за приватизацију треба да се утврди за која из скупа неприватизованих предузећа мора да се покрене поступак стечаја, уместо да се таква предузећа задржавају „у реструктурирању”.

Предузећа за која се утврди да могу да буду приватизована као пословни ентитети, могла би да буду приватизована и у другачијем поступку него што су стандардне продаје капитала методом јавне аукције и јавног тендера. До сада примењивани методи приватизације требало би да буду на разне начине модификовани, а у сваком случају мора се омогућити приватизација докапиталисањем ових предузећа, при чему би друштвени/државни део капитала могао да буде продат истовремено са докапиталисањем приватним капиталом, или накнадно. Због тога, процес приватизације би требало завршити, најкасније, до краја 2012. године.

Стране директне инвестиције (greenfield). Заступљеност индустрије у привреди Србије била би недовољна, чак и у случају да су сва постојећа индустријска предузећа приватизована и да су пословно успешна. Исто важи и за саму структуру индустрије у Србији. Ово је последица чињенице да у оквиру друштвено-својинског привредног система који је у Србији функционисао током пола века није могло да делује тржиште капитала и да је постојао системски проблем оснивања нових предузећа. По природи ствари, није се могло очекивати да друштвена предузећа оснивају нова предузећа и да их поклања другим радним колективима, нити је било ко, сем у неким случајевима држава, имао интерес да то чини. Зато за оснивањем нових, greenfield предузећа у српској индустрији постоји и велика потреба, и могућности да та предузећа, попуњавајући празан простор у индустријској структури, успешно послују. Пошто у Србији нема довољно домаћег капитала за ове намене, очекује се да се greenfield инвестиције реализују путем страних улагања. Општеважећи подстицаји за таква улагања у Србији су релативно задовољавајући, тако да преостаје, што је једнако значајно, да се са потенцијалним страним инвеститорима у greenfield предузећа непосредно комуницира и да им се на локалном нивоу креирају услови које захтевају конкретни пројекти.

Развој конкуренције и јачање појединих конкурентних компанија. Већ сама промена привредног система до које долази приватизацијом, омогућава улазак нових компанија, који је у претходном привредном моделу био системски инхибиран, а улазак нових компанија (free entry) је основни механизам стварања конкурентне индустријске структуре. Разуме се да

је потребна и одговарајућа регулатива као и институције за заштиту конкуренције, што у Србији већ постоји.

Српској индустрији су, међутим, потребне и снажне, конкурентне компаније, пре свега извозно оријентисане, што је изузетно значајно због спољнотрговинских дефицита које деценијама генерише српска привреда. Такве компаније потребне су и да би се за њих везивала мала и средња предузећа, пре свега произвођачи компоненти за комплексније финалне производе. Због тога је током периода реструктурирања и интензивирања развоја српске индустрије оправдано да и држава улаже у велика, просперитетна индустријска предузећа, односно у инфраструктуру која непосредно подржава њихове послове, као што је случај са ангажовањем државе на пројекту Фиат Аутомобили Србија (ФАС). Таквих индустријских пројекта и ангажовања државе са наведеним циљем биће више.

Стечајна регулатива

Добра стечајна регулатива и ефикасно спровођење стечајних поступака може да допринесе реструктурирању и развоју индустрије и грађевинарства на више начина: тиме што доводи до боље управе предузећа у случају кад се стечај окончава применом плана реорганизације или продајом стечајног дужника као правног лица; тако што се средства предузећа у стечају алоцирају у друге, исплативије употребе кад се стечај окончава продајом имовине у поступку банкротства; стечајем се штите друга предузећа као повериоци, јер наплаћују своја потраживања у могућој мери; генерално, стечајем се са тржишта елиминишу предузећа која контаминирају дужничко-поверилачке односе, јер генеришу ланац неиспуњавања обавеза које предузећа имају једна према другима.

У Србији је током последње деценије два пута мењана стечајна регулатива, а и обучен је и лиценциран довољан број стечајних управника. Новим Законом о стечају донесеним 2009. године скраћено је трајање стечајног поступка, а и детаљно је разрађен случај кад се истовремено са подношењем предлога за покретање стечајног поступка подноси унапред припремљени план реорганизације предузећа стечајног дужника. Усвајањем овог унапред припремљеног плана стечај се одмах и окончава, и предузеће наставља да послује у складу са планом реорганизације. Овакви стечајеви, примењени на предузећа која могу да опстану, односно код којих банкротство није неизбежно, могу да буду од изузетног значаја управо за српску привреду. Ово стога што у Србији постоји изразито велики отпор примени стечаја. У стечају се раскида радни однос са запосленима, а у претходном друштвено-својинском привредном систему једном стечено запослење било је трајно и практично дефинитивно, тако да се стечај доживљава као атак на права запослених. Зато стечај у Србији има лоше политичке последице, па се избегава, чак и у случају приватних предузећа.

Стечај са унапред припремљеним планом реорганизације могао би да буде примењен на неприватизована предузећа која су „у реструктурирању”, евентуално и на поједина друга неприватизована индустријска предузећа. У сваком случају, највећи број неприватизованих предузећа требало би да буде подвргнут стечајном поступку, укључујући банкротство, и да се тако оконча приватизација. Институционални капацитети постоје, јер Агенција за приватизацију има и улогу стечајног управника за предузећа са већинским друштвеним капиталом.

Реструктурирање прерађивачке индустрије и грађевинарства

Реструктурирање прерађивачке индустрије и грађевинарства у Србији не може да буде препуштено само спонтаном деловању фактора који ће иначе пресудно утицати на будући развој ових делатности, као што су приватизација и улазак нових компанија на тржиште (free entry) пре свега кроз стране директне инвестиције. Ово стога што су индустрија и грађевинарство у Србији изузетно значајни сегменти укупне привреде, а тренутно су у крајње незадовољавајућем стању, како квантитативно (по учешћу у генерисању домаћег производа), тако и квалитативно:

1) приватизација у овим делатностима није завршена, пре свега због тога што је раскинут велики број уговора о купопродаји, а нека од значајних предузећа нису уопште приватизована,

2) губици у предузећима из ових делатности су релативно велики, тако да она нису у стању да измирују своје обавезе и

3) нека од ових предузећа запошљавају велики број радника којима се исплаћују релативно мале зараде и то нередовно што, између осталог, ствара социјалне тензије.

Стога, процес реструктурирања прерађивачке индустрије и грађевинарства ће се одвијати у три правца, у зависности од специфичности проблема са којима су суочена предузећа за реструктурирање: (А) предузећа којима предстоји приватизација (иницијална или након раскида уговор); (Б) приватизована предузећа код којих купци још имају уговорне обавезе; (В) остала предузећа.

На предузећа из групе (А) биће примењиване следеће мере:

1) хитна директна приватизација уколико за то постоје услови;

2) докапиталисање од стране приватних инвеститора, евентуално и од стране државе, ради омогућавања потпуне или бар већинске приватизације;

3) покретање стечаја уз истовремено подношење унапред припремљеног плана реорганизације;

4) покретање стечаја са банкротством као крајњим исходом.

Надлежни за ова предузећа били би руководиоци пројеката из Агенције за приватизацију у случају предузећа код којих је приватизација у току, а привремени заступници капитала били би одговорни за одабрана предузећа код којих је раскинут уговор о приватизацији. Руководиоци пројеката и заступници капитала би предлагали мере (1)-(4) и подносили извештаје надлежном министарству.

Код предузећа из групе (Б) – код којих још постоје обавезе купаца – важно је да не наступе околности које могу да буду разлог за раскид уговора. Контролори извршења уговора, иначе запослени у Агенцији за приватизацију, требало би не само да их пост контролишу извршење уговорних обавеза, већ и да, увидом у активности предузећа и купаца/инвеститора, антиципирају могућа догађања и да предлажу Агенцији/министарству начин на који ће се сарађивати са купцем и обезбедити да приватизација буде коначна и успешна.

Најзад, у групу (В) - спадају приватизована предузећа без даљих уговорних обавеза купца и аутентична приватна предузећа, која треба да буду даље редуктована на само она предузећа која имају губитке у пословању и тешкоће у измиривању обавеза. За ова предузећа, надлежно министарство би ангажовало своје поверенике, задужене за предлагање мера подршке од стране државе, кад се докаже да су оне оправдане. Те мере састојале би се у давању одређених повластица из надлежности државе, репрограмирању обавеза према држави и њеним институцијама, евентуално и кредитирање од стране државне развојне/финансијске институције.

Реструктурирање и приватизација проблематичних сектора Прерађивачке индустрије

У индустрији Србије постоји неколико предузећа чије је реструктурирање и приватизација од посебног значаја, а према којима се и предузимају посебне мере и активности. Ради се о великим пословно и ресурсно девастираним предузећима која карактерише: (а) чињеница да су у прошлости била важна за читаву привреду због извоза и девизног прилива и да би поново могла да имају такав допринос привреди земље; (б) велики значај са читаве регионе у којима су лоцирана; (в) покушаји њихове приватизације у стандардним поступцима предвиђеним Законом о приватизацији били су неуспешни.

Предузећа која карактеришу обележја (а) до (в) су Рударско-топионичарски басен Бор (РТБ Бор), предузећа из групе Застава, Крагујевац, Фабрика аутомобила Прибој (ФАП) и предузећа из групе Индустрија хидраулике и пнеуматике „Прва петолетка”, Трстеник.

РТБ Бор је један од највећих произвођача бакра у централној Европи, који послује од 1903. године. Основни ресурси овог предузећа су рудник за подземну експлоатацију, три површинска копа, рудно лежиште Борска Река, три постројења за флотацију, топионица, рафинација и пратећа инфраструктура, са укупно око 5000 запослених. У периоду од 2006. године, неколико пута је покушавана продаја капитала овог предузећа, стандардним методом јавног тендера, али су или раскидани уговори о продаји, или тендер уопште није успео. Последњи пут, 2009. године, покушано је са укључивањем стратешког партнера који би докапиталисао предузеће и тако стекао 40% капитала (са могућношћу стицања до 67%), али је и овај покушај био неуспешан. Због претходних неуспелих приватизација и чињенице да се, с обзиром на економску кризу, не може очекивати заинтересованост адекватних стратешких партнера у скорије време, одлучено је да се у РТБ Бор улаже, односно да се ова компанија развија, а да ће се о начину њене приватизације одлучивати касније, кад опште економске околности буду повољније и кад сам РТБ Бор буде у бољем ресурсном и пословном стању. Приступило се инвестирању у РТБ Бор, у нову топионицу и фабрику сумпорне киселине. Укупна улагања износиће око 175 мил. евра, од чега се 135 мил. евра односи на увозну опрему (обезбеђену путем робних кредити са гаранцијом Републике) а 40 мил. евра на радове и испоруке домаћих предузећа (ова средства обезбеђује држава и сам РТБ Бор). Са упоредним улагањима у нову рударску механизацију, изградња нове топионице резултоваће знатним повећањем производње бакра, а од изузетне важности биће и ефекти на смањење загађивања околине. Доћи ће и до новог запошљавања, нарочито млађих радника, који ће бити адекватно обучавани.

Застава, Крагујевац, својевремено група од 47 предузећа повезаних капиталом у холдинг форму, са око 30.000 запослених, производила је почетком последње деценије десетак хиљада аутомобила, док је некадашња производња износила око 220 хиљада аутомобила годишње. Претприватизационо реструктурирање Заставе извршено је 2001. године, тако што су из холдинга издвојена сва предузећа произвођачи компоненти, која су потом приватизована у поступку стандардне продаје према Закону о приватизацији. У оквиру холдинга, остала су само предузећа произвођачи возила – Застава аутомобили и Застава камиони у Крагујевцу, и мање предузеће Специјална возила у Сомбору. Ова предузећа нису могла да буду приватизована стандардним методом продаје капитала, а да резултат приватизације буде бар повратак на некадашњи обим производње возила, што је изузетно важно, и за подручје Крагујевца, и за читаву привреду Србије – због упошљавања капацитета произвођача компоненти и девизног прилива од извоза возила. Зато је држава, заједно са италијанским Фиатом, основала у Крагујевцу ново предузеће, Фиат Аутомобили Србија (ФАС), са учешћем Републике Србије од 1/3 и Фиата од 2/3. Република Србије улаже у ФАС грађевинске објекте изузете из предузећа Застава Аутомобили (улаже формално и опрему, али је она неупотребљива), новчана средства и разне погодности за предузеће, а Фиат улаже новчана средства и нову опрему. Република и локална заједница улажу и у изградњу крака аутопута од око 25 км, у изградњу обилазнице око Крагујевца, реконструкцију деонице железничке пруге, гасификацију и обезбеђивање капацитета за снабдевање електричном енергијом, с тим што ова улагања служе и за шире сврхе и не сматрају се улагањима у ФАС. Кад се заврше сва улагања у сам ФАС, њихова вредност износиће око 1,5 млрд евра. Предузећа ће почевши од првог квартала 2012. године бити у могућности да производи око 200 хиљада аутомобила Б сегмента и запошљаваће око 2400 радника, с тим што је могуће да се производња касније увећа на 300 хиљада аутомобила годишње. Велики број компоненти за аутомобиле производиће се у региону, од стране других предузећа, са могућношћу запошљавања око 10.000 радника.

Слично реструктурирању предузећа Застава Аутомобили, које је изведено укључивањем његових ресурса у ново заједничко предузеће ФАС, треба да буде извршено реструктурирање и де факто приватизација преосталих предузећа из групе Застава – предузећа Застава камиони, из Крагујевца, и предузећа Застава Специјална возила из

Сомбора, чиме ће бити окончано реструктурирање и приватизација целокупне некадашње групе Застава.

Корпорација фабрика аутомобила Прибој (ФАП Прибој) има сличну прошлост, нашла се у сличном стању почетком последње деценије и има велики значај за регион у коме се налази као што је то случај са групом Застава. ФАП је у време сарадње са Даимлер Бенз-ом производио око 7000 камиона и других возила годишње, да би му производња опала до симболичних размера, што је било праћено и смањивањем броја запослених, који данас износи око 1500. Агенција за приватизацију је увела ово предузеће „у реструктурирање”, сходно Закону о приватизацији, али оваква припрема предузећа за приватизацију није дала резултате, јер покушај продаје капитала ФАП-а путем стандардног јавног тендера није успео. Због тога ће и ово предузеће бити приватизовано уз непосредно ангажовање државе, односно у специфичном аранжману са неким од стратешких партнера, који иначе испољавају интерес за улагања и сарадњу са ФАП-ом.

Најзад, група предузећа која производе уређаје и делове из домена хидраулике и пнеуматике, а везана су или су била везана у холдинг „Прва Петолетка” из Трстеника, такође није могла да буде продата ни у три спроведена поступка јавног тендера. С обзиром на значај ових предузећа за регион (некада су запошљавала преко 11.000 радника, данас само око 4.500), а и на потенцијални значај за привреду Србије (некадашњи извозни приходи износили су преко 400 мил.\$ годишње), предузећа из групе „Прва Петолетка” биће реструктурирана и приватизована директним ангажовањем државе. Да би се очували ресурси ових предузећа до изналажења стратешких партнера, ова предузећа биће субвенционисана, а могуће је да ће држава и улагати у нека од њих, кад се утврди да таква улагања повећавају изгледе за успешну приватизацију.

8.Отвореност привреде - привлачење страних инвестиција и промоција извоза

Србија, с обзиром на малу економску моћ, материјалне ресурсе и величину тржишта, мора да се усмери на ино тржиште да би остварила успешан привредни развој. Та чињеница условљава такву трговинску политику која ће домаћим привредницима омогућити приступ страним тржиштима, а страним привредницима слободан приступ српском тржишту. Следствено, индустријска политика треба да се заснива на отворености економије као предуслова за раст извоза, подстицање и привлачење нових улагања из земље и иностранства и промоцији извоза. Другим речима, отвореност у смислу слободног приступа српском тржишту производа и услуга и стварања услова за већа страна директна улагања, као и у смислу охрабривања домаћих предузећа да улажу у привлачна страна тржишта и повећавају свој извоз, представља кључан услов за економски раст једне земље која има тржиште величине српског.

Анализа спољне трговине указују на то да Србија константно јача своје везе са страним тржиштима, мада уз стварање високог трговинског дефицита. Зато је раст извоза, који ће имати позитиван утицај на даљи привредни раст Србије и задовољавајућу спољнотрговинску интеграцију, један од главних циљева српске индустријске политике.

За испуњење овог циља, један од предуслова да српска предузећа имају обезбеђен приступ тржиштима других земаља и то под једнаким (или бољим) условима као и њихови конкуренти. Зато је неопходно смањивање или уклањање баријера које стоје на путу извозу производа и услуга у друге земље. Важан корак у овом смеру је чланство у Светској трговинској организацији које се очекује 2011. године.

Значајни кораци који су били усмерени на јачање спољне трговине и остваривање приступа тржиштима других земаља, било је закључивање низа споразума о слободној трговини као што су ЦЕФТА, ЕФТА, споразум са Русијом и Турском. Традиционално водећи трговински партнери Србије су земље чланице ЕУ, Русија и земље у региону, а са земљама ЦЕФТА споразума Србија остварује суфицит.

Значајне резултате на пољу стварања услова за лакши приступ тржиштима других земаља као и привлачења страних инвестиција, оствариле су СИЕПА (Агенција за страна улагања и промоцију извоза) и АОФИ (Агенција за осигурање и финансирање спољнотрговинских послова).

Уклањањем царина и других баријера које представљају озбиљан проблем за остваривање раста извоза, стварање зона слободне трговине и успостављањем нових регулаторних односа у погледу заштите и подстицања инвестиција, побољшана је правна сигурност и створен оквир за повећање страних улагања у Србију као и појачано улагање српских предузећа у страна тржишта.

Привлачење страних инвестиција

Стране директне инвестиције (СДИ) нису само међународни трансфери финансијског капитала већ оне, по правилу, обухватају и трансфер знања и технологије. Оне су и начин како стране компаније могу значајно да утичу на раст продуктивности и дугорочан економски раст у земљама у које се инвестира. СДИ несумњиво доприносе бржој стопи раста и свеукупном развоју земаља корисница, нарочито бржем расту продуктивности рада и подстицању домаћег улагања. Ово постаје очигледно ако упоредимо агрегатни прилив СДИ са приближном стопом раста реалног БДП, при чему су највеће стопе раста остваривале земље које су добиле највеће стране директне инвестиције, попут Кине, Ирске и Хонг Конга.

СДИ у Србији, до 2008. године, углавном су се одвијале преко куповине предузећа у процесу приватизације, док тзв. *greenfield* инвестиције нису биле у довољној мери заступљене, али се њихово присуство појачава у 2010. године. Прилив СДИ био је, у највећој мери мотивисан куповином локалних монопола или олигопола у области финансија, производњи цемента, цигарета, енергената и трговине на мало. У периоду 2004. године до средине 2010. године у сектор прерађивачке индустрије је уложено око 25% укупних СДИ.

Користи од СДИ су вишеструке: отварају се нова радна места и подиже стандард становништва, повећава се ниво образовања, уводе нове технологије, побољшава инфраструктура, односно утиче се на подизање конкурентности домаће производње.

Подстицање страних улагања биће у фокусу индустријске политике Србије до 2020. године. Државне институције (СИЕПА, АОФИ) континуирано ће побољшавати постојеће подстицајне механизме за привлачење страних институција (развој и промоција информација о пословним могућностима и предностима улагања у привреду Србије, промоција програма за улагање и извоз и могућностима за конкретна страна улагања у одређеним областима, пружање стручне помоћи страним улагачима у процесу доношења одлуке о избору области и локалитета за улагање, приликом прибављања лиценци и дозвола за обављање одређених делатности, координација мера и активности финансијских подстицаја у циљу повећања страних улагања, и др) и креирати и спроводити нове:

1) привлачења страних директних инвестиција по секторима, пре свега оних који доносе највећу додатну вредност, унапређују привреду Републике Србије, подстичу развој нових технологија и имају повољан утицај на незапосленост, али представљају Републику Србију у новом светлу (из области информационих технологија, телекомуникација, нових технологија, развоја алтернативних енергија, али и развоја услужних делатности као што су кориснички центри, логистички центри и други видови модерног начина пословања). У циљу успешног представљања могућности Републике Србије и у овим до сада неразвијеним секторима, од суштинског ће значаја бити тешња сарадња са научним институтима и државним органима чија је надлежност управо научно технолошки развој. Поред привлачења инвестиција у ове привредне гране, потребно је наставити са садашњим стратегијама привлачења страних директних инвестиција, а посебно у аутомобилску индустрију, имајући у виду снажан ефекат који она има на општу привредну климу, а посебно на смањење незапослености, ангажовање великог броја домаћих добављача али и довођење других компанија које отварају своје производне погоне. Такође, потребно је радити и на привлачењу инвестиција из хемијске, електронске и других индустрија које имају повољан

ефекат на привреду једне државе, које доносе нове технологије и знања, унапређују менаџмент, смањују стопу незапослености и стварају позитивну слику, односно нови имиџ Републике Србије.

2) Промоција Србије као инвестиционе дестинације са посебним нагласком на промоцију региона односно, градова и општина и њихових предности за стране директне инвестиције.

3) Непосредна промоција страним инвеститорима инвестиционих локација погодних за производну делатност, могућности, погодности и повластице које Република Србије као и јединица локалне самоуправе пружају за долазак страних компанија (развој база податка greenfield и brownfield локација, посебно на неразвијеним и девастираним подручјима).

Од посебног значаја за привлачење СДИ биће добијање статуса земље кандидата за чланство у ЕУ које се очекује 2011. године. То ће значити и обавезу потпуне усаглашености са правним и институционалним оквиром ЕУ који гарантује сигурност, предвидивост и транспарентност пословних активности у Србији, што ће у великој мери допринети повећању обима инвестиција.

Промоција извоза

С обзиром да раст извоза индустрије представља основу новог модела привредног раста Србије, све активности које побољшавају постојеће подстицајне извозне механизме и афирмишу нове представљају развојни приоритет. Паралелно, потребно је појачати едукативни континуирани рад са домаћим привредним друштвима како би се упознали са захтевима модерног тржишта који подразумевају висок квалитет, дизајн, доступност сервиса, брзу и квалитетну испоруку, итд. Активности СИЕПЕ, поред постојећих, усмерених ка промоцији извоза Србије, могућностима за развој и улазак на нова тржишта, повећање удела капиталних потрошних добара и освајање нових извозних програма, односно производа и услуга, развијаће се ка унапређењу:

- промоције индустријских сектора (нови модели, као на пример, самосталне манифестације „најбоље из Србије” или сл.),
- финансијској помоћи и едукацији привредних друштава,
- диференцирати индустријске секторе за промоцију извоза (са аспекта повећања броја запослених, по земљама у којима се извози, и др),
- развијати базу добављача и базу извозника.

Унапређење законодавног оквира и смањење административних баријера

За убрзани привредни развој у наредном периоду, за Србију је најважније да створи стабилно и предвидиво пословно окружење које ће привући стране компаније да долазе и инвестирају, јер постојећа домаћа штедња није довољна да подржи планирани привредни раст у наредној деценији. Динамичну инвестициону активност мора пратити развој постојећег финансијског сектора који поред увећаног капацитета треба да обезбеди и смањивање трошкова банкарског посредовања. Код дугорочног финансирања треба рачунати и на алтернативне изворе попут развојних фондова, концесија или партнерства приватног и јавног сектора.

За привлачење обимнијих СДИ потребне су одлучније структурне реформе и то на свим нивоима, чиме би се поправио неповољан инвестициони рејтинг. Највеће замерке страних инвеститора у Србији иду у правцу регулаторне функције државе која се мора значајно побољшати поједностављењем административних процедура, смањењем корупције, унапређењем политике конкуренције, јачањем финансијске дисциплине и регулисањем својинских права. С друге стране, већи ризик земље у погледу макроекономске нестабилности такође одбија инвеститоре. Проблем је и неодговарајућа структура радне снаге. Стране компаније у мањим градовима не могу да нађу квалификоване раднике и због тога је неопходна реформа образног система.

Стратегију регулаторне реформи у Републици Србији за период од 2008. до 2011. године (СРП) потребно је спровести у потпуности. Поред активности које су већ у току, а које за циљ имају побољшање и поједностављивање законодавног оквира за пословање у Србији као и појачавање ефикасности јавне администрације, у наредном периоду биће предузето и следеће:

- поред процеса усклађивања законодавства са *acquis communautaire*, биће успостављена сарадња са одговарајућим телима и институцијама ЕУ и њеним државама чланицама у циљу размене најбољих решења када је у питању законодавство, пре свега они закони који коче обављање пословних активности

- анализираће се утицај важећих прописа на пословање појединих сектора индустрије како би била утврђена могућа ограничења која такви прописи представљају за развој одређених делатности (ИКТ, металске, прехрамбене индустрије, итд) како би се дошло до одговарајућих решења

- законодавство и остали прописи којима се утврђују услови пружања услуга, нарочито у јавном и сектору пословних услуга, биће систематски и непрекидно унапређивани како би била уклоњена извесна ограничења за приступ тржишту и како би била спречена монополизација тржишта на штету потрошача, тј. корисника таквих услуга (индустријског сектора и грађана).

Значајан инструмент за јачање конкурентности српске индустрије представља хармонизација техничких прописа и стандарда са међународним, првенствено европским правилима и јачање одговарајућих институција, као битан предуслов за стварање пословног амбијента који ће омогућити унапређење извоза српских производа на инострано, а пре свега на тржиште Европске уније.

У току процеса приступања ЕУ, земље кандидати морају усвојити мере којима обезбеђују да се на тржиште пласирају и у употреби буду само производи који, уз правилно инсталирање, одржавање и употребу, не угрожавају безбедност и здравље људи или других јавних интереса, водећи рачуна о једном од основних принципа СТО да се тиме не стварају непотребне препреке у међународној трговини.

Министарство економије и регионалног развоја, као орган задужен за сва хоризонтална питања у области слободе кретања робе, у циљу унапређења конкурентности привреде предузима мере на стварању нормативне и институционалне основе за усаглашавање српске техничке регулативе са европским законодавством и праксом.

Донети су закони из области стандардизације, метрологије и акредитације, као и Закон о техничким захтевима за производе и оцењивање усаглашености, као основа за потпуно усклађивање са европским правом које се односи на појединачне групе производа. Усаглашавање националног техничког законодавства са законодавством ЕУ, односно његова пуна имплементација, је процес који траје неколико година, јер укључује решавање, како правних, тако и великог броја техничких питања.

Међутим, да би индустрија била способна за пуну примену ових усаглашених правила у појединим индустријским секторима, потребно је обезбедити институционални оквир, тј. инфраструктуру у смислу стандардизације, акредитације, метрологије и оцењивања усаглашености. Заједничким именом ова инфраструктура, која за коначан циљ има да се на тржишту налазе искључиво безбедни производи усаглашени са свим техничким правилима (захтевима), назива се инфраструктура квалитета.

Ради уједначеног развоја инфраструктуре квалитета у складу са потребама индустрије Републике Србије, односно пружања адекватне услуге привреди, неопходно је установити дугорочни стратешки оквир за даљи развој инфраструктуре квалитета, као један од елемената за спровођење ове стратегије. То значи да је неопходно у најскорије време утврдити стратешке правце развоја инфраструктуре квалитета, базиране на анализама постојећих капацитета и планова развоја индустријског сектора.

Усклађивањем са техничким законодавством ЕУ и унапређењем рада институција инфраструктуре квалитета обезбедиће се предуслови за олакшани пласман српских

производа и услуга на јединствено тржиште ЕУ, уз признавање исправа о усаглашености, издатих у складу са хармонизованим законодавством, што неминовно води ка расту њихове конкурентности, а тим и повећању извоза.

Економска дипломатија

Ефикасан метод привлачења страних инвестиција је економска дипломатија. Задатак економских дипломата је испитивање тржишта потенцијалних земаља улагача, њихове пословне праксе, закона и да путем разних модалитета представљају могућности улагања на српском тржишту и тиме привуку што већи прилив страних инвестиција. Министарство економије и регионалног развоја је током 2010. године завршило сложен процес избора економских дипломата и у децембу представило 28 експерата који ће почетком 2011. године почети, у одабраним дипломатско-конзуларним представништвима Србије (већином у ЕУ и региону), са реализацијом програма привлачења страних инвестиција на српско тржиште.

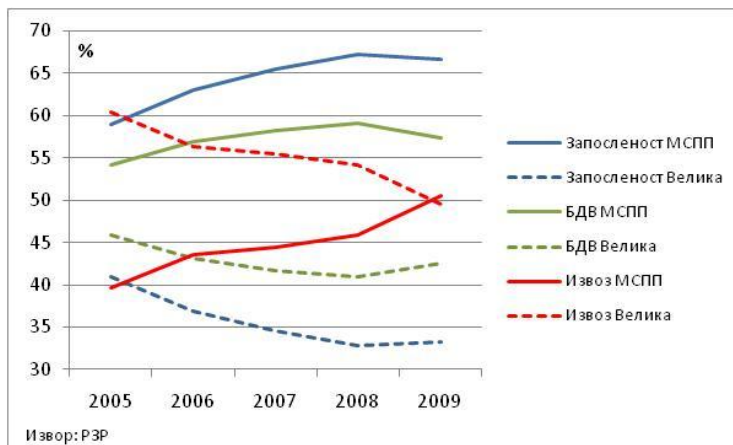
9. Развој малих и средњих предузећа

Основни налаз: Сектор малих и средњих предузећа и предузетника (МСПП) представља све значајнији сегмент привреде Републике Србије, тако да већ неколико последњих година ови привредни субјекти представљају носиоце привредног раста и запошљавања у привреди Републике Србије и њен су најдинамичнији и најефикаснији део. Очекује се да ће овај сектор, уз СДИ, и у будућности представљати покретач развоја привреде Републике Србије и да ће бити основни креатор нових радних места.

Графикон 30: Однос сектора МСПП и великих предузећа 2005-2009.

– структура привреде нефинансијског сектора

У 2009. години у Србији укупно је пословало 88.586 МСП, што је представљало 99,4% укупног броја предузећа у Србији. Ако се овом броју дода 226.241 предузетника, добија се да је у Србији у 2009. години укупно било 314.827 малих и средњих предузећа и предузетника (МСПП), што је представљало 99,8% од укупног броја привредних субјеката. У структури сектора МСПП доминирају микро предузећа³⁷ (укупно 302.484), са учешћем од 96,1%.

Посматрано по делатности, 63% МСПП у 2009. година пословало је у области услуга (трговина на велико и мало и сервиси за поправку готових производа 34%, хотели и ресторани 6%, саобраћај, складиштење и везе 10%, 13% у пословима у вези са некретностима), 17% у прерађивачкој индустрији и грађевинарству 8%.

У 2009. години у сектору МСПП било је запослено 872.540 радника, што је представљало преко 2/3 од укупно 1.308.291 запосленог у привреди Србије. Посматрано по величини предузећа, највећи удео у запошљавању имала су велика предузећа (33,3%), затим предузетници и средња предузећа (по 19,8%), мала предузећа (15,4%) и микро предузећа (11,7%).

Судећи према подацима из завршних рачуна МСП су веома важан део привреде Србије. Овај закључак, пре свега, илуструју подаци о учешћу сектора МСП у основним индикаторима привредне активности. Тако су у 2009. години, МСПП учествовала у укупном промету привреде са 67,8%, у бруто додатој вредности привреде са 57,4%, у профиту

³⁷ У микро предузећа укључени су и предузетници.

оствареном у привреди са 54,1%, у укупном извозу 50,5% и око 60,9% у укупном увозу привреде. С друге стране, показатељи продуктивности су најповољнији код великих предузећа – БДВ по предузећу и БДВ по запосленом су далеко виши од просека МСПП и нефинансијског сектора али је Профитабилност, мерена односом профита и БДВ, сектора МСПП нижа од профитабилности привреде Републике Србије (36,2 у односу на 38,3).

И поред релативно задовољавајућих перформанси сектора МСПП, непостојање довољног броја релативно снажних и брзо растућих, динамичних предузећа, као и предузећа средње величине представља значајано ограничење привредног раста Србије.

Сектор МСПП карактерише и одсуство хоризонталних и вертикалних веза, односно МСПП нису довољно повезана између себе у различите облике пословног удруживања (као што су кластери), нити су довољно повезана са великим предузећима и мултинационалним компанијама у ланце добављача.

И поред тога што је сектор МСПП најконкурентнији део привреде Републике Србије међународне компањације указује на значајно заостајање конкурентности сектора МСПП Србије у односу на просек ЕУ и већину изабраних земаља. Учешће сектора МСПП у Србији у укупном броју предузећа и запошљавању је на нивоу просека ЕУ, а више учешће у формирању укупног промета, БДВ и профита од просека ЕУ, пре је последица заостајања великих српских предузећа у односу на велика предузећа ЕУ, а мање развијености сектора МСПП.

Упркос мера предузетих за ублажавање ефеката економске кризе у Србији, негативне последице одразиле су се на пословање МСПП. Мала и средња предузећа, која су најосетљивија на промене у пословној околини суочила су се са падом тражње, отежаном наплатом потраживања, смањеним инвестицијама, презадуженошћу, смањеном кредитном способношћу и смањеном ликвидношћу, што је резултирало њиховим слабијим положајем на тржишту. Учешће МСП у основним показатељима пословања значајно се смањило у односу на претходну годину, као и индекс укупне предузетничке активности, а до изражаја су дошли структурни проблеми овог сектора.

Промовисање развоја МСПП

Најзначајнији документ Владе, усвојен 2008. године, у коме се дефинишу стратешки циљеви и правци развоја МСП је „Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период од 2008. до 2013. године”. Овај документ заснива се на пет стубова, који представљају и основне приоритете развоја МСП. То су: промоција и подршка предузетништву и оснивању нових предузећа, развој људских ресурса за конкурентан МСП сектор, финансирање и опорезивање МСП, развој конкурентских предности МСП на извозним тржиштима и развој подстицајног правног, институционалног и пословног окружења за МСП. Очекује се да ће успешна примена Стратегије допринети већем броју нових предузећа и већој стопи њиховог опстанка у првим годинама пословања, бржем расту и развоју сектора МСП, бржем прерастању микро предузећа у мала и малих у средња предузећа, повећању извоза и побољшању спољнотрговинског биланса, већем запошљавању, нарочито висококвалификованих радника и равномернијем регионалном развоју. Саставни део Стратегије је и Оперативни план у ком су разрађене мере, задаци и активности за развој МСПП, на основу кога се припремају и спроводе годишњи Акциони планови.

„Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период од 2008. до 2013. године” и други програмски документи, као и мере економске политике Владе су по свом духу, принципима и основним стратегијским правцима компатибилни са основним документима ЕУ у овој области, пре свега са „Европском повељом о малим предузећима” (The European Charter for Small Enterprises) и „Актом о малим предузећима” (Small Business Act).

„Европску повељу о малим предузећима”, донели су, у јуну 2000. године, лидери земаља ЕУ и од тада је представљала главно средство политике промоције развоја предузетништва. Повеља истиче значај малих предузећа и предузетника за раст,

конкурентност и повећање запослености у ЕУ, а дефинише и шта земље чланице ЕУ и Европска комисија треба да учине како би побољшали окружење за пословање малих предузећа. Србија је 2003. године прихватила „Европску повељу о малим предузећима” и тиме се обавезала да мерама своје економске политике остварује циљеве Повеље. Од 2003. године Министарство привреде, односно Министарство економије и регионалног развоја, у сарадњи са Европском комисијом и ОЕЦД-ом, припремало је Индекс политике МСП за западни Балкан на основу упитника Европске комисије за земље Западног Балкана. Основни закључак оцене спровођења Европске повеље о малим предузећима на Западном Балкану из 2008. године, је да је Србија у претходне две године највише напредовала, јер је веома брзо прешла из фазе одређивања стратешких циљева и дефинисања политика у фазу њихове реализације. Напредак Србије оцењен је укупном оценом 3,3 (од максималних 5), а области у којима је Србија остварила највећи напредак су: подршка иновативним предузећима, подршка предузећима која се оснивају, пружање пословних услуга и ширење информација на on-line основи, унапређење дијалога између јавног и приватног сектора о политици подршке МСП. Поред ових области, Србија је наставила да унапређује подршку МСП у областима у којима је и раније остваривала добре резултате, као што су нпр. регистрација предузећа и подршка извозу.

Као нови оквир политике МСП у ЕУ, који је заменио Европску повељу, а са циљем даље подршке одрживом развоју и повећању конкурентност МСП, у јуну 2008. године Европска комисија је усвојила „Акт о малим предузећима”, који је у децембру 2008. године потврдио и Европски савет. Од јуна 2009. године, након регионалне министарске конференција о Европској повељи о малим предузећима за Западни Балкан, Србија, као и друге земље региона, отпочела је спровођење „Акта о малим предузећима”.

„Актом о малим предузећима” истиче се кључна улога МСП у европској економији и у форми 10 принципа дефинишу се области од посебног значаја за развој МСП. Принципи који представљају полазиште за креирање практичних политика подршке развоју предузетништва и МСП су:

- стварање окружења у коме предузетници и породичне фирме могу да напредују и где се предузетништво стимулише и награђује,
- омогућавање часним предузетницима који су се суочили са банкротом да брзо добију другу шансу,
- креирање правила у складу са принципом „Прво мисли о малима”,
- брже реаговање јавне администрација на потребе МСП,
- прилагођавање инструмената политике МСП потребама МСП: олакшавање учешћа МСП у јавним набавкама и коришћењу државне помоћи,
- омогућавање приступа МСП изворима финансирања и изградња законодавног и пословног окружења које ће подстицати измирење обавеза на време у комерцијалним трансакцијама,
- помагање МСП да остваре веће користи од пословних могућности које нуди јединствено тржиште,
- промовисање унапређења знања и вештина запослених у МСП као и свих облика иновација,
- омогућавање МСП да изазове окружења претворе у пословне шансе,
- охрабривање и подржавање МСП да остваре користи од раста тржишта.

У складу са наведеним стратешким документима, као полазиштима за креирање практичних политика, у предстојећем периоду Србија ће наставити да реализује и унапређује досадашња, али и отвара нова подручја подршке МСПП.

С обзиром да је Србија преузела обавезу спровођења СБА, прихватила је и све принципе које овај акт дефинише, а који су означени као кључни за развој сектора МСП у ЕУ. Ипак, издвојили су се неки национални приоритети, па ће посебна пажња у наредном периоду бити посвећена областима од специфичног интереса за развој српских МСПП.

У том смислу наставиће се са пружањем подршке развоју образовања и обука за предузетништво, како у формалном, тако и у неформалном образовању.

И поред значајних напора да се креира подстицајније пословно окружење, које ће стимулисати, а не спутавати пословање МСПП, постојећи законодавни и регулаторни оквир Србије још увек одликује веома велики број, често застарелих законских и подзаконских прописа. Осим тога, предузетници и МСП у свом пословању наилазе на бројне административне препреке услед дуготрајних и скувих административних процедура. Стога је неопходно у предстојећем периоду наставити процес поједностављења и реформе правног оквира за пословање, као и смањење административних препрека у пословању, поштујући принцип „прво мислити о малима”. Овим циљевима ће допринети и настојање да се што консеквентније операционализују принципи електронске управе (e-government), one-stop-shop и single contact point. Стратегија регулаторне реформе за период 2008-2010. године предвиђа смањење административних трошкова за предузећа за најмање 25% до 2011. године, што се подудара и са циљем ЕУ. Влада је усвојила 216 препорука, од којих је спроведено, односно отпочела је примена у пракси, 61 препорука. У поступку спровођења је још 131 препорука. Препоруке које су до сада спроведене или су у поступку спровођења привреди Србије годишње доносе уштеду од око 142,4 мил. Евра. За сектор МСП у Србији, од изузетног је значаја наставак спровођења ових реформи. Стварању подстицајног пословног окружења допринеће и свестранија и објективнија анализа ефеката нових закона и других прописа, као и неких од постојећи закона (Закон о привредним друштвима, Закон о регистрацији привредних субјеката и Закон о стечајном поступку). У циљу ефикаснијег спровођења процеса регулаторне реформе, формирана је Канцеларија за регулаторну реформу и анализу ефеката прописа, као стално стручно тело, чији ће задатак бити ажурирање базе регистрованих прописа, анализа ефеката нових или измењених прописа на МСП, покретање иницијатива за измену појединих прописа и сл. У овај процес, требало би и укључити „МСП тест”, што значи да приликом креирања свих нових прописа треба узети у обзир потребе МСП, као и ефекте које би ти прописи имали на пословање ових предузећа.

Правне и институционалне претпоставке за коришћење електронског потписа су створене, а самим тим и услови да МСПП могу електронским путем да пријављују порезе, социјално осигурање и обаве друге административне процедуре. Како би се ово омогућило, а самим тим и поједноставило пословање МСП, неопходно је развити e-Government сервисе за потребе овог сектора. Поред тога, потребно је повећати коришћење информационо-комуникационих технологија у свакодневном пословању малих и средњих предузећа.

И у предстојећем периоду финансијска подршка МСПП представљаће битну компоненту укупног система подршке овом сектору привреде. Различитим мерама монетарне и фискалне политике, али и другим мерама економке политике, ствараће се услови за развој различитих облика финансирања од стране општих и специјализованих финансијских организација за кредитно и власничко финансирање, као и лакши приступ МСПП различитим изворима финансирања под повољнијим условима (ниже каматне стопе, дужи рокови кредитирања, мањи износ средстава обезбеђења и сл.). Претпоставка за развој система финансијске подршке МСПП је одржање монетарне стабилности и сигурности банкарског сектора. Поред тога, могућности власничког финансирања МСПП битно ће зависити од услова за оснивање и пословање специјализованих приватних инвестиционих фондова, међу којима и фондови ризичног капитала (Venture Capital Funds), као и од услова за пословање неформалних инвеститора. Финансирању МСПП из кредитних извора, односно лакшем обезбеђењу кредита и кредитрању под повољнијим условима допринеће боље информисање потенцијалних зајмопримаца, као и све мере којима се смањује кредитни ризик, међу које спада и завршетак реформе катастарског система који ће олакшати обезбеђење неопходне залогe за добијене кредите, развој система гаранција за кредите МСПП као и за финансирање различитих послова, пре свега извозних, ових привредних субјеката.

Упоредна анализа пореског система земаља Западног Балкана показује да су пореске стопе у Србији најниже него у региону. Међутим, оно што додатно оптерећује привреду су локалне таксе, као и немогућност да се њихова висина унапред предвиди, као и компликоване административне процедуре, неуједначене на целој територији државе. Зато би ову област требало уредити у том смислу да се процедуре поједноставе и униформишу, одреди максимални износ такси и ванпореских давања и осигура предвидивост укупних пореских и ванпореских давања МСПП, који треба да одговара њиховим реалним могућностима.

Влада, односно њени органи и организације, као и јавна предузећа значајни су купци веома различитих производа. Стога би развој система који би омогућио веће учешће МСПП у јавним набавкама дало значајан подстрек развоју ових привредних субјеката. Претпоставка доследне реализације програма учешћа МСПП у јавним набавкама је измена Закона о јавним набавкама којима би се прецизирале обавезе свих учесника у овом процесу. Реализација ових програма подразумева и унапређење и редовно ажурирање портала о јавним набавкама. Поред тога, већем учешћу МСПП у јавним набавкама допринеће охрабривање наручиоца да јавне набавке деле у мање подуговоре, избегавање дефаворизујућих квалификационих услова и финансијских услова за учествовање у процесу јавних набавки, подстицање сарадње великих снабдевача и МСП и сл.

Иако је у претходном периоду остварен напредак у области заступања интереса МСПП у предстојећем периоду неопходно је наставити развој ефикаснијег система представљања интереса МСПП и дијалога са јавним сектором, како на подручју заступања интереса МСПП, тако и развојем капацитета представничких организација за пружање услуга МСПП. У том циљу Министарство економије и регионалног развоја основало је Пословни савет за мала и средња предузећа, у чијем раду учествују представници 80 предузећа.

Иновације и иновативност представљају значајан сегмент унапређења конкурентности. Тренутно стање на пољу иновација у Србији је незадовољавајуће, кључни проблеми су недовољна информисаност предузећа о значају иновација за унапређење пословања, недовољно улагање у иновације, неадекватна сарадња предузећа и истраживачко – развојних институција, приступ финансијама (неразвијено тржиште ризичног капитала) и др. Са циљем да се ситуација унапреди, неопходно је предузети мере на стимулисању предузећа да инвестирају у иновације и њихову практичну примену, трансфера знања, као и за повезивање са НИО.

Иако се јављао и раније, проблем наплате потраживања МСП нарочито је дошао до изражаја у последње две године, у периоду светске економске кризе. Ова појава није се само манифестовала у Србији и осталим земљама у транзицији, већ напротив раширена је и у ЕУ. Зато је Европска комисија препознала потребу доношења акта који би регулисао наплату потраживања МСП. На европском нивоу усвојена је директива, којом се спречава кашњење у наплати потраживања МСП. Према овој директиви, јавни сектор у државама чланицама ЕУ мораће да измире своја дуговања према овом сектору по правилу у року од 30 дана од дана доспећа наплате.

Да би могли да изађу на тржиште ЕУ и друга извозна тржишта, производи МСПП морају испунити одређене захтеве који су прецизирани у техничким прописима и стандардима. Међутим, тек мали број је упознат са важећим захтевима, те је подизање свести и јачање капацитета МСП за преузимањем обавеза које им намеће заједничко тржиште ЕУ један од битних услова за унапређење њиховог пословања. С тим у вези јавља се потреба увођења система управљања квалитетом, заштите животне средине и др. као што су ИСО 9001, ИСО 14 000, ХАЦЦП и др.

Институционална инфраструктура за подршку МСПП

Институционалну инфраструктуру за подршку МСПП у Републици Србији чини мрежа јавних институција и агенција на челу са МЕРР, а коју чине Национална агенција за регионални развој (НАРР), Фонд за развој, СИЕПА, АОФИ, Национална служба за запошљавање (НЗС). Од 2009. године у Србији је активна и Европска предузетничка мрежа (ЕЕН), која делује у оквиру конзорцијума предвођеног НАРР. На овај начин МСП у Србији имају могућност да, као и предузећа у ЕУ, добију потребне информације и услуге за развој пословања на тржишту ЕУ, подршку за проналажење пословних партнера, иновације и трансфер технологија и учешће у програмима ЕУ. Привредна комора Србије, са својом мрежом такође је активна у пружању подршке за развој овог сектора.

На регионалном и локалном нивоу формирана је мрежа регионалних развојних агенција, као и различите организације и институције специјализоване за подршку МСПП, као што су пословни инкубатори, и др.

Основана у периоду 2001. године као Републичка агенција за развој МСПП, садашња Национална агенција за регионални развој са мрежом 15 регионалних агенција (центара) за развој или регионалних агенција за развој МСПП, у склопу ширих активности на регионалном развоју, наставила је да пружа интензивну подршку развоју МСПП. Национална агенција за регионални развој, као својеврсна спона између Министарства за економију и регионални развој и мреже регионалних агенција, имплементира политике које креира Министарство и координира рад мреже регионалних агенција, које непосредно пружају различите услуге предузетницима и власницима МСП. Припремом и реализацијом бројних пројеката агенције за регионални развој или развој МСПП потврдиле су се као важан део институционалне инфраструктуре за подршку МСПП.

Пословни инкубатори представљају веома значајан део пословне инфраструктуре јер пружају пословно окружење повољно за развој МСП, тако што активно настоје да новооснованим предузећима обезбеде ресурсе, услуге и помоћ која им је потребна. Први пословни инкубатор отворен је у Србији 2006. године, а данас у Србији има 15 активних пословних инкубатора, 3 пословна инкубатора у процесу регистрације (178 станара укупно). Поред тога, у Регистру иновационе делатности који води Министарство за науку и технолошки развој регистрована су три иновативна инкубатора и два технолошка парка. Реално је очекивати да ће се у скоријој будућности број активних пословних инкубатора знатно повећати, тако што ће се завршити већ започети процеси оснивања пословних инкубатора и тако што ће се реализовати нове иницијативе за оснивање пословних инкубатора. Тренутно су услуге које пословни инкубатори пружају својим инкубантима недовољно развијене, јер се првенствено свode на коришћење пословног простора за рад и заједничких пословних просторија, као и секретарске и административне услуге, док су знатно мање заступљене услуге обуке и тренинга и пословног саветовања. Још мање су заступљене финансијске услуге и умрежавање, док услуге подршке иновативним активностима инкубатори скоро и да не пружају својим инкубантима. Поред наведених организација, значајну улогу у систему институционалне подршке развоју МСПП имају ПКС са 18 регионалних комора.

Сарадња и повезивање – кластери

Последње деценије, политика подршке кластерима представља све значајнији, интегрални део политике конкурентности и економског развоја. Кластери представљају форму пословног удруживања географски концентрисаних предузећа са институцијама које им пружају подршку у одређеној области у којој се такмиче, али и сарађују и представљају ефикасан инструмент за превазилажење проблема међународне конкурентности српских предузећа.

Конкурентност МСП значајно се може повећати њиховим повезивањем у кластере, нарочито у традиционалним и зрелим индустријским гранама. Конкурентност кластера у

великој мери зависти од спремности чланица кластера да размењују знања којима располажу и да своје базе знања обогаћују новим знањима о дизајну, контроли квалитета, информацијама од значаја за управљање и маркетинг и сл. Поред тога, предности кластера проистичу из разноврсти технолошких инпута и елемената технолошког процеса.

Свесни значаја који имају кластери за повећање конкурентности, Влада - Министарство економије и регионалног развоја сваке године спроводи Програме подршке за развој иновативних кластера, чији је циљ да допринесу економском развоју земље кроз подршку повећању продуктивности и конкурентности домаћих предузећа и предузетника, њиховим повезивањем у кластере и јачањем сарадње малих и средњих предузећа и предузетника са научно-истраживачким организацијама. Кроз Програме, Министарство економије и регионалног развоја подржава новоосноване иновативне кластере³⁸ - у почетној фази рада и постојеће иновативне кластере - у развојној фази рада. До сада је подржано 30 кластера. Свесна чињеница да нису сви кластери динамични и конкурентни Министарство економије и регионалног развоја ће и у предстојећем периоду подржавати кластере који имају потенцијал за раст и развој. И ако територијална концентрација предузећа у кластеру олакшава размену информација, она сама по себи не обезбеђује размену знања и развој технолошких капацитета. Такође, постојање пасивних екстерних ефеката, као што је нпр. инфраструктура не гарантује постојање критичних подстицаја неопходних да би кластер био динамичан и конкурентан скуп предузећа. То све намеће потребу активних мера подршке кластерима који имају потенцијал за раст и развој.

Анализа кластера (benchmarking) у Србији, према методологији Европске опсерваторије за кластере³⁹, указује да српски кластери показују слабости у свим релеватним димензијама (величина, специјализација и фокус) у европском контексту.

Досадашња искуства указују на бројне препреке у развоју кластера, пре свега неповерење и неспремност за сарадњу међу предузећима, недовољна сарадња са истраживачко-развојним институцијама, недовољно обучен менаџмент кластера, неразвијена заједничка кластерска инфраструктура (нпр. дизајн центри, лабораторије, тренинг центри итд) и финансијска само-одрживост кластера. Ограничавајући фактор развоја кластера су и препреке за развој предузетништва, као и недостатак СДИ.

Оснивање одговарајућих истраживачких центара, агенција за промоцију извоза, институција за оцену квалитета и сл., као и јачање пословних асоцијација, промоција нових марки или локација значајно може допринети развоју конкурентности предузећа у кластеру.

10. Регионални развој

Примарни циљ регионалне политике Србије јесте стварање конкурентних региона, који успевају да се integriшу у глобалне економске токове. Циљеви регионалне политике се не мењају, али стратегије како их остварити се трансформишу. Традиционални приступ регионалне политике који се, пре свега, заснивао на редистрибуцији богатства између богатих и сиромашних региона и једносекторском приступу, уступа место принципу јачања аутохтоних и ендегених протенцијала региона и мултисекторском приступу.

Стратешки приоритети регионалног развоја Србије усмерени су на:

- 1) Институционалну изградњу,
- 2) Изградњу регионалне економске инфраструктуре,
- 3) Афирмацију стратешког планирања регионалног/локалног развоја,
- 4) Ендогенизација регионалног развоја - процес децентрализације и полицентричан развој
- 5) Регионалну интегрисаност у Европску унију.

³⁸ Министарство економије и регионалног развоја подржава кластере који су регистровани као удружење у складу са новим Законом о удружењима и који имају најмање 12 активних чланова (најмање девет привредних друштава предузетника и најмање три институције за подршку - НИО, образовне или друге институције).

³⁹ www.clusterobservatory.eu

Институционална изградња. Равномернији регионални развој није могуће спровести без ефикасног институционалног оквира, који се састоји од институција и инструмената, различитих политика којима се обезбеђује стабилност, континуираност и усклађеност у развојном процесу.

Регионални развој је рефлексija квалитета и динамике транзиционих реформи, огледа се у бројним сегментима привреде и друштва, структурним променама и трансформацији власништва, вертикалној и хоризонталној организацији државе. Ипак, у овој фази развоја, на првом месту се налази проблем регионалне институционалне изградње и процес имплементације законских решења. Процес придруживања ЕУ само је додатно потенцирао степен неизграђености институција. Примаран проблем институционалног уређења регионалног развоја проистекао је из вишедеценијског законског вакуума, односно, недоношења основних законских решења у овој области. Једном речју, није се успоставио систем за спровођење стратешких смерница на свим нивоима управљања из области регионалног развоја, пре свега, неуспостављање средњег, регионалног нивоа управљања регионалном политиком. После усвајања Стратегије регионалног развоја (2007), усвајањем Закона о регионалном развоју (јули 2009. године и измене мај 2010. године) започет је процес успостављања јединственог система управљања регионалним развојем, које треба да допринесе промовисању општих начела регионалне политике државе, усклађених са начелима Европске уније.

Основна обележја новог модела управљања регионалним развојем су:

- промовисање националних и европских начела регионалног развоја, која су у сагласности са кохезионом политиком ЕУ, али која истовремено одражавају специфичности Србије;
- јасна институционална структура и механизми за управљање политиком регионалног развоја;
- ефикасни механизми сарадње између регионалне и општинске власти, као за ширу сарадњу;
- јасан концепт и терминологија;
- флексибилност: уређивање општих питања и стварање основе за доношење подзаконских аката;
- правна основа за праћење и вредновање.

Изградња регионалне економске инфраструктуре. Европска унија препознаје као ефикасно средство за развој индустрије на регионалном нивоу економску/пословну инфраструктуру коју чине индустријске зоне (ИЗ), индустријски паркови (ИП), технолошки паркови (ТП) и слободне зоне (СЗ).

Регионалну привредну структуру Србије карактерише доминантна заступљеност традиционалних сектора индустрије (дрвна, текстилна, кожа и обућа), техничко-технолошко заостајање, низак степен конкурентности и значајне међурегионалне неравномерности. С обзиром да је транзициони процес још више продубио регионалне неједнакости у Србији је 2007. године започео процес имплементације просторне организације индустрије кроз Национални инвестициони план (изградњом регионалне саобраћајне инфраструктуре, комуналне инфраструктуре, подршке изградњи 63 индустријске зоне и паркова на подручју 50 општина и градова, у свим регионима – укупан износ одобрених средстава из НИП-а, преко 200 мил. евра, за развој индустријских зона и паркова је 3%⁴⁰).

⁴⁰ Податак се односи на 2009. Извор: „Извештај о спровођењу Националног инвестиционог плана са извршеним плаћањима од 01. јануара до 31. децембра 2009. године“, Министарство за Национални инвестициони план, табела: Реализација пројеката НИП у 2009. години, стр. 14-22

Карта 3: Економска/пословна инфраструктура за регионални развој индустрије

Развој пословне инфраструктуре одвија се кроз мапирање, изградњу и опремање индустријских зона, индустријских паркова, пословних инкубатора, кластера, логистичких и бизнис центара и туристичке инфраструктуре.

Посебан значај у укупном економском развоју земље представља ревитализација браунфилд локалитета и објеката. Обнављање браунфилда развијаће се у три правца:

- Уклањање старих, руинираних и непримерених објеката са постојећих локација уз чишћење и деконтаминацију терена,

- Ревитализација уз промену намене,

- Ревитализација са циљем враћања објекта/локалитета у првобитну функцију.

Велики потенцијал за развој пословне инфраструктуре представља управо ревитализација браунфилда.

Политика регионалног развоја ће стимулисати ревитализацију браунфилда мерама и подстицајима.

Извор: МЕРР и НИП⁴¹

Пословна инфраструктура по капацитету, структури и намени треба да буде у складу са локалним и регионалним развојним потенцијалима као и са захтевима тржишта.

Примарни циљ развоја пословне инфраструктуре је укупни економски развој земље са акцентом на полицентрични развој.

Критеријуми за размештање индустријских активности по регионима су атрактивност и конкурентност локација, квалитет инфраструктуре, потенцијал локалне самоуправе, постојање школа и универзитета као и адекватних образовних профила, развојно-истраживачких институција уз континуирани процес привлачења инвеститора.

У циљу повећања конкурентности пословања и територијалне конкурентности, смањивања регионалних асиметричности у нивоу укупне и индустријске развијености, спречавања даљих миграција из руралних у урбана и из неразвијених у развијена подручја и покретања регионалног развоја многих привредних делатности и подсектора, рационалном употребом уређене локације и ефикасним, функционалним и интегралним управљањем простором, у Србији је пре три године започет процес формирања индустријских зона и паркова. Планира се изградња или комунално опремање индустријских зона, паркова и и

⁴¹ У периоду 2006-2010. године вршене су измене и допуне Одлуке о распореду средстава предвиђених Законом о буџету РС за 2007. годину за реализацију НИП-а, којом је предвиђено формирање индустријских зона и паркова у Србији; детаљније видети на сајту Министарства за НИП, сајт: www.mnip.gov.rs

Подаци о браунфилд локалитетима – Министарство за економију и регионални развој, сајт www.merr.gov.rs

Подаци о бизнис инкубаторима <http://www.bitf.rs/cms/item/clubs/sr/networks/incubators.html>

слободних зона у свим регионима Србије, са посебним акцентом на greenfield и brownfield⁴². индустријске локалитете. Кључну улогу у трансформацији запуштених или девастираних индустријских комплекса у некадашњим индустријским центрима Србије (гигантима)⁴³, који представљају значајан развојни потенцијал, имају `браунфилд` ИЗ у оквиру традиционалног, пропульзивног и наменског индустријског подсектора. Међутим, у Србији је само једна ИЗ `браунфилд` инвестиционог карактера, настала ревитализацијом старе индустријске зоне (индустријски локалитет у Смедереву). Одобрена средства НИП-а за развој и опремање индустријских зона у 2009. години износе 6 мил. евра.⁴⁴

SWOT анализа регионалне економске инфраструктуре	
Предности	Слабости
- смањење незапослености, - раст регионалне конкурентности; - позитивни ефекти на развој МСП, привлачење СДИ, стварање додатних јавних прихода; - рационално пословање, кластерско повезивање и сарадња са осталим фирмама; - економија агломерације, пре свега у смислу повољнијих услова пословања; - регионалне могућности за `гринфилд` и `браунфилд` инвестиције	- веома је мало доступних уређених површина погодних за инвестиције у индустријске намене; - комплексност процедуре ре/активирања `браунфилд` ИЗ (неусклађеност интереса бројних `стејкхолдера`, недостатак механизма координације између различитих нивоа власти); - недостатак информација о свим инвестиционим локацијама; - недостатак искуства за управљање новим пословним облицима; - непостојање законске регулативе о ИЗ и ИП
Шансе	Опасности
- активирање индустријских потенцијала; - урбана трансформација постојећих индустријских простора; - повољнији услови изградње, опремање индустријских локалитета у периферним неизграђеним подручјима (ефекат симбиозе); - шанса за повећање регионалне и локалне конкурентности и раст извоза, услед извозне оријентисаности фирми у ИЗ и ИП	- недовољна искоришћеност постојећих `браунфилд` индустријских локација подржава постојање регионалних асиметрија; - недовољност финансијских ресурса; - спорост завршетка транзитивног процеса је претња бржем увођењу нових пословних облика регионалне дисперзије индустријске делатности

⁴² Под појмом Браунфилд (*Brownfield*, смеђа поља) локације подразумевамо површине и објекте у урбанизованим подручјима који су изгубили свој првобитни начин коришћења или се врло мало користе. Често имају еколошка оптерећења и на њима се налазе руинирани производни и други објекти. Из много разлога, браунфилд локације чине велики део изграђеног подручја у многим градовима. Оне негативно утичу на своје шире окружење, не само у економском, већ и у естетском, психолошком и социјалном смислу. Са аспекта решавања проблема најприкладније користити синтагму „стављање у употребу већ урбанизованих локација или локалитета“ (*Оживљавање браунфилда у Србији*, ПАЛГО центар, 2008.)

⁴³ Капацитети ових предузећа лоцирани су у великим и градовима средње величине: Београд, Крагујевац, Ниш, Бор, Сремска Митровица, Лозница, Чачак, Ваљево.

⁴⁴ Извор: „Извештај о спровођењу Националног инвестиционог плана са извршеним плаћањима од 01. јануара до 31. децембра 2009. године“, Министарство за Национални инвестициони план, табела: Реализација пројеката НИП у 2009. години, стр. 14-22.

Афирмација стратешког планирања регионалног/локалног развоја.

Ефикасан и успешан национални, регионални и локални развој је незамислив без стратешког планирања. Стратешко планирање треба да буде синхронизовано на националном (Национални план регионалног развоја Србије) и регионалном нивоу (доношењем Регионалних развојних стратегија) како би се правилно испланирала, имплементирала и спроводила политика регионалног развоја.

Регионални развојни планови имају интегративну улогу.

Улога и надлежност свих актера на локалном, регионалном и националном нивоу дефинисани су Законом о регионалном развоју. Овим Законом ће се обезбедити услови за ефективније и ефикасније коришћење расположивих домаћих и иностраних ресурса у складу са потребама, могућностима и приоритетима региона.

Ендогени регионални развој. Ендогенизација регионалног развоја подразумева афирмацију регионалних центара од националног значаја, где се припремају регионални развојни програми и успостављају регионалне институције. Ово захтева 'hardwer'-ску инфраструктуру (транспортне и комуникационе везе, заштиту простора), 'softwear'-ску инфраструктуру (подршка регионалним развојним агенцијама, припрема развојних иницијатива, оцена одрживости простора, координација саветничких активности, инкубатори, факултети) и адекватну стимулацију (као што су финансијске стимулације, привредне зоне, сертификати о извођењу помоћних активности – тренинг обука, консултације и сл.).

Децентрализација и полицентричан регионални развој. У светској теорији и пракси опште је прихваћено мишљење да се већа ефикасност споровођења политике регионалног развоја и планирања обезбеђује кроз хијерархијски издиференциране системе одлучивања. Тиме се омогућава активно укључивање регионалних, локалних органа, институција и економских субјеката у процес планирања, координације и реализације. Политичка воља је одлучујућа за почетак децентрализације, а сам процес може одлучујуће да утуче на преображај централизованог конципираног институционалног система. Неопходно је изабрати комбинацију историјских узора и скорашњих искустава и, пре свега, планских (развојних) регија које никада нису до краја успостављене, а које су додатно подстакнуте (пре)уском локалном политичком иницијативом. Када нема воље за успостављање децентрализације, нема ни снаге за афирмацију заједничких национално-економских интереса. Зато у многим земљама настојања да се успостави други степен локалне самоуправе трају више деценија.

Историјски, политички, економски и просторни услови су битне детерминанте за увођење децентрализованог политичког и административног система у Србији. Децентрализација није сама по себи циљ и не мора увек аутоматски довести до смањивања регионалних диспаритета али представља добар институционални и управљачки оквир у коме је уз поменуте услове могуће водити ефективну политику регионалног развоја. Децентрализована контрола ресурса под одређеним друштвеним условима, као што су нпр. неразвијеност, осиромашење, пропадање природних ресурса, и сл., може и да заоштри конфликте. Инструменти за превазилажење стања повезани су са финансијском равнотежом, децентрализацијом расположивих капацитета, хоризонталном координацијом и партиципацијом. Упоредо са регионализацијом обично се одвија и процес деволуције власти, али у смислу партнерског односа и супсидијарности. Полазећи од полицентричног система могао би се затим формирати мрежни концепт управљања који би, с једне стране, онемогућавао било какву централизацију а, с друге стране, успоставио могућности за складан регионални развој. Модел 'плитке' и децентрализоване мреже тзв. сателитских градова, унутар функцијски и гравитационо повезаних градских регија, који се заснива на савременим принципима мрежног повезивања развојних стожера, за Србију реалистичнији и усклађенији са савременим тежњама друштвено-економског развоја.

Регионална интеграција у ЕУ. Процес интеграције Србије у контексту њене европске економске и друштвене будућности огледа се у следећем: могућностима већег извоза, јачању конкуренције, бољем третману запослених, заштити потрошача, слободнијим токовима новца, олакшаном пословању и инвестирању, институционалној изградњи, ефикаснијој држави и бољој регионалној сарадњи.

У циљу остваривања брже регионалне интеграције у ЕУ као приоритетне активности Србије издвајају се:

- наставак активности на испуњавању обавеза у вези са усклађивањем законодавства са комунитарним правом;

- наставак реализације већ потписаних програма прекограничне и транснационалне сарадње и даља подршка повезивању локалних и регионалних нивоа власти са државама у непосредном и ширем окружењу у различитим областима (економске, социјалне и институционалне сарадње, инфраструктуре, природних система, животне средине, културних вредности);

- јачање постојећих структура за управљање програмима прекограничне сарадње преко државних, регионалних и локалних приоритета за прекограничну сарадњу;

- усвајање и примена прописа, стратешких докумената, стандарда и принципа ЕУ из области регионалног развоја, прекограничне и транснационалне сарадње. Важно је ратификовати Мадридску конвенцију, с обзиром на потенцијалне инструменте којима се омогућава дугорочна и планирана сарадња са прекограничним партнерима и већи развојни ефекти;

- успостављање децентрализованог система управљања фондовима ЕУ подразумева јачање институционалних капацитета свих актера регионалног развоја и обуку кадрова у погледу стицања знања из области коришћења средстава ЕУ фондова;

- функционална и фискална децентрализација, у циљу јачања капацитета локалне самоуправе и омогућавања локалним самоуправама квалитетније обављање послова из њихове надлежности, а посебно активности које су усмерене на локални економски развој.

Позитивна регионална искуства држава ЕУ указују да је добре резултате у домену регионалне политике могуће остварити уколико постоје следећих 7 предуслова:

- Политичка подршка. Пре свега, неопходна је континуирана, јасна и недвосмислена политичка подршка унутар земље овом процесу, континуирано уздвајање значајних средстава за регионални развој, да све мере Владе у себи садрже принцип регионалне редистрибуције и принцип подстицања конкурентности и да се закони који се тичу регионалног развоја примењују;

- Флексибилност и иновативност како би се мере и инструменти регионалне политике прилагодили новим тенденцијама, светским кризама и глобалним кретањима;

- Макроекономска стабилност, стабилност цена и здрава фискална политика стимулишу инвестиције, повећавају продуктивност и отварање нових радних места у регионима;

- Јаке институције. Квалитетни и ефикасни административни капацитети на свим нивоима, јачање институција и људских ресурса представљају основу одрживог развоја;

- Стручност и аналитичко-статистичка основа. Неопходна је добро дизајнирана политика регионалног развоја. Инвестиције у инфраструктуру и људе морају бити фокусиране, добро осмишљене и креиране на основу компаративних предности региона, како би постигли максималан ефекат;

- Партнерство. Традиционалне поделе на bottom-up и top-down развојне политике су превазиђене; ефикасна регионална политика све више је оријентисана ка принципу доброг управљања са више нивоа власти, где се сваки ниво власти доприноси креирању и спровођењу регионалне политике у оквиру својих надлежности;

- „Права мера” децентрализације. Иако је присутан тренд децентрализације у развијеним државама удео регионалних расхода у укупним расходима државе је порастао са 31% (1995. године) на 33% у 2005. години, као последица преношења нових надлежности

регионалном нивоу. Постоји позитивна корелација између политичке децентрализације и ефикасности у богатим земљама, али да је ефекат слаб или чак и негативан када су у питању децентрализација и неразвијене земље.

11. Заштита животне средине

Угроженост животне средине од индустријске производње. Индустријска производња у Републици Србији доприноси повећаном притиску на животну средину, па и загађењу животне средине, на више начина. Узроци проблема су: присуство застарелих технологија, дотрајалост постројења, ниска енергетска ефикасност, нерационално коришћење сировина и висок ниво стварања индустријског отпада по јединици производа, недовољно коришћење секундарних сировина, неадекватно управљање индустријским отпадом, укључујући и опасни, низак степен примене најбољих доступних техника у производним процесима, недовољно подстицање привреде за увођење чистије производње, недовољан мониторинг емисија загађења животне средине и др. Иако су последњих година предузимане значајне мере у области заштите животне средине, стање у индустрији је још увек незадовољавајуће. „Прљаве“ индустрије учествују у структури укупне индустријске производње са 50% у 2009. години. Поред емисија загађујућих материја у ваздух и воду и неадекватне праксе одлагања отпада, значајан фактор је и коришћење енергената и сировина, јер је индустрија велики потрошач енергије (35% укупне потрошње финалне енергије у 2009. години). Са друге стране, постоје индустријска постројења где су присутна значајна побољшања као што су, на пример, фабрике цемента (Titan, Holcim, Lafarge) где су у периоду након приватизације уложена значајна финансијска средства у постављање филтера, континуални мониторинг емисије, затварање складишта сировина, транспорт сировина из рудника итд.

Међу најзначајније изворе загађења ваздуха индустријског порекла у Србији спадају: рафинерије нафте у Панчеву и Новом Саду, хемијски комбинати у Панчеву, Шапцу, Крушевцу и железара у Смедереву. Близу 90% индустријских отпадних вода се испушта без претходног третмана што доводи до загађења водотокова (најзагађенији су Стари и пловни Бегеј, канал Врбас-Бечеј, Топлица, Велики Луг, Лугомир, Црни Тимок и Борска река). Највећи извори деградације и загађивања земљишта су експлоатација бакра у Бору и Мајданпеку (РТБ Бор, флотацијско јаловиште и топионица) и неконтролисано и неадекватно одлагање индустријског отпада, посебно у околини великих индустријских центара (Бор, Панчево, Нови Сад, Смедерево, Београд, Крагујевац). Идентификовано је 375 локалитета на којима је загађење потврђено лабораторијским анализама земљишта и подземних вода, при чему је загађење присутно у дужем временском периоду. Најугроженија подручја су следеће индустријске локације: Бор (РТБ, флотацијско јаловиште Велики Кривељ), Панчево (хемијска и петрохемијска индустрија, рафинерија), Шабац (индустрија, депонија муља), Београд (индустрија, саобраћај, депонија), Крушевац (хемијска индустрија, депонија), Смедерево (железара, депонија сировина), Лозница (индустрија, Зајача) и Велики Бачки канал (на делу Црвенка-Кула-Врбас). Већина индустрија нема прописно обезбеђено складиште опасног отпада. Задржавање ситуације каква јесте, без улагања у заштиту животне средине и санацију постојећих загађених подручја, неминовно чини све већу штету животној средини, али и економском и просторном развоју Србије. Садашњи ниво инвестиција у животну средину у Србији је низак (у периоду 2001–2008. године је износио око 0,3% БДП-а), а финансирање од стране индустрије и приватног сектора је недовољно. Развој чистијих технологија, повећање енергетске ефикасности и смањење настајања отпада, свакако ће утицати на смањење загађења животне средине.

Анализа стања политике и регулативе. Као одговор на циљеве и услове у Европском партнерству, Влада Републике Србије је децембра 2009. године усвојила Национални програм интеграције, који представља основ законодавног плана рада Владе Србије. Приоритет за 2011. годину је имплементација Севесо II Директиве и EMAS (систем управљања и контроле заштите животне средине) прописа. Влада Републике Србије је 2008.

године усвојила Националну стратегију одрживог развоја („Службени гласник РС”, број 57/08), а 2009. године и Акциони план. Циљ Стратегије је јачање узајамног деловања и остварење значајних ефеката између заштите животне средине, економског раста и социјалне равнотеже, и допринос усклађивању циљева политика. Донета је и Стратегија увођења чистије производње у Републици Србији („Службени гласник РС”, број 17/09), којом се разрађује концепт одрживог развоја, кроз подстицање примене чистије производње, повећања енергетске и сировинске ефикасности и смањења настајања отпада. Националним програмом заштите животне средине („Службени гласник РС”, број 12/10) дефинисани су стратешки циљеви заштите животне средине, као и специфични циљеви заштите ваздуха, воде и земљишта, и заштите од утицаја појединих сектора на животну средину (индустрија, енергетика, пољопривреда, рударство, саобраћај итд). Утврђене су неопходне реформе које обухватају регулаторне инструменте, економске инструменте, институционални оквир, систем мониторинга, систем финансирања у области заштите животне средине и потребну инфраструктуру у области заштите животне средине. Да би се превазишли постојећи недостаци, дефинисани су циљеви индустријске политике међу којима је и унапређење еколошких стандарда у процесу производње и имплементација система интегрисаних дозвола за постројења у складу са законом. Такође је потребно изградити институционалне капацитете за управљање ризиком и одговор на хемијске удесе на свим нивоима. Национална стратегија управљања отпадом 2010-2019. године („Службени гласник РС”, број 29/10) наставља правце утврђене Стратегијом из 2003. године. Приоритети су успостављање система за управљање опасним отпадом из индустрије: изградња регионалних складишта и постројења за физичко-хемијски третман опасног отпада. Предлог Просторног плана Републике Србије представља оквир за дефинисање новог приступа у управљању просторним развојем и утврђује основне правце развоја инструментализацијом дугорочних циљева и дефинисањем приоритетних и стратешких пројеката и активности за реализацију. У Просторном плану су дефинисане зоне деградиране животне средине индустријским и другим активностима и то: подручја загађене и деградиране животне средине (локалитети са прекорачењем граничних вредности емисије, подручја отворених копова лигнита, јаловишта, депоније, термоелектране и др.), подручја угрожене животне средине (локалитети са повременим прекорачењем граничних вредности емисије, подручја експлоатације минералних сировина, велике фарме, зоне интензивне пољопривреде и др.), подручја квалитетне животне средине (шумска подручја, туристичке зоне контролисаног развоја, ловна и риболовна подручја, водотоци II класе и др.) и подручја веома квалитетне животне средине (заштићена природна добра, мочварна подручја, планински врхови и др.).

Поред четири закона који су донети 2004. године, сет од 16 закона из области заштите животне средине усвојених маја месеца 2009. године, представља евидентан напредак у усклађивању прописа из области заштите животне средине са релевантним законодавством ЕУ, а њихово спровођење треба да допринесе решавању многих проблема у животној средини. Донети су закони: о заштити ваздуха, о заштити природе, о хемикалијама, о управљању отпадом, о амбалажи и амбалажном отпаду, о заштити од јонизујућег зрачења и нуклеарној сигурности и др. Године 2010. донет је и Закон о водама и настављено је усаглашавање прописа са ЕУ директивама. Још увек недостаје низ подзаконских прописа који прате имплементацију ових закона. То је процес који захтева велике људске и материјалне ресурсе.

Идентификовани проблеми су:

- Недовољни институционални и административни капацитети за спровођење прописа у области контроле индустријског загађења и управљања ризицима;
- Неодрживо коришћење природних ресурса, ниска енергетска ефикасност у индустрији и прекомерно стварање отпада;
- Загађење ваздуха из сектора индустрије;
- Загађење земљишта, површинских и подземних вода опасним материјама и отпадом.

Усаглашеност регулативе са ЕУ. Директива о интегрисаном спречавању и контроли загађивања (96/61/ЕС и 2008/01/ЕС) и Севесо II Директива о спречавању већих удеса који укључују опасне материје и ограничењу њихових последица по здравље људи и животну средину (96/82/ЕЕС и 2003/105/ЕС) су најважнији правни документи за сектор контроле индустријског загађења и управљање ризицима у ЕУ.

Закон о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине („Службени гласник РС”, бр. 135/04), који је донет 2004. године, потпуно је усаглашен са Директивом ЕУ (96/61/ЕС и 2008/01/ЕС). Примена овог закона треба да допринесе смањењу индустријског загађења. Законом се успоставља општи оквир који обавезује потенцијално највеће загађиваче да обављају своје активности у складу са принципима одрживог развоја и предузму потребне мере којима би спречили и контролисали све емисије које изазива обављање њихове активности. Систем обезбеђује: интегрисан приступ контроли загађивања из индустрије издавањем интегрисане дозволе којом се утврђују обавезе оператера и услови за рад постројења и обављање активности; узајамну координацију надлежних органа у поступку издавања дозвола; доступност информација и учешће јавности пре доношења одлуке о издавању дозволе. На основу последње ревизије Прелиминарног списка постројења за које се издаје интегрисана дозвола у Србији постоје 176 таквих постројења, од чега је 29 из енергетског сектора, 23 из производње и прераде метала, 32 из индустрије минерала, 19 из хемијске индустрије, 4 постројења за управљање отпадом и 69 постројења из осталих активности (индустрије папира, текстила, коже, прераде хране, третмана животињског отпада, као и фарме за узгој живине и свиња). Сва постројења из наведених врста активности имају дефинисана ограничења капацитета, осим постројења хемијске индустрије која подлежу овим обавезама без обзира каквим капацитетима обављају своју активност. За постојећа постројења која су предмет издавања дозволе, Влада је донела Уредбу о утврђивању Програма динамике подношења захтева за издавање интегрисане дозволе („Службени гласник РС”, број 108/08). Према Закону о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине постојећа постројења и активности су у обавези прибављања интегрисане дозволе најкасније до 2015. године. Нова постројења прибављају интегрисану дозволу пре пуштања у рад. Интегрисана дозвола се издаје за: рад нових постројења, рад и битне измене у раду постојећих постројења као и за престанак активности. Процес издавања дозволе траје 120 до 240 дана, али му претходи период припреме документације који може потрајати и више месеци. Добијање интегрисане дозволе подразумева остваривање постављених техничких стандарда, односно коришћење најбољих доступних техника. У Републици Србији још није издата ни једна интегрисана дозвола. Надлежни органи за издавање дозвола су Министарство рударства, животне средине и просторног планирања, Покрајински секретаријат за заштиту животне средине и одрживи развој и надлежни органи локалне самоуправе. Систем дозвола заснован на емисијама уведен је за постројења за која се не захтева интегрисана дозвола.

У области поступања са опасним материјама и заштите од хемијског удеса у индустрији извршен је потпуни пренос Севесо II Директиве (82/96/ЕС и 2003/105/ЕС), усвајањем измена Закона о заштити животне средине („Службени гласник РС”, бр. 135/04, 36/09, 36/09 – др.закон и 72/09 –др. закон) и Правилника о садржини и методологији израде Политике превенције удеса, Извештаја о безбедности и Плана заштите од удеса. Урађена су и упутства за поступања у удесу. Мере заштите од опасних материја у индустријској производњи обухватају забране и ограничења која се односе на производњу и промет супстанци које оштећују озонски омотач, односно производа који садрже те супстанце и увоза, извоза и транзита отпада. На прелиминарној Листи Севесо постројења у Србији налази се 110 постројење (многа од њих су такође и на Листи постројења за које се издаје интегрисана дозвола). Тиме су идентификоване локације које имају највећи потенцијал ризика од хемијских удеса. Сваки оператер који управља опасним материјама је дужан да планира, организује и предузима све потребне превентивне, заштитне, сигурносне и санационе мере којима се ризик по животну средину и здравље људи своди на најмању

могућу меру. Дужност оператера Севесо постројења јесте да изради Политику превенције удеса или Извештај о безбедности и План заштите од удеса и да предузме све мере ради спречавања хемијског удеса и ограничавања утицаја тог удеса на живот и здравље људи и животну средину. Према тим извештајима о безбедности и плановима заштите, локалне самоуправе треба да припреме екстерне планове за реаговање у ванредним ситуацијама. Управљање ризиком у случају хемијског удеса је у надлежности више министарстава: Министарства рударства, животне средине и просторног планирања, Министарства унутрашњих послова, Министарства пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде, Министарства рада и социјалне политике, као и органа аутономне покрајине и локалних самоуправа. У марту 2009. године основан је Сектор за ванредне ситуације у оквиру Министарства унутрашњих послова, чија је улога успостављање интегрисаног система заштите и спасавања у Републици Србији за брзо реаговање у случају пожара, природних непогода, техничких и технолошких несрећа (што обухвата и хемијски удес). Превенција хемијских удеса је у надлежности Министарства рударства, животне средине и просторног планирања за Севесо постројења, док је за сва остала у надлежности Сектора за ванредне ситуације МУП-а.

Важан инструмент који се примењује приликом изградње нових индустријских постројења је и процедура процене утицаја на животну средину према Закону о процени утицаја на животну средину („Службени гласник РС”, бр. 135/04, 36/09). Индустријска постројења, односно активности које подлежу процени утицаја на животну средину су утврђене према Листи пројеката из Директиве ЕУ (85/337/ЕЕС и 97/11/ЕС). Процедура обухвата поступак процене у три фазе за постојећа и будућа постројења и пројекте: одлучивање о потреби процене утицаја; одређивање обима и садржаја студије о процени утицаја и одлучивање о давању сагласности на студију. Учешће јавности је предвиђено у свим фазама процене утицаја. Донети су сви прописи за спровођење наведеног закона.

Поред наведених директива ЕУ из сектора контроле индустријског загађења, треба споменути и следеће:

- Уредба (ЕС)761/2001 допуњена Уредбом (ЕС)1221/2009 о добровољном учешћу организација у систему управљања и контроле заштите животне средине (ЕМАС) није пренета, мада је ЕМАС утврђен Законом о заштити животне средине („Службени гласник РС”, бр. 135/04, 36/09). Током 2009. године систем управљања и контроле заштите животне средине (ЕМАС) промовисан је као добровољна мера са циљем побољшања заштите животне средине. Усаглашен систем управљања животном средином према стандардима ISO 14001 и СРПС 14001 има 178 предузећа, од којих је 115 из области индустрије, док концепт чистије производње примењује 26 предузећа, а још 18 је у поступку прилагођавања.

- Уредба (ЕС)1980/2000 о ревидираном програму доделе еколошког знака пренета Правилником о ближим условима и поступку за добијање права на коришћење еколошког знака, елементима, изгледу и начину употребе еколошког знака („Службени гласник РС”, број 3/09) за производе, процесе и услуге. Два предузећа су, у 2009. години, поднела захтев за добијање еко-знака.

- Уредба (ЕС)166/2006 о успостављању регистра испуштања и преноса загађујућих материја (PRTR) пренета у изменама и допунама Закона о заштити животне („Службени гласник РС”, бр. 135/04, 36/09).

SWOT

Предности - Очувана животна средина у неиндустријализованим областима; - Значајан потенцијал обновљивих извора енергије; - Висок степен биолошке разноврсности и геодиверзитета; - Опредељеност институција за заштиту животне средине; - Присутна институционална подршка развоју система заштите животне средине.	Слабости - Недовољни институционални капацитети за спровођење и надзор прописа; - Деградирани простори због непланске експлоатације природних ресурса и постојање еколошких црних тачака; - Незадовољавајућа комунална инфраструктура; - Прекомерно загађење вода и ваздуха емисијом из индустрије; - Непостојање ефикасног система финансирања заштите животне средине.
Могућности - Увођење еколошких стандарда ЕУ; - Јачање јавно-приватног партнерства на пројектима у области заштите животне средине; - Увођење концепта чистије производње - унапређење енергетске ефикасности, рационалног коришћења сировина и смањење настајања отпада; - Учешће заинтересоване јавности у одлучивању о животној средини; - Унапређење законске регулативе.	Претње - Успоренији привредни раст и недостатак инвестиција у заштиту животне средине; - Споро јачање институција и недовољна координација између институција; - Недовољна информисаност јавности и недовољно развијена јавна свест о потреби заштите животне средине и простора; - Поновно покретање индустријске производње застарелим технологијама; - Визуелно и естетски деградирана; средина.

Циљеви, политика и мере

Циљеви политике заштите животне средине у функцији развоја индустрије односе се на подстицање чистије производње и смањење загађења и притисака на животну средину, али и развој инфраструктурних система за подршку индустријском развоју и заштиту и унапређење животне средине:

- Проширити и јачати институционалне и административне капацитете за спровођење прописа у области контроле индустријског загађења и управљања ризицима,
- Подстицати развој чистије производње, имплементацију интегрисаних дозвола, превенцију хемијских удеса и увођење система управљања заштитом животне средине (EMAS) у индустријска постројења кроз развој друштвене одговорности,
- Смањити загађење ваздуха из сектора индустрије узроковано емисијом (CO₂, SO₂, NO_x, честице, специфичне загађујуће материје, гасови са ефектом стаклене баште),
- Санирати контаминирани локације, обезбедити пречишћавање индустријских отпадних вода које значајно утичу на реципијент и на квалитет вода у осетљивим зонама и успоставити управљање токовима отпада.

У краткорочном периоду посебну пажњу потребно је посветити хармонизацији националних прописа са законодавством ЕУ. Спровођење утврђених циљева политике заштите животне средине је од кључне важности за решавање проблема. Потребно је даље јачање капацитета Министарства животне средине и просторног планирања, Агенције за заштиту животне средине и Фонда за заштиту животне средине. Посебно треба обратити пажњу на јачање административних капацитета на републичком, покрајинском и локалном нивоу за издавање дозвола и за контролу спровођења прописа. Морају се развити финансијски планови неопходних улагања за достизање европских стандарда, нарочито у области заштите вода и управљања отпадом, као и за решавање проблема загађења на постојећим критичним местима. Потребно је завршити израду регистра загађивача са билансом емисије. Потребна је модернизација мреже мониторинга квалитета амбијенталног ваздуха, успостављање аутоматског мониторинга над значајним емитерима, модернизација

лабораторија за испитивање квалитета ваздуха, успостављање мреже мониторинга емисије отпадних вода. Мере треба да буду усмерене и ка обезбеђењу комуналне инфраструктуре прилагођене бољем стандарду живљења становништва и заштити животне средине, али и привлачењу инвестиција јер изграђена комунална инфраструктура утиче на економску и социјалну привлачност региона и представља важну основу у пословању многих компанија. Са друге стране, јачање потенцијалне синергије између заштите животне средине и економског раста је есенцијална. Инвестициони пројекти као: обезбеђење водоснабдевања за индустрију, изградња инфраструктуре за управљање отпадом, смањење индустријског загађења, изградња постројења за пречишћавање отпадних вода и друго, ће захтевати велике инвестиционе трошкове. Неопходна је и изградња постројења за третман опасног отпада, обзиром да такво постројење у Србији не постоји.

Притисак на животну средину мора бити узет у обзир при процени утицаја који ће велика индустријска постројења имати на простор и животну средину при изградњи, током коришћења и након престанка рада, као и нових услова у простору. Свеобухватан приступ спречавању и контроли загађивања подразумева низ мера које се односе на рад индустрије. Имплементирати систем интегрисаних дозвола за индустријска постројења у складу са Законом о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине подразумева реконструкцију или иновирање постојећих технолошких процеса, успостављање система издавања интегрисаних дозвола за индустријска постројења и активности, увођење најбољих доступних техника (ВАТ) и најбоље праксе по животну средину (БЕР). У циљу унапређења заштите животне средине, сва индустријска предузећа ће морати да користе најбољу доступну технологију. Коришћење обновљивих извора енергије свакако ће допринети смањењу загађења. Системи управљања заштитом животне средине (ISO 14000, EMAS) за индустријске локације, треба широко да се промовишу као добровољна мера. Неопходно је прописати све захтеве за успостављање и спровођење система EMAS у складу са ЕУ. Развој друштвене одговорности предузећа сједињује три главне области: производњу (побољшање у ефикасности и организацији производње), друштвене односе (услове на радном месту, здравствену заштиту и безбедност на раду) и животну средину (примену чистије производње, рационалније коришћење сировина и смањење настајања отпада и емисија).

Такође је неопходно спровести санацију загађења које је настало у прошлости, односно штете нанете животној средини. Решавање проблема индустријског загађења насталог пре приватизације мора да буде засновано на пуној примени принципа „загађивач плаћа”. Са друге стране, да би испунила прописане стандарде заштите животне средине, индустрија ће морати да инвестира у модернизацију постројења и заштиту животне средине сопственим средствима и коришћењем кредита и других инструмената на тржишту капитала. Нови власници су обавезни да улажу у технологије усклађене са стандардима заштите животне средине. Економске инструменте треба применити ради стимулисања побољшања животне средине током процеса приватизације. У подручјима у којима је деградирана и угрожена животна средина, неопходно је предузети одговарајуће активности на санацији и унапредити технологију у индустрији до нивоа да не загађује животну средину (примена најбољих доступних техника). Потребно је спровести санацију и ремедијацију црних тачака - контаминираних индустријских локација, рекултивацију и ремедијацију локација најоштећенијих експлоатацијом минералних сировина (РТБ Бор, флотацијско јаловиште и топионица), и санацију и ремедијацију загађених водотокова (деоница Великог Бачког канала). Ремедијација и рекултивација контаминираног земљишта у индустријским комплексима, решаваће се и путем финансијске помоћи и кредитирањем. Економски развој Србије у претходном периоду није био праћен одговарајућим улагањем у инфраструктуру за заштиту и унапређење животне средине, односно постројења и опреме за смањење загађења. Данашње стање показује да у таквим подручјима постоји велико оптерећење по животну средину (на пример, Обреновац, Лазаревац, Панчево, Бор, Врбас, Шабац, Београд, Нови Сад итд.). Нека од ових подручја су осиромашена и са веома угроженом животном средином. Потребно је размотрити која подручја могу добити статус угрожене животне средине.

Модел реструктурирања и реиндустријализације прерађивачке индустрије Србије суочен је са потенцијалним ризицима, те је неопходно строго се придржавати основних мера заштите:

Табела 49: Потенцијални ризици и основне мере заштите у областима прерађивачке индустрије

Ред. бр.	Прерађивачка индустрија	Потенцијални ризици по животну средину	Мере заштите
1.	Прехрамбени производи, пића и дуван	- Отпадне воде из погона прехрамбене индустрије се најчешће без претходног третмана изливају у јавну канализациону мрежу или у природне реципијенте. - Поступање са органским отпадом је незадовољавајуће. Највише отпада ове врсте продукују погони за примарну прераду биљних сировина, воћа и поврћа - Иако прехрамбена индустрија спада у умерене потрошаче енергије (изузетак су шећеране и пиваре) рационално коришћење енергије је на ниском нивоу.	- Увођење чистијих технологија, повећање енергетске ефикасности и смањење настајања отпада - Применити опште и посебне санитарне мере и услове предвиђене законом којима се уређују послови санитарног надзора и прибавити потребне дозволе - Све технолошке отпадне воде сакупљати и одводити на третман пре испуштања у канализациону мрежу - Органски отпад који има употребну вредност прописно одлагати у посебне металне контејнере са поклопцима - Предузети потребне мере заштите од цурења расхладног флуида из система за хлађење
2.	Производња текстила и текстилних производа	- Текстилна индустрија има високу потрошњу воде, али и разних хемикалија. У просеку, око 200 l воде је потребно за производњу 1 kg текстила. Могуће је загађење локалних водотока, због испуштања отпадних вода или изливања хемикалија - Настајање отпада и опасног отпада - Висока потрошња енергије (текстилна индустрија користи велике количине енергије)	- Увести нове или побољшане технологије за пречишћавање отпадних вода - Смањење потрошње енергије и искоришћење топлоте - Обезбедити танкване ради спречавања изливања хемикалија - Спровођење процедуре за поступање са опасним материјама у случају просипања - Обезбедити вентилациони систем за уклањање прашине из области рада
3.	Прерада коже и производња предмета од коже	- Штављење и индустрију коже карактерише не само велика количина воде потребна за производњу, већ и различите хемикалије које се користе за различите процесе. Отпадне воде које настају приликом третмана садрже значајна оптерећења органским материјама, шестовалентни хром, сулфиде, амонијумове соли, а на крају процеса могу садржати и отпад од хемикалија које се користе у процесу штављења (до 48 различитих хемикалија) и бојења. - Отпад од сирове коже и непријатни мириси - Емисије у ваздух: честице, водоник сулфид, испарљива органска једињења, формалдехид и др.	- Увођење чистијих технологија, повећање енергетске ефикасности и смањење настајања отпада - Спровести опште мере заштите животне средине које се односе на третман технолошких отпадних вода и пречишћавање отпадних гасова, смањење буке и управљање насталим отпадом (од сирове, конзервиране или уштављене коже, отпад од коже у преради и др.) - Применити мере за безбедно руковање коришћеним хемијским средствима (боје, лакови, средства за штављење), - Предвидети посебне мере заштите у случају удеса, односно прибавити сагласност надлежног органа на предвиђене мере заштите од пожара
4.	Прерада дрвета и производи од дрвета	- Може доћи до загађења земљишта и подземних вода услед хемикалија које се користе у преради дрвета (конзерванси, лепкови, растварачи, учвршћивачи) - Механички процеси за обраду дрвета емитују прашину и буку - Угрожености од пожара због запаљиве природе сировина - Неколико врста отпада може се наћи у индустрији прераде дрвета. Ово укључује амбалажни отпад, отпад и опасан отпад	- Обезбедити посебан простор и потребне услове за сакупљање различитих врста отпада - Спровести опште мере заштите од буке - Пиљевину, отпад од дрвета и дрвну прашину сакупљати на начин којим се спречава неконтролисано расипање - Машине и опрему за сечење дрвета опремити системом за локално отпашивање и одвођење пиљевине - Предвидети одговарајући филтер за пречишћавање ваздуха из просторије за фарбање/лакирање дрвета - Мере заштите од могућих удеса (пожар, изливање, испуривање хемикалија)

5.	Производња папира, издавање и штампање	- Загађење ваздуха - Велике количине отпадних вода које произилазе из свих фаза производње - Хемикалије које се користе у процесу производње - Неефикасно коришћење енергије	- Спровести претходно наведене опште мере заштите животне средине, које се односе на заштиту вода и ваздуха, заштиту од буке и правилно управљање отпадом - Интегрисана дозвола ако је потребно - Обезбедити пречишћавање отпадних вода - Обезбедити складиште за опасан отпад и хемикалије - Користити отпадне сировине у производњи
6.	Производња кокса и деривата нафте	- Ризик од пожара - Ризик од исцуривања течног горива - Емисије испарљивих органских једињења - Настајање различитих врста отпада - Заулене отпадне воде	- Предвидети техничка и технолошка решења којима се обезбеђује да емисија у ваздух задовољава прописане ГВЕ - Прибавити дозволу у складу са Законом о заштити ваздуха - Интегрисана дозвола ако је потребно - Предвидети складиште за опасан отпад у складу са законом - Резервоаре за течно гориво опремити бетонским танкванам за прихват горива у случају исцуривања - Мере заштите од могућих удеса (пожар, исцуривање хемикалија, и сл)
7.	Производња хемијских производа и влакана	- Загађење ваздуха гасовима и честицама - Велике количине отпадних вода (са токсичним материјама, разним киселинама, емулгованим мастима и уљима, детерџентима...) које произилазе из свих фаза производње - Неефикасно коришћење енергије - Неадекватно складиштење опасног отпада - Недовољан и неадекватан мониторинг емисија.	- Спровести опште мере заштите животне средине, које се односе на заштиту вода и ваздуха и управљање отпадом - Уколико је неопходно спровести програм мониторинга утицаја рада постројења на животну средину (чији елементи зависе од карактеристика конкретне производње) - Применити неопходне мере за безбедно руковање хемикалијама и производима који их садрже, у складу са законом
8.	Производња производа од гуме и пластике	- Емисије загађујућих материја и честица у ваздух - Настајање отпадних вода из процеса прераде - Хемикалије које се користе у процесу	- Оптимизација процеса да се смањи емисија загађујућих материја у ваздух, обезбедити филтере - Обезбедити пречишћавање отпадних вода - Складиштење материјала и контрола загађивања - Користити отпадне сировине у производњи колико је могуће
9.	Производња производа од осталих минерала	- Емисија прашине - Настајање великих количина јаловине - Отпадне воде из процеса прераде - Угрожавање земљишта одлагањем јаловине - Потрошња енергије (транспорт, брушење, дробљење, млевење, и сушење)	- Обезбедити да емисија честица прашине у ваздух задовољава прописане ГВЕ - Смањити потрошњу воде у процесу и опреми за чишћење - Обезбедити складиштење материјала и контролу загађивања - Смањење емисије буке и прашине
10.	Производња метала и металних производа	- Емисије загађујућих материја и честица у ваздух - Контаминација земљишта и површинских и подземних вода (загађење може бити историјско из прошлости пословања или из текућих активности) - Неправилно поступање са опасним отпадом и хемикалијама - Испуштање отпадних вода без третмана - Потрошња енергије - Извори буке и вибрација	- Оптимизација процеса да се смањи емисија загађујућих материја у ваздух, обезбедити филтере - Надоградња технологије да се смањи изложеност токсичним сировинама - Смањити потрошњу воде у процесу - Обезбедити пречишћавање отпадних вода - Побољшање изолације да се смањи губитак топлоте - Искористити генерисану топлоту - Искоришћење и поновна употреба отпада
11.	Производња осталих машина и уређаја	- Емисија у ваздух честица, CO₂, SO₂, NO_x, растварача и др. - Отпадна уља, растварачи и отпадне воде из операција испирање и чишћење - Опсан отпад, отпад од третмана воде, амбалажни отпад - Отпад из операција заваривања, фарбања и др.	- Обезбедити технологије да се смањи изложеност емисији опасних материја - Размотрити могућност замене опасних хемикалија са мање опасним алтернативама - Обезбедити пречишћавање отпадних вода и враћати их у процес где је то могуће - Обезбедити прописно складиштење опасног отпада

12.	Производња електричних и оптичких уређаја	- Емисија у ваздух (испарљивих органских једињења, прашкастих материја и др.) - Испуштања отпадних вода обухвата ефлуенте из процеса бојења - Одлагање електричне робе када постане отпад	- Обезбедити технологије да се смањи изложеност емисији опасних материја, обезбедити филтере - Елиминисати одређене врсте опасног отпада из процеса - Прописно складиштење опасних материја - Обезбедити поступање са отпадом од електричних производа у складу са законом
13.	Производња саобраћајних средстава	- Емисија у ваздух загађујућих материја током бојења и завршних операција (испарљивих органских једињења лепкови, изоцијанати, CO₂, NOx, и др.) - Опасан отпад, отпад од третмана воде, амбалажни отпад (одлагање амбалаже од хемикалија може представљати ризик од загађења земљишта и подземних вода) - Отпад из операција заваривања, и др. - Одлагање отпадних возила када постану отпад	- Обезбедити технологије да се смањи изложеност емисији опасних материја, обезбедити филтере - Размотрити могућност замене опасних хемикалија са мање опасним алтернативама - Обезбедити пречишћавање отпадних вода - Обезбедити прописно складиштење опасних материја - Побољшање изолације да се смањи губитак топлоте - Обезбедити поступање са отпадним возилима у складу са законом

12. Енергетска ефикасност

Основни налаз: Енергетска ефикасност директно утиче на конкурентност привреде и стога је њено унапређење циљ коме се континуирано тежи. Индустријски развој почива на концепту да се за исти ниво и квалитет производње користи што мање енергије. ЕУ је као стратешки циљ одредила да до 2020. године унапреди ниво енергетске ефикасности за 20%. Реализација циља је подржана усвајањем три нове директиве у области енергетске ефикасности код крајње потрошње и енергетских услуга, енергетских перформанси зграда и обележавања ефикасности. Значајан допринос томе биће усвајање Закона о рационалној употреби енергије на основу кога је предвиђено увођење бројних нормативних, подстицајних, организационих и других мера.

Стање и проблеми. Енергетски интензитет примарне и финалне енергије за привреду Србије није могуће израчунати тако да се може упоредити са оним индикаторима у другим земљама, с обзиром да Републички завод за статистику Србије не приказује БДП у доларима из 2000. године у складу са методологијом Међународне агенције за енергију. Ако се ови индикатори израчунавају на бази домаћег бруто производа у сталним ценама из 2002. године исказаног у динарима, очигледно је да је у периоду од 2003-2008. године дошло до пада оба ова индикатора за око 15%, углавном као резултат повећаних приватизационих прихода и БДП-а а мање као резултат повећања економске активности и енергетске ефикасности. На бази грубих процена, енергетски интензитет у Србији је 2-3 пута већи него у земљама ЕУ15 као резултат пада индустријских активности током деведесетих година, спорог опоравка индустрије, ниских цена електричне енергије и неусаглашености цена енергије и енергената које нису стимулативне за рационалну употребу енергије. Уколико се у обзир узме паритет куповне моћи, Србија и даље има највиши степен енергетске интензивности, али су разлике мање изражене. Потрошња примарне енергије по становнику је на нивоу 62% просека ЕУ и показује тенденцију раста услед раста укупне финалне потрошње енергије и пада броја становника.

Укупна потрошња расположиве примарне енергије (ТПЕС) и укупна потрошња финалне енергије (ТФЦ)⁴⁵ у 2008. години готово да су на истом нивоу као и 1990. године. Упркос томе, укупна производња је реално опала за 22%, док индустријска производња износи тек 44% остварене вредности из 1990. године.

Учешће индустрије у финалној потрошњи енергије је смањено услед транзиције, структурних промена и ниског степена искоришћености капацитета. Процењује се да ниво потрошње финалне енергије у индустрији још увек није достигао ниво из 1990. године, док је

⁴⁵ Финална потрошња енергије представља суму примарне енергије која се не користи у трансформацијама (користи се директно у секторима потрошње) и енергије која се добија у процесима трансформација, умањену за потрошњу енергетског сектора, губитке у преносу и дистрибуцији енергије и неенергетску потрошњу.

у сектору саобраћаја и области изградње објеката потрошње прекорачен још 2005. године и бележи даљи тренд раста.

У структури индустрије највећи потрошачи финалне енергије су прехранбена и хемијска индустрија, црна металургија, производња неметалних минерала, пулпе и папира и обојена металургија. Србија има виши ниво потрошње електричне енергије по глави становника у односу на окружење, ниво специфичне потрошње још увек је испод просека ЕУ-27.

Оно што више забрињава јесте структура потрошње електричне енергије. У структури финалне потрошње електричне енергије највеће учешће имају домаћинства.

Категорија потрошње домаћинства у последњих неколико година показује тенденцију раста, како у апсолутним тако и у релативним показатељима. Аномалије у виду нерационалне потрошње електричне енергије изазване су неекономском ценом струје. Упросечавањем раста цена електричне енергије и реализоване инфлације, цена електричне енергије у РСД је у периоду 2005-2010. године у просеку годишње расла брже од раста инфлације за само 0,8%. Још један аргумент за хитну интервенцију постојеће ценовне политике електричне енергије су трошкови емисије угљен диоксида. Мада је током претходне деценије доста инвестирано у еколошка постројења, Србија има чак 9 пута већу емисију угљен-диоксида по јединици БДП од просека ЕУ. Уколико се узме у обзир тренутна цена на берзи од 15 ЕУР по тони угљен диоксида, на основу података о емисији термоелектрана у Србији долази се до податка да трошак по том основу износи 1 евроцент по kWh што није укључено у постојећу цену од око 5 евроценти по kWh.

Циљеви, правци, мере и активности политике енергетске ефикасности у функцији развоја индустрије

Унапређење енергетске ефикасности је један од предуслова индустријског развоја јер директно утиче на конкурентност привреде. Министарски савет ЕУ је у циљу унапређења енергетске ефикасности у индустријском сектору у децембру 2009. године донео Одлуку бр. Д/2009/05 о примени три нове директиве:

- Директива 2006/32/ЕЦ о енергетској ефикасности код крајње потрошње и енергетским услугама која мења Директиву 93/76/ЕЕЦ;
- Директива 2002/91/ЕЦ о енергетским перформансама зграда и
- Директива 92/75/ЕЕЦ о показатељима на које се указује обележавањем и стандардним информацијама о производу који се односу на потрошњу енергије и других ресурса применом апарата у домаћинству.

Директива 2006/32/ЕЦ о енергетској ефикасности код крајње потрошње и енергетским услугама дефинише циљне индикаторе енергетске ефикасности, правни оквир и механизме како би се уклонила ограничења и унапредила енергетска ефикасност у домену крајње потрошње енергије. Директива се односи на крајње потрошаче и испоручиоце енергетских услуга, дистрибутере и продавце енергије и испоручиоце услуга у вези са енергетском ефикасношћу. Директива има четири анекса: Анекс који прописује методологију за израчунавање национално препознатљивог циља за уштеду енергије, Анекс који прописује енергетски садржај изабраних горива за крајњу потрошњу и садржи табелу конверзије, Анекс са листом примера за побољшање енергетске ефикасности и Анекс који прописује Општи оквир за мерење и верификацију уштеда енергије.

Директива 2002/91/ЕЦ о енергетским перформансама зграда промовише побољшање енергетских перформанси зграда узимајући у обзир климатске и локалне услове, потребе унуташње климе и трошковну ефикасност. Ова Директива утврђује општи оквир за метод прорачунавања интегрисаних енергетских перформанси објеката; примену минималних захтева за енергетску перформансу нових и постојећих објеката који су предмет значајне реконструкције; издавање енергетских сертификата за зграде; редовну контролу котлова и система климатизације у зградама као и контролу топлотних инсталација са котловима старијим од 15 година. Директива има Анекс који прописује Општи оквир за калкулацију енергетских перформанси зграда.

Директива 92/75/ЕЕЦ о показатељима и стандардним информацијама о потрошњи енергије на апаратима у домаћинству има за циљ да путем обележавања и ширењем информација о производу подстиче примену апарата више енергетске ефикасности. Директива је измењена Уредбом 1882/2003 и Уредбом 1137/2008, а у циљу прецизирања одредби ове Директиве, ЕУ је донела посебне директиве која се односе на обележавање степена енергетске ефикасности апарата у домаћинству. Одлуком Министарског савета је утврђено да уколико кућни апарати нису прописно обележени, моћи ће се пласирати на тржишту Европске уније најкасније до 31. јуна 2012. године.

Почетак примене наведених директива је 31. децембар 2011. године, а крајњи рок за њихову пуну имплементацију је 1. јануар 2017. године. Примена директива је обавезујућа за Србију по основу Уговора о оснивању енергетске заједнице. У складу са Директивом 2006/32/ЕЦ, Влада је у јулу 2010. године усвојила Први акциони план за енергетску ефикасност Републике Србије за период од 2010. до 2012. године. Акционим планом предвиђена је уштеда финалне енергије од 1,5% финалне домаће потрошње енергије у 2008. години, односно да до 2018. године уштеда неће бити мања од 9%. Поред тога, Акционим планом је предвиђено да се до краја 2010. године усвоји Закон о рационалној употреби енергије који представља регулаторни оквир за спровођење три директиве као и увођење нормативних, пореских, финансијских и организационих мера за њихову имплементацију.

Закон о рационалној употреби дефинише обавезе у неколико области:

- утврђивање програма и планова рационалне употребе енергије обвезника система енергетског менаџмента,
- енергетски менаџмент,
- означавање нивоа енергетске ефикасности и успостављање минималних стандарда енергетске ефикасности уређаја, опреме и зграда у производњи, преносу и дистрибуцији електричне и топлотне енергије, као и природног гаса,
- образовање Фонда за енергетску ефикасност и
- утврђивање могућности увођења економских и финансијских подстицаја за реализацију пројеката ефикасније употребе енергије, у области пореских, царинских и других прописа.

У промовисању мера повећања енергетске ефикасности у индустрији, значајан допринос треба да да Агенција за енергетску ефикасност Србије (АЕЕ) у сарадњи са надлежним министарством за енергетику.

Њихове активности би требале да буду усмерене на:

- увођење система енергетског менаџмента (емс),
- праћење и дефинисање циљева,
- енергетске ревизије,
- поређење са најбољим праксама (benchmarking),
- студије случајева (идентификација и ширење најбоље праксе) и
- обуку и едукацију.

Закон уводи обавезу означавања нивоа енергетске ефикасности за техничке уређаје и опрему и зграде. Законом о планирању и изградњи⁴⁶ је прописано да се енергетска својства објеката високоградње утврђују издавањем сертификата о енергетским својствима објекта, који издаје овлашћена организација која испуњава прописане услове за издавање сертификата о енергетским својствима објекта, као и да сертификат о енергетским својствима објекта чини саставни део техничке документације која се прилаже уз захтев за издавање употребне дозволе. Употребна дозвола не може се издати за зграду која не испуњава минималне стандарде енергетске ефикасности, а елаборатом се доказује да ће предвиђена употреба енергије бити у складу са стандардом. На овај начин формиран је правни основ за имплементацију Директиве 2010/31/ЕК и Директиве 2010/30/ЕК које се

⁴⁶ „Службени гласник РС”, бр. 72/09 и 81/09.

односе на енергетске перформансе зграда и на означавање нивоа енергетске ефикасности техничких уређаја и опреме.

Законом о рационалној употреби енергије уводи се и организован начин праћења потрошње енергије кроз институцију енергетских менаџера за:

- привредна друштва са претежном делатношћу у производном сектору (индустријска постројења) чија је потрошња енергије изнад нивоа прописаног подзаконским актом,
- привредна друштва са претежном делатношћу у сектору трговине и услуга (објекти) чија је потрошња енергије изнад нивоа прописаног подзаконским актом,
- општине са бројем становика већим од 20.000 и
- зграде и други објекти у јавној својини – државне управе.

Обвезници енергетског менаџмента имају обавезу да спроводе мере енергетске ефикасности, повећавају енергетску ефикасност у обиму који прописује Влада, именују потребан број енергетских менаџера, односно енергетских референата и да достављају годишње извештаје Министарству рударства и енергетике. Како би се захтеви у пракси и реализовали неопходно је континуирано спровођење обуке кадрова на локалном нивоу и у државним институцијама.

Законом је предвиђено увођење подстицајних мера и кредитних линија на бази система обавезујућег извештавања о потрошњи енергије и предузетим мерама, као и дестимулисање потрошње енергије кроз додатно опорезивање прекомерне и неефикасне потрошње. Кредити би требало да служе као подршка увођењу исплативих мера енергетске ефикасности дефинисаних енергетским ревизијама. Закон предвиђа успостављање стандарда енергетске ефикасности, увођење обавезне енергетске ревизије, увођење економских и финансијских подстицаја реализацији пројеката енергетске ефикасности, обавезно плаћање на бази потрошње, увођење енергетског разреда зграда, обавезност енергетског менаџмента код великих потрошача енергије и локалних самоуправа.

Законом о рационалној употреби енергије се прописује и формирање Фонда за енергетску ефикасност који би се бавио финансирањем пројеката, програма и активности које за циљ имају повећање енергетске ефикасности у сектору производње и потрошње енергије и веће коришћење обновљивих извора енергије. Фонд би се финансирао из накнаде на потрошњу енергије и енергената и на основу донација и кредита међународне заједнице, финансијских институција и фондова ЕУ. Фонд ЕЕ требало би да обезбеди финансијска средства за примену алата енергетске ефикасности (енергетске ревизије) и ваљане мере енергетске ефикасности у индустријским компанијама.

13. Унапређење корпоративног управљања у Србији

Основни налаз: Европска унија унапређује корпоративно управљање углавном у виду препорука⁴⁷, а посредно, путем правних тековина које се тичу развоја тржишта капитала и привредног права (посебно Закона о привредним друштвима). Међутим, корпоративно управљање се може тумачити и као обавезујући услов за приступање ЕУ као практичан превод једног од Копенхашких услова, да предузећа могу да успешно учествују на тржишту ЕУ. Начела корпоративног управљања Организације за економску сарадњу и развој (ОЕЦД) представљају главни, међународно прихваћен стратешки оквир за политику корпоративног управљања, која се дефинише на следећи начин:

„Корпоративно управљање је систем којим се предузеће усмерава и надзире. Корпоративно управљање подразумева скуп односа између управе предузећа, њених одбора, деоничара и других носилаца материјалних интереса. Корпоративно управљање, такође, обезбеђује структуру којом се постављају циљеви предузећа,

⁴⁷ Европски форум за корпоративно управљање као саветодавно тело Европске комисије основан је 2004. године, а интензивирао је свој рад након избијања Светске финансијске кризе. Јуна 2010. године Европска комисија је објавила Зелени папир о унапређењу корпоративног управљања у финансијским институцијама који предлаже и увођење нових упутстава и других прописа ЕУ ради јачања правних тековина ЕУ у овој области.

одређују средства за постизање тих циљева и прати учинак. Добро корпоративно управљање треба да обезбеди одговарајуће подстицаје у остварењу оних циљева који су у интересу предузећа и деоничара, као и да омогући ефикасно праћење резултата, чиме се подстиче делотворно коришћење средстава предузећа.”⁴⁸

Округли сто Југоисточне Европе за корпоративно управљање, као део Инвестиционог компакта ОЕЦД, покренут је 2001. године, а 2003. године усвојио је Бели папир - препоруке о корпоративном управљању у Југоисточној Европи⁴⁹, који наглашава да се добро корпоративно управљање данас сматра предусловом за успешно привлачење страних улагања, путем успостављања пословне климе коју одликују конкурентна предузећа и делотворно тржиште капитала. Овај документ, као и накнадна анализа ОЕЦД из 2006. године⁵⁰, констатују да је у свим државама ЈИЕ постигнут одређен напредак у области корпоративног управљања (изузев јавних предузећа где је учињен незнатан напредак), али да и даље постоје злоупотребе у управљању предузећима и да не постоји свест о значају правилног корпоративног управљања. У Србији су спроведене многе правне реформе, али се донети прописи слабо примењују. Одређене прописе, као што су нови Закон о предузећима (тренутно на јавној расправи) и Закон о хартијама од вредности треба ускладити са ОЕЦД начелима корпоративног управљања. Узрок лошег положаја деоничара у Србији лежи у неусклађености различитих закона који уређују њихов положај, нелегитимности института „увезених” пре свега из англосаксонског права, те у формалним институцијама примене права које нису у стању да делотворно спроводе законе.⁵¹

Тржиште капитала је недовољно развијено, посебно данас када је мали обрт на берзи и нема подстицаја за трговање, те су банковни зајмови преовлађујући начин финансирања предузећа. Регулаторна тела су слаба, што потврђује и Годишњи извештај Европске комисије о напретку Србије у Процесу стабилизације и придруживања (новембар 2010. године). Извештај ЕУ се веома критично изражава и у погледу реформи судства у Србији које су такође значајан чинилац корпоративног управљања. Примери добре праксе су електронско праћење судских случајева које је уведено у Србији, док се као мане наводе ограничене санкције у области корпоративног управљања, недостатак квалификованог кадра у судству и уопште отпор ка реформама. Напоре треба усредсредити и на институционалну реформу, односно јачање капацитета и овлашћења Комисије за хартије од вредности као кључног регулаторног тела.

У Србији су уведени независни чланови Управног одбора (УО), али се чланови које именују већински деоничари сматрају делегатима и не постоји право разумевање улоге УО. Стога и Светски економски форум рангира Србију као 134. од 139 посматране земље у последњем извештају о конкурентности.⁵²

Најзад, само-обавезаност или добровољна примена предузећа корпоративних правила је веома ниска иако бележи раст у Србији, посебно од када је основано Удружење корпоративних директора Србије (УКДС) 2007. године према примеру најбољих пракси других земаља. Чланови УКДС прихватају Етички кодекс и редовне обуке са циљем унапређења знања и вештина корпоративног управљања. Такође, Београдска берза и Привредна комора Србије уз подршку Међународне финансијске корпорације (IFC) развијају капацитете за помоћ фирмама са циљем унапређења корпоративног управљања, на пример, путем Система оцењивања (Scorecard) корпоративног управљања за отворена акционарска друштва (тренутно се развија слична алатка за породична предузећа).

⁴⁸ Преамбула, ОЕЦД начела корпоративног управљања (OECD Principles of Corporate Governance), 1999.

⁴⁹ Документ је доступан на <http://www.oecd.org/dataoecd/49/63/19814532.pdf>.

⁵⁰ Alexander Karpf, OECD Corporate Affairs Division, Corporate Governance Developments in SEE, The 2006 South East Europe Roundtable Meeting on Corporate Governance, Istanbul, Turkey, 17 February 2006.

⁵¹ За исцрпну анализу стања корпоративног управљања у Србији видети докторску дисертацију Катарине Вељовић, Корпоративно управљање и концентрација власништва у Србији, Економски факултет у Београду, 2008.

⁵² World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2010-2011, октобар 2010, стр. 384.

Циљеви, политика и мере

У области унапређења корпоративног управљања могу се издвојити следећи приоритети, који се воде главним смерницама ОЕЦД начела за корпоративно управљање: права и правичан третман деоничара; улога носилаца материјалних интереса; прегледност и отвореност; и одговорности УО:

- појачати капацитете и обезбедити несметан рад регулаторних тела;
- унапредити способност судова за решавање привредних спорова повећањем средстава, систематском обуком судија и повећањем јавности рада;
- унапредити сарадњу регулаторних тела и судства;
- унапредити алтернативно решавање спорова и арбитражну процедуру;
- ускладити Закон о предузећима са ОЕЦД начелима корпоративног управљања и

Препорукама Округлог стола ЈИЕ ОЕЦД из 2003. године;

- ускладити Закон о хартијама од вредности са ОЕЦД начелима корпоративног управљања, Препорукама Округлог стола ЈИЕ ОЕЦД из 2003. године и начелима Међународне организације комисија за хартије од вредности- IOSCO (повећати овлашћења Комисије за ХОВ; појаснити правила у вези надзора трансакција повезаних страна и великих и инсајдерских трансакција);

- унапредити поверење између јавне управе и приватног сектора путем појачаних консултација и сарадње у погледу усвајања и примене одговарајућих прописа;

- увести корпоративно управљање у државна/јавна предузећа, према ОЕЦД смерницама;

- унапредити обавештавање малих деоничара;
- унапредити прегледност / објављивање финансијских и нефинансијских података;

- унапредити знање чланова управних и надзорних одбора, као и одговарајућих званичника и државних службеника, подстицањем одговарајућих пословних удружења које изводе обуке у области корпоративног управљања, а посебно у погледу интерне контроле, улоге интерног ревизора, односа са екстерним ревизором и уопште улоге управног и надзорног одбора;

- унапредити стручност рачуновођа и ревизора јачањем одговарајућих струковних удружења и подстицањем одговарајућих обука и сертификације;

- спроводити усклађивање са међународним стандардима и праксом рачуноводства, ревизије и нефинансијског извештавања (International Financial Reporting Standards -IFRS);

- подстицати увођење и развој предмета „Корпоративно управљање” на акредитованим факултетима;

- Редовно и јавно извештавати о статусу спровођења препорука ОЕЦД у области корпоративног управљања, те на основу извештаја израдити годишње акционе планове.

VI. СЦЕНАРИО ИНДУСТРИЈСКОГ РАСТА 2011-2020.

Сценарио индустријског раста базиран је на Стратешком оквиру за развој Србије 2011-2020. године и усклађен са новим моделом привредног раста Србије 2011-2020. године. Модел индустријског раста Србије до 2020. године представља снажан заокрет у односу на протекли транзициони период, пројекције раста су амбициозне, али оствариве. Носиоци концепта индустријског раста су:

- 1) Динамичан раст инвестиција
- 2) Извозна оријентација индустрије
- 3) Раст индустријске запослености

Циљане варијабле	Просечна стопа раста 2011-2020 (%)
БДП	5,8
Инвестиције	9,7
Унутрашња финална тражња	4,7
Потрошња	3,5
Извоз роба	14,2
Прерађивачка индустрија	7,3%
Грађевинарство	9,7
Запосленост у прерађивачкој индустрији – укупан раст	18

Концепт новог модела привредног раста имао је у виду неколико битних промена у окружењу: макроекономски ризици биће све израженији, регулаторни захтеви на националном и међународном плану ће се поштрити, актуелна фискална релаксација највећег броја земаља у свету која је спречила обрушавање тражњи неће дуже потрајати, а борба са рецесијом, падом извоза, повећаном незапослености, може да подстакне владе и централне банке неких земаља на (конкурентску) депресијацију националних валута, што може да доведе до појачаног протекционизма и растуће нестабилности у међународним економским односима.

Компаративна анализа основних макроекономских показатеља са транзиционим земљама потврђује да су квантитативни циљеви новог модела привредног раста и развоја Србије до 2020. године амбициозни, али и реално постављени. Успешне земље у транзицији су још у периоду 1990-2000. године у значајној мери спровеле „прву генерацију реформи” – приватизација, макроекономска стабилизација, спољнотрговинска и ценовна либерализација. Паралелно се спроводила и „друга генерација реформи” – подстицајни амбијент за инвеститоре, пуна заштита својине и уговора, ефикасно правосуђе, модеран порески систем, реформисани јавни сектор, усклађена фискална и монетарна политика, ефикасан банкарски систем и развој финансијских тржишта, развијени односи приватног и јавног партнерства посебно у инфраструктури, регулисано тржиште рада, уређени односи између запослених и послодаваца, напредак у смањењу сиве економије и корупције, политичка стабилност, што све повећава кредибилитет земље и смањује ризик за улагање. Десет земаља је 2004. године и две 2007. године је прихватањем ЕУ стандарда крунисало пуноправним чланством у ЕУ, што је дало додатни импулс привредном развоју тих земаља.

Индустријски раст Србије ће, поред наведених екстерних фактора, бити детерминисан и домаћим наслеђеним проблемима и будућим изазовима. Прво, перспективе опоравка индустрије и структурне промене у индустрији суочене су са низом испреплетаних параметара. Пораст незапослености и пад зарада може да изазове шире социјалне проблеме, политичке потресе и оријентацију на остваривање краткорочних циљева. Друго, за разлику од других транзиционих држава, привредна инфраструктура је неизграђена и некомплетирана. Треће, инфлација у Србији ће према међународним стандардима вероватно бити релативно висока. На овакав закључак сугерише чињеница да предстоји дерегулација електропривреде, да структура тржишта финалних производа генерише раст цена и да је раст регулисаних цена непредвидив. Четврто, перманентно је присутна опасност два кључна макроекономска дефицита: буџетског и текућег платног биланса. Опоравак индустрије и увођење сиве економије у званичне оквире поправили би билансе на приходној страни буџета, али главни изазови за креаторе економске политике остају на расходној страни буџета. Спољни дуг расте и уредно сервисирања дугова представља велику претњу привредној стабилности и расту.

Сумирајући, нови модел привредног раста и развоја у наредној деценији условљава два, међусобно повезана, заокрета: први заокрет је структурног карактера са тежиштем на индустријском расту, инвестицијама и извозу, а други заокрет је усмерен ка убрзању реформских процеса и европских интеграција. Кључ успеха лежи у стварању много атрактивнијег инвестиционог амбијента за улагања у секторе прерађивачке индустрије са високом додатом вредношћу.

1. Макроекономски оквир новог модела индустријског раста

Макроекономске пројекције привредног раста, запослености и продуктивности за период 2011-2020. године на конзистентан начин показују како је могуће остварити просечну годишњу стопу реалног раста БДП од око 6%, повећање броја запослених за око 440.000, пораст продуктивности који повећава међународну конкурентност српске привреде, удвостручује учешће извоза у БДП, постиже високе стопе раста инвестиција, води реструктурирању привреде у правцу разменљивих добара, уз одржање унутрашње и спољне макроекономске равнотеже. Истовремено, кроз алтернативне сценарије, упозорава на опасности и ризике уколико се прихвати нижа динамика раста, или се услед социјалних и политичких притисака прихвати „популистички” модел који после кратког времена, Србију уводи у још дубљу кризу.

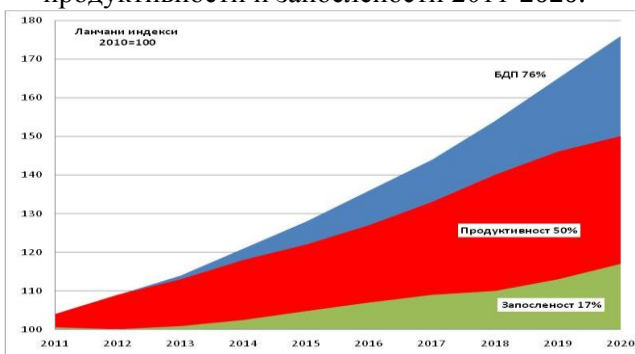
Транзициона деценија привредног раста и развоја имала је за циљ да се истовремено оствари раст личне и јавне потрошње и да се, с друге стране путем тржишних реформи, приватизацијом и приливом иностраних инвестиција створе институционалне и материјалне претпоставке за стабилан развој. Транзициони резултати за период 2001-2008. године, међутим, указују на тренд јачања структурних макроекономских неравнотежа. Остварена просечна годишња стопа реалног раста БДП од 4,6% делује респектабилно, али и недовољно да би се надокнадио велики развојни јаз из 90-их. Други, много већи проблем је константно неповољна структура стварања и употребе растућег БДП, што је водило повећавању спољноекономске неравнотеже услед растућег спољнотрговинског и текућег платног дефицита. Главна полуга транзиционог привредног раста није био `реални` сектор, већ су то биле услуге.

Глобална рецесија је снажно потенцирала неодрживост досадашњег модела привредног раста и развоја Србије, указала је да је неодржив и да се мора темељно мењати, ако желимо да избегнемо судбину неразвијене и презадужене земље. Једноставно, модел у коме је константан тренд бржег раста унутрашње тражње од раста БДП-а био могућ растућим дефицитом текућих трансакција у БДП, више није одржив. Србија мора да се окрене новом моделу привредног раста и развоја који је усмерен на индустријски раст, који је проинвестиционо и извозно оријентисан.

Графикон 31: Пројекција кумулативног раста БДП, продуктивности и запослености 2011-2020.

Контекст основног макроекономског за период 2011-2020. године базиран је на доминацији раста инвестиција, уместо доминацији раста потрошње. Егзогена претпоставка подразумева до 2020. године стицање статуса кандидата, па на крају и члана ЕУ, те коришћење економских погодности које би овакав политички развој донео.

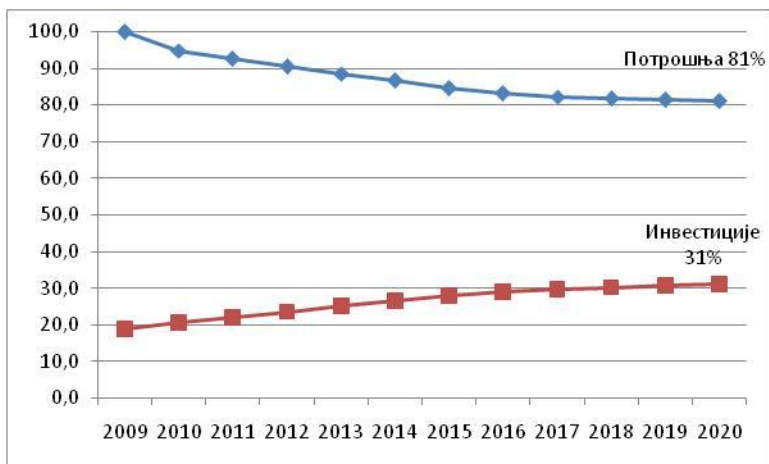
Пројектован просечан годишњи реални раст БДП до 2020. године би износио 5,8%, а унутрашње тражње 7,7%. Вредност БДП у 2020. години достигла би 53 млрд евра, или око 8.000 евра по становнику. Продуктивност би се кумулативно увећала за 50%, а запосленост за 17% (што је порасту запослених за око

440.000). Раст БДП се убрзава током времена, што је условљено, пре свега, динамиком инвестиција.

Графикон 32: Пројекција кретања инвестиција и потрошње 2011-2020.

Структурне промене у привреди у наредној деценији доминантно ће зависити од опоравка индустрије и грађевинарства. Макроекономске пројекције су уважиле неопходност бржих структурних промена, тако да је пројектован раст сектора: просечан годишњи раст индустрије од 6,9% и грађевинарства од 9,7%, а услуга од 5,5%. Удео размењивих добара у БДП би се повећао са 31,2% у 2009. години, на 33,1% у 2020. години, и то упркос нижој просечној стопи и паду удела пољопривреде – са 8% у 2009. години, на 7,6% у 2020. Наиме, удео индустрије и грађевинарства, узетих заједно, повећава се са 23,2% на 25,5%, а удео услуга пада са 54,5% на 52,9%.

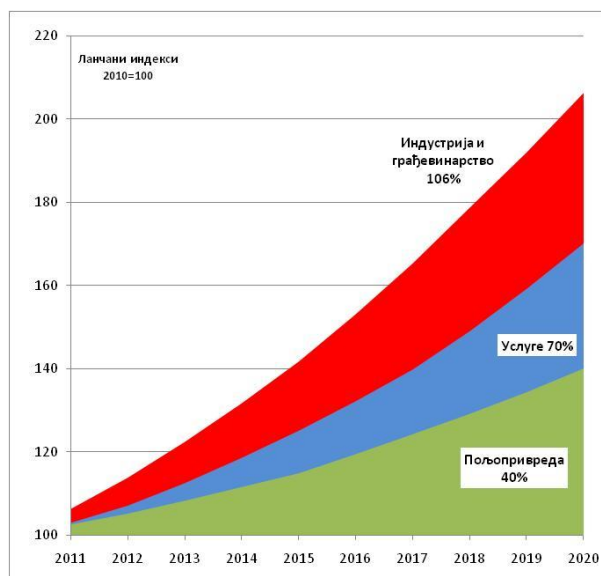
Кључни параметари у новом моделу привредног раста 2011-2020 су:

- Повећање учешћа фиксних инвестиција на 25% у 2015. години и 28% у 2020. години (просечни годишњи раст од 9,7%),
- Смањење учешћа потрошње државе у БДП са 19,9% у 2009. години на 12,4% у 2020. години⁵³,
- Повећање учешћа извоза робе и услуга у БДП, са 29,4% у 2009. на 65% у 2020. години,
- Значајно смањење дефицита текућих трансакција у платном билансу са 7,2% у 2010. години на 3,3% у БДП 2020.

Графикон 33: Пројекција производне структуре БДП, кумулативни секторски раст 2011-2020.

Просечна годишња стопа раста инвестиција износи 9,7% (за две трећине брже од раста БДП). Пројектована вредност инвестиција би се, са 4,9 млрд евра у 2009. години, повећала на око 9 млрд евра у 2015. и на скоро 15 млрд евра у 2020. години. Оно што је значајно, при томе би се учешће бруто домаће штедње у бруто инвестицијама, са око 14% у 2009. години, повећало на близу 55% у 2015. години и на 61% у 2020. години.

У пројекцији платног биланса основне циљане варијабле су: повећање учешћа извоза робе и услуга у БДП, са 29,4% у 2009. години на 65% у 2020. години и ограничавање смањења покрића увоза робе и услуга девизним резервама (са 11 месеци у 2009. години на око 6 месеци крајем посматраног периода).

⁵³ Под појмом „потрошња државе” подразумева се компонента употребе БДП по СНА методу. Са становишта консолидованих јавних расхода то значи и њихово смањивање са 46,1% БДП у 2010. на 38,5% БДП у 2020.

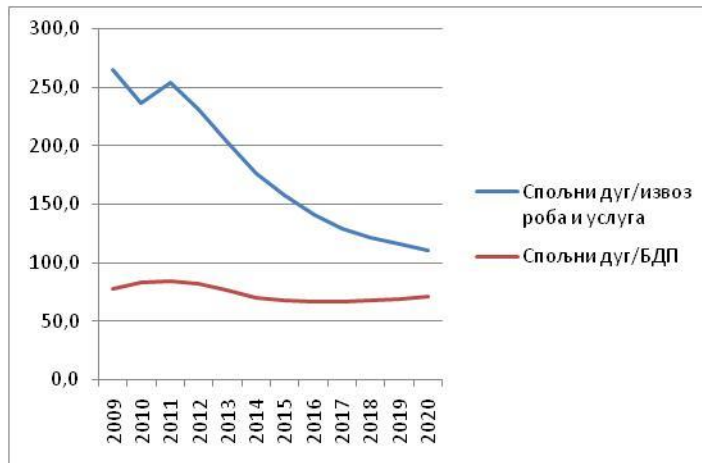
Модел се базира на нето приливу страних директних инвестиција у износу од 22,7 млрд евра у периоду 2011-2020. године (кумулативни износ дефицита текућих трансакција у том периоду је око 17 млрд евра; модел није укалкулисао евентуалне донације, које би знатно релаксирале платни биланс). С друге стране, бруто прилив дугорочних кредита за десет година изнео би 51,1 млрд евра.

Графикон 34: Пројекција спољњег дуга у извозу и БДП 2011-2020.

Макроекономски модел привредног раста и развоја ослања се на три групе претпоставки које су и међусобно у знатној мери условљене.

Прво, структурно прилагођавање привреде, пре свега, индустрије, новом концепту привредног раста заснованом на инвестицијама и извозу.

Друго, степен реализације новог модела привредног раста зависиће од екстерних претпоставки, динамике процеса приближавања ЕУ, темпа опоравка светске привреде, структурним променама у целој Југоисточној Европи.

Треће, представља ризик повезан са питањем одрживости спољног дуга и екстерне ликвидности. Србија у наредних пет година сноси ризик оптерећења високом отплатама приватног дуга и свој неопходни инвестициони циклус мора заснивати на страним директним инвестицијама, јавним кредитима и - битном повећању удела домаће штедње у финансирању инвестиција. Најосетљивија тачка у финансирању платног биланса је висока стопа сервисирања дуга, која је за период до 2015. године већ дефинисана (у 2015. години још увек би износила 38-39% вредности извоза роба и услуга).

2. Фискална политика и нови модел привредног раста

Нови модел привредног раста посебан значај даје фискалној политици, односно, дефинише кредибилно средњорочно фискално прилагођавање, кроз смањивање фискалног дефицита (релативним) смањивањем текуће јавне потрошње. Фискално прилагођавање је један од кључних инструмената који Влада има на располагању да обезбеди прихватљив ниво средњорочног раста. Фискални дефицит (4,7% БДП-а у 2010. години) треба смањити на нешто изнад 1% у 2015. години. Главно прилагођавање треба остварити преко релативног пада (у односу на БДП) текуће јавне потрошње, уз истовремену рекомпозицију јавних издатака. Будући привредни раст, да би био одржив, захтева преусмеравање привреде од увоза и потрошње ка извозу и инвестицијама. То ће довести до смањења пореске основице као што су увоз и потрошња те ће уз исте стопе (царине и ПДВ) дати мање пореске приходе. Ако се пореске стопе не би мењале импликација је да се текућа јавна потрошња мора додатно смањити како би се остварило неопходно фискално прилагођавање.

Величина фискалног прилагођавања која предстоји Србији у следећих пет година је таква да захтева увођење чврстих, законских правила која би то прилагођавање обезбедила. Законом уведена правила повећавају кредибилност планираног смањивања фискалног дефицита као и то да ће се јавни дуг држати под контролом. Генерално, правила треба да помогну да се води антициклична фискална политика, тј. да држава у добрим временима ствара резерве (буџетски суфицит) које ће онда користити у лошим временима; додуше и скромнији резултат – избегавање вођења процикличне фискалне политике би био значајан резултат.

Нови модел привредног раста предлаже две групе правила која би одговарала постављеним изазовима: (а) прелазна фискална правила до 2015. године и (б) стална фискална правила после 2015. године. Прелазна фискална правила треба да пропишу смањивања садашњег консолидованог фискалног дефицита од скоро 5% БДП, на приближно 1% у 2015. године. Правила не би смела, међутим, да угрозе амбициозни план јавних инвестиција и изградње инфраструктуре. Имајући у виду садашњу величину јавног дуга у Србији: (око 37% БДП), као и могући утицај величине дуга (*debt intolerance*) - јавног и спољног - на потенцијалну кризу и привредни раст, чини се да је горња граница од 40% БДП добра мера за Србију. Као додатна сидра смањењу дефицита предлаже се увођење преко фискалних правила, контрола плата и пензија тако да оне расту спорије од БДП.

Стална фискална правила (период после 2015. године), треба да ограниче просечан (током 'привредног циклуса') фискални дефицит на око 1% БДП. Овим би се, уз релативно високу стопу раста привреде обезбедило стабилизовање јавног дуга према БДП, а вероватно и његов релативни пад. С друге стране, високо учешће јавних инвестиција од око 5% БДП значило би да држава довољно штеди, те да је предвиђени мали дефицит, пре свега, резултат великих државних капиталних инвестиција.

3. Монетарна политика и девизни курс

Монетарна политика ће и у наредном периоду бити усмерена на смањење инфлације и одржавање и јачање стабилности финансијског система. Флексибилан курс је омогућио Србији, као и једном броју транзиционих земаља, да удар кризе амортизује депресијацијом домаће валуте и тако спречи да се цео удар пренесе на велики пад производње.

Режим циљања инфлације и флексибилног курса показује своје предности и код изласка из кризе. Наиме, Србија у првој половини 2010. године бележи значајно убрзање извоза (20% изражено у еврима, у односу на прву половину 2009. године), док увоз знатно скромније расте (4%). Иако скромно, оживљавање производње у овом периоду потиче од раста извоза. Депресијација динара током кризе наравно погађа изнад пропорционално један део привреде, коме је одговарао прецењени динар. Тај део привреде базиран је на увозу и продаји на домаћем тржишту, као и задуживању у иностранству и улагању у домаћи неразмењив сектор. Депресијација динара је само спољни знак да претходни модел раста није више одржив, те да је нужно реструктурирање привреде од производње неразмењивих ка производњи размењивих добара. Претходно реструктурирање привреде захтева средњорочни период, а режим циљања инфлације и пратећег флексибилног курса је прави оквир који омогућава окретање привреде ка инвестицијама у размењиви сектор и његов резултирајући раст. Наиме, флексибилан курс динара, преко његове реалне депресијације, омогућава да се прецењена вредност динара пре кризе сведе на прихватљив ниво. Пад вредности динара доводи, прво до смањења реалних плата и уопште доходака, додуше мање него пропорционално, а то води смањењу потрошње становништва. Иако је степен социјалне издржљивости повећан ово смањење потрошње део је неизбежног (за будући привредни раст) системског прилагођавања од потрошње ка штедњи и инвестицијама. Друго, и вероватно важније, стабилизовање динара на нижој, прихватљивој вредности омогућава, на средњи рок да нето извоз постане много значајнији генератор раста у Србији.

Циљајући инфлацију, НБС треба да настави прокламовану политику постепеног смањивања инфлације у Србији на ниво напредних транзиционих земаља. Ниска и стабилна инфлација, је стимулативна за инвестиције и привредни раст. Такође ниска и стабилна инфлација је пресудан фактор деевризације, односно динаризације привреде, процес који би донео значајне користи Србији и који треба подржати.

4. Пројекција запослености

Релативно брзи привредни раст у претходном периоду није био праћен растом запослености због транзиције и реструктурирања, тешког наслеђеног стања, али и институционалних и структурних органичења. Светска економска криза је поништила прве знаке опоравка на тржишту рада до којих је дошло 2008. године, јер је у 2009. години запосленост пала дубље него привредна активност, а тај тренд се наставља и даље. Стопа запослености у Србији у 2010. године је пала на 47%, док је, истовремено, одговарајућа стопа незапослености прешла 20%. Образовање и квалификације кључно утичу на обим и квалитет понуде рада. Учешће високообразованих у активном становништву узраста 25-54 је мање од 20%, и мање је од учешћа особа без квалификација. Уз то, нараста јаз вештина, а тај проблем ће бити све израженији током наредне деценије.

У наредној деценији предстоји тежак задатак да се оствари конвергенцију са ЕУ тако што ће више него преполовити садашње огромно заостајање у стопи запослености као главном синтетичком показатељу стања на тржишту рада. Наиме, разлика у кључним показатељима тржишта рада између Србије и ЕУ, а пре свега у стопи запослености становништва радног узраста, која тренутно износи 18%, представља једну од највећих суштинских препрека прикључивању Србије ЕУ. За конвергенцију према циљевима које поставља Европа 2020 биће неопходно остварити бржи просечан годишњи привредни раст од просека ЕУ, уз истовремену исту или већу радну интензивност раста.

Табела 50: Пројекција стопе запослености у Србији и ЕУ у 2010. и 2020.

Циљеви	ЕУ		Србија		Разлика	
	2010.	2020.	2010.	2020.	2010.	2020.
Стопа запослености (15-64)	66	73	48	65	-18	-8

Табела 51: Пројектована структура запослености по делатностима (у хиљадама)

Према пројекцијама, укупна запосленост ће дотаћи дно управо 2010. године, али ће се вратити на предкризни ниво тек око 2013. године да би затим почела стабилно да расте просечним темпом од преко 50.000 особа годишње. На крају периода, укупна запосленост ће се приближити броју од 3.000.000, што ће бити око 440.000 запослених више него 2010. године. Укупна незапосленост, с друге стране, имаће свој максимум ове године, да би затим до

	2010	2015	2020	Прираст	Раст у %
				2020-2009	2020/2010
Запослени	2.540,0	2.719,3	2.968,3	428,3	16,9
Пољопривреда	621,0	628,8	640,9	19,8	3,2
Индустрија	614,5	689,5	782,3	167,8	27,3
Вађење руде и камена	27,3	30,5	34,5	7,2	26,4
Прерађивачка индустрија	422,1	450,8	497,1	75,0	17,8
Ел. енергије, гаса и воде	45,8	46,4	47,2	1,4	3,0
Грађевинарство	119,3	161,8	203,6	84,3	70,6
Услугне делатности	1.304,5	1.401,0	1.545,1	240,6	18,4
Трговина	347,2	403,1	498,0	150,8	43,5
Хотели и ресторани	76,4	79,2	82,4	6	7,9
Саобраћај и везе	158,4	177	205,1	46,7	29,5
Ком. и личне услуге	119,1	123,4	128,4	9,4	7,9
Некретнине, изнајмљивање	89,6	92,5	102,9	13,3	14,8
Финансијско посредовање	55,5	57,5	59,9	4,4	7,9
Администрација, војска, МУП	128,2	130,3	130,3	2,1	1,7
Образовање	148,6	152,3	152,3	3,6	2,5
Здравствени и социјални рад	174,1	178,3	178,3	4,2	2,4
Остало	7,4	7,4	7,4	0	0
Извор: РЗР					

2013. године уследило њено благо смањивање, које ће бити убрзано до краја пројектованог периода, тако да ће број незапослених 2020. године бити око 340.000.

Анализа пројектованих промена у структури запослености показује да се оне одвијају у очекиваном и жељеном смеру, премда њихов интензитет неће бити изразито јак. Укупна индустријска запосленост ће се повећати за близу 170.000 особа односно за скоро четвртину, а учешће запослености у индустрији у укупној запослености ће порасти са 24,2% у 2010. години на 26,4% у 2020. години. Релативно успорен раст учешћа запослености у услугама у укупној запослености је резултат очекиване стагнације запослености у јавном сектору.

Детаљне пројекције кретања на тржишту рада до 2020. године показују да се могу очекивати умерено позитивни, али не и спектакуларни резултати. Смањивању јаза у односу на ЕУ у основним индикаторима ће више допринети изразито неповољни демографски трендови.

Пројекције раста запослености представљају саставни део новог модела индустријског раста за период 2011-2020. године. Методолошки оквир пројекција запослености по подсекторима прерађивачке индустрије базиран је на каузалитету раста БДВ у подсекторима прерађивачке индустрије и раста запослености.

Табела 52: Пројекција броја запослени у подсекторима прерађивачке индустрије

	НАЦЕ Рев. 1.1 класификација	2009	2020	Базни индекси	Структура	
				2020/2009	2009	2020
	Укупно прерађивачка	441472	499356	113,1	100,0	100,0
15	Прехрамбена и пиће	87848	92662	105,5	19,9	18,6
16	Дувански производи	2003	2065	103,1	0,5	0,4
17	Текстил	16726	19473	116,4	3,8	3,9
18	Одевни предмети и крзно	20034	23003	114,8	4,5	4,6
19	Кожа и обућа	12248	12860	105	2,8	2,6
20	Дрво и плута	11198	11760	105	2,5	2,4
21	Целулоза и папир	8432	10251	121,6	1,9	2,1
22	Издавање и штампање	19401	22310	115	4,4	4,5
23	Кокс и деривати нафте	823	1048	127,3	0,2	0,2
24	Хемијски производи	25526	33130	129,8	5,8	6,6
	Хемија (без 244)	17305	21630	125	3,9	4,3
	244 Фармација	8221	11500	140	1,9	2,3
25	Гума и пластика	21904	22537	102,9	5,0	4,5
26	Неметали	20004	21000	105	4,5	4,2
27	Основни метали	20677	25845	125	4,7	5,2
28	Метални производи	35856	37290	104	8,1	7,5
29	Машине и уређаји	37009	42190	114	8,4	8,4
30	Канц. и рачунске машине	5509	6554	119,0	1,2	1,3
31	Елект. машине и апарати	18386	23386	127,2	4,2	4,7
32	Радио, ТВ опрема	2734	3115	114	0,6	0,6
33	Прецизни и оптички инст.	6138	7152	116,5	1,4	1,4
34	Моторна возила и прик.	20296	26000	128	4,6	5,2
35	Саобраћајна средстава	8295	11000	132,6	1,9	2,2
36	Намештај и сл.	36851	39800	108	8,3	8,0
	Намештај (без 261)	19845	21558	108,6	4,5	4,3
37	Рециклажа	3574	4925	137,8	0,8	1,0

На основу претпоставки о одговарајућим стопама раста прерађивачке индустрије до 2020. године и о радном интензитету њеног раста од 0,25 (тј. за сваких 4% раста БДВ запосленост се повећава за 1%), пројектовани број запослених у прерађивачкој индустрији у 2020. године износи близу 500.000, што је повећање од 13% у односу на стање 2009⁵⁴.године.

Детаљније пројектовање запослености по НАЦЕ секторима у оквиру прерађивачке индустрије, с обзиром на ограничења АРС података, нужно је следило неке поједностављујуће претпоставке⁵⁵. Пројекције указују на правце промена у структури запослености у оквиру прерађивачке индустрије, као и на секторе са очекиваним највећим растом броја запослених. Запосленост ће се повећати у свим областима, али највећи апсолутни број упустиће машиноградња, саобраћајна, прехранбена, електронска, фармација и дрвна индустрија.

У структури прерађивачке индустрије очекује се повећање учешћа у производњи моторних возила, електричних машина и апарата, саобраћајним средствима, рециклажи, фармацеутској индустрији. Наравно, највећи апсолутни број запослених ће радити у прехранбеној индустрији, Производњи машина и уређаја, Металском сектору, Хемијској и Дрвној индустрији.

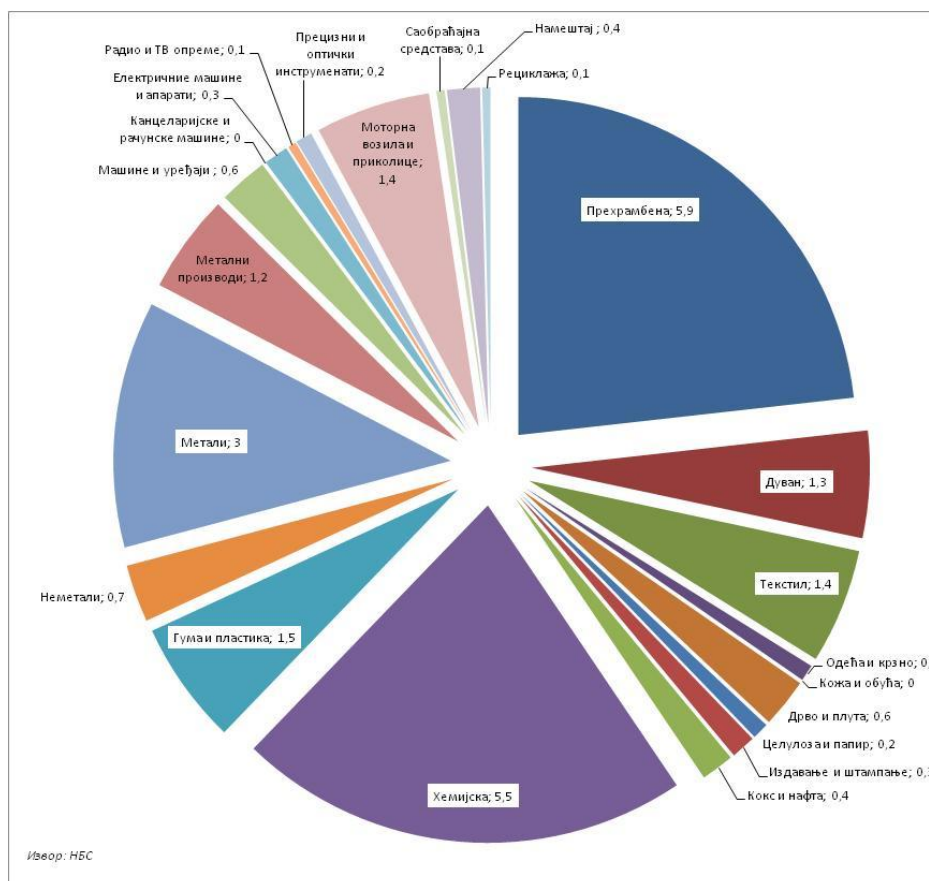
⁵⁴ Пројекције се односе на запосленост оцењену Анкетом о радној снази (АРС), која је значајно већа у односу на запосленост оцењену анкетом предузећа РАД (анкета РАД обухвата само формалну запосленост према регистрима предузећа, док АРС обухвата и неформалну запосленост на основу анкете домаћинства).

⁵⁵ Полазна моделска претпоставка да је број запослених у свим секторима сразмеран учешћу сектора у БДВ прерађивачке индустрије, како у 2009. године тако и у 2020. години, што имплицира да у 2009. године нема разлика у продуктивности међу НАЦЕ секторима, те да је раст продуктивности у пројектованом периоду равномеран. Пројекције за НАЦЕ секторе треба посматрати само као индикативне.

5. Пројекција страних директних инвестиција

Стране директне инвестиције (СДИ) у прерађивачку индустрију су од 2004. године, закључно са другим кварталом 2010. године износиле 25,4% укупних СДИ⁵⁶, при чему је овај проценат варирао од 20% у 2005. године и 2007. године до 38,8% у 2009. године, односно готово 40% у првој половини 2010. године. Најатрактивније области за улагање биле су производња прехранбених производа и пића (636,7 мил. ЕУР или 5,9% укупних СДИ) и производња хемикалија и хемијских производа (589,7 мил. ЕУР или 5,5% укупних СДИ). На ове две области отпада чак 44,8% свих СДИ пласираних у прерађивачку индустрију.

Графикон 35: Структура СДИ у прерађивачку индустрију 2004-2010.

Стране директне инвестиције у Србији су се углавном одвијале преко куповине предузећа у процесу приватизације, док тзв. greenfield инвестиције нису у пуној мери заступљене. Нажалост, прилив СДИ у Србију је до сада доминантно био мотивисан куповином локалних монопола или олигопола у областима финансија, производње цемента, цигарета, енергената, трговине на мало и слично.

Резултати просте регресионе анализе као средства за тестирање међузависности СДИ на кретање продуктивности рада, односно трошкова рада, потврдили су полазну хипотезу да прилив СДИ у предузећа прерађивачке индустрије има изузетно повољне ефекте на раст продуктивности и обарање трошкова рада. Две области са највећом продуктивношћу (265-Производња цемента, креча и гипса и 160-Производња дуванских производа) управо су и области у којима је иностранна својина доминантна.

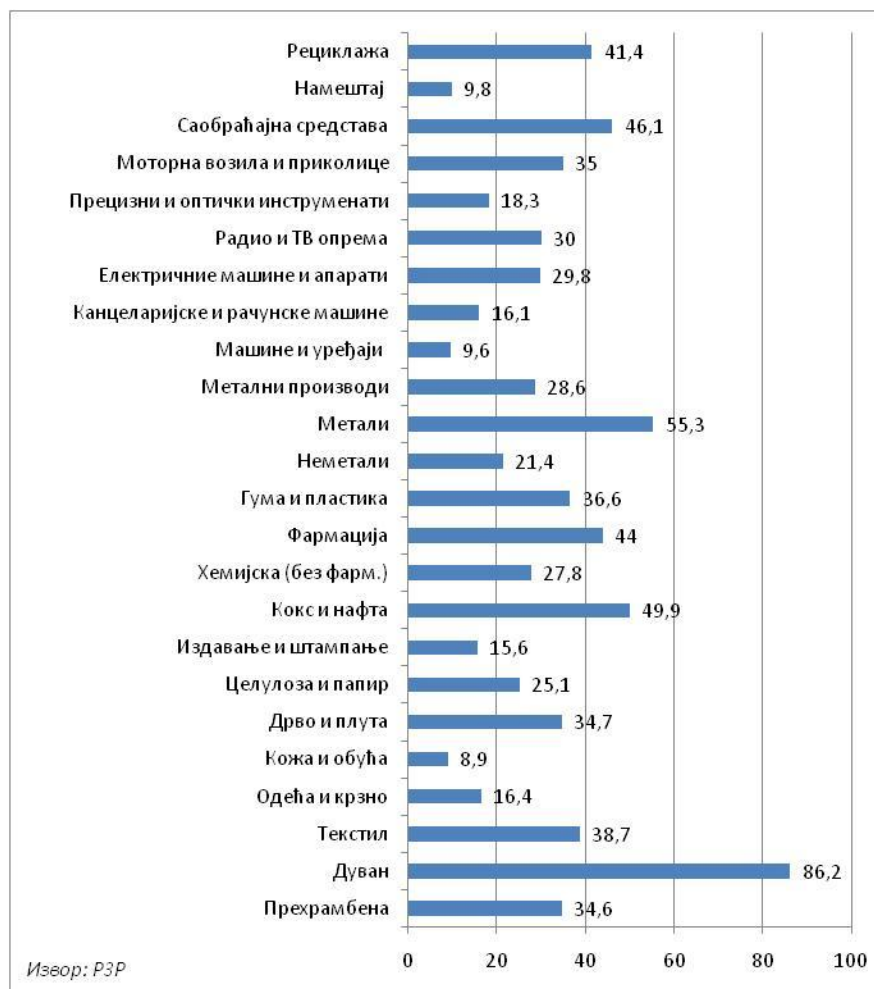
⁵⁶ На основу података НБС

Графикон 36: Учешће страног капитала у укупној вредности капитала 2009. (%)

У методолошком смислу, захваљујући предности међународних рачуноводствених стандарда по којима су привредна друштва у обавези да приликом састављања финансијских извештаја исказују и вредност стварног власништва у укупној вредности капитала, урађена је анализа учешћа страног капитала у укупној вредности капитала у 2009. години (што је други назив за ефективна страна улагања у привредна друштва од почетка транзиције, и то како директних, тако и greenfield улагања). Укупан износ је достигао 550,6 млрд. РСД (5,74 млрд. ЕУР), што је 17,0% вредности укупног капитала⁵⁷.

У оквиру тога, на нивоу прерађивачке индустрије вредност капитала у страном власништву износи 2,19 млрд. ЕУР, што значи да је 31% вредности капитала привредних друштава прерађивачке индустрије у Србији тренутно у страном власништву⁵⁸.

У овом тренутку за Србију је најважније да створи стабилно и предвидиво пословно окружење које ће привући стране компаније да долазе и инвестирају.

⁵⁷ Напомена: удео страног власништва на нивоу области прерађивачке индустрије израчунат је уз помоћ следеће формуле: $(aop624+aop626+aop628)/aop633$

⁵⁸ Износ удела страног капитала у власништву није једнак и укупном износу СДИ коју евидентира статистика НБС, јер не обухвата реинвестирану добит, а што је још важније ни сва улагања која је страни власник преузео као обавезу приликом куповине неког предузећа (било у целости било удела). Ова улагања се по правилу не третирају као докапитализација, односно она не увећавају капитал страног власника. С друге стране, стварни удео страних власника у укупном капиталу привредних друштава у овом тренутку је свакако много већи него што је то књиговодствено приказано будући да је у међувремену дошло до значајне депресијације динара.

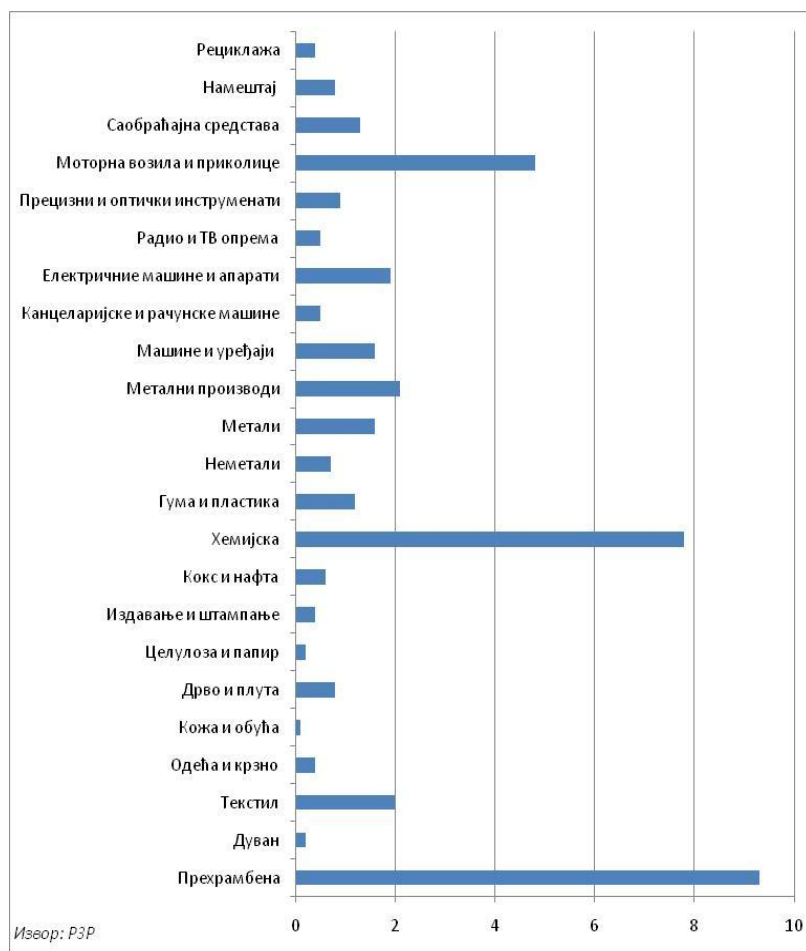
Графикон 37: Очекивани прилив СДИ по областима прерађивачке индустрије до 2020. (у %)

Да би привукла очекиване инвестиције неопходно је динамизирати структурне реформе, и то на свим нивоима, и тако поправити неповољан инвестициони рејтинг. Највеће замерке страних инвеститора у Србији иду у правцу регулаторне функције државе која се мора значајно побољшати поједностављењем административних процедура, смањењем корупције, унапређењем политике конкуренције, јачањем финансијске дисциплине и регулисањем својинских права.

На основу пројекција новог модела индустријског раста кумулативни нето прилив СДИ ће износити око 22,7 млрд. ЕУР (тј. 5,8% БДП просечно годишње), с тим да се удео прерађивачке индустрије у укупном приливу СДИ мора подићи на преко 40%. То значи да би се нето износ СДИ у прерађивачку индустрију повећао на преко 1.150 мил. ЕУР у 2020. години (укупан прилив СДИ у прерађивачку индустрију би у том случају у наредној деценији премашио 9,1 млрд. ЕУР).

У прегледу области које су до сада биле атрактивне за стране инвеститоре могу се уочити области које су важне у процесу реиндустријализације (прехранбена индустрија, хемијска индустрија, моторна возила), али се такође примећује изостајање инвестиција у производњу машина и уређаја и у електронску индустрију. Успешни пред-кризни примери прилива СДИ које су значајније утицале и на пораст извоза су: приватизације у производњи гвожђа и челика и обојених метала, у индустрији пића и дувана, производњи опреме за домаћинства, али и производња вагона и бродоградња.

Актуелно инвестирање Фијата и пратећих компанија из производње аутоделова приближиће нас извозној структури развијених европских земаља у погледу значајности аутоиндустрије у сегменту извоза и производње. Међутим, задовољавајућу сличност са овим земљама Србија ће постићи тек када привуче и неколико великих иностраних компанија из електронске индустрије која би производњом опслуживала друга инострана тржишта. Попут Фијата, овакви инвеститори привукли би неколико пратећих компанија у производњи компонената. Привлачење циљних инвестиција у области електронске индустрије као и другим областима више средње технологије захтеваће такође и снажну пореску стимулацију и финансијско учешће државе, пре свега, кроз прихватање трошкова обуке радника и изградњу саобраћајне и остале инфраструктуре. Упркос томе, пракса је показала да инвеститори између подстицаја и окружења у које улажу, у већини случајева се пре опредељују за стабилно окружење које пружа сигурност да ће се инвестиција сама исплатити.

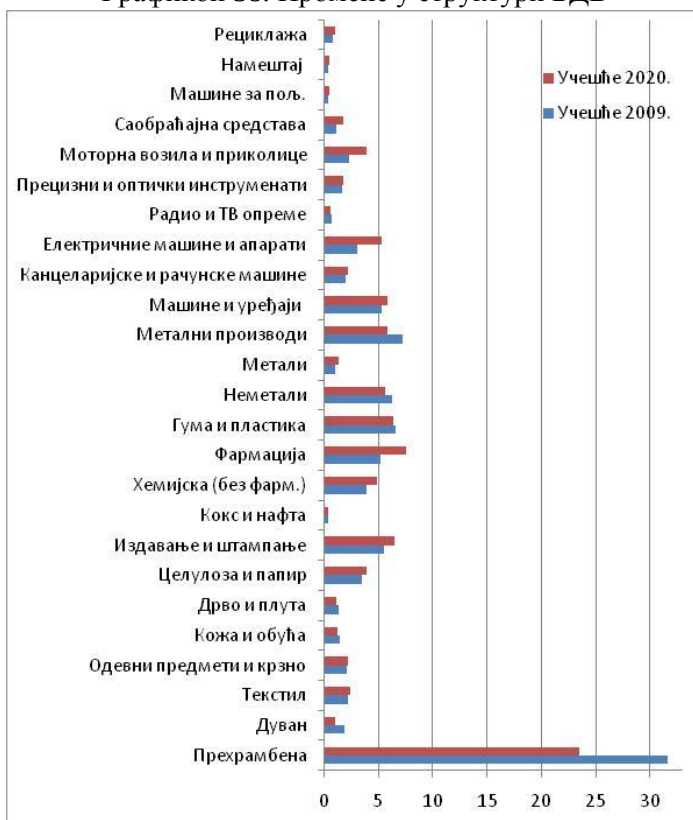

6. Проекција структурних промена у прерађивачкој индустрији 2011-2020.

Према претпоставкама новог модела раста и развоја, просечни годишњи пораст индустријске производње у периоду 2011-2020. године пројектован је на 6,9%, а, у оквиру укупне индустрије, прерађивачка индустрија треба да се увећава годишње по просечној стопи од 7,3%. Процена је да ће се ефекти кризе осећати и током 2011. године и 2012. године, након чега се очекује знатно бржи раст што је условљено и планираном динамиком инвестиција. Оваква кретања довела би до повећања учешћа индустријске производње у БДП са 17,6% у 2011. години на 19,1% у 2020. години, а прерађивачке индустрије са 13,0% на 14,7%.

Модел индустријског раста уграђен је у Стратешки оквир развоја Србије 2011-2020. године и усклађен са новим моделом раста и развоја Србије⁵⁹ који се темељи на, пре свега, извозно оријентисаним гранама индустрије, гранама оријентисаним на супституцију увоза, односно инвестиционо оријентисаним секторима. Полазне претпоставке су условљене ефектима глобалне рецесије, наиме не очекује да ће цена капитала и обим његовог прилива у наредном периоду бити једнаки оном из периода пре кризе, те је стога нов модел привредног раста заснован на инвестицијама и оријентисан ка извозу. На основу уграђене моделске пројекције просечног реалног годишњег раста БДП у периоду 2011-2020. од 5,8% повећало би се учешће размењивих производа⁶⁰ у БДП са 31,2% у 2009. на 33,1% у 2020. години. Индустрија и грађевинарство, узети заједно, повећали би своје учешће са 23,2% на 25,5%; док би, учешће услуга опало са 54,5% на 52,9%. Прерађивачка индустрија би 2020. године учествовала са 15% у БДП.

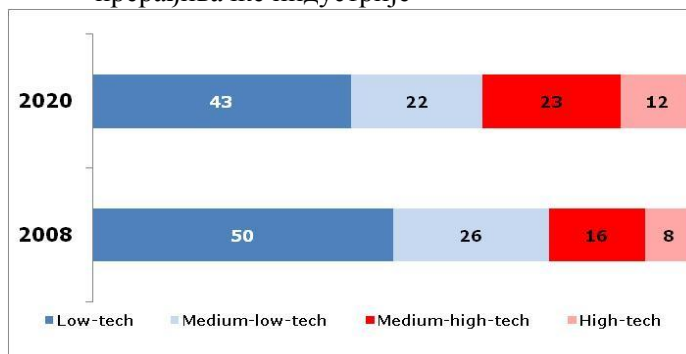
Графикон 38: Промене у структури БДВ

Графикон 39: Пројектоване промене у структури БДВ прерађивачке индустрије

Највећи прираст учешћа у БДВ оствариле би области: производње фармацеутских производа (2,4%) и производње других електричних машина и апарата (2,3%).

Када се делови прерађивачке индустрије разврстају на ниво области и грана види се да је у периоду 2011-2020. године пројектован највиши просечни годишњи раст управо код високо технолошких области:

⁵⁹ „Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020“, Sega projekat – USAID, Београд, 2010.

⁶⁰ Сектори који производе размењива добра: пољопривреда, индустрија и грађевинарство.

- Производња радио, ТВ и комуникационе опреме (15,1%),
- Производња прецизних и оптичких инструмената (12,5%) и
- Производња других електричних машина и апарата (12,5%).

Очекује се да ће двоциврене просечне годишње стопе раста такође имати аутомобилска индустрија и производња фармацеутских производа. Производња прехранбених производа и пића могла би да забележи просечни раст од 4,1%, што је највећим делом условљено лимитираном пољопривредном производњом (просечни годишњи раст 3,5%), а исподпросечни раст производње прехранбених производа и пића у односу на укупну прерађивачку индустрију управо је и разлог њеног значајног пада учешћа у 2020. години у БДВ.

7. Пројекција извоза

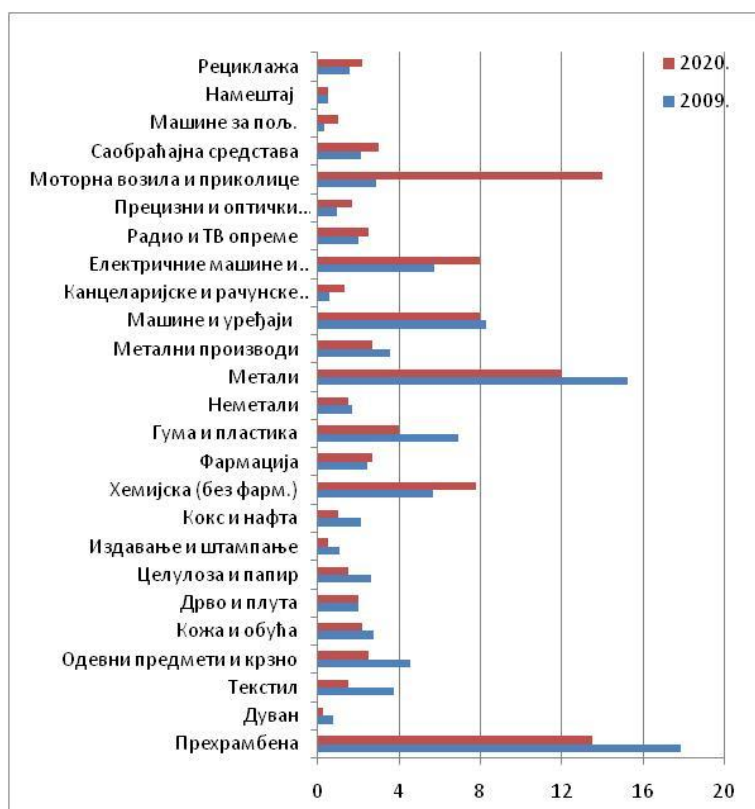
Основни циљеви индустријски извозно-оријентисаног раста до 2020. године су:

- Остварити просечну годишњу стопу раста извоза роба и услуга од 13,5% достижући удео извоза робе и услуга у БДП од 65%,
- Извозним растом повећати удео разменљивих сектора у формирању БДП,
- Смањити спољнотрговински дефицит са 19,2% у 2009. години на 12% у 2020.години,
- У структури извоза повећати учешће разменљивих добара са већим уделом новододате вредности.

Постављени циљ је најизазовнији у домену повећања извозне конкурентности. Међународна искуства показују да би остварење циљаног прираста удела робног извоза у БДП Србију довело на сам врх најуспешнијих земаља у транзицији. Међутим, чак и уз овако брз опоравак, удео робног извоза Србије у БДП 2020. године достигао би, због ниске полазне основе, тек 47%, што је тренутно просек земаља у транзицији.

Графикон 40: Структурне промене у извозу прерађивачке индустрије (%)

Основни циљеви извозно оријентисаног раста до 2020. године постављеног новим моделом раста и развоја Србије је достизање удела робног извоза у БДП од 47,1% уз промену структуре извоза што подразумева повећање учешћа разменљивих добара са већим уделом новостворене вредности. До 2020. године не треба очекивати битније промене у погледу извозних дестинација. Удео ЕУ и земаља ЦИС-а (Заједница независних држава) требало би да се благо повећа, а у земље ЦЕФТА да се смањи. Србија ће морати да ојача економске односе са бившим југословенским републикама и обнови запостављене традиционално добре пословне односе и трговинску размену са земљама Блиског и Средњег истока и Северне Африке.

Раст извоза биће могућ само уколико се, поред јачања сектора малих и средњих предузећа, привуку „звучне” транснационалне компаније да greenfield инвестирају, или да технолошки обнове још увек неприватизоване велике производне капацитете. Реч је о компанијама из области: производње електричних и осталих производа за домаћинство, намештаја, лекова, камиона, бродова, ротационих електричних машина, клипних мотора са унутрашњим сагоревањем.

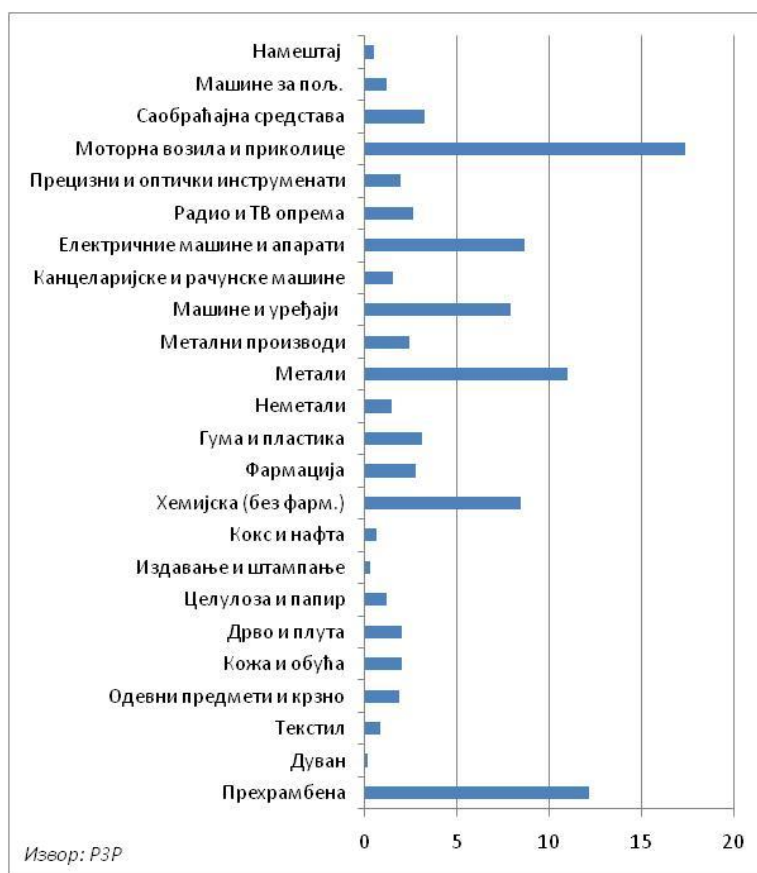
Пројектован укупан робни извоз би 2020. године износио 24,8 млрд. ЕУР што је пораст од 18,8 млрд. ЕУР у односу на 2009. годину. Укупан извоз прерађивачке индустрије би достигао 23,35 млрд. ЕУР, односно чинио би близу 94,1% укупног робног извоза.

Посматрано по областима и гранама прерађивачке индустрије највећи апсолутни пораст извоза очекује се да ће забележити аутомобилска индустрија (преко 3,6 млрд. ЕУР). Око 2,2 млрд. ЕУР се очекује од прехранбене индустрије, а са по 2 млрд. ЕУР укупном повећању извоза допринеле би и хемијска индустрија и производња основних метала, респективно.

Графикон 41: Допринос извозу 2020. (%)

Структурне промене извоза требало би да иду у правцу раста удела производа средњих технологија уз пад удела производа базираних на ресурсима. То значи раст удела сектора машина и транспортних уређаја у укупном извозу; готово стагнацију сектора пића и дувана, и лагани пад удела осталих сектора.

Посматрано на нивоу области највећа очекивања усмерена су на аутомобилску индустрију, која би до 2020. године требала да генерише више од петине укупног раста извоза прерађивачке индустрије (допринос Производње моторних возила и приколица износио би 17,4%, а Производње осталих саобраћајних средстава 3,3%), при чему би просечни међугодишњи раст Производње моторних возила и приколица премашио 34%. Двоцифрени допринос укупном расту извоза прерађивачке индустрије обезбедиле би такође: Производња прехранбених производа и пића (12,2%), Производња основних метала (11%) и Хемијска индустрија, с тим да би Производња фармацеутских производа посматрана изводјено, доприносила укупном расту извоза до 2020. године са око 2,8%.

8. Пројекција регионалног индустријског раста

Пројекција регионалног индустријског раста изведена је из основне пројекције привредног раста до 2020. године, односно, представља резултантну пројектованих кључних макроекономских варијабли; (а) стопе привредног раста; (б) стопе раста робног извоза; (в) стопе раста инвестиција и (д) стопе раста прерађивачке индустрије.

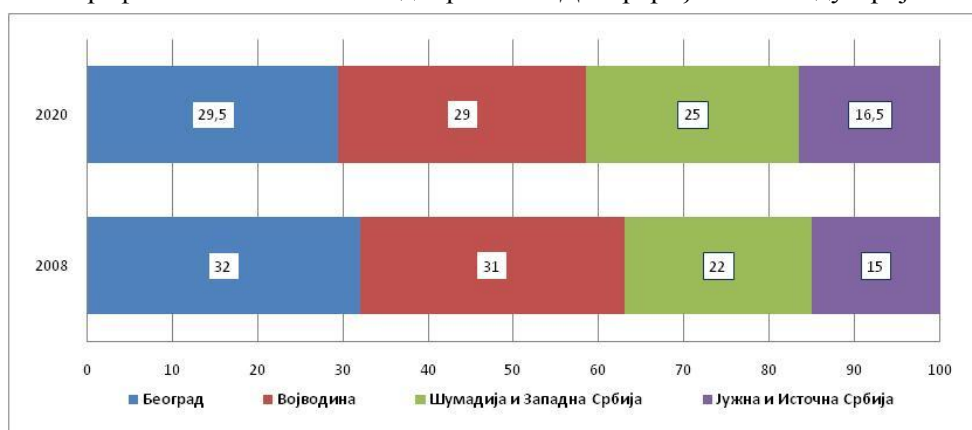
Табела 52: Структуре БДВ прерађивачке индустрије

Структура БДВ	2008	2020
Прерађивачка	100	100
Low-tech	50	43
Medium-low-tech	26	22
Medium-high-tech	16	23
High-tech	8	12

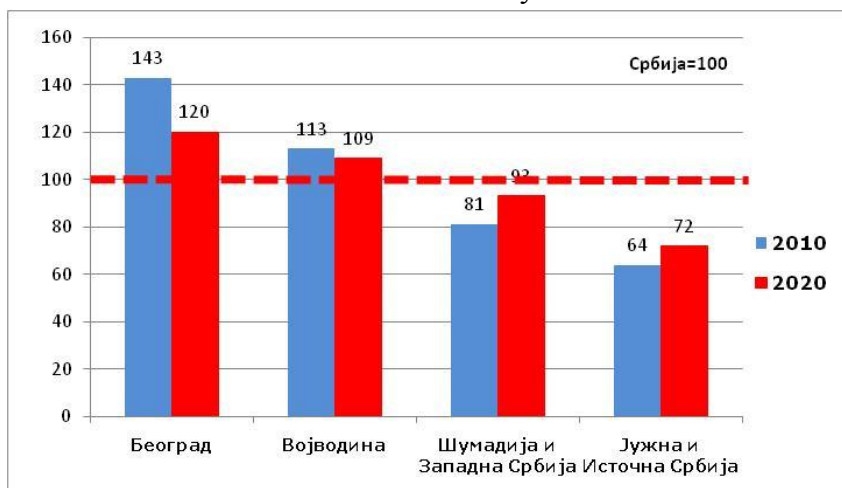
Табела 53 : Промене регионалних структура

БДВ	Београд		Војводина		Шумадија и Западна Србија		Јужна и Источна Србија	
	2008	2020	2008	2020	2008	2020	2008	2020
Low-tech	55	48	55	47	43	34	39	35
Medium-low-tech	14	11	20	25	28	24	45	40
Medium-high-tech	19	21	19	19	22	31	12	17
High-tech	12	20	6	9	7	11	4	8

Графикон 42: Регионални доприноси БДВ прерађивачке индустрије

Графикон 43: Пројекција БДВ прерађивачке по становнику

У склопу основног модела привредног раста пројектован је модел регионалног раста региона нивоа НСТЈ-2. Регион Шумадије и Западне Србије и регион Јужне и Источне Србије имају динамичније стопе раста прерађивачке индустрије у период 2011-2020. године. Просечна пројектована стопа раста прерађивачке индустрије Београда и региона Војводине је 6,5%, а региона Шумадије и Западне Србије и региона Јужне и Источне Србије 8,8%;

Регионални модел је укључио промене у регионалним структурама у свим регионима. Развијени региони незнатно смањују своје учешће, највеће промене у структури прерађивачке индустрије лоциране су у региону Шумадије и Западне Србије у подсектору средње-високо технолошке (Medium-high-tech) групације.

СПРОВОЂЕЊЕ ИНДУСТРИЈСКЕ ПОЛИТИКЕ

Досадашње искуство указује на чињеницу да колико је важно утврдити добру индустријску политику, толико је значајно, ако не и значајније, утврдити оптималну имплементациону структуру. Кључни предуслов имплементационог процеса је успостављање флексибилног облика стратешке сарадње међу министарствима, као и између јавног и приватног сектора која треба да омогући размену информација о мерама индустријске политике, путем које треба да се дели одговорност за проналажење одговарајућих решења и врши процена резултата.

Имплементационо окружење које омогућава оптималан процес спровођења индустријске политике, има следећи облик:

- Политичко руководство. Успех индустријске политике зависи од присуства политичке подршке на највишем нивоу.

- Координациони тим (одбор) за координацију и разматрање- КТ. КТ који ће разматрати, размењивати информације и доносити одлуке, неопходан је у процесу међуресурске сарадње и укључивање релевантних чинилаца у процесу имплементације политике.

- Механизми транспарентности и преузимања одговорности. Важно је да друштво у целини на индустријску политику гледа као на део стратегије укупног привредног раста, којом треба да се створе бројне шансе за све учеснике у привреди и друштву, а не само у сектору индустрије.

За спровођење индустријске политике биће неопходни ресурси како би се финансирале активности подизања свести, интернационализација кључних заинтересованих група за економски развој реализација обука и надградња вештина, стварање кластера, умрежавање, боље финансирање МСП. Зато су неопходна већа буџетска издвајања за истраживање и развој и иновације, да би се подигла конкурентност и да би се подигла еколошки повољна позиција Србије на глобалним тржиштима.

Укупна потрошња на унапређење конкурентности ће, такође, порастати захваљујући суфинансирању од стране индустријских предузећа, као и кроз коришћење ЕУ фондова и донаторских програма за развој индустрије.

Усвајањем приступа по коме се улажу нови и усаглашени напори да се конкурентност подигне на виши ниво створиће се нова радна места и индустрија учинити јачом и просперитетнијом.

Међуминистарска структура за имплементацију

Стратегија и политика индустријског развоја представља општи смер развоја индустрије Србије. Мере индустријске политике детаљно су представљене у Акционом плану Стратегије и у појединачним програмима које треба утврдити или редефинисати. То су програми у области технолошког развоја, иновација, развоја кластера, подршке интернационализацији индустрије, развоја предузетништва, конкурентности и иновативности малих и средњих предузећа и остали релевантни програми и стратегије.

Чињеница је да се кроз појединачне програме и мере већ улажу велики напори, али недостаје кохезија у спровођењу доследне и интегрисане индустријске политике Србије. Зато је потребан широко прихваћен договор између кључних министарстава, као и између јавног и приватног сектора, око новог сета обједињених мера за подизање конкурентности како би се перспективе Србије у овој области окренуле у позитивном смеру.

Да би се спроводила индустријска политика биће неопходна међуминистарска сарадња јер ће се мере практичне политике спроводити у неколико министарстава и институција. Међуминистарска сарадња омогућиће размену информација, спречити могуће дуплирање мера и водиће у доследно спровођење политике, па ће се на тај начин инвестиције у индустријски развој најбоље исплатити.

Спровођење индустријске политике надзираће Координационо тим за развој индустрије Србије кога чини подпредседник владе за економска питања и министри: економије и регионалног развоја, финансија, просвете и науке, пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде, животне средине, рударства и просторног планирања, рада и социјалне политике, културе, информисања и информационог друштва, инфраструктуре и енергетике, здравља. Координациони тим ће доносити одлуке, одобравати све релевантне програме за развој конкурентности и одлучивати о ревизији индустријске политике.

Међуминистарска радна група за руковођење и праћење реализације Стратегије и политике развоја индустрије Србије од 2011. до 2020. године деловаће као група стручњака КТ и имаће следеће задатке:

- пружање стручне и техничке подршке Координационом тиму,
- координација програма за спровођење политике и припрема релевантне основе неопходне КТ да доноси одлуке,
- развој дијалога између јавног и приватног сектора у циљу спровођења политике и њене ревизије,
- активности за изградњу институција и подизање свести о спровођењу индустријске политике,
- остали задаци које утврђује Координациони тим.

Општи смер индустријске политике је да министарства развијају политике и програме, а да агенције за спровођење политике заједно са министарствима управљају имплементацијом програма.

Дијаграм 5: Интерминистарска имплементациона структура Индустријске политике

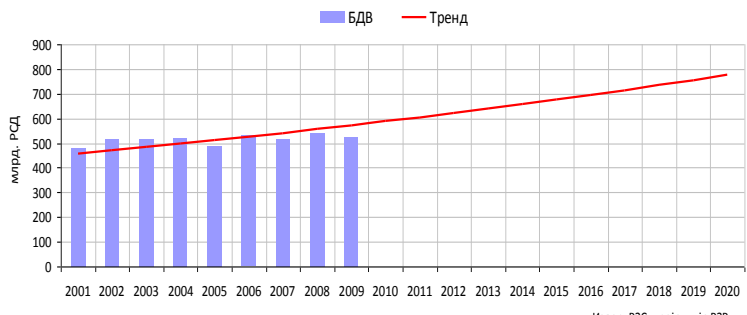
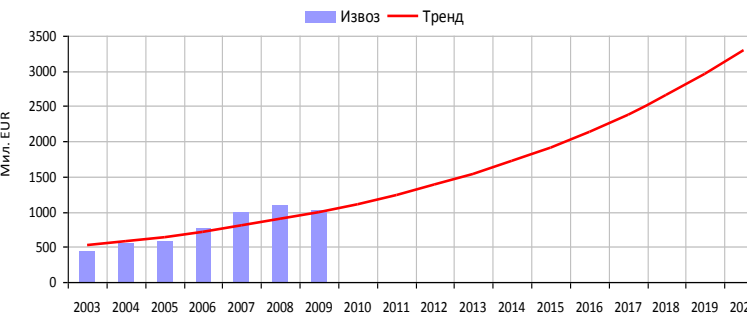

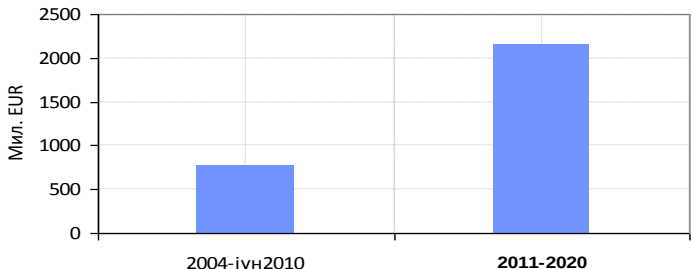
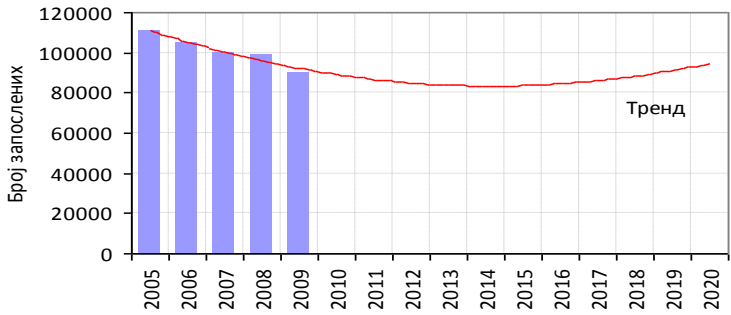
ИНДУСТРИЈСКА ПОЛИТИКА ПО СЕКТОРИМА

1. ПРЕХРАМБЕНИ ПРОИЗВОДИ, ПИЋЕ И ДУВАН
2. ТЕКСТИЛ, КОЖА И ОБУЋА
3. ДРВНА ИНДУСТРИЈА, ПАПИР И ШТАМПАЊЕ
4. ХЕМИЈСКИ ПРОИЗВОДИ, ГУМА И ПЛАСТИКА
5. ИНДУСТРИЈА НЕМЕТАЛА
6. МЕТАЛ И МЕТАЛНИ ПРОИЗВОДИ
7. МАШИНЕ И УРЕЂАЈИ
8. ЕЛЕКТРИЧНИ И ОПТИЧКИ УРЕЂАЈИ
9. САОБРАЋАЈНА СРЕДСТВА

1. Прехрамбени производи, пиће и дуван

Број предузећа	Микро	Мала	Средња	Велика	Приватни сектор	
					Домаће	Страно
3.348	2.524	520	241	63	3.143	120
100,0%	75,4%	15,5%	7,2%	1,9%	93,9%	3,6%

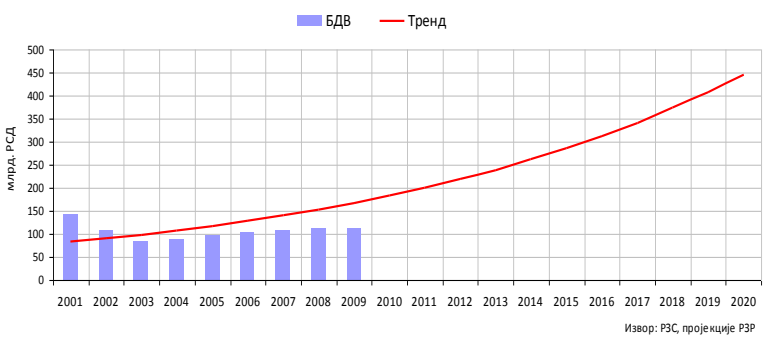
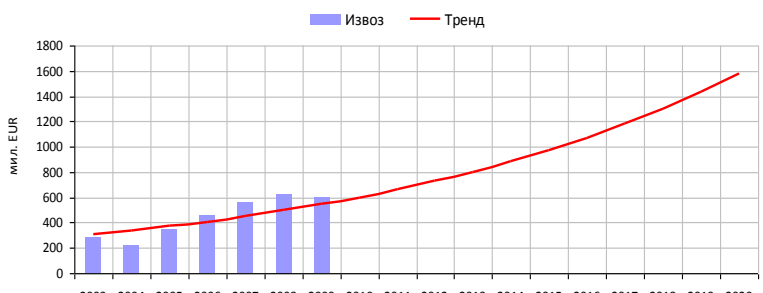
БДВ - Просечна стопа реалног раста у периоду 2001-2009. године износи 1,5%. - Пројектована просечна стопа раста за период 2011-2020. године износи 3,94%. - Учешће у БДВ прерађивачке индустрије у 2009. године износи 33,7%. - Пројектовано учешће у 2020. године износи 24,5%.	 Извор: РЗС, пројекције РЗР		
Извоз - Просечна покривеност увоза извозом, 2003-2009. године износи 181% - Пројектована просечна стопа раста извоза у 2011-2020. године износи 11,3% - Просечно учешће у извозу прерађивачке индустрије 2003-2009. године износи 17,1% - Пројектовано учешће у 2020. године је 13,8%	 Извор: РЗС, пројекције РЗР		
Тржиште	Домаћа тражња за производима прехрамбене индустрије 2009. године је за око 10% нижа од домаће производње, док је тражња за производима дуванске индустрије била на нивоу домаће производње. Око 90% тражње за производима подсектора задовољава се из домаће производње		
Најважнији производи	Конзервирано воће и поврће, џемови, мармелада, шећер, минерална вода, млински производи, сирова уља и маст, пиво, прерађевине од животињског и живинског меса, сокови од воћа и поврћа, дувански производи.		
Предузећа са највећим прометом (10) остварују 27,5% промета подсектора у 2009. години	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="638 1500 1061 1769"> 1. ДИН ФАБРИКА ДУВАНА АД НИШ 2. АД ИМЛЕК БЕОГРАД – ПАДИНСКА СКЕЛА 3. СОЈАПРОТЕИН АД БЕЧЕЈ 4. COCA-COLA HBC - SRBIJA AD ZEMUN 5. АПА ДОО АПАТИН </td><td data-bbox="1061 1500 1444 1769"> 6. GRAND PROM AD BEOGRAD 7. VICTORIA OIL AD ŠID 8. ИМ МАТИЈЕВИЋ ДОО НОВИ САД 9. ДИЈАМАНТ АД ЗРЕЊАНИН 10. CARLSBERG SRBIJA D.O.O. ČELAREVO </td></tr> </table>	1. ДИН ФАБРИКА ДУВАНА АД НИШ 2. АД ИМЛЕК БЕОГРАД – ПАДИНСКА СКЕЛА 3. СОЈАПРОТЕИН АД БЕЧЕЈ 4. COCA-COLA HBC - SRBIJA AD ZEMUN 5. АПА ДОО АПАТИН	6. GRAND PROM AD BEOGRAD 7. VICTORIA OIL AD ŠID 8. ИМ МАТИЈЕВИЋ ДОО НОВИ САД 9. ДИЈАМАНТ АД ЗРЕЊАНИН 10. CARLSBERG SRBIJA D.O.O. ČELAREVO
1. ДИН ФАБРИКА ДУВАНА АД НИШ 2. АД ИМЛЕК БЕОГРАД – ПАДИНСКА СКЕЛА 3. СОЈАПРОТЕИН АД БЕЧЕЈ 4. COCA-COLA HBC - SRBIJA AD ZEMUN 5. АПА ДОО АПАТИН	6. GRAND PROM AD BEOGRAD 7. VICTORIA OIL AD ŠID 8. ИМ МАТИЈЕВИЋ ДОО НОВИ САД 9. ДИЈАМАНТ АД ЗРЕЊАНИН 10. CARLSBERG SRBIJA D.O.O. ČELAREVO		
SWOT - предности	- природни потенцијал (површина обрадивог земљишта је изнад европског просека), - задовољавајући ниво искоришћености капацитета, - домаћа тражња, - динамика тражње у свету, - ценовна конкурентност.		
SWOT - недостаци	- недовољна подршка сировинској основи (пољопривреда), - производи нижег степена обраде.		

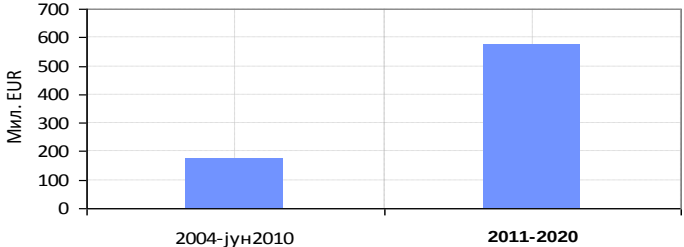
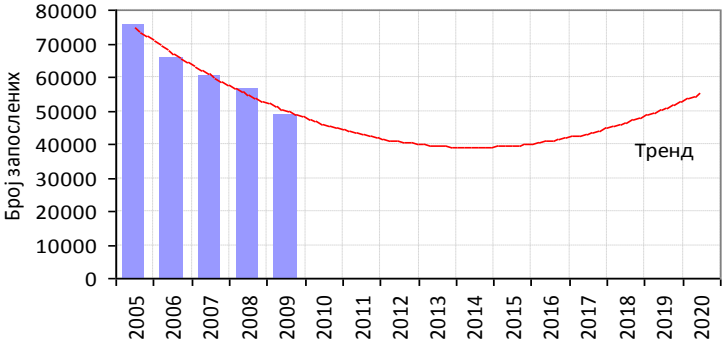
Приватизација и реструктурирање	У периоду 2002-2010. године приватизовано 202 предузећа. Поништено је 48 купопродајних уговора. Предстоји окончање реструктурирања 3 предузећа и тендерска или аукцијска приватизација 12 предузећа са друштвеним капиталом.
СДИ У периоду од 2004. године до јуна 2010. године у подсектору је реализовано 776,6 мил. EUR (учешће у СДИ прерађивачке индустрије 28,4%). У периоду 2011-2020. године у овај подсектор планира се прилив 2,15 млрд. EUR (учешће у СДИ прерађивачке индустрије 23,6%).	 Извор: НБС, пројекције РЗР
Запосленост Број запослених у периоду 2005-2009. године смањен је за 19,0% (21.035). У периоду 2010-2020. године планира се раст запослених од 5,4% (4.876). У структури прерађивачке индустрије смањено је учешће са 21,4% у 2005. године на 20,4% у 2009, а у 2020. године планира се 19,0%.	 Извор: РЗС, пројекције РЗР
Регионални развој	Сектор развијен и значајан за привредну активност целе земље, а посебно за регион Војводине где су и највеће природне предиспозиције. Важан извозни сектор за сва подручја, као и за развој пољопривреде, трговине, угоститељства.
Екологија	Деградација животне средине настаје услед неконтролисаног и неадекватног одлагања отпадних вода из погона прехранбене индустрије у природне реципијенте, као и од емисија гасова са ефектом стаклене баште. Рационално коришћење енергије на ниском нивоу.
Истраживање и развој, иновације (анкетно истраживање)	За истраживање и развој постоји повољно окружење, добра повезаност са научним и истраживачким институцијама и задовољавајући број расположивих истраживача и техничара. Утицај страних купаца на развој иновативности израженији је код великих, извозно оријентисаних и предузећа у страном власништву. Основна ограничења: неразвијеност потребне инфраструктуре и недовољне стимулативне мере државе за подстицање истраживања и развоја у предузећима.

Обухват: 15 Производња прехранбених производа и пића
16 Производња дуванских производа
NACE rev. 1.1

2. Текстил, кожа и обућа

Број предузећа	Микро	Мала	Средња	Велика	Приватни сектор	
					Домаће	Страно
1.904	1.398	344	134	28	1.757	73
100,0%	73,4%	18,1%	7,0%	1,5%	92,3%	3,8%

БДВ - Просечна стопа реалног пада у периоду 2001-2009. године износи - 12,7%. - Пројектована просечна стопа раста за период 2011-2020. године износи 7,97%. - Учешће у БДВ прерађивачке индустрије у 2009. години износило је 6,0%. - Пројектовано учешће у 2020. години износи 5,88%.	 Извор: РЗС, пројекције РЗР										
Извоз - Просечна покривеност увоза извозом, 2003-2009. године износи 70,6% - Пројектована просечна стопа раста извоза у 2011-2020. године износи 12,08% - Просечно учешће у извозу прерађивачке индустрије 2003-2009. године износи 9,7% - Пројектовано учешће у 2020. години је 6,2%	 Извор: РЗС, пројекције РЗР										
Тржиште	Домаћа тражња за текстилним предивима и тканинама покривена је мање од 10% из домаће производње. У односу на 2007. годину тражња је остала непромењена у области текстилних тканина и предива, док је у области одевних предмета забележен пад за око 30%, а у области коже и обуће раст од око 10%. Однос домаће понуде и тражње у области одевних предмета и производа од коже и обуће има негативну вредност, што указује на вишу вредност извоза од домаће реализоване производње - резултат поновног извоза увезене робе из Кине, Турске, Индије и осталих азијских земаља углавном у земље Европске уније.										
Најважнији производи	Памучна предива за ткање и плетење, чарапе (кратке, трико и хула-хоп), капути, одела, комплети, јакне, панталоне, текстилни производи рађени по поруџбини, обућа.										
Предузећа са највећим прометом (10) остварују 21,4% промета подсектора у 2009. години	<table border="1"> <tr> <td>1. VALY DOO ВАЉЕВО</td><td>6. ZEKSTRA GRUPA - ZEKSTRA DOO БЕОГРАД</td></tr> <tr> <td>2. ENIA БАЧКА ПАЛАНКА</td><td>7. FALC EAST DOO КЊАЖЕВАЦ</td></tr> <tr> <td>3. 8.МАРТ DOO БЕОГРАД</td><td>8. SIMPEN DOO БУЈАНОВАЦ</td></tr> <tr> <td>4. МОНА DOO БЕОГРАД</td><td>9. FULGAR EAST DOO ЗРЕЊАНИН</td></tr> <tr> <td>5. ТИГАР ОБУЋА DOO ПИРОТ</td><td>10. ЈАСМИЛ DOO АРИЉЕ</td></tr> </table>	1. VALY DOO ВАЉЕВО	6. ZEKSTRA GRUPA - ZEKSTRA DOO БЕОГРАД	2. ENIA БАЧКА ПАЛАНКА	7. FALC EAST DOO КЊАЖЕВАЦ	3. 8.МАРТ DOO БЕОГРАД	8. SIMPEN DOO БУЈАНОВАЦ	4. МОНА DOO БЕОГРАД	9. FULGAR EAST DOO ЗРЕЊАНИН	5. ТИГАР ОБУЋА DOO ПИРОТ	10. ЈАСМИЛ DOO АРИЉЕ
1. VALY DOO ВАЉЕВО	6. ZEKSTRA GRUPA - ZEKSTRA DOO БЕОГРАД										
2. ENIA БАЧКА ПАЛАНКА	7. FALC EAST DOO КЊАЖЕВАЦ										
3. 8.МАРТ DOO БЕОГРАД	8. SIMPEN DOO БУЈАНОВАЦ										
4. МОНА DOO БЕОГРАД	9. FULGAR EAST DOO ЗРЕЊАНИН										
5. ТИГАР ОБУЋА DOO ПИРОТ	10. ЈАСМИЛ DOO АРИЉЕ										
SWOT - предности	- динамика тражње на страном и домаћем тржишту, - ценовна конкурентност, - значајно производно искуство, - јефтина радна снага, - близина тржишта ЕУ.										

SWOT - недостаци	- недостатак обртних средстава, - нелојална конкуренција у сивој економији.
Приватизација и реструктурирање	У периоду 2002-2010. године приватизовано 91 предузеће. Поништено је 44 купопродајна уговора. У наредном периоду предстоји окончање реструктурирања 7 предузећа и тендерска или аукцијска приватизација 2 предузећа са друштвеним капиталом.
СДИ У периоду од 2004. године до јуна 2010. године у подсектору је реализовано 178 мил. EUR (учешће у СДИ прерађивачке индустрије 6,5%). У периоду 2011-2020. године у подсектор се планира прилив 575 мил. EUR (учешће у СДИ прерађивачке индустрије 6,3%).	 Мил. EUR 2004-јун2010 2011-2020 Извор: НБС, пројекције РЗР
Запосленост Број запослених у периоду 2005-2009. године смањен је за 35,1% (26.448). У периоду 2010-2020. године планира се раст запослених од 12,9% (6.328). У структури прерађивачке индустрије смањено је учешће са 14,6% у 2005. године на 11,1% у 2009. години а у 2020. години планира се исто учешће 11,1%.	 Број запослених Тренд Извор: РЗС, пројекције РЗР
Регионални развој	Један од три најважнија подсектора за запошљавање локалног становништва у неразвијеним општинама Рашке, Моравичке, Јабланичке, Пчињске, Пиротске, Зајечарске и Колубарске области, и пограничним општинама Севернобачке, Западнобачке и Средњебанатске области.
Екологија	Последица високог степена непречишћавања отпадних вода из текстилних и погона коже и обуће је трајно загађење локалних водотокова. Идентификовани разлози да зоне индустријске прераде буду под ризиком по животну средину представљају отровне супстанце (48 различитих хемикалија) и висока потрошња енергије.
Истраживање и развој, иновације (анкетно истраживање)	За истраживање и развој постоји повољно окружење, неразвијена је потребна инфраструктура, недовољно је стимулативних мера државе, слаба је повезаност са научним и истраживачким институцијама (осим у преради коже и производњи предмета од коже) и недовољан је број расположивих истраживача и техничара. Утицај страних купаца на развој иновативности израженији је код великих, извозно оријентисаних и предузећа у страном власништву.

Обухват:

17 Производња текстилних предива и тканина

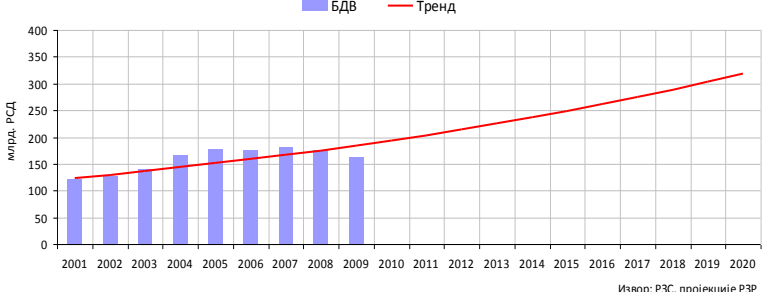
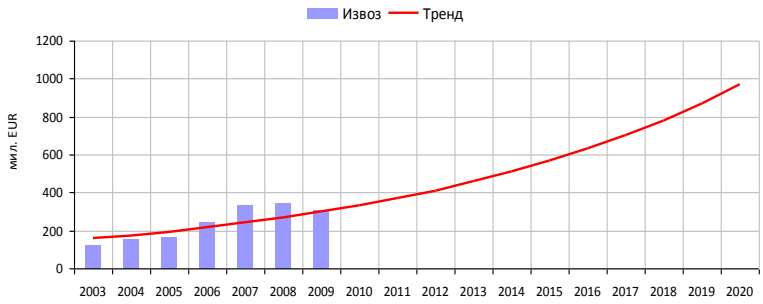
18 Производња одевних предмета, дорада и бојење крзна

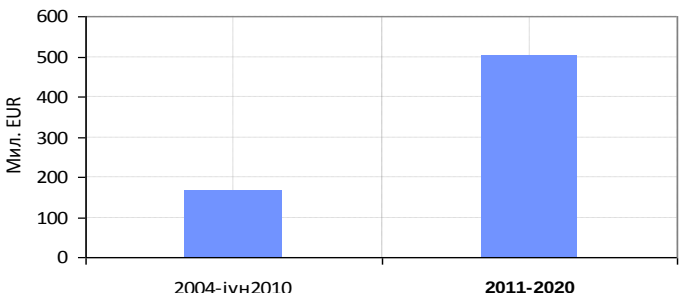
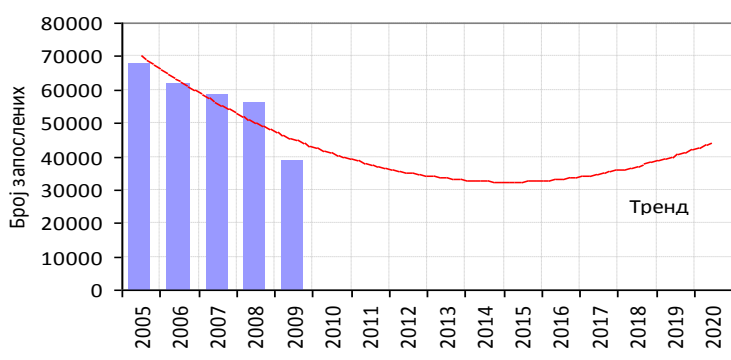
19 Штављење и дорада коже, производња кофера, ручних торби, седала, сарачких производа и обуће

NACE rev. 1.1

3. Дрвна индустрија, папир и штампање

Број предузећа	Микро	Мала	Средња	Велика	Приватни сектор	
					Домаће	Страно
4.188	3.510	564	98	16	4.025	118
100,0%	83,8%	13,5%	2,3%	0,4%	96,1%	2,8%

БДВ - Просечна стопа реалног раста у периоду 2001-2009. године износи - 4,5%. - Пројектована просечна стопа раста за период 2011-2020. године износи 8,64%. - Учешће у БДВ прерађивачке индустрије у 2009. износило је 10,0%. - Пројектовано учешће у 2020. години износи 14,17%.	 Извор: РЗС, пројекције РЗР										
Извоз - Просечна покривеност увоза извозом, 2003-2009. године износи 45,4% - Пројектована просечна стопа раста извоза у 2011-2020. години износи 11,51% - Просечно учешће у извозу прерађивачке индустрије 2003-2009. године износи 5,3% - Пројектовано учешће у 2020. години је 4,0%	 Извор: РЗС, пројекције РЗР										
Тржиште	У односу на 2007. годину тражња за производима из области дрвета и плуте, издавања и штампања, као и намештаја није се битније променила. У области производње целулозе и папира забележен је раст тражње од око 15%. Половина тражње за производима од дрвета и плуте, као и за папиром и целулозом, задовољава се из домаће производње, док се у области издаваштва и штампања готово целокупна тражња подмирује из домаћих извора. У производњи намештаја домаћа понуда покрива 75% домаће тражње.										
Најважнији производи	Грађевинска столарија (врата, прозори), дрвени прибор за кућну употребу, столице за домаћинство, канцеларије и радионице, производи за баште и типски намештај за спаваће собе, амбалажа од дрвета, књиге, часописи и новине.										
Предузећа са највећим прометом (10) остварују 26,7% промета подсектора у 2009. години	<table border="1"> <tr> <td>1. TETRA PAK PRODUCTION DOO БЕОГРАД</td><td>6. АВАЛА АДА АД БЕОГРАД</td></tr> <tr> <td>2. RINGIER DOO БЕОГРАД</td><td>7. ПОЛИТИКА НОВИНЕ И МАГАЗИНИ (ПНМ) DOO БЕОГРАД</td></tr> <tr> <td>3. ДРЕНИК НД DOO БЕОГРАД</td><td>8. ROTOGRAFIKA DOO СУБОТИЦА</td></tr> <tr> <td>4. АД УМКА УМКА</td><td>9. ЈП ЗУ БЕОГРАД</td></tr> <tr> <td>5. НИД КОМПАНИЈА НОВОСТИ АД БЕОГРАД</td><td>10. ПОЛИТИКА АД БЕОГРАД</td></tr> </table>	1. TETRA PAK PRODUCTION DOO БЕОГРАД	6. АВАЛА АДА АД БЕОГРАД	2. RINGIER DOO БЕОГРАД	7. ПОЛИТИКА НОВИНЕ И МАГАЗИНИ (ПНМ) DOO БЕОГРАД	3. ДРЕНИК НД DOO БЕОГРАД	8. ROTOGRAFIKA DOO СУБОТИЦА	4. АД УМКА УМКА	9. ЈП ЗУ БЕОГРАД	5. НИД КОМПАНИЈА НОВОСТИ АД БЕОГРАД	10. ПОЛИТИКА АД БЕОГРАД
1. TETRA PAK PRODUCTION DOO БЕОГРАД	6. АВАЛА АДА АД БЕОГРАД										
2. RINGIER DOO БЕОГРАД	7. ПОЛИТИКА НОВИНЕ И МАГАЗИНИ (ПНМ) DOO БЕОГРАД										
3. ДРЕНИК НД DOO БЕОГРАД	8. ROTOGRAFIKA DOO СУБОТИЦА										
4. АД УМКА УМКА	9. ЈП ЗУ БЕОГРАД										
5. НИД КОМПАНИЈА НОВОСТИ АД БЕОГРАД	10. ПОЛИТИКА АД БЕОГРАД										
SWOT - предности	- сировински ресурси (задовољавајућа количина и квалитет), - растућа тражња производа од дрвета на тржишту развијених земаља, - ценовна конкурентност.										
SWOT - недостаци	- производи нижег степена обраде, - високо учешће сиве економије у производњи и промету, - недовољна искоришћеност капацитета.										

Приватизација и реструктурирање	У периоду 2002-2010. године приватизовано 144 предузећа. Поништено је 58 купопродајна уговора. У наредном периоду предстоји окончање реструктурирања 4 предузећа и тендерска или аукцијска приватизација 10 предузећа са друштвеним капиталом.
СДИ У периоду од 2004. године до јуна 2010. године у подсектору је реализовано 164 мил. EUR (учешће у СДИ прерађивачке индустрије 6%). У периоду 2011-2020. године у подсектор се планира прилив 502 мил. EUR (учешће у СДИ прерађивачке индустрије 5,5%).	 Извор: НБС, пројекције РЗР
Запосленост Број запослених у периоду 2005-2009. године смањен је за 42,6% (29.026). У периоду 2010-2020. године планира се раст запослених од 13,6% (5.290). У структури прерађивачке индустрије смањено је учешће са 13,1% у 2005. години на 8,8% у 2009. години а у 2020. години планира се 8,9%.	 Извор: РЗС, пројекције РЗР
Регионални развој	Развијена делатност у свим подручјима, при чему је најзаступљенији у индустрији града Београда и Моравичке области. Мали број запослених указује да је у питању производња ниске радне интензивности, претежно примарних производа. Значајна делатност за неразвијене општине.
Екологија	Повишене концентрације хемикалија и опасних (запаљивих) материја изазивају значајну девастацију земљишног (нарочито пољопривредно) и воденог екосистема, а загађење ваздуха и угроженост од пожара и емитовање прашине и буке су додатни ризици.
Истраживање и развој, иновације (анкетно истраживање)	За истраживање и развој постоји задовољавајући број расположивих истраживача и техничара. Утицај страних купаца на развој иновативности израженији је код великих, извозно оријентисаних и предузећа у страном власништву. Неповољно окружење, неразвијеност потребне инфраструктуре, недовољно стимулативне мере државе и слаба повезаност са научним и истраживачким институцијама су основна ограничења.

Обухват:

20 Прерада дрвета и производи од дрвета и плуте, осим намештаја; производња предмета од сламе и плетарских материјала

21 Производња целулозе, папира, и производа од папира

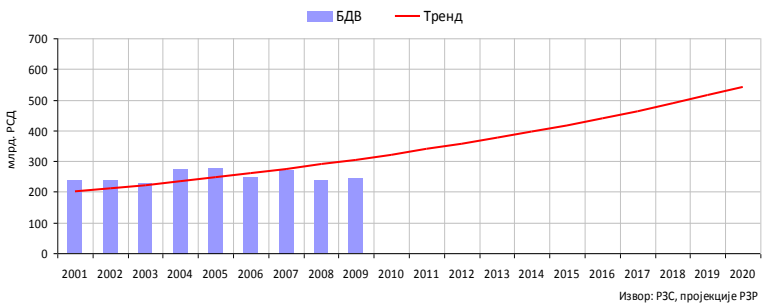
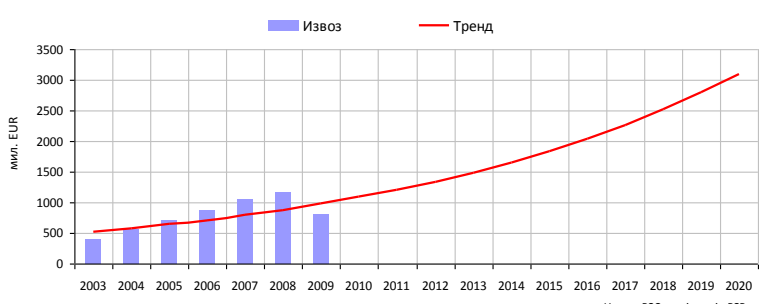
22 Издавачка делатност, штампање и репродукција снимљених медија

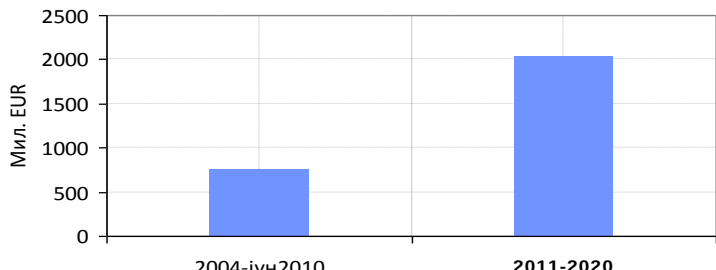
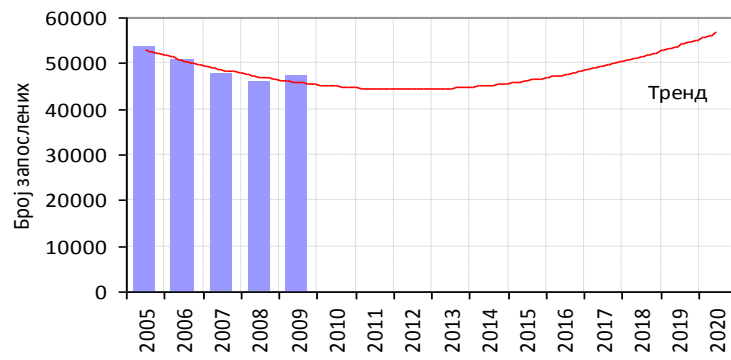
361 Производња намештаја

NACE rev. 1.1

4. Хемијски производи, гума и пластика

Број предузећа	Микро	Мала	Средња	Велика	Приватни сектор	
					Домаће	Страно
1.773	1.366	285	97	25	1.666	101
100,0%	77,0%	16,1%	5,5%	1,4%	94,0%	5,7%

БДВ - Просечна стопа реалног раста у периоду 2001-2009. године износи 3,9%. - Пројектована просечна стопа раста за период 2011-2020. године износи 8,82%. - Учешће у БДВ прерађивачке индустрије у 2009. године износило је 14,7%. - Пројектовано учешће у 2020. године износи 18,83%.	 Извор: РЗС, пројекције РЗР										
Извоз - Просечна покривеност увоза извозом, 2003-2009. године износи 50,0% - Пројектована просечна стопа раста извоза у 2011-2020. години износи 11,99% - Просечно учешће у извозу прерађивачке индустрије у 2003-2009. години износи 17,7% - Пројектовано учешће у 2020. години је 11,80%	 Извор: РЗС, пројекције РЗР										
Тржиште	Ниво домаће тражње у посматраном периоду прати тренд кретања реализоване производње. У оквиру хемикалија и хемијских производа, највећа тражња постоји за производима од пластичних маса, сапунима и азотним ђубривима, који чине око 60% домаће тражње. У односу на 2007. годину највише је порасла тражња за фармацеутским производима (20%). Око 40% потреба за хемикалијама и хемијским производима задовољава се из домаће производње, у фармацеутској индустрији око 50%, а у производњи производа од гуме и пластике око 55%.										
Најважнији производи	Фармацеутски производи, пестициди и друге хемикалије за пољопривреду, боје, лакови, гуме за возила, течни индустријски гасови, производи за уграђивање од пластичних маса за грађевинарство, амбалажа од пластичних маса, детерџенти, сапуни, производи за чишћење и полирање и тоалетни препарати.										
Предузећа са највећим прометом (10) остварују 26,7% промета подсектора у 2009. години	<table border="1"> <tr> <td>1. НЕМОФАРМ АД ВРШАЦ</td><td>6. БЕОХЕМИЈА ДОО БЕОГРАД</td></tr> <tr> <td>2. TIGAR TYRES DOO, ПИРОТ</td><td>7. TARKETT DOO БАЧКА ПАЛАНКА</td></tr> <tr> <td>3. HIP-PETRONEMIJA AD ПАНЧЕВО – У РЕСТРУКТУРИРАЊУ</td><td>8. ФЕРТИЛ ДОО БАЧКА ПАЛАНКА</td></tr> <tr> <td>4. HENKEL MERIMA DOO КРУШЕВАЦ</td><td>9. ВЕОНЕМИЈА-INHEM DOO ЗРЕЊАНИН</td></tr> <tr> <td>5. GALENIKA AD БЕОГРАД</td><td>10. АЗОТАРА ДОО СУБОТИЦА</td></tr> </table>	1. НЕМОФАРМ АД ВРШАЦ	6. БЕОХЕМИЈА ДОО БЕОГРАД	2. TIGAR TYRES DOO, ПИРОТ	7. TARKETT DOO БАЧКА ПАЛАНКА	3. HIP-PETRONEMIJA AD ПАНЧЕВО – У РЕСТРУКТУРИРАЊУ	8. ФЕРТИЛ ДОО БАЧКА ПАЛАНКА	4. HENKEL MERIMA DOO КРУШЕВАЦ	9. ВЕОНЕМИЈА-INHEM DOO ЗРЕЊАНИН	5. GALENIKA AD БЕОГРАД	10. АЗОТАРА ДОО СУБОТИЦА
1. НЕМОФАРМ АД ВРШАЦ	6. БЕОХЕМИЈА ДОО БЕОГРАД										
2. TIGAR TYRES DOO, ПИРОТ	7. TARKETT DOO БАЧКА ПАЛАНКА										
3. HIP-PETRONEMIJA AD ПАНЧЕВО – У РЕСТРУКТУРИРАЊУ	8. ФЕРТИЛ ДОО БАЧКА ПАЛАНКА										
4. HENKEL MERIMA DOO КРУШЕВАЦ	9. ВЕОНЕМИЈА-INHEM DOO ЗРЕЊАНИН										
5. GALENIKA AD БЕОГРАД	10. АЗОТАРА ДОО СУБОТИЦА										
SWOT - предности	- постојећи капацитети базне хемије, - постојећа домаћа и ино-тражња, - високо учешће у структури извоза,										

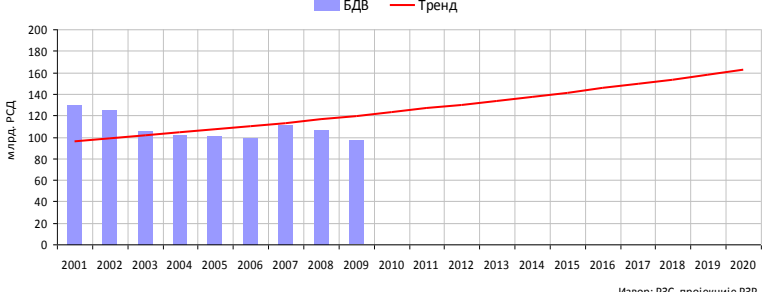
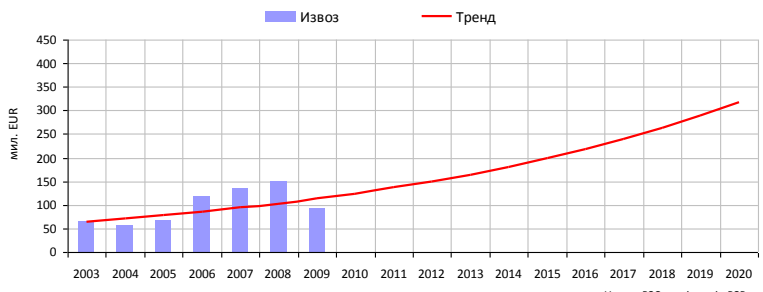
	- ниска цена рада високостручне и квалификоване радне снаге.
SWOT - недостаци	- увозна зависност, - недовољна конкурентност (цена, квалитет и дизајн).
Приватизација и реструктурирање	У периоду 2002-2010. године приватизовано 66 предузећа. Поништено је 17 купопродајна уговора. У наредном периоду предстоји окончање реструктурирања 6 предузећа и тендерска или аукцијска приватизација 3 предузећа са друштвеним капиталом
СДИ У периоду од 2004. године до јуна 2010. године у подсектору је реализовано 749 мил. EUR (учешће у СДИ прерађивачке индустрије 27,4%). У периоду 2011-2020. године у подсектор се планира прилив 2 млрд. EUR (учешће у СДИ прерађивачке индустрије 22,3%).	 Извор: НБС, пројекције РЗР
Запосленост Број запослених у периоду 2005-2009. године смањен је за 11,8% (6.329). У периоду 2010-2020. године планира се раст запослених од 19,6% (9.285). У структури прерађивачке индустрије повећано је учешће са 10,4% у 2005. годин и на 10,7% 2009, а у 2020. године и планира се 11,4%.	 Извор: РЗС, пројекције РЗР
Регионални развој	Најважнији сектор за запошљавање, стварање БДВ и извоз за Јужнобанатску, Пиротску и Јабланичку област. Други сектор по значају за Мачванску, Борску, Средњебанатску, Сремску, Моравичку, Расинску и Шумадијску област.
Екологија	Неправилно руковање и складиштење хемикалија и опасног отпада, застареле технологије и недостатак превентивних мера (мониторинг) проузрокују непроцењиве штете по животну средину и здравље људи. Деградација свих природних ресурса (а нарочито ваздуха) највише изражена у близини хемијских (Панчево, Шабац, Крушевац) и петрохемијских постројења (Панчево, Нови Сад).
Истраживање и развој, иновације (анкетно истраживање)	За истраживање и развој постоји повољно окружење. Утицај страних купаца на развој иновативности израженији је код великих, извозно оријентисаних и предузећа у страном власништву. Неразвијеност потребне инфраструктуре, недовољно стимулативне мере државе, слаба повезаност са научним и истраживачким институцијама и недовољан број расположивих истраживача и техничара су основна ограничења.

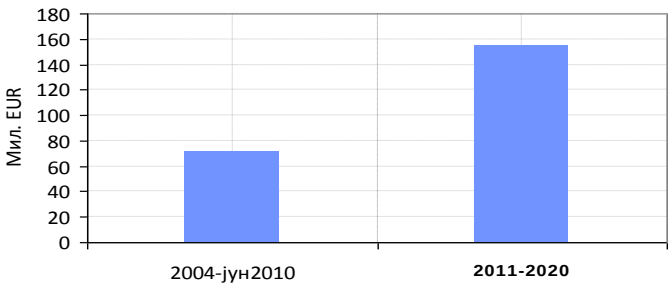
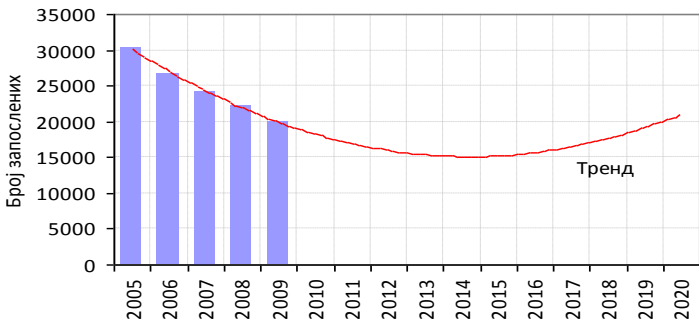
Обухват:

- 24 Производња хемикалија и хемијских производа
 - 25 Производња производа од гуме и производа од пластичних маса
- NACE rev. 1.1

5. Индустија неметала

Број предузећа	Микро	Мала	Средња	Велика	Приватни сектор	
					Домаће	Страно
763	566	120	62	15	716	38
100,0%	74,2%	15,7%	8,1%	2,0%	93,8%	5,0%

БДВ - Просечна стопа реалног пада у периоду 2001-2009. године износи - 3,2%. - Пројектована просечна стопа раста за период 2011-2020. године износи 6,68%. - Учешће у БДВ прерађивачке индустрије у 2009. године износило је 6,22%. - Пројектовано учешће у 2020. износи 5,63%.	 Извор: РЗС, пројекције РЗР										
Извоз - Просечна покривеност увоза извозом, 2003-2009. године износи 53,8% - Пројектована просечна стопа раста извоза у 2011-2020. години износи 13,81% - Просечно учешће у извозу прерађивачке индустрије 2003-2009. године износи 2,2% - Пројектовано учешће у 2020. години је 1,5%	 Извор: РЗС, пројекције РЗР										
Тржиште	Домаћа производња задовољава око 75% домаће тражње. Највећа покривеност тражње домаћом понудом је у грани за производњу опеке и црепа од глине и производњу цемента, креча и гипса (скоро 100%).										
Најважнији производи	Цемент, креч, гипс, цеви за димњаке и друге цеви, опека, цреп, керамичке плоче и плочице										
Предузећа са највећим прометом (10) остварују 26,7% промета подсектора у 2009. години	<table border="1"> <tr> <td>1. LAFARGE BFC DOO БЕОЧИН</td><td>6. DOO MASTERPLAST YU СУБОТИЦА</td></tr> <tr> <td>2. HOLCIM (SRBIJA) ПОПОВАЦ</td><td>7. DOO АМБАЛАЖНО СТАКЛО ПАРАЋИН</td></tr> <tr> <td>3. ТЦК DOO КОСЈЕРИЋ</td><td>8. KNAUF INSULATION DOO БЕОГРАД</td></tr> <tr> <td>4. ПОТИСЈЕ КАЊИЖА АД КАЊИЖА</td><td>9. КЕРАМИКА КАЊИЖА ПЛУС DOO КАЊИЖА</td></tr> <tr> <td>5. ТОЗА МАРКОВИЋ АД КИКИНДА</td><td>10. ЗОРКА-КЕРАМИКА DOO НОВИ САД</td></tr> </table>	1. LAFARGE BFC DOO БЕОЧИН	6. DOO MASTERPLAST YU СУБОТИЦА	2. HOLCIM (SRBIJA) ПОПОВАЦ	7. DOO АМБАЛАЖНО СТАКЛО ПАРАЋИН	3. ТЦК DOO КОСЈЕРИЋ	8. KNAUF INSULATION DOO БЕОГРАД	4. ПОТИСЈЕ КАЊИЖА АД КАЊИЖА	9. КЕРАМИКА КАЊИЖА ПЛУС DOO КАЊИЖА	5. ТОЗА МАРКОВИЋ АД КИКИНДА	10. ЗОРКА-КЕРАМИКА DOO НОВИ САД
1. LAFARGE BFC DOO БЕОЧИН	6. DOO MASTERPLAST YU СУБОТИЦА										
2. HOLCIM (SRBIJA) ПОПОВАЦ	7. DOO АМБАЛАЖНО СТАКЛО ПАРАЋИН										
3. ТЦК DOO КОСЈЕРИЋ	8. KNAUF INSULATION DOO БЕОГРАД										
4. ПОТИСЈЕ КАЊИЖА АД КАЊИЖА	9. КЕРАМИКА КАЊИЖА ПЛУС DOO КАЊИЖА										
5. ТОЗА МАРКОВИЋ АД КИКИНДА	10. ЗОРКА-КЕРАМИКА DOO НОВИ САД										
SWOT - предности	- расположиви природни ресурси (сировине), - висок степен искоришћености капацитета, - целокупна домаћа тражња за цемента задовољава се из домаће понуде, - искуство и традиција ове производње.										
SWOT - недостаци	- нижи степен технолошке прераде (недовољно нових производа за потребе пољопривреде и хемијске индустрије), - недостатак средстава за ревитализацију постројења.										

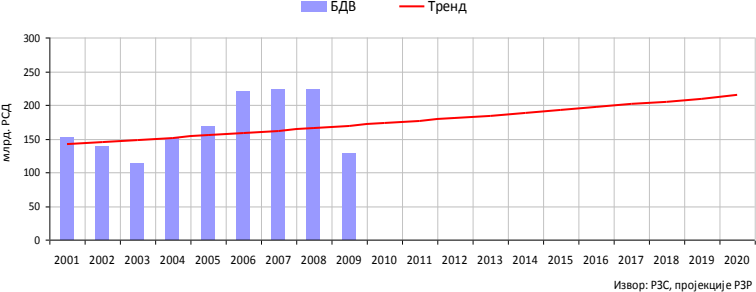
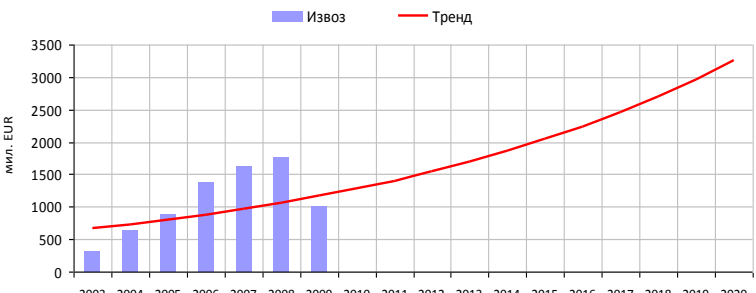
Приватизација и реструктурирање	У периоду 2002-2010. године приватизовано 77 предузећа. Поништено је 23 купопродајна уговора. У наредном периоду предстоји окончање реструктурирања 4 предузећа и тендерска приватизација 1 предузећа са друштвеним капиталом.
СДИ У периоду од 2004. године до јуна 2010. године у подсектору је реализовано 71 мил. EUR (учешће у СДИ прерађивачке индустрије 2,6%). У периоду 2011-2020. године у подсектор се планира прилив 155 мил. EUR (учешће у СДИ прерађивачке индустрије 1,7%).	 Мил. EUR 2004-јун2010 2011-2020 Извор: НБС, пројекције РЗР
Запосленост Број запослених у периоду 2005-2009. године смањен је за 34,2% (10.394). У периоду 2010-2020. године планира се раст запослених од 5,0% (996). У структури прерађивачке индустрије смањено је учешће са 5,9% у 2005. године и на 4,5% у 2009. години а у 2020. години планира се 4,2%.	 Број запослених Тренд Извор: РЗС, пројекције РЗР
Регионални развој	Једна од водећих индустрија у Поморавској, Севернобанатској и Рашкој области, док је трећа по значају у стварању вредности у Јужнобачкој, Топличкој, Златиборској области.
Екологија	Услед ниске енергетске и сировинске ефикасности производње, индустрија неметала има висок ниво стварања индустријског отпада по јединици производа. Еколошки ризици су складиштење отпада, деградирано земљиште, ваздух (прашина) и водни ресурси.
Истраживање и развој, иновације (анкетно истраживање)	За истраживање и развој постоји повољно окружење и задовољавајући број расположивих истраживача и техничара. Утицај страних купаца на развој иновативности израженији је код великих, извозно оријентисаних и предузећа у страном власништву. Основна ограничења: неразвијеност потребне инфраструктуре, недовољно стимулативне мере државе и слаба повезаност са научним и истраживачким институцијама.

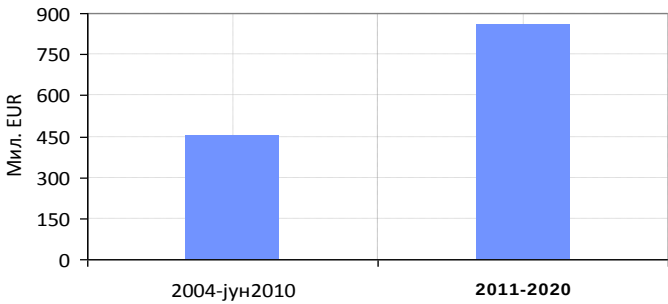
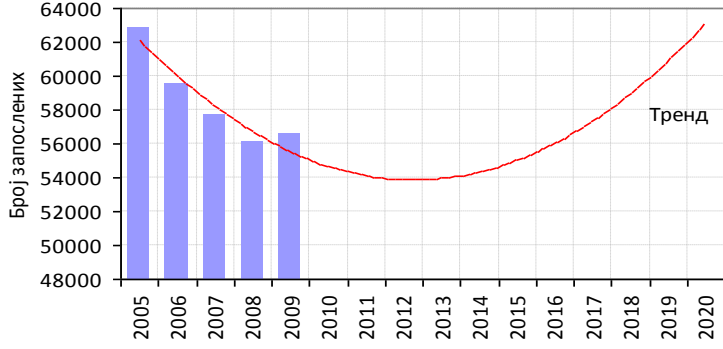
Обухват:

26 Производња производа од осталих неметалних минерала
NACE rev. 1.1

6. Метал и метални производи

Број предузећа	Микро	Мала	Средња	Велика	Приватни сектор	
					Домаће	Страно
2.224	1.665	389	139	31	2.069	129
100,0%	74,9%	17,5%	6,3%	1,4%	93,0%	5,8%

БДВ - Просечна стопа реалног пада у периоду 2001-2009. године износи 1,2%. - Пројектована просечна стопа раста за период 2011-2020. године износи 5,58%. - Учешће у БДВ прерађивачке индустрије у 2009. години износило је 10,0%. - Пројектовано учешће у 2020. години износи 7,24%.	 Извор: РЗС, пројекције РЗР										
Извоз - Просечна покривеност увоза извозом, 2003-2009. године износи 105,3% - Пројектована просечна стопа раста извоза у 2011-2020. године износи 8,20% - Просечно учешће у извозу прерађивачке индустрије 2003-2009. године износи 24,1% - Пројектовано учешће у 2020. године је 14,7%	 Извор: РЗС, пројекције РЗР										
Тржиште	Покривеност домаћих потреба сопственом производњом карактерише тренд раста током претходних година. У области основних метала четвртина домаће тражње задовољава се из домаћих извора, док се у области металних производа свега петина задовољава из увоза.										
Најважнији производи	Ливени производи (блокови, полуге, топло ваљани производи), бакар, легура бакра, лимови, метална столарија, цистерне, резервоари, судови, бурад, канте, кутије.										
Предузећа са највећим прометом (10) остварују 26,7% промета подсектора у 2009. години	<table border="1"> <tr> <td>1. U.S. STEEL SERBIA DOO СМЕДЕРЕВО</td> <td>6. IMPOL SEVAL AD, СЕВОЈНО</td> </tr> <tr> <td>2. РТБ – ТОПИОНИЦА И РАФИНАЦИЈА БАКРА БОР</td> <td>7. ФБЦ АД МАЈДАНПЕК</td> </tr> <tr> <td>3. BALL PAKOVANJE EVROPA BEOGRAD DOO БЕОГРАД</td> <td>8. УТВА СИЛОСИ АД КОВИН</td> </tr> <tr> <td>4. ВАЉАОНИЦА БАКРА СЕВОЈНО АД СЕВОЈНО</td> <td>9. DOO EURO GAS СУБОТИЦА</td> </tr> <tr> <td>5. JEEP COMMERCE DOO БЕОГРАД</td> <td>10. DOO EURO PETROL СУБОТИЦА</td> </tr> </table>	1. U.S. STEEL SERBIA DOO СМЕДЕРЕВО	6. IMPOL SEVAL AD, СЕВОЈНО	2. РТБ – ТОПИОНИЦА И РАФИНАЦИЈА БАКРА БОР	7. ФБЦ АД МАЈДАНПЕК	3. BALL PAKOVANJE EVROPA BEOGRAD DOO БЕОГРАД	8. УТВА СИЛОСИ АД КОВИН	4. ВАЉАОНИЦА БАКРА СЕВОЈНО АД СЕВОЈНО	9. DOO EURO GAS СУБОТИЦА	5. JEEP COMMERCE DOO БЕОГРАД	10. DOO EURO PETROL СУБОТИЦА
1. U.S. STEEL SERBIA DOO СМЕДЕРЕВО	6. IMPOL SEVAL AD, СЕВОЈНО										
2. РТБ – ТОПИОНИЦА И РАФИНАЦИЈА БАКРА БОР	7. ФБЦ АД МАЈДАНПЕК										
3. BALL PAKOVANJE EVROPA BEOGRAD DOO БЕОГРАД	8. УТВА СИЛОСИ АД КОВИН										
4. ВАЉАОНИЦА БАКРА СЕВОЈНО АД СЕВОЈНО	9. DOO EURO GAS СУБОТИЦА										
5. JEEP COMMERCE DOO БЕОГРАД	10. DOO EURO PETROL СУБОТИЦА										
SWOT - предности	- висок извоз, - квалитетно снабдевање привреде домаћим и импутима, - задовољавајући ниво искоришћености капацитета, - квалификована радна снага.										
SWOT - недостаци	- незавршена декомпозиција постојећих (посебно великих) капацитета на мање и одговарајућа специјализација, - недостатак средстава за финансирање производње.										

Приватизација и реструктурирање	У периоду 2002-2010. године приватизовано 116 предузећа. Поништено је 24 купопродајна уговора. У наредном периоду предстоји окончање реструктурирања 6 предузећа и тендерска или аукцијска приватизација 2 предузећа са друштвеним капиталом.
СДИ У периоду од 2004. године до јуна 2010. године у подсектору је реализовано 451 мил. EUR (учешће у СДИ прерађивачке индустрије 16,5%). У периоду 2011-2020. године у подсектор се планира прилив 857 мил. EUR (учешће у СДИ прерађивачке индустрије 9,4%).	 Извор: НБС, пројекције РЗР
Запосленост Број запослених у периоду 2005-2009. године смањен је за 10,0% (6.298). У периоду 2010-2020. године планира се раст запослених од 11,7% (6.602). У структури прерађивачке индустрије повећано је учешће са 12,1% у 2005. години на 12,8% у 2009. години а у 2020. години планира се 12,6%.	 Извор: РЗС, пројекције РЗР
Регионални развој	Најразвијенија индустрија у централним областима Србије - Борска, Подунавска, Браничевска, Мачванска, Колубарска, Златиборска, Шумадијска, Моравичка и Нишавска област, док у Банату послује већи број мањих предузећа посматрано према броју запослених и партиципацији у новоствореној вредности прерађивачке индустрије подручја.
Екологија	У близини металуршких комплекса сталан ризик по животну средину огледа се у видљивој деградацији (контаминацији) земљишта, све нижем квалитету површинских и подземних вода (услед отпадних технолошких вода) и прекограничном загађењу ваздуха (огромне емисије штетних гасова и прашине). Поред главних извора загађења, мере деградације огледају се и у неодговорној и нерационалној потрошњи енергије.
Истраживање и развој, иновације (анкетно истраживање)	За истраживање и развој постоји задовољавајући број расположивих истраживача и техничара. Утицај страних купаца на развој иновативности израженији је код великих, извозно оријентисаних и предузећа у страном власништву. Основна ограничења: неповољно окружење, неразвијеност потребне инфраструктуре, недовољно стимулативне мере државе и слаба повезаност са научним и истраживачким институцијама.

Обухват:

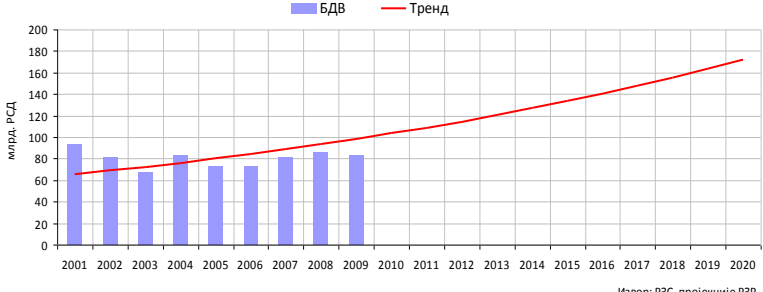
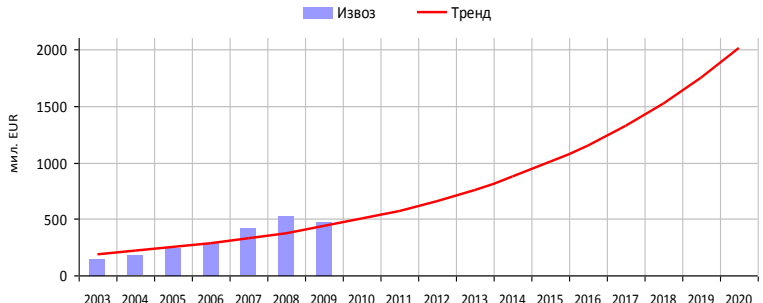
27 Производња основних метала

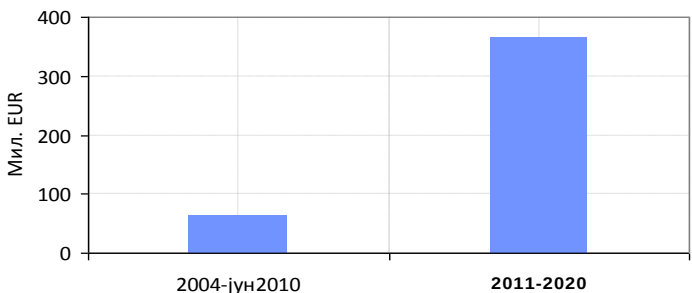
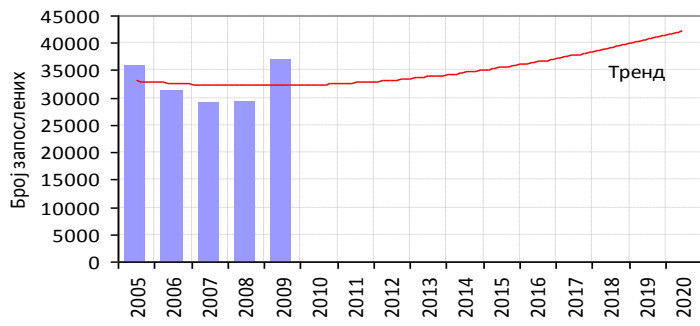
28 Производња стандардних металних производа, осим машина и уређаја

NACE rev. 1.1

7. Машине и уређаји

Број предузећа	Микро	Мала	Средња	Велика	Приватни сектор	
					Домаће	Страно
806	595	140	54	17	738	53
100,0%	73,8%	17,4%	6,7%	2,1%	91,5%	6,6%

БДВ - Просечна стопа реалног пада у периоду 2001-2009. године износи - 6,0%. - Пројектована просечна стопа раста за период 2011-2020. године износи 8,75%. - Учешће у БДВ прерађивачке индустрије у 2009. године износило је 3,5%. - Пројектовано учешће у 2020. године износи 5,82%.	 Изор: РЗС, пројекције РЗР										
Извоз - Просечна покривеност увоза извозом, 2003-2009. године износи 31,8% - Пројектована просечна стопа раста извоза у 2011-2020. години износи 15,31% - Просечно учешће у извозу прерађивачке индустрије 2003-2009. године износи 7,1% - Пројектовано учешће у 2020. години је 8,0%	 Изор: РЗС, пројекције РЗР										
Тржиште	Покривеност домаћих потреба сопственом производњом у 2009. године указује на благи раст у односу на 2008. годину. Однос реализоване производње и домаће тражње у 2009. години показује да се око 14% домаће тражње подсектора задовољава из домаћих извора.										
Најважнији производи	Оружје и муниција, неелектрични апарати за грејање кућних просторија, штетњаци, роштиљи, пећи, апарати за кување, машине за припрему хране у комерцијалним кухињама.										
Предузећа са највећим прометом (10) остварују 26,7% промета подсектора у 2009. години	<table border="1"> <tr> <td>1. КОЛУБАРА МЕТАЛ ДОО ВРЕОЦИ</td><td>6. ГОША ФОМ АД СМЕДЕРЕВСКА ПАЛАНКА</td></tr> <tr> <td>2. GORENJE DOO ВАЉЕВО</td><td>7. ИМТ АД БЕОГРАД, У РЕСТРУКТУРИРАЊУ</td></tr> <tr> <td>3. ALFA-PLAM AD ВРАЊЕ</td><td>8. ЗАСТАВА ОРУЖЈЕ АД КРАГУЈЕВАЦ</td></tr> <tr> <td>4. ПРВИ ПАРТИЗАН АД УЖИЦЕ</td><td>9. КОМПАНИЈА СЛОБОДА АД ЧАЧАК</td></tr> <tr> <td>5. ХОЛДИНГ КОРПОРАЦИЈА КРУШИК АД ВАЉЕВО</td><td>10. GORENJE TIKI DOO СТАРА ПАЗОВА</td></tr> </table>	1. КОЛУБАРА МЕТАЛ ДОО ВРЕОЦИ	6. ГОША ФОМ АД СМЕДЕРЕВСКА ПАЛАНКА	2. GORENJE DOO ВАЉЕВО	7. ИМТ АД БЕОГРАД, У РЕСТРУКТУРИРАЊУ	3. ALFA-PLAM AD ВРАЊЕ	8. ЗАСТАВА ОРУЖЈЕ АД КРАГУЈЕВАЦ	4. ПРВИ ПАРТИЗАН АД УЖИЦЕ	9. КОМПАНИЈА СЛОБОДА АД ЧАЧАК	5. ХОЛДИНГ КОРПОРАЦИЈА КРУШИК АД ВАЉЕВО	10. GORENJE TIKI DOO СТАРА ПАЗОВА
1. КОЛУБАРА МЕТАЛ ДОО ВРЕОЦИ	6. ГОША ФОМ АД СМЕДЕРЕВСКА ПАЛАНКА										
2. GORENJE DOO ВАЉЕВО	7. ИМТ АД БЕОГРАД, У РЕСТРУКТУРИРАЊУ										
3. ALFA-PLAM AD ВРАЊЕ	8. ЗАСТАВА ОРУЖЈЕ АД КРАГУЈЕВАЦ										
4. ПРВИ ПАРТИЗАН АД УЖИЦЕ	9. КОМПАНИЈА СЛОБОДА АД ЧАЧАК										
5. ХОЛДИНГ КОРПОРАЦИЈА КРУШИК АД ВАЉЕВО	10. GORENJE TIKI DOO СТАРА ПАЗОВА										
SWOT - предности	- стална и растућа тражња, посебно у земљама у развоју, - сталан технолошки напредак производа овог сектора у погледу перформанси (капацитет, аутоматизација) и поузданости рада, - ниска цена радне снаге.										
SWOT - недостаци	- техничко-технолошко заостајање већине капацитета, - недостатак обртних средстава, - недовољна кооперација са предузећима из развијених земаља чиме би се развили нови производи.										

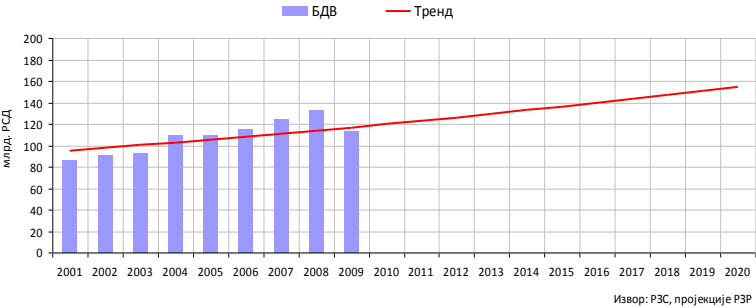
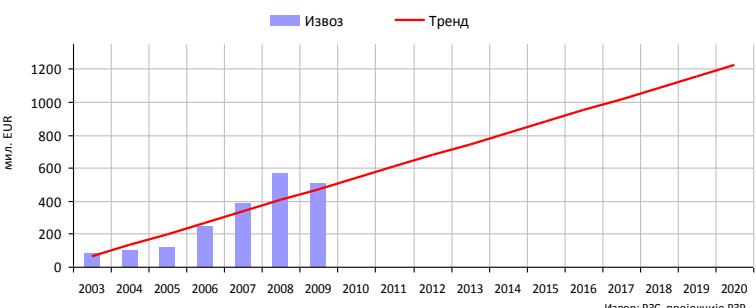
Приватизација и реструктурирање	У периоду 2002-2010. године приватизовано 40 предузећа. Поништено је 10 купопродајних уговора. У наредном периоду предстоји окончање реструктурирања 4 предузећа и аукцијска приватизација 3 предузећа са друштвеним капиталом.
СДИ У периоду од 2004. године до јуна 2010. године у подсектору је реализовано 63 мил. EUR (учешће у СДИ прерађивачке индустрије 2,3%). У периоду 2011-2020. године у подсектор се планира прилив 365 мил. EUR (учешће у СДИ прерађивачке индустрије 4%).	 Извор: НБС, пројекције РЗР
Запосленост Број запослених у периоду 2005-2009. године повећан је за 2,7% (984). У периоду 2010-2020. године планира се раст запослених од 14,0% (5.181). У структури прерађивачке индустрије повећано је учешће са 7,0% у 2005. години на 8,4% у 2009. години а у 2020. години планира се 8,4%.	 Извор: РЗС, пројекције РЗР
Регионални развој	У Колубарској, Зајечарској и Браничевској области важан подсектор за запошљавање и стварање нове вредности; у Шумадији, Моравичкој, Расинској, Подунавској области просечно је запослено 15% локалног становништва у овом подсектору, док је на подручју Пчињског округа трећа индустрија према бруто додатој вредности.
Екологија	Ниска профитабилност пословања машинске индустрије утиче на недостатак адекватних технологија и постројења заштите животне средине (нарочито ваздуха) с обзиром да су поједини процеси (ливење, бојење) високи емитери токсичних материја.
Истраживање и развој, иновације (анкетно истраживање)	За истраживање и развој постоји задовољавајући број расположивих истраживача и техничара. Утицај страних купаца на развој иновативности израженији је код великих, извозно оријентисаних и предузећа у страном власништву. Основна ограничења: неповољно окружење, неразвијеност потребне инфраструктуре, недовољно стимулативне мере државе и слаба повезаност са научним и истраживачким институцијама.

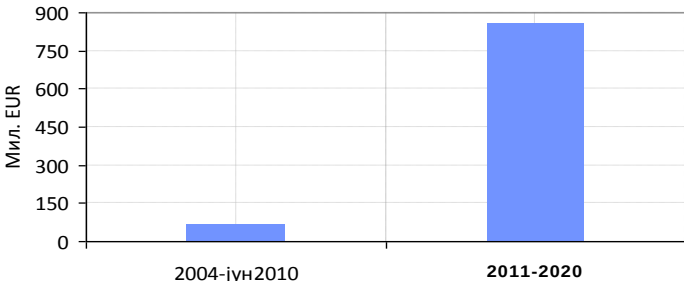
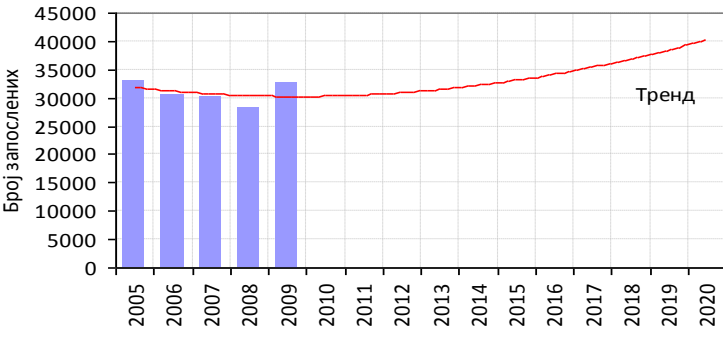
Обухват:

29 Производња машина и уређаја, на другом месту непоменута
NACE rev. 1.1

8. Електрични и оптички уређаји

Број предузећа	Микро	Мала	Средња	Велика	Приватни сектор	
					Домаће	Страно
2.504	2.054	351	80	19	2.348	134
100,0%	82,0%	14,0%	3,2%	0,8%	93,8%	5,3%

БДВ - Просечна стопа реалног раста у периоду 2001-2009. године износи - 6,1%. - Пројектована просечна стопа раста за период 2011-2020. године износи 12,02%. - Учешће у БДВ прерађивачке индустрије у 2009. износило је 6,3%. - Пројектовано учешће у 2020. години износи 9,88%.	 Извор: РЗС, пројекције РЗР										
Извоз - Просечна покривеност увоза извозом, 2003-2009. године износи 27,1% - Пројектована просечна стопа раста извоза у 2011-2020. године износи 19,64% - Просечно учешће у извозу прерађивачке индустрије 2003-2009. године износи 6,3% - Пројектовано учешће у 2020. години је 13,5%	 Извор: РЗС, пројекције РЗР										
Тржиште	Ниво домаће тражње углавном прати кретање домаће производње. Тражња за комуникационом опремом, прецизним и оптичким инструментима је готово двоструко већа од домаће производње. Због тога се домаћа тражња за производима радио, ТВ и комуникационе опреме задовољава са свега 3% из домаћих извора, а тражња за прецизним и оптичким инструментима са око 35%. Производња канцеларијских и рачунских машина задовољава око 80% домаће тражње.										
Најважнији производи	Електрични мотори, генератори и трансформатори, производи за управљање у индустријским процесима, електро-опрема за моторе и возила, акумулатори, примарне ћелије и примарне батерије.										
Предузећа са највећим прометом (10) остварују 26,7% промета подсектора у 2009. години	<table border="1"> <tr> <td>1. СТ COMPUTERS DOO БЕОГРАД</td><td>6. MOELLER ELECTRIC DOO СРЕМСКА МИТРОВИЦА</td></tr> <tr> <td>2. САГА DOO БЕОГРАД</td><td>7. ПДС DOO НИШ</td></tr> <tr> <td>3. КОНЦЕРН ФАРМАКОМ МБ ШАБАЦ ФАБРИКА АКУМУЛАТОРА АД СОМБОР</td><td>8. АЛТИ DOO ЧАЧАК</td></tr> <tr> <td>4. KIM-TEC DOO БЕОГРАД</td><td>9. АТБ СЕВЕР СУБОТИЦА</td></tr> <tr> <td>5. FRESENIUS MEDICAL CARE SRBIJA DOO ВРШАЦ</td><td>10. PIN COMPUTERS DOO НОВИ САД</td></tr> </table>	1. СТ COMPUTERS DOO БЕОГРАД	6. MOELLER ELECTRIC DOO СРЕМСКА МИТРОВИЦА	2. САГА DOO БЕОГРАД	7. ПДС DOO НИШ	3. КОНЦЕРН ФАРМАКОМ МБ ШАБАЦ ФАБРИКА АКУМУЛАТОРА АД СОМБОР	8. АЛТИ DOO ЧАЧАК	4. KIM-TEC DOO БЕОГРАД	9. АТБ СЕВЕР СУБОТИЦА	5. FRESENIUS MEDICAL CARE SRBIJA DOO ВРШАЦ	10. PIN COMPUTERS DOO НОВИ САД
1. СТ COMPUTERS DOO БЕОГРАД	6. MOELLER ELECTRIC DOO СРЕМСКА МИТРОВИЦА										
2. САГА DOO БЕОГРАД	7. ПДС DOO НИШ										
3. КОНЦЕРН ФАРМАКОМ МБ ШАБАЦ ФАБРИКА АКУМУЛАТОРА АД СОМБОР	8. АЛТИ DOO ЧАЧАК										
4. KIM-TEC DOO БЕОГРАД	9. АТБ СЕВЕР СУБОТИЦА										
5. FRESENIUS MEDICAL CARE SRBIJA DOO ВРШАЦ	10. PIN COMPUTERS DOO НОВИ САД										
SWOT - предности	- неценовна конкурентност (квалитет, дизајн) - квалификовани кадар који има технолошко искуство, - стална и растућа тражња.										
SWOT - недостаци	- техничко-технолошки квалитет постојећих капацитета, - производна кооперација са предузећима у западним земљама, - научно-истраживачки развој.										

Приватизација и реструктурирање	У периоду 2002-2010. године приватизовано 68 предузећа. Поништено је 10 купопродајних уговора. У наредном периоду предстоји окончање реструктурирања 6 предузећа и тендерска или аукцијска приватизација 7 предузећа са друштвеним капиталом.
СДИ У периоду од 2004. године до јуна 2010. године у подсектору је реализовано 65 мил. EUR (учешће у СДИ прерађивачке индустрије 2,4%). У периоду 2011-2020. године у подсектор се планира прилив 857 мил. EUR (учешће у СДИ прерађивачке индустрије 9,4%).	 Извор: НБС, пројекције РЗР
Запосленост Број запослених у периоду 2005-2009. године смањен је за 1,0 (339). У периоду 2010-2020. године планира се раст запослених од 22,7% (7.440). У структури прерађивачке индустрије повећано је учешће са 6,4% у 2005. години на 7,4% у 2009. години, а у 2020. години планира се 8,1%.	 Извор: РЗС, пројекције РЗР
Регионални развој	Најразвијенији подсектор у три подручја – Граду Београду, Нишу и Севернобачкој области, а значајније партиципира и у индустрији Поморавске и Зајечарске области. У осталим подручјима у овом подсектору заступљена су углавном предузећа мале и средње величине без већег утицаја на резултате локалних привреда.
Екологија	Количина електричног и електронског отпада нагло расте, док садржај опасних материја (олово, жива...) деградира животни амбијент услед неадекватног третмана (испаривање органских једињења, загађење земљишта) и одлагања на депоније. Смањење загађења и уштеда у ограниченим ресурсима који се користе при производњи ових уређаја, могућ је уз виши степен адекватног рециклирања.
Истраживање и развој, иновације (анкетно истраживање)	За истраживање и развој постоји задовољавајући број расположивих истраживача и техничара. Утицај страних купаца на развој иновативности израженији је код великих, извозно оријентисаних и предузећа у страном власништву. Основна ограничења: неповољно окружење, неразвијеност потребне инфраструктуре, недовољно стимулативне мере државе и слаба повезаност са научним и истраживачким институцијама.

Обухват:

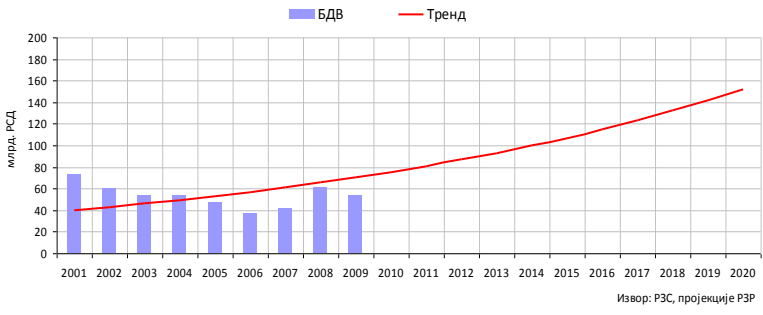
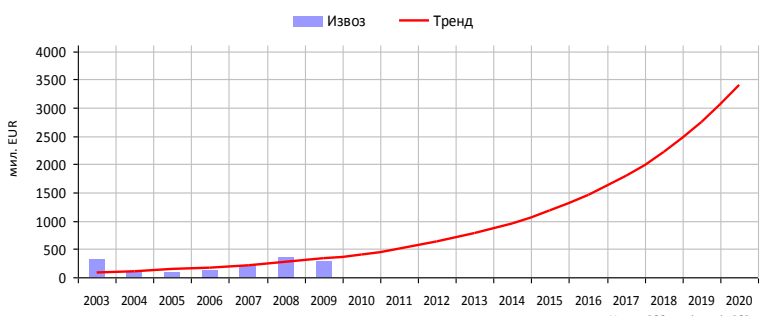
- 30 Производња канцеларијских и рачунских машина
- 31 Производња електричних машина и апарата, на другом месту непоменута
- 32 Производња радио, телевизијске и комуникационе опреме и апарата
- 33 Производња медицинских, прецизних и оптичких инструмената, сатова и

часовника

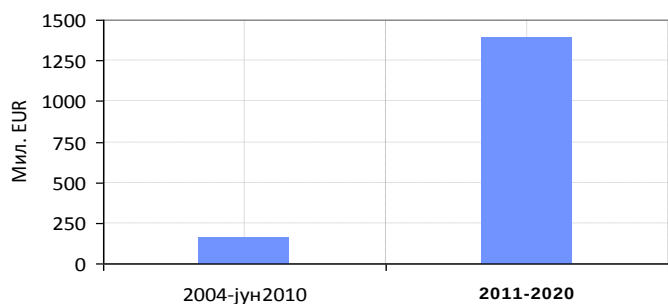
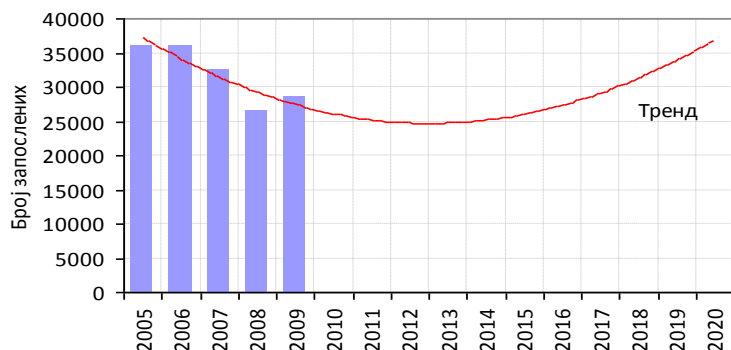
NACE rev. 1.1

9. Саобраћајна средства

Број предузећа	Микро	Мала	Средња	Велика	Приватни сектор	
					Домаће	Страно
426	280	67	53	26	360	51
100,0%	65,7%	15,7%	12,4%	6,1%	84,5%	12,1%

БДВ - Просечна стопа реалног пада у периоду 2001-2009. године износи - 3,3%. - Пројектована просечна стопа раста за период 2011-2020. године износи 12,42%. - Учешће у БДВ прерађивачке индустрије у 2009. години износило је 2,7%. - Пројектовано учешће у 2020. години износи 5,72%.											
Извоз - Просечна покривеност увоза извозом, 2003-2009. године износи 28,8% - Пројектована просечна стопа раста извоза у 2011-2020. години износи 30,58% - Просечно учешће у извозу прерађивачке индустрије 2003-2009. године износи 4,6% - Пројектовано учешће у 2020. години је 17,0%											
Тржиште	Покривеност домаћих потреба за моторним возилима и приколицама је на нивоу од око 25%, док је у случају осталих саобраћајних средстава око 9,6%. Око 50% домаћих потреба за пољопривредним машинама задовољава се из домаћих извора (око 35% у 2008. години).										
Најважнији производи	Кочнице, мењачи, осовине, точкови, амортизери, хладњаци, пригушивачи, издувне цеви, катализатори, квачила, волани, стубови управљача, путнички вагони, вагони за транспорт робе, вагони-цистерне, осовине, точкови, куке и спојнице вагона, бродови, бицикли, трактори, мотокултиватори.										
Предузећа са највећим прометом (10) остварују 26,7% промета подсектора у 2009. години	<table border="1"> <tr> <td>1. ФИАТ АУТОМОБИЛИ СРБИЈА ДОО КРАГУЈЕВАЦ</td><td>6. ФАМ СЕЧАЊ АИ ДОО СЕЧАЊ</td></tr> <tr> <td>2. ЛИВНИЦА КИКИНДА АИ ДОО КИКИНДА</td><td>7. SHIPYARD BOMEX 4M DOO ЗРЕЊАНИН</td></tr> <tr> <td>3. ГОША ФШВ ДОО СМЕДЕРЕВСКА ПАЛАНКА</td><td>8. KNOTT-AUTOFLEX YUG DOO БЕЧЕЈ</td></tr> <tr> <td>4. ЗАСТАВА АУТОМОБИЛИ АД КРАГУЈЕВАЦ - У РЕСТРУКТУРИРАЊУ</td><td>9. БРОДОГРАДИЛИШТЕ БЕГЕЈ АД ЗРЕЊАНИН</td></tr> <tr> <td>5. ДОО НИКОМ КРАГУЈЕВАЦ</td><td>10. ФЖВ ЖЕЛВОЗ АД СМЕДЕРЕВО</td></tr> </table>	1. ФИАТ АУТОМОБИЛИ СРБИЈА ДОО КРАГУЈЕВАЦ	6. ФАМ СЕЧАЊ АИ ДОО СЕЧАЊ	2. ЛИВНИЦА КИКИНДА АИ ДОО КИКИНДА	7. SHIPYARD BOMEX 4M DOO ЗРЕЊАНИН	3. ГОША ФШВ ДОО СМЕДЕРЕВСКА ПАЛАНКА	8. KNOTT-AUTOFLEX YUG DOO БЕЧЕЈ	4. ЗАСТАВА АУТОМОБИЛИ АД КРАГУЈЕВАЦ - У РЕСТРУКТУРИРАЊУ	9. БРОДОГРАДИЛИШТЕ БЕГЕЈ АД ЗРЕЊАНИН	5. ДОО НИКОМ КРАГУЈЕВАЦ	10. ФЖВ ЖЕЛВОЗ АД СМЕДЕРЕВО
1. ФИАТ АУТОМОБИЛИ СРБИЈА ДОО КРАГУЈЕВАЦ	6. ФАМ СЕЧАЊ АИ ДОО СЕЧАЊ										
2. ЛИВНИЦА КИКИНДА АИ ДОО КИКИНДА	7. SHIPYARD BOMEX 4M DOO ЗРЕЊАНИН										
3. ГОША ФШВ ДОО СМЕДЕРЕВСКА ПАЛАНКА	8. KNOTT-AUTOFLEX YUG DOO БЕЧЕЈ										
4. ЗАСТАВА АУТОМОБИЛИ АД КРАГУЈЕВАЦ - У РЕСТРУКТУРИРАЊУ	9. БРОДОГРАДИЛИШТЕ БЕГЕЈ АД ЗРЕЊАНИН										
5. ДОО НИКОМ КРАГУЈЕВАЦ	10. ФЖВ ЖЕЛВОЗ АД СМЕДЕРЕВО										
SWOT - предности	- географски положај (на постојећим европским коридорима), - раст тражње (домаће и иностране), - повезивање са стратешким партнерима и производња нових производа на бази технологија страних инвеститора,										

	- квалификовани кадар који има технолошко искуство.
SWOT - недостаци	- ефикасније повезивање малих са средњим предузећима - научно-истраживачки развој.

Приватизација и реструктурирање	У периоду 2002-2010. године приватизовано 38 предузећа. Поништено је 16 купопродајних уговора. У наредном периоду предстоји окончање реструктурирања 17 предузећа.
СДИ У периоду од 2004. године до јуна 2010. године у подсектору је реализовано 164 мил. EUR (учешће у СДИ прерађивачке индустрије 6%). У периоду 2011-2020. године у овај подсектор се планира прилив 1,4 млрд. EUR (учешће у СДИ прерађивачке индустрије 15,3%).	 Извор: НБС, пројекције РЗР
Запосленост Број запослених у периоду 2005-2009. године смањен је за 20,8% (7.511). У периоду 2010-2020. године планира се раст запослених од 29,4% (8.409). У структури прерађивачке индустрије смањено је учешће са 7,0% у 2005. години на 6,5% у 2009. години, а у 2020. години планира се 7,4%.	 Извор: РЗС, пројекције РЗР
Регионални развој	Највећи број запослених подсектора је у Шумадијској, Расинској, Подунавској Рашкој, Златиборској и Севернобанатској области.
Екологија	Негативан еколошки утицај огледа се у коришћењу ограничених ресурса, емисије органских једињења и великој потрошњи енергије, који узрокују низ дугорочних проблема међу којима је највећи одлагање и рециклажа застарелих саобраћаних средстава.
Истраживање и развој, иновације (анкетно истраживање)	За истраживање и развој нема довољно расположивих истраживача и техничара. Основна ограничења: неповољно окружење, неразвијеност потребне инфраструктуре, недовољно стимулативне мере државе и слаба повезаност са научним и истраживачким институцијама. Нешто повољнија ситуација је код великих, извозно оријентисаних и предузећа у страном власништву - већи значај и утицај страних купаца на развој иновативности.

Обухват:

34 Производња моторних возила, приколица и полуприколица

35 Производња осталих саобраћајних средстава

NACE rev. 1.1

VII. АКЦИОНИ ПЛАН

Акциони план за спровођење ове стратегије за период од 2011. до 2020. године Влада ће утврдити до 31. децембра 2011. године.

Средства за реализацију Стратегије биће утврђена Акционим планом у складу са средствима обезбеђеним у буџету Републике Србије.

VIII. ЗАВРШНИ ДЕО

Ову стратегију објавити у „Службеном гласнику Републике Србије”.

05 Број
У Београду, 2011. године

В Л А Д А

ПРЕДСЕДНИК